

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALPARSLAN TÜRKEŞ: LİDER PORTRESİNİN
SOSYOLOJİK BOYUTLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN	DANIŞMAN
Fatih Furkan ALPDOĞAN	Doç Dr. Yaşar KAYA

MALATYA - 2021

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ALPARSLAN TÜRKEŞ: LİDER PORTRESİNİN
SOSYOLOJİK BOYUTLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Fatih Furkan ALPDOĞAN

DANIŞMAN
Doç. Dr. Yaşar KAYA

MALATYA – 2021

ONUR SÖZÜ “ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ”

Doç. Dr. Yaşar Kaya’nın danışmanlığında hazırladığım “**Alparslan Türkeş: Lider Portresinin Sosyolojik Boyutları**” adlı tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın İnönü Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit” programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildirir, onurumla tasdik ederim.

Fatih Furkan ALPDOĞAN

ÖN SÖZ

Sosyal yapı içerisinde değişime yön tayin edebilme ve toplumun temel oluşum noktalarına etki etme görevi, büyük adamlara, aydınlara ve liderlere düşer. Büyük adamlar, liderler ve aydınlar sosyal yönelimin ve etkileşimin temel sevkedicileri olarak görülebilir. Büyük Adamlar toplum tarafından genellikle mucizevi ve doğaüstü güçlere sahip üstün kişi olarak algılanırlar. Büyük Adam teorisini ortaya atan ve ilim sahasına sunan en önemli isim Thomas Carly'dır. Carly'e göre insanlık tarihi büyük adamların kaderleriyle eşdeğerdir. Tıpkı "Büyük adam" gibi "Liderlik" de insanlık tarihi kadar eski ve derin köklere sahip yönetsel bir kavramdır.

Liderlik şahsi özelliklerle beraber sonradan edinilen sosyal becerileri de kapsayan bir süreçtir. Liderle ilgili genel geçer tanımlamaların yanı sıra ortak kabule uğrayan en temel bilgi liderin toplum tarafından üstün yeteneklerine yapılan vurguda ortaya çıkmaktadır. Aydınlar ise insan gerçeğini esas alarak toplumsal yararı gözeten önemli ve tarihi kişiliklerdir. Türk siyasi hayatının önemli isimlerinden biri olan Alparslan Türkeş de Türk milleti tarafından bazen büyük adam bazen lider bazen de aydın olarak tanımlanmıştır.

Bu çalışmada Türk sosyal ve siyasi hayatına etki etmiş; büyük adam, lider, aydın olarak görülmüş önemli simgelerden biri olarak Alparslan Türkeş'in hayatı, yaşadığı dönemin sosyal gerçeklikleri eşliğinde tespit edilmeye çalışılmıştır. **"Alparslan Türkeş: Lider Portresinin Sosyolojik Boyutları"** adlı çalışma, "Ön söz", "Giriş", "Üç bölüm", "Sonuç", "Kaynaklar", "Ekler" ve "Öz Geçmiş" kısmından meydana gelmektedir.

Giriş kısmında, ilk olarak Alparslan Türkeş'in hayatının seyiri sosyolojik olaylar ekseninde ele alınmış, geçmişten günümüze kadar kronolojik olarak incelenmiştir. Daha sonra Türkeş'in lider, siyasi lider, büyük adam, başbuğ olarak anılmasını açıklamak adına bu olgular tartışılmıştır. Ayrıca Türkeş'in fikirsel dünyasının yansıması olarak milliyetçilik fikrinin kökenleri ve Türk milliyetçiliği fikrinin temelleri ile tarihi gelişimi ele alınmıştır. Son olarak Türkeş'in tasavvur ettiği "Kudretli Müreffeh Büyük Türkiye"ye ulaşmanın bir aracı olarak "Demokratik Milliyetçilik" fikri üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Alparslan Türkeş'in sosyal hayatına ve fikirlerine etki eden temel konular ile sosyal yapıdaki önemli tarihsel süreçler, onun hayatına etki eden önemli dönüm noktaları eşliğinde ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde Türkeş'in entelektül boyutu

ve kişisel cepheleri incelenmiştir. Bu konulara ek olarak birinci bölümde; “Büyük Adam teorisi”, “Liderlik”, “Siyasi liderlik” ve “Başbuğluk” konularıda ele alınmıştır.

İkinci bölümde Türkeş’in fikri zeminin temelini oluşturan Türk Milliyetçiliği görüşü, Batı milliyetçiliğinden farkları ve özgünlüğü ile ele alınmıştır. Yine ikinci bölümde milliyetçilik şuurunun temelini oluşturan millet kavramı da çeşitli saikler ile detaylı biçimde incelenmiştir. Bu bölümde Türkeş’in yaşamının ilk yıllarından, son yıllarına kadar üstlendiği bütün görevlerde olaylara bakışında etkili olan Türk milliyetçiliği fikri tarihsel ve sosyal süreç içerisinde, karşılaştırmalı olarak, çeşitli yönleriyle tartışılmıştır.

Üçüncü bölüm, Türkeş’in sosyal sermayesi ve liderlik anlayışının tezahürü olan “Ülkücü” görüşün bir yansıması olarak okunabilir. Bu bölümde Türkeş’in meydana getirmek istediği “Müreffeh Türkiye” fikrine ulaşmak için ortaya koyduğu reçeteler ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde “Sosyal Demokratik ve Milliyetçi Türkiye” fikrinin gerçekleşmesinde aracı olarak gördüğü sosyal ve ekonomik kalkınma modelleri ile birlikte MHP, Ülkü Ocakları ve Türk aydını da farklı bakış açılarıyla incelenmiştir.

Sonuç kısmında ilk olarak Türk milliyetçiliğinin tarihsel süreç içerisindeki yeri ele alınmış, daha sonra çalışmanın bütünü hakkında genel bir değerlendirme yapıp elde ettiğimiz veriler üzerinden Türk siyasetine yön tayin eden, sosyal ve kültürel dokumuza etki etmiş isimlerden biri olarak Türkeş’in Türk siyaseti ve tarihi açısından büyük bir önem arz ettiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar kısmı, yazılı kaynaklardan oluşmaktadır. Yazılı Kaynaklar kısmında, çalışmayı hazırlarken faydalandığımız kaynaklar, yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tezin son kısmı Ekler’dir. Burada Alparslan Türkeş’e ait fotoğraflar ve tezin orjinallik raporu yer almaktadır. Eklerden sonra ise Özgeçmiş bulunmaktadır.

“Alparslan Türkeş: Lider Portresinin Sosyolojik Boyutları” adlı Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Türk siyasi ve sosyal hayatının önemli liderlerinden biri olarak Alparslan Türkeş sosyolojik bağlamda ele alınarak, literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu çalışma konusunun belirlenmesi ve hazırlanması safhalarında emeği geçen; bilgi ve deneyimleriyle yol gösteren, rehberliği ile yolumu aydınlatan değerli danışman hocam Doç. Dr. Yaşar Kaya’ya teşekkürü borç bilirim. Samimiyeti, şefkati ve değerlendirmeleri ile fikirlerinden faydalandığım, İnönü

Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Abdullah Korkmaz hocama da ayrıca teşekkür ederim. Çalışmanın hazırlanmasında ve ilgili kaynaklara ulaşmamda bana refakat eden, kıymetli hocalarım Prof. Dr. Hüsnîye Canbay TATAR ve Taner TATAR'a teşekkürlerimi arz ederim. Bu zorlu süreçte manevî desteğini esirgemeyen, kütüphanesini paylaşan, fikirlerinden faydalandığım İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Ersan ERSOY'a ve fikirleriyle yol gösteren, tanımaktan onur duyduğum değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇETİNTAŞ'a minnetlerimi sunarım. Eğitim öğretim hayatım boyunca desteğini hiç esirgemeyen, fedakârlıkları ile tezin oluşumuna katkı sağlayan, değerli aileme ayrıca teşekkürü borç bilirim.

FATİH FURKAN ALPDOĞAN

2021

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Alparslan Türkeş: Lider Portresinin Sosyolojik Boyutları

Fatih Furkan ALPDOĞAN

İnönü Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Malatya – 2021, Sayfa: XIII+207

Liderlik, kökü mazide olup istikbale doğru uzanan süreçsel bir olgudur. Türkiye’de; liderlik, devlet adamlığı, teorisyenlik denilince akla gelen isimlerin başında Alparslan Türkeş bulunmaktadır. Türkeş, adının önüne aldığı bütün sıfatlarla Türkiye Cumhuriyetini sosyal ve maddi anlamda kaldırmak için çaba sarfetmiş ve bu noktada önemli sosyolojik görüşler ortaya atmıştır.

Tezimizin ilk kısmını oluşturan “Lider’in Portresi ve Entelektüel Boyutları” adlı bölümde Alparslan Türkeş’in siyasi ve entelektüel portresi ortaya konmuştur. Dolayısıyla bu bölümde bir taraftan Türkeş’in hayat serüveni ele alınmış, diğer taraftan da Türkeş’in entelektüel yönünü oluşturan saikler ele alınarak, ona atfedilen sıfatlar incelenmiştir.

“Millet ve Milliyetçilik Olguları ile Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Serüveni” adlı ikinci bölümde; millet ve milliyetçilik olgularının ne olduğu, yapılarının ve işlevlerinin sosyal alanda işleyişe nasıl katkıda bulundukları, hangi tarihsel aşamalardan geçtikleri ele alınmıştır. Bu bölümde Batı milliyetçiliği ile Türk milliyetçiliğinin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Ayrıca sözü geçen bölümde Türk milliyetçiliğinin erken dönemdeki gelişimi ile beraber Osmanlı İmparatorluğunun milliyetçiliğe yönelik yaklaşımı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesi olarak Atatürk milliyetçiliği ele alınmıştır.

Üçüncü ve son bölüm olan “Alparslan Türkeş’in Sosyal Teorisi: Demokratik Milliyetçilik” adlı bölümde ise Türkeş’in gelişimin önünde bulunan engellere yönelik tespitleri ele alınmış ve Türkeş’in hayalini kurduğu müreffeh Türkiye’ye ulaşmak için çizdiği yol haritası tespit edilmiştir. Bu bölümde ayrıca Türkeş’in tasavvur ettiği Türkiye’ye giden yolda inşa ettiği ana saiklerde ele alınmıştır. Dolayısıyla bu bölümde

Türkeş'in metodu olarak Türk milliyetçiliği ve sosyal teorisi olarak inşa ettiği "Demokratik Milliyetçilik" modeli ele alınmıştır.

"Alparslan Türkeş: Lider Portresinin Sosyolojik Boyutları" adlı Yüksek Lisans tezinde, Türkeş'in işgal ettiği statü ve rol dengeleri eşliğinde, Türk sosyal bünyesine ve siyasi hayatındaki etkisine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alparslan Türkeş, Başbuğ, lider, millet, milliyetçilik, Türk milliyetçiliği, demokratik milliyetçilik, Milliyetçi Hareket Partisi, 3 Mayıs, ülkücü, Ülkü Ocakları, Darbe

ABSTRACT

Master Thesis

Alparslan TÜRKEŞ: Sociological Dimensions of the Portrait of the Leader

Fatih Furkan ALPDOĞAN

The University of İnönü

The Institute of Social Science

The Department of Sociology

Malatya – 2021, Page: XIII+207

Leadership is a processual phenomenon that is rooted in the past and extended towards future. In Turkey; Alparslan Türkeş is one of the leading names that come to people's mind when it is mentioned about leadership, statesmanhood and theorism. Türkeş made an effort to reconstruct the Republic of Turkey in terms of social and financial progress with all the superscriptions achieved by his name and he also asserted important sociological views at this point.

Alparslan Türkeş's portrait is constituted in the first part of our thesis named as "Leader's Portrait and Intellectual Dimensions". Depending upon this reason, superscriptions attributed to him were also examined by considering the motives that form his intellectual aspect while Türkeş's life experiences were discussing in this section.

In the second chapter called as "The Historical Adventure of Turkish Nationalism with The Facts of Nationality and Nationalism"; the topics as what are the facts of nationality and nationalism, how their structures and functions contribute to social functioning, which historical stages are followed are discussed. In this section, a comparative analysis between Western nationalism and Turkish nationalism was displayed. In addition to early development of Turkish nationalism, Atatürk nationalism was also discussed as the approach of the Ottoman Empire towards nationalism and the founding philosophy of the Republic of Turkey in this section.

The third and final chapter named as "Alparslan Türkeş's Social Theory: Democratic Nationalism" discusses Türkeş's determination against obstacles that block improvements and determines the roadmap drawn by him to reach the prosperous Turkey

imagined by him. Apart from these topics, the main shippers that Trke built on the road to Turkey are also discussed in this section. Therefore, the model of democratic nationalism built by Trke as a method of Turkish nationalism and social theory is discussed in this section.

The thesis called as "Alparslan Trke: Sociological Dimensions of the Portrait of the Leader" discusses the impact on Turkish social structure and political life, accompanied by the balances of status and role occupied by Trke.

Keywords: Alparslan Trke, Babu, Leader, nation, nationalism, Turkish nationalism, democratic nationalism, Milliyetçi Hareket Partisi, 3 May, lkc, lk Ocakları, coup

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ “ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ”	I
ÖN SÖZ	II
ÖZET	V
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	14
Alparslan Türkeş’li Yıllar “1917-1997”	14
Alparslan Türkeş’in Yaşam Örüntüsü.....	14
Büyük Adam, Lider, Başbuğ ve Entelektüel Olarak Alparslan Türkeş	16
Millet ve Milliyetçilik Olgularının Neliği ve Türkeş’in Fikirsal Dayanağı Olarak “Türk Milliyetçiliği Fikri”	18
Alparslan Türkeş’in “100 Milyonluk Müreffeh Türkiye’si”	20
“Alparslan Türkeş: Lider Portresinin Sosyolojik Boyutları” Adlı Tezde En Sık Kullanılan Kelimeler	23

BİRİNCİ BÖLÜM

ALPARSLAN TÜRKES: LİDERİN PORTRESİ VE ENTELEKTÜEL BOYUTLARI	24
1.1. Liderin Portresi: Alparslan Türkeş	24
1.1.1. 1917-1930	24
1.1.1.1. Ailesi ve Çocukluk Yılları	24
1.1.1.2. İstanbul’a Göç	26
1.1.2. 1930-1940	26
1.1.2.1. Türkeş Harp Okulunda.....	26
1.1.3. 1940-1960	28
1.1.3.1. 3 Mayıs 1944 Olayı.....	28
1.1.3.2. Türkeş Irkçılık ve Turancılık Davasında: “Atsız’a Bir Defa Selam Veren Tutuklanıyor”.....	30
1.1.3.3. Tahliye’den Sonra.....	34
1.1.4. 1960-1970	36

1.1.4.1. 1960 Darbesi ve Darbeyi Hazırlayan Sosyal Koşullar.....	37
1.1.4.2. Darbenin “Kudretli Albay”ı Türkeş	41
1.1.4.3. Başbakanlık Müsteşarı “Kurmay Albay” Türkeş	43
1.1.4.4. Milli Birlik Komitesi’nde Yol Ayrımı	45
1.1.4.5. Türkçülerin Tasfiyesi: Türkeş ve 14’ler	47
1.1.4.6. İdamlara İtiraz	49
1.1.4.7. Türkeş Yurda Dönüyor	51
1.1.4.8. Türkeş Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne Giriyor	54
1.1.5. 1970-1980	57
1.1.5.1. Muhtıra Yılları	57
1.1.5.2. Milliyetçi Cephe Hükümetleri	60
1.1.6. 1980-1997	62
1.1.6.1. 12 Eylül 1980 Darbesi	62
1.1.6.2. Türkeş ve Ülkücü Kuruluşlar Davası	63
1.1.6.3. Türkeş Milliyetçi Çalışma Partisi’ne Katılıyor	66
1.1. Liderin Entelektüel Boyutları: Alparslan Türkeş.....	68
1.2.1. Büyük Adam Teorisi.....	68
1.2.2. Liderlik	70
1.2.2.1. Siyasi Liderlik.....	72
1.2.3. Entelektüel Boyutları İle Türkeş.....	77
1.2.4. “Başbuğ” Türkeş	83
1.2.5. Etkilendiği Kişiler	85

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK OLGULARI İLE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL SERÜVENİ .....

2.1. Millet ve Milliyetçilik Olgularının Neliği, Yapısı, İşlevi Bağlamında Türk Milli Şuurunun Kökenleri ve Tarihi Gelişimi	88
2.1.1. Millet Olgusunun Neliği	89

2.1.1.1. Millet Olgusunun Etimolojik İncelemesi ve Kavramsal Çerçevesi	89
2.1.1.2. Millet Olmanın Gereklilikleri	91
2.1.1.3. Milletin Yapısal Açidan Analizi.....	93
2.1.1.4. Milletin İşlevsel Açidan Analizi	95
2.1.2. Milliyetçilik Olgusunun Neliği	96
2.1.2.1. Milliyetçilik Olgusu ile İlgili Temel Tartışmalar	96
2.1.2.2. Milliyetçilik İle İlgili Temel Tanımlamalar	98
2.1.2.3. Milliyetçiliğin Yapısal Açidan Analizi	100
2.1.2.4. Milliyetçiliğin İşlevsel Açidan Analizi.....	101
2.1.2.5. Milliyetçilik Karşıtı Fikirler.....	103
2.1.3. Batı'da Millet Olgusunun Temelleri	105
2.1.4. Milliyetçiliğin Tarihsel Temellerine Yönelik Tartışmalar	106
2.1.5. Türk Milli Şuurunun ve Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Temelleri.....	110
2.1.6. Türk'lerin İmparatorluğunda Milliyetçilik	113
2.1.7. Mustafa Kemal Atatürk ve Milliyetçilik.....	120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALPARSLAN TÜRKEŞ'İN METODU VE SOSYAL TEORİSİ	127
3.1. Alparslan Türkeş'in Metodolojisi: "Zehire Karşı Panzehir" Olarak Türk Milliyetçiliği.....	127
3.1.1. Türk Milliyetçiliğiyle İlgili Muhtelif Tartışmalar.....	127
3.1.2. Türk Milliyetçiliğinin Diğer Bazı Boyutları	130
3.1.3. Türkeş ve Türk Milliyetçiliğinin "Ülkücü Yorumu"	134
3.1.3.1 Türkeş ve Yabancı İdeoloji Algısı: "Zehir".....	134
3.1.3.2. Türkeş ve Türk Milletine Sunduğu "Panzehir" Olarak Türk Milliyetçiliği.....	137
3.2. Alparslan Türkeş'in Sosyal Teorisi: Demokratik Milliyetçilik.....	142
3.2.1. Gelişimin Önündeki Durağan Engeller	143
3.2.2. Türkeş'in Kalkınma Modeli: "Kudretli Müreffeh Büyük Türkiye"	147

3.2.2.1 Maddi Kalkınma Modeli	152
3.2.2.2. Sosyal Kalkınma Modeli.....	159
3.2.3. Teorinin Hareket Noktası Olarak Milliyetçi Hareket Partisi	165
3.2.4. Teoriye Harekete Geçirecek Yapı Olarak Ülkü Ocakları	175
3.2.5. Aydınların Teori Üzerindeki Rolü	179
3.2.5.1. Münevver, Aydın daha sonra Entelektüel	180
3.2.5.2. Türkeş ve Türk Aydını	183
SONUÇ	190
KAYNAKÇA.....	195
EKLER	210
Ek 1. Fotoğraflar	210

KISALTMALAR

AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
DHP	: Demokratik Hareket Partisi
D. T	: Doğum Tarihi
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYP	: Doğru Yol Partisi
HYD	: Huzur ve Yükseliş Derneği
IDP	: Islahatçı Demokrat Parti
MCH	: Milliyetçi Cephe Hükümeti
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
Ö. T.	: Ölüm Tarihi
RP	: Refah Partisi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TV	: Televizyon
Vb.	: ve benzeri
Vd.	: ve diğerleri
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TAEK	: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TKAE	: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TUBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

GİRİŞ

“Alparslan Türkeş: Lider Portresinin Sosyolojik Boyutları” adlı Yüksek Lisans tezinin temel problemi Türkiye’de uzun yıllardır varolan ve etkisini devam ettiren “Ülkücü” dünya görüşünün ne olduğuna açıklık getirmek, Türkeş’i doğru anlamak ve bilimsel alanda doğru yere konumlandırmaktır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin önemli isimlerinden biri olarak Alparslan Türkeş’e yönelik Sosyoloji literatüründe bilimsel bir çalışma varolmadığı için ilim sahasında Türkeş’in sosyolojik yapıya nasıl bir etkiye bulunduğunu tespit etmek oldukça zordur. Bu soruya cevap vermek ise Türkiye’nin yakın tarihini doğru anlamak açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın amacı Alparslan Türkeş’in, Türk sosyal hayatında ki yerini, temele aldığı ana fikir olarak “Türk milliyetçiliği fikri”ni ve tasavvur ettiği Türkiye’yi sosyal bilimler ve Sosyoloji literatürüne kazandırarak, bu alanda yapılacak yeni çalışmalara kaynak oluşturmaktır.

Alparslan Türkeş’li Yıllar “1917-1997”

Alparslan Türkeş’in Yaşam Örüntüsü

Alparslan Türkeş, Türk siyasi ve sosyal hayatında hikâyesi en zor anlatılacak liderlerden biridir. Bu durum Türkeş’in çok yönlülüğü ve özgünlüğünden kaynaklanır. Türkeş 1917’de Lefkoşa’da başlayan yaşam serüvenine birçok sosyolojik olay sığdırmıştır. 1930’larda askerdir; 1944’de Türkcülükle yargılanan bir mahkûmdur, 1960’ın Milli Birlik Komitesi (MBK) üyesi, Başbakanlık Müşaviri ve 1965’in parti genel başkanıdır, 1970’lerin sosyal hareket lideri ve bakanıdır, 1980’lerde idamla yargılanan bir liderdir, 1990’ların üst akılı ve demokratıdır. Teorisyendir; devlet adamıdır, ülkücüdür ve en önemlisi devlet geleneğine sahip bir liderdir. Daha genel bir ifadeyle, Türk siyasi ve sosyal hayatında çok az sayıda insan; teorisyen, siyaset adamı, aydın, devlet adamı, gibi sıfatlara layık görülür. Türkeş’te bu sıfatları taşıyan tarihi bir karakterdir. Bu nedenle bazı hayatların sonu kadar başlangıcı ve devamında gelişen olaylar da büyük bir anlam ifade etmektedir.

Alparslan Türkeş Kıbrıs’ta başlayan hayat hikâyesine çok sayıda sosyolojik olay sığdırmıştır. Hayatının her döneminde çeşitli ünvanlar ve görevlerle sosyal yapı içerisinde

güçlü bir model çizmiştir. Üstlendiği sosyal roller ile fikri dünyasındaki gerçekleri temele alarak, Türk toplumunun problemlerini çözmek için çaba göstermiştir.

Çocukluk yıllarında, dönemin Osmanlı İmparatorluğu hocalarından medrese eğitimi alır. Askerliğe olan merakı sebebiyle 1933’de ailesini ikna ederek Kıbrıs’tan İstanbul’a “Viyana” adlı gemi ile göç eder. Askeriyeye girişi dönemin yasaları sebebiyle beklediği kadar kolay olmaz fakat istediği mesleğe ulaşmak için gereken bütün çabayı gösterir. 1933’de Kuleli Askeri Lisesine girer, 1936’da ise Ankara Harp Okuluna geçer. Askerlik yıllarında ciddi bir eğitim sürecinden geçerek Albaylığa kadar yükselir.

1944 tarihinde Atsız gibi önemli isimlerle Türk milliyetçiliği için bedel öder ve 9 ay 10 gün hapisshanede kalır. Bu yargılamalar Türkeş’in Türk milliyetçileri arasında ciddi bir ilgi görmesine yol açar. 1947’de Doğanaslan denilen yoksul bir belde “Lingofon” denilen aletle İngilizce telaffuzunu geliştirmeye çalışır. 1948 yılında Genelkurmay Başkanlığı tarafından açılan çeşitli sınavlara müracaat ederek, eğitim hayatına ara vermeden Amerika’ya gitmek için yola çıkar. Burada dil eğitimi alır ve yurda döner. 1950 ve 1955 yılları arasında Orkun dergisinde “A.Kazganoğlu” takma adıyla çeşitli yazılar ve şiirler yazar. 1955’de Kurmay Binbaşı olarak Amerikanın başkenti Washington’da bulunan Genelkurmay temsilciliğine tayin edilir. Aynı dönemde Amerika’da ekonomi eğitimi alır, 1959 yılında ise Almanya’ya Atom ve Nükleer Okuluna gönderilir.

Alparslan Türkeş 1960 darbesine gelen süreçte ülkenin içerisinde bulunduğu olumsuz politik ve siyasi atmosferi anlar, darbenin yapılacağını sezdiği an ülke yararına çeşitli atılımlarda bulunabilmek için darbe içerisinde yerini alır ve 1960’dan itibaren “Kudretli Albay” olarak anılmaya başlar. Türkeş bu dönemde kendi ifadesiyle “Türk Rönesansı”nı gerçekleştirmeyi hedefler. Türkeş’in darbe sonrasında üstlendiği Başbakanlık Müsteşarlığı gibi önemli statülerle ortaya koyduğu yapılanma hamleleri ve kalkınma planları belirli kesimleri rahatsız eder ve “14’ler” olarak anılacak olan grubun önde gelenlerinden biri olarak, Hindistan’a sürgüne yollanır. Bu süreçte Adnan Menderes’in idam edilmesine şiddetle karşı çıkar. Dönemin yetkili isimlerine mektup yazarak idamları önlemeye çalışır. Türkiye’ye döndükten sonra “Millele Beyanat Metni”ni kamuoyunun takdirine sunar. 1964’de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne katılır. Hamlelerini sürdüreceği asıl alan olan siyaset sahnesinde 1965 yılında genel başkanlığa seçilir ve 1969 Adana Kongresiyle, beraberindeki isimlerle bir planlama yapar böylelikle

partinin ismi “Milliyetçi Hareket Partisi” olarak değiştirilir. 1971 muhtarisının gerçekleştiği yıllarda MHP genel başkanı olarak siyaset sahnesi içerisinde. Türkeş, muhtıra sonrasında kurulan “Milliyetçi Cephe Hükümet”lerinde bakanlıklar ve ciddi roller üstlenir.

Türkeş 1980 yılında gerçekleşen darbenin en büyük madurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Darbenin akabinde kurduğu parti kapatılır, idamla yargılanır 4 yıl 5 ay tutuklu kalır. Hapishaneden çıktıktan sonra ümitsizliğe düşmeyerek siyaset sahnesine tekrar girer. Bu dönemde darbe dönemi kısıtlamaları sebebiyle Milliyetçi Çalışma Partisi aracılığıyla siyasi faaliyetlerini yürütür. 1992’de siyasi yasakların kaldırılması ile beraber partinin adı tekrar Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilir. 90’lı yılların Türkeş açısından bir diğer özelliğide onun çeşitli görüşten insanlar tarafından üst akıl olarak görülmesidir. Dolayısıyla Türkeş, 98 yıllık Cumhuriyetin ve 75 yıllık çok partili hayatın en önemli siyasi ve sosyal aktörlerinden biri olmuştur.

Büyük Adam, Lider, Başbuğ ve Entelektüel Olarak Alparslan Türkeş

Alparslan Türkeş, sosyal yapı içerisinde üstlendiği roller bakımından genellikle lider boyutuyla ele alınsada büyük adam, aydın ya da entelektüel kimliği de bulunan önemli bir tarihi şahsiyettir. Toplum içerisinde oluşturduğu fikirsel ve eylemsel boyut onun büyük adamlığıyla doğrudan alakalı iken, hem siyasi alanda hem de takipçilerinde oluşturduğu imaj açısından tam anlamıyla bir liderdir. Türkeş’in entelektüel yönünü ise geçtiği eğitim süreçleri ve ortaya koyduğu eserler üzerinden okumak gerekir. Türkeş fikirlerini ortaya koyarken tarihi gerçeklerden ve toplumun temel dinamiklerinden faydalanmıştır. Bu aşamada tarihi insanlık tarihine denk olan liderlik kavramı Türkiye’de belirli bir kesim tarafından Türkeş’le özdeşleştirilmiştir.

Büyük Adam düşüncesi liderlik çalışmalarına kaynaklık etmesi bakımından oldukça önemlidir. Büyük adam kavramıyla anlatılmaya çalışılan asıl konu, toplumun kendi bünyesinden çıkardığı kişilerin, toplum yararına ve daha genelde insanlık yararına ortaya koyduğu eylemleri ve söylemleridir. Büyük adam düşüncesinin fikirsel temellerini Herodot ve Tacitus gibi düşünürler oluştursada, bilimsel temele oturtan ana isim Thomas Carlye’dır. Büyük adam teorisi doğuştan gelen çeşitli yeteneklere daha çok vurgu yapar. Toplumun değişimine etki eden önemli isimleri işaret eder. Alparslan Türkeş’te Türk

siyasi yaşamına etki eden ve sosyal yapıya katkısı büyük bir fikir adamıdır. Takipçilerinde oluşturduğu izlenimde bu gerçekliği anlamak açısından oldukça önemlidir.

Liderlik kavramı insanlık tarihinin oldukça eski dönemlerinden beri karşımıza çıkan kökü insanlığın ilk dönemlerine kadar giden bir kavramdır. Sosyolojik boyutu ele alındığında lider, grubun ya da toplumun diğer üyelerinden belirli özellikleriyle ayrılır ve grup faaliyetleri üzerine etki eden yönleriyle toplumu oluşturan diğer kişilerden ayrılır. Dolayısıyla sosyal yapı örüntüsü içerisinde belirli kişiler diğerlerine oranla daha etkili ve ön plandadır. Bu denklem içerisinde toplumun liderden beklediği belirli özellikler ve sevkediciler mevcuttur. Liderlerin kaderi en temelde içerisinde bulunduğu toplumların kaderine doğrudan etki etmiştir. Bu boyutuyla insanlık tarihi liderlerin tarihi olarak da incelenebilir. Liderin, yöneticiden farkı da budur. Sosyal yapı içerisindeki bu önemi sebebiyle liderliğe yönelik birçok yaklaşım bulunmaktadır.

Türkeş'in liderlik biçimini anlamak açısından demokratik liderlik ve karizmatik liderlik tiplerine açıklık getirmek oldukça önemlidir. Demokratik liderler, gruba ait eylemlerde grup üyelerinin tamamının belirli derecelerde konuya müdahale etmesini isterler. Türkeş giriştiği eylemlerin tamamına yakını çevresindeki takipçileri ile muhakeme etmiş, görüş ve fikir almadan eylemde bulunmamıştır. Bu yönüyle demokratik bir liderdir. Karizmatik liderlik ise daha çok kişilik yapısıyla alakalı olan ve takipçileri içerisinde üstün yeteneklerine vurgu yapılan liderlik biçimidir. Türkeş takipçilerinin zihninde bıraktığı imge sebebiyle karizmatik bir lider olarak görülebilir.

Türkeş'in adının önüne aldığı ünvanlardan biri olarak "Başbuğ" kavramı, kişiye atfedilen bir sıfat olarak görülebilir. Başbuğ kelimesi Batı'da sıfat olarak kullanılan "Duçe, Fuhrer, Coidilla" gibi sıfatlarla yanyana getirilmemesi gereken bir kavramdır. Başbuğluk, Türk tarihinin aşkın safhalarından süzülerek gelen bir sıfattır. Başbuğluk kendi başına ve özgün bir liderlik kavramıdır. Türk tarihi temele alındığında Atilla, Metehan, Oğuzkağan, Osman Gazi, Mustafa Kemal Atatürk gibi Türk büyüklerine bu sıfatın layık görüldüğü bilinmektedir. Türkeş'in Başbuğ olarak anılmasında belirli bir talep üzerine gerçekleşmemiştir. Türkeş'in eylem ve söylemleri dolayısıyla Türk toplumu tarafından ona bu sıfat atfedilmiştir.

Alparslan Türkeş'in entelektüel yönüne, fikir dünyasına etki etmiş insanlar, geçtiği eğitim süreçleri ve şahsi kazanımları açısından bakmak gerekir. Türkeş; Mustafa Kemal Atatürk, Ziya Gökalp, İsmail Gaspıralı, Ömer Seyfettin, Zeki Velidi Togan, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura, Fuat Köprülü ve Ahmet Ağaoğlu gibi önemli Türk milliyetçilerinden etkilenir. Atsız gibi kendi döneminin önemli Türk milliyetçileri ile iletişime girer, etkiler ve etkilenir. Subyan mektebinde aldığı eğitim sebebiyle iyi derecede Arapça bilir. Ekonomi eğitimi için gittiği Amerika'da iyi derecede İngilizce öğrenir. Askeri lisede aldığı eğitim sebebiyle tarih ve coğrafya konularına oldukça düşkündür. Dünya edebiyatını ve Türk edebiyatını yoğun şekilde takip eder, Montesquieu, Victor Hugo, Halit Ziya Uşaklıgil, Tevfik Fikret, Namık Kemal gibi önemli isimlerin etkisinde kalır. Şiir ve sinemaya olan düşkünlüğü de bilinmektedir. Bütün bu eğitim süreçleri, edebi metinler ve önemli isimler Türkeş'in entelektüel yönünün oluşmasında oldukça önemli kriterlerdir.

Millet ve Milliyetçilik Olgularının Neliği ve Türkeş'in Fikirsal Dayanağı Olarak "Türk Milliyetçiliği Fikri"

Milliyetçiliği bir olgu ve düşünce biçimi olarak tanımlayabilmenin en temel yolu millet kavramının ne olduğu sorusuna doğru cevap vermekten geçmektedir. Millet kavramı Batı dillerinde natio, Türk dilinde ise halk ve kavim gibi kelimelerle iç içe kullanılmaktadır. Ziya Gökalp halk ve millet kavramlarını birbirinin yerine kullanmış ve aralarında herhangi bir ayrıma gitmemiştir.

Millet denilen sosyolojik gerçeklik insanlık tarihinin ilk aşamalarından beri, bireylerin birlikte yaşama arzularından kaynaklanan mutlak bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir topluluğu millet yapan birçok ortak beklenti, bakış açısı ve farklı görüş mevcuttur. Bu konuda ortaya atılan fikirler genellikle "Dil, mukaddes bir ortak tarih, sosyal yaşam alanı, iş bölümü ve ortak kültür" gibi temel aidiyet hissi uyandıracak konularda uzlaşmaktadır. Bu faktörlerden her biri millet olabilmek açısından hayati önem arz eder. Millet yapısal olarak birlikte yaşamış ve yaşama arzusunu sürdüren insan topluluğu olarak adlandırılabilir. Bu topluluk gelişi güzel, sıradan ve alakasız bir yapıya sahip değildir. Herşeyden önce sosyal birleşim milletin yapısını oluşturan ana kaynaktır. Millet topluluğa atfedilen kimlik olması sebebiyle işlevsel bir önemde sahiptir.

Dolayısıyla millet yapısal açıdan ortak bir bakış açısını içerisinde barındırır. Dünya görüşü, felsefi düşünce biçimi, estetik algısı milleti oluşturan her birey tarafından özümсенir ve kültür aracılığıyla nesiller boyu aktarılır.

Milletleri oluşturan bireylerin milletlerine duyduğu özel hisler milliyetçilik olarak adlandırılabilir fakat milliyetçilik konusu çağımızın en çok tartışılan olgularından biridir. Bu durumun temelinde ortak bir milliyetçilik anlayışının olmaması yatmaktadır. Milliyetçilik denilen olgu da tıpkı diğer sosyal olgular gibi toplumun tarihsel süreçte kazandığı genetiğiyle doğrudan alakalıdır. Mesela Batı'ya yönelik bir genelleştirme yapacak olursak, Batı'da milliyetçilik denilince akla üstünlük ve aşağılık anlayışı gelmektedir. Bu durum Batı'nın tarihsel serüveninde "Milliyetçilik" kisvesi altında ortaya çıkan problemlerden kaynaklanmaktadır. Hitler Almanyası ya da Mussolini İtalyası örneklerinde olduğu gibi. Türkler'de ise milliyetçilik kan bağına, ortak kültüre ve tarihe vurgu yapmaktadır.

Milliyetçilik, milletin içerisinde yükselen bireylerin millete karşı duyduğu aidiyet hissi olarak tanımlanabilir. Milliyetçilik yapısal açıdan sosyal yapının her alanında kendini gösteren yüksek bir bilincin ürünüdür. Bu boyutuyla milliyetçiliği rasyonel temellere indirmek oldukça zordur. Dolayısıyla fikirde kalacak kadar soyut bir kavram değildir çünkü milliyetçiliğin eylem boyutunda sosyal kurumlar içerisinde oldukça önemli biçimde karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçilik sosyal yapı içerisindeki eylemsel boyutu sebebiyle, işlevsel açıdan bütün sosyal organizasyonlara doğrudan etki etmektedir.

Milliyetçiliğin ortaya çıkış tarihi olarak Batı kaynaklı eserlerde genellikle 1789 tarihinde meydana gelen Fransız İhtilali işaret edilmektedir. Batı temelli eserlerin büyük çoğunluğu ve hakim paradigmada bunu destekler niteliktedir. Bu durum Batı açısından doğru bir yaklaşım olabilir ancak Türkler'de milliyetçilik denilen sosyal duygu durumunun ortaya çıkışı 1789 tarihinden oldukça eski dönemlere denk gelmektedir. Özellikle Bilge Kağan yazıtlarında ve Asya Hun İmparatoru Çiçi'nin millete yaptığı nutukta bu izleri görmek mümkündür. Tarihsel süreç içerisinde ele alındığında Selçuklu Devletinde ve Osmanlı İmparatorluğunun ilk dönemlerinde de milli şuura dair önemli işaretleri görmek mümkündür. Zaman içerisinde İmparatorluğun çok uluslu yapıya bürünmesiyle beraber Osmanlılık kimliği ön plana çıkarılmıştır. Gerileme ve çöküş döneminde ise özellikle Türk aydınlarında Türk milliyetçiliği fikrinin bir reçete olarak sunulduğu görülmektedir. Bu dönemde Türk milliyetçiliği yoğun biçimde dile getirilir ve

Cumhuriyetin kuruluş ideolojisi olarak karşımıza çıkar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu ve kurucusu Mustafa Kemal Atatürk milliyetçilik fikrinin sevkedicilerini, Cumhuriyetin kuruluş felsefesi olarak işlemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen çeşitli inkılaplarda da milliyetçiliğin yoğun izleri görülmektedir.

Türk milliyetçiliği; Şovenizmin, komünizmin, kozmopolitliğin karşısına konumlandırılmıştır. Türk milliyetçiliği fikri Türkiye'de yabancı bir kültürden aktarılmayan tek ideolojidir. Türk milliyetçiliği fikri, Türk değerlerini ve Türk kültürünü temele alır. Türk milletinin geleceğine yön verecek tek fikrin "Birlikte hareket etme arzusunda" ortaya çıktığını ileri sürer.

Alparslan Türkeş'in "100 Milyonluk Müreffeh Türkiye'si"

Her liderin olduğu gibi Alparslan Türkeş'in de bir hayali vardır. Bu hayali gerçekçi bir zemine oturtmuş, yöntem ve araçları uygulamaya konulacak şekilde inşa etmiştir.

Türkeş ilk olarak Türkiye'deki mevcut problemler üzerine kafa yormuş, bu problemlerin tespiti üzerine etraflıca düşünmüştür. Bu noktada milletler arasındaki yarışma arzusuna dikkat çekmiş ve milleti oluşturan her bireyin bu yarışa katkı sağlaması gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'de sosyal yapıyı oluşturan her bir bireyin bu bilinçten belirli oranlarda yoksun olmasının ciddi problemlere yol açacağını altını çizmiştir.

Alparslan Türkeş Türkiye'nin jeopolitik açıdan tehdit edilen ve tehdit altında olan bir ülke olduğunu, bu sebeple hem Ortadoğu hem de Asya ile Avrupa arasındaki güç dengelerinin ülkemizi olumsuz şekilde etkilediğini ifade etmiştir. Askeri hamlelerin yanısıra psikolojik hamleler ile sanat ve edebiyat aracılığıyla, buna ek olarak çeşitli faaliyetlerle Türkiye'nin zor bir konuma doğru sürüklenmek istendiğini belirtmiştir. Mevcut uluslararası düzende hâkim olan anlayışı "Güç kuvvetlinindir" ilkesi olarak tanımlamıştır. Sözü geçen ilkeyi ise adaletten uzak ve anlayışsız bir ilke olarak yorumlamıştır.

Gelişime engel olan iç tehditlerin ise dış tehditlerden daha önemli ve yıkıcı olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'deki ilk sorunun yönetim faaliyetlerindeki hatalar olduğunu ifade etmiştir. Buna ek olarak yönetim kademelerini işgal eden bireylerin kökleşmiş hatalarına da dikkat çekmiştir. Bu durumun kaynağı olarak ülkedeki liyakat eksikliğini işaret etmiştir. Türkeş liyakat eksikliğinin ciddiyetsizliğe ve otorite buhranına

yol açtığını eserlerinin hemen hemen hepsinde vurgulamıştır. Bu durumu seçkin idareci kadrosunun eksikliği üzerinden yorumlamıştır.

Türk devletinin karşılaştığı iç problemlerden biri olarak milli birlik konusuna büyük önem göstermiştir. Milli birliğe zarar veren meselelerden; azınlık ırkçılığını, komünizmi ve mezhepçiliği ilk üç sıraya yerleştirmiştir. Bu üç problemde kendi özel yapısı içerisinde değerlendirmiş, herbirini yabancı araçlarla gerçekleştirilen anlamsız faaliyetler olarak görmüştür.

Türkiye'nin gelişimine ket vuran bir diğer faktörün partizanlık olduğunu ifade etmiştir. Partizanlığı kanser hastalığıyla eş değer tutmuştur. Bu hastalığa yakalanan bir milletin, ülke için atılımlarda bulunmak yerine partinin geleceğini düşünmeye başladığına dikkat çekmiştir. Türkeş ayrıca sosyal eşitsizlik, sosyal adaletsizlik, laubalilik gibi konularında Türkiye'de kökleştiğini ifade etmiştir.

Türkiye'deki kalkınma programlarının halkı oyalamak için öne sürülen vakit geçirme taktikleri olduğunu ifade etmiştir. İçinde bulunulan karamsar tabloyu “Dudaklar çatlak; mideler boş, halk yoksul, millet düne küskün, gelecekte ümitsiz” şeklinde tasvir etmiştir.

Türkeş mevcut problemleri açık bir şekilde tespit etmiş fakat ümitsizliğe düşmeden bu problemleri ortadan kaldıracak hamlelerin neler olduğunu sıralamıştır. Ciddi anlamda uygulanacak sosyal ve maddi kalkınma programlarıyla ülkenin geleceğine dönük olumlu tablonun kısa sürede ortaya çıkacağını ifade etmiştir.

Türkeş, insanı temele alan kalkınma hamlelerini oldukça önemsemiştir. Türkeş düşüncesinin temeline insanı yerleştirmiştir. İnsanı çeşitli kalıplara sokmadan; sosyal, ekonomik, ahlaki, kültürel yapının bütününden oluşan bir varlık olarak görmüştür. Bu sebeple tasavvur ettiği sistemde insan odaklıdır. Siyaseti toplu kalkınma sürecinin bir aracı olarak nitelemiştir.

Sosyal kalkınmanın toplumu oluşturan sosyal dilimlerin eğitim aracılığıyla şuurlandırılarak gerçekleştirilebileceğini savunmuştur. Aydınları ve sanatkarları millete kazandırılacak bilinç meselesinde oldukça etkin bir yere konumlandırmıştır. Sosyal kalkınmanın temeline sosyal adalet ilkesini yerleştirmiştir. Sosyal adaletin topluma tahsisini millete kazandırılacak bu şuurla ilişkilendirmiştir.

Topluma yönelik gerçekleştirilecek sosyolojik ve tarihi eğitimin, toplumun zihin dünyasında önemli bir yer edineceğini ifade etmiştir. Bu durumun toplumsal ahlaka

büyük bir fayda sağlayacağını belirtmiştir. Türk dili konusunda ayrıca büyük bir önem göstermiştir.

Sosyal kalkınmada kadın ve erkeği cinsiyet açısından birbirinden ayırmamış, yetişkinlik seviyelerine göre toplum içerisinde önemli statüler işgal etmelerinden yana tavır almıştır.

Türkeş, maddi kalkınmayı ise sosyal kalkınmadan tamamen ayırmamış, ikisi arasında bir dengenin olması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin maddi alanda kalkınmasının ancak yerli fikirlerle gerçekleşebileceğini savunmuştur. Maddi kalkınmada bilimsel gerçekleri ve bilimsel ölçütleri oldukça önemsemiştir.

Maddi kalkınmada kısa sürede yetiştirilecek teknisyenleri ve bilim adamlarını oldukça önemsemiştir. Modern sanayi ve modern ziraat uygulamalarının ancak bu şekilde gerçekleşebileceğini düşünmüştür. Bu bağlamda millet sektörü kavramını önemli bir yere konumlandırmıştır. Ekonominin tüketici olarak değil üretici olarak düzelebileceğini ifade etmiştir. Yine köy projeleri, tarım kooperatifleri ve istihdam sağlanan nüfusu maddi kalkınmanın en temel araçları olarak görmüştür.

Türkeş'in hayalini kurduğu "Demokratik Milliyetçi Devlet"; milli birliğin sağlandığı, millileşmiş bir toplumun tezahür ettiği, maddi ve manevi kalkınmanın, toplumun bütün sosyal dilimlerinde kendisini gösterdiği, kalkınmış, demokratik Türk devletidir.

Kısacası tezimiz 3 ana bölümden oluşurken, her bir bölüm Türkeş'in görüşlerini daha iyi anlamak ve açıklamak üzerine inşa edilmiştir. İlk bölümde Türkeş'in hayatı, ikinci bölümde hayatı boyunca savunduğu tek fikir olan milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği, üçüncü bölümde ise Türkeş'in hayatının ilk dönemlerinden itibaren elde ettiği kazanımları ile ortaya koyduğu teori anlatılmaktadır.

Tezin yazım aşamasında, kaynakçada yer alan kitaplardan, makalelerden, Yüksek Lisans ve Doktora tezlerinden faydalanılmıştır.

“Alparslan Türkeş: Lider Portresinin Sosyolojik Boyutları” Adlı Tezde En Sık Kullanılan Kelimeler

BİRİNCİ BÖLÜM

ALPARSLAN TÜRKEŞ: LİDERİN PORTRESİ VE ENTELEKTÜEL BOYUTLARI

1.1. Liderin Portresi: Alparslan Türkeş

1.1.1. 1917-1930

1.1.1.1. Ailesi ve Çocukluk Yılları

Alparslan Türkeş'in baba tarafından dedesi Kıbrıs'ın Tuzla kasabasından Ali Ağa, Ali ağanın dedesi ise köken olarak Avşar Türk'lerinden olan ve Kayseri Pınarbaşı'nda ikamet etmiş Arif ağadır. Baba tarafından dedesi Ali Ağa, Koyunoğlu soyuna mensup iken babaanne tarafının lakabı ise Kırmızıdır (Işık, 2016: 17). Türkeş'in büyük dedesi Arif ağa çevresinde; çalışkan, uyumlu, zeki, çevreye çabuk uyum sağlayan bir insan olarak tanınmıştır (Ekşi, 2007: 33).

Türkeş'in annesi de babası da Kıbrıs Türk'lerindendir. Babası Ahmet Hamdi Bey'in Kıbrıs'ın Gazimagusa yakınlarında bulunan Tuzla kasabasında doğduğu kayıtlara geçer. Türkeş'in ailesi Kıbrıs'ta oldukça köklü ve tanınan bir ailedir. Baba tarafının hem Lefkoşa'da çeşitli mülkleri hem de Tuzla'da çiftlikleri ve tarlaları vardır. Annesi Fatma Zehra Hanım ise Kıbrıs Türk'ü bir ailenin çocuğu olarak Larnaka şehrinde dünyaya gelir (Işık, 2016: 17).

Türkeş 25 Kasım 1917 günü öğle vakitlerinde Kıbrıs'ın Lefkoşa ilinde, Haydarpaşa mahallesi Kirlizade sokağında, 13 numaralı mütevazı bir evde doğar. Doğduğu gün anne ve babası Ali adını vermek isterler, fakat kendisinden önce doğan abisinin de adı Ali olduğu için Ali Arslan isminde karar kılarlar (Işık, 2016: 17; Tonguç, 2015: 163). Türkeş'in beş üvey kardeşi vardır. Erkek kardeşleri; Mehmet Ragıp, Kazım, Ahmet, Mustafa ve 18 yaşında ölen Ali Bey ile babaları ayrı iken, kız kardeşi Dervişe hanımla anneleri ayrıdır (Ekşi, 2007: 33).

Türkeş'in dünyaya geldiği dönem Kıbrıs'ın en çalkantılı dönemlerinden biridir. İlerleyen zamanlarda doğduğu günün problemleri şartlarını şu şekilde anlatacaktır: "25 Kasım Pazar günü doğduğumu annemden dinledim. Birinci Dünya Savaşı'nın şiddetli

sürdüğü yıllarda dünyaya geldim, o tarihte Kıbrıs İngiliz işgali altında Türkiye ile ilişkisi kesilmiş bir durumdaydı” (Işık, 2016: 17).

Türkeş’in dünyaya geldiği dönem, yalnızca Kıbrıs’ın işgal altında olması ile ya da Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşıyla beraber birçok cephede savaşıyor bu cephelerde kaybetmesiyle sınırlanabilecek bir dönem değildir. Bu dönemde dünya daki dengelerin yeniden şekillendiği bir ortam mevcuttur. Batı açısından emperyalist faaliyetlerin yoğun biçimde yaşandığı bir süreç işlerken, Rusya’da ise köklü bir değişim sürecinin başladığı görülmektedir. Bolşevik ihtilalinin gerçekleşmesi ve komünist ideolojinin iktidarıyla sonuçlanan bu süreç, dönemin ruhunu anlamak açısından oldukça önemlidir.

Günümüzde çocuk sayılabilecek bir yaşta fakat kendi döneminin örflerine uygun biçimde annesi tarafından dördüncü yaşının dördüncü ayının dördüncü gününde, Kıbrıs’ta bulunan Sarayönü Sübyan mektebine (ilkokuluna) yazdırılır (Tonguç, 2015: 163). Türkeş ilkokul eğitimini dönemin Osmanlı ulemalarından alır. Bu dönemde dört işlem, okuma-yazma ve İslami bilgilerin yoğunlukta olduğu bir eğitim programından geçer.

İlkokulu bitirdikten hemen sonra Rüştîye’ye kaydolur. Rüştîye (Ortaokul) üçüncü sınıftan hocası Osman Zeki Bey, Türkiye’de ortaya çıkan Türkçe isim verme fikrinden hareketle, “Sultan Alparslan’a denk bir yiğit ol, senin adında Alparslan olsun” der ve Arslan, herkes tarafından bilinen adıyla Alparslan olur (Işık, 2016: 18).

Türkeş’in ilkokul ve ortaokul sürecinde eğitim aldığı hocaları Türklük bilincine sahip milliyetçi isimlerdir. Türkeş’in milliyetçilik fikrini henüz çocuk sayılabilecek yaşlarda içselleştirmesinde bu isimlerin katkısı oldukça büyüktür. Çocukluk ve ilk gençlik döneminde; Faiz Kaymak Bey, Hüsnü Bey, Selahattin Bey, Mehmet Asım Bey, Ragıp Tüzün Bey ve Turgut Bey gibi Kıbrıslı vatansever öğretmenlerin Türkeş’in üzerinde etkisinin ve emeğinin büyük olduğu söylenebilir (Işık, 2016: 18).

1.1.1.2. İstanbul'a Göç

Alparslan Türkeş, rüştiye eğitimini tamamladıktan sonra Subay olmaya karar verir fakat bunun için Türkiye'ye giderek askeri liseye kaydolması gerekmektedir. Bu sebeple annesi ve babasını ikna eder ve ailesi ile beraber 3 Haziran 1933'de (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 10) Limasol'dan kalkan İtalya bandıralı “Viyana” adlı gemiyle Kıbrıs'tan İstanbul'a göç eder. Abileri Mehmet Ragıp ve Ahmet Kazım Beyler ise bu süreçte Adana'ya yerleşirler (Işık, 2016: 19).

Türkeş ailesiyle beraber İstanbul'a göç eder, fakat askeri liseye girişi de görüldüğü kadar kolay olmaz. Kuleli Askeri Lisesine girişi sırasında kayıt kabul komisyonunda bulunan Hadi Binbaşı ve Fransızca öğretmeni olan Muzafferettin Bey "Türk değilsiniz bu nedenle kayıta bulamazsınız" şeklinde söylemlerde bulunur. Bunun üzerine Alparslan Türkeş İzmit mebusu Bellioğlu Sırrı Bey' e ulaşır, Sırrı Bey hem Kuleli Askeri Lisesinin müdürüyle hem de Mareşal Fevzi Çakmak Paşa ile iletişim kurar ve böylelikle Türkeş Kuleli Askeri Lisesine geçici vatandaşlık belgesi ile başvurabilir (Işık, 2016: 20, 21).

Türkeş çocukluk ve ilk gençlik yıllarını Türk milletinin geçmişteki kudretli dönemleriyle ilgilenerek geçirmiş, Türk milletinin 20. yy'da içinde bulunduğu sıkıntılı şartlar üzerine etraflıca düşünmüştür. Bu problemlerin ortaya çıkışında iç sebepler olduğu kadar dış sebeplerinde var olduğunu anlamış ve bu iç problemlerin birçoğunun dış problemlerden kaynaklandığını saptamıştır (Türkeş, 1976: 21).

1.1.2. 1930-1940

1.1.2.1. Türkeş Harp Okulunda

Askerlik mesleğine büyük bir sevgisi olan Alparslan Türkeş başvuruları tamamlandıktan sonra 1933 yılında Kuleli Askeri Lisesi'ne girer, büyük başarı göstererek liseden mezun olur (Yalçın, 2002: 29). 25 Ekim 1936'da (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 12) ise Ankara Harp Okuluna geçer. Türkeş, Harp Okulunda 12 Eylül darbesinin aktörü olan Kenan Evren ile sınıf arkadaşısıdır. Ancak sınıf kalabalık olduğu için (1300 kişi) Kenan Evren'i o günlerde tanımamaktadır. Yine darbecilerden Orgeneral Nurettin Ersin bir sınıf

üstteyken, 21 Mayıs 1963'te darbeye teşebbüs ettiği için idam cezasına çarptırılacak olan Talat Aydemir'de Türkeş'in bir alt sınıfındadır (Cengiz, 2015: 43).

Harp Okulu yıllarında Türkeş'in dikkat çeken özelliklerinden biri de İsmet İnönü'ye duyduğu sempatidir. Atatürk'ün 1937'de İsmet İnönü'yü Başbakanlıktan alarak yerine Celal Bayar'ı getirmesine Harp Okulu öğrencisi olarak üzülmüştür. Dönemin şartlarında Subaylığa adım atmanın içgüdüleriyle doğal görünen bu sempatiye rağmen, 1944 yılından sonra gelişen Milliyetçilik olayında, 1960 darbesinde ve Ülkücü Hareketin giriştiği birçok meselede Türkeş ve İnönü karşı karşıya gelecektir (Cengiz, 2015: 43).

Bu dönemde Harp Okulundan mezun olarak piyade asteğmen rütbesi ile orduya katılan Türkeş, askeriyede sorunsuz bir biçimde terfi ederek Harp Okulunu bitirip Harp Akademisine geçer. Harp Akademisinde aldığı başarılı Subay eğitimi sonrasında ise Kurmay Subay olma hakkı kazanır (Yalçın, 2002: 29).

Türkeş, 30 Ağustos 1938'de Harp Okulundan asteğmen olarak mezun olduktan sonra görev yeri kurası çekilir (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 12). Çektiği görev yeri kurasında tayini Kars'a çıkar. Harp Okulundan arkadaşı Emin Eremen'e ise kurada Isparta çıkar. Eremen'in ısrarı ile görev yerlerini karşılıklı değiştirerek, ilk görev yerini Kars'tan Isparta'ya aldırır, burada göreve başladıktan iki yıl sonra, 14 Ocak 1940 da arkadaşı Refik Yurtsever'in yeğeni Muzaffer Hanımla evlenir. Bu evlilikten Ayzit, Selen, Umay, Sevenbige (Çağrı) ve Yıldırım Tuğrul dünyaya gelecektir (Işık, 2016: 23; Cengiz, 2015: 43).

Türkeş, bir yıl Isparta'da kaldıktan sonra tayini Gelibolu'ya çıkar. Bu dönem II. Dünya Savaşının başladığı hareketli yıllardır. Bu sebeple Trakya'nın ve Edirne'nin büyük bölümü hükümet tarafından boşaltılarak cephe gerisinin sağlamlaştırılması amaçlanmıştır. Türkeş Gelibolu'dan sonra Balıkesir, Edincik, Erdek-Marmara adasında görev yapar, Marmara adasındayken ailesini de yanına aldırır (Cengiz, 2015: 44).

Türkeş gençlik yıllarını kapsayan bu dönemde milletin ve ülkenin kalkınması için yararlı olan yolları araştırmış, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı durumun sebeplerinden birinin de gerçek lider eksikliği olduğunu saptamıştır. Yine incelemelerinde ülkenin başına gelen felaketleri iyi yöneticilere ve kudretli önderlere sahip olmadığımız gerçeğiyle açıklamıştır (Türkeş, 1976: 23). Dolayısıyla güçlü liderliği ülkenin kaderiyle eş değer tutmuştur.

1.1.3. 1940-1960

1.1.3.1. 3 Mayıs 1944 Olayı

Alparslan Türkeş'in Türk sosyal ve siyasi hayatında adını lider olarak duyurduğu ilk tarih "İrkçılık ve Turancılık Davası" adı altında yapılan yargılamalara denk gelmektedir. Bu yargılamalar Türkeş'in kamuoyunda ve Türk milliyetçileri arasında yoğun bir ilgi görmesine yol açar.

İrkçılık ve Turancılık davasını meydana getiren birçok sosyolojik olgu söz konusudur. Dönemin konjonktürel yapısı ve ortaya çıkan gelişmeler bu yargılamalara zemin hazırlar. II. Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde Nazi Almanyası'na karşısında Rusların başarıya ulaşması, Milli Şef İsmet İnönü'yü dış politikada Rus yanlısı bir tutumun içerisine sürükler. Bu süreçte milliyetçi isimler tutuklanarak dış kamuoyuna mesaj verilmek istenir. İç politikada ise Atsız'ın destek bulan eleştirel mektupları ve Türkeş'in ordudaki etkinliğinin bu mektuplara eklenmesi tutuklanma sürecini hızlandırır.

Türk milliyetçiliği fikri ile Türkeş, Atsız ve beraberindeki milliyetçilerin yargılanması aslında hükümetin, devletin resmi politikasını yargılaması olarak okunabilir. Bu tezatlığın yargılama sürecine gelen dönemde birçok örneği mevcuttur. Mesela Milli Mücadele ile başlayan, Atatürk'ün liderliğiyle devam eden süreçte Türk milliyetçiliği fikri devletin resmi ideolojisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Türkçüler'in yargılandığı 1944 tarihinden iki sene öncesinde, Başbakan Şükrü Saraçoğlu da devletin resmi ideolojisinin Türkçülük olduğuna dair önemli açıklamalarda bulunmuştur. 3 Mayıs 1944 tarihi ise Cumhuriyet tarihinde Türk milliyetçiliği fikrinin ve Türk milliyetçilerinin yargılandığı ilk tarih olarak gösterilebilir.

Dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu Türk milliyetçiliğine yaklaşımını, 5 Ağustos 1942'de yaptığı konuşmada şu şekilde ifade eder: "Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük kan meselesi olduğu kadar bir o kadar da kültür ve vicdan meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız" (Cengiz, 2015: 46; Kocabaş, 2008: 17). Türkeş bu konuşmadan duyduğu heyecanı ilerleyen dönemde birçok defa dile getirecektir.

Saraçoğlu'nun bu demecinin dışında dönemin devlet politikası da milliyetçilik üzerine konumlandırılmış haldedir. Asker ve sivil yatılı okullara alınacak öğrencilerin

Türk ırkından olması şartı gazetelerde yayınlanırken, okula giriş şartları arasında bu şart ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca aynı dönemde Mahmut Esat Bozkurt tarafından yazılan ve Üniversitelerde ders kitabı olarak okutulan “Atatürk İhtilali” adlı eserde Türkiye Cumhuriyeti’nin devlet işlerinin başında mutlaka Türklerin bulunması gerektiği gibi Türk milliyetçiliğinin izlerini taşıyan önemli görüşler bulunmaktadır (Türkeş, 1976: 29).

3 Mayıs 1944 tarihine gelen süreçte, Hüseyin Nihal Atsız’ın, Başvekil Şükrü Saracoğlu’na yazdığı iki mektup büyük bir öneme sahiptir (Türkeş, 1976: 30). Atsız’ın bu mektuplardaki ifadeleri dönemin şartları açısından düşünüldüğünde büyük bir cesaret işidir. Özellikle 20 Şubat 1944’te (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 13) yazdığı ilk mektubundaki “Demek ki devlet yönetmeyi bilmiyorsunuz, siz bunlara nasıl göz yumuyorsunuz, Niçin bu memlekette istiklali çok görmüş, onu başkalarına köle etmiş insanlara yüksek makamlarda yer veriyorsunuz” gibi ifadeler dikkat çeker. Bir ay sonraki 21 Mart 1944 (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 13) tarihli, ikinci mektubu ise ilk mektuba oranla daha sert olur. Bu mektupta Eğitim bakanını gaflet ve delalet içerisinde bulunmakla suçlar. Bununla beraber Atsız, Hasan Ali Yücel’i; Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal, Ahmet Cevat Emre gibi komünizmi savunan isimlere bakanlıkta görev verdiği için yoğun biçimde eleştirir (Ercilasun, 2018: 68,69; Anadol, Tarihsiz: 19).

Atsız’ın bu iki mektubu Milli Şef İnönü ve mektubun muhatabı olan Başvekil Şükrü Saraçoğlu’nun yanı sıra Hasan Ali Yücel ile dönemin Halk Partisi, Yüksek İdare Heyeti ve Meclis grubunu hem şaşırtır hem de dehşete düşürür (Türkeş, 1976: 32).

Bu gelişmeler üzerine Atsız’ın Boğaziçi Lisesindeki öğretmenliğine son verilir. Bunun akabinde Sabahattin Ali; Hasan Ali Yücel ve Falih Rıfkı Atay’ın desteği ile Atsız’a dava açar (Cengiz, 2015: 46), bu dava için Atsız 24 Nisan günü İstanbul’dan mahkemenin yapılacağı Ankara’ya doğru yola çıkar. Ankarada Atsız, yoğun bir kalabalık tarafından çiçeklerle karşılanır (Türkeş, 1976: 34). Davanın ilk duruşması ise 26 Nisan 1944’te görülür (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 13).

Yoğun kalabalık ve mahkeme salonuna girmek isteyen gençlerin fazla olması sebebiyle davacı Sabahattin Ali pencereden kaçınca dava ertelenir. Asıl olaylar ise davanın ikinci duruşması olan 3 Mayıs 1944’te birkaç bin kişinin Atsız’a destek vermek üzere mahkeme salonuna gelmesi ile başlar (Ercilasun, 2018: 71,72; Anadol, Tarihsiz: 21).

Bu süreçte Türkeş ve Atsız gibi isimler mahkeme salonu önünde yaptıkları konuşmalarla Türkçü fikirlerini ifade etmek için daha geniş bir duyuru alanı bulurlar. Mahkeme salonunun dışındaki gösteriler ise yalnızca Türkçülük taraftarlığıyla sınırlı kalmaz ayrıca komünizm karşıtlığı şeklinde kendisini gösterir (Öztürkmen, 2016: 142).

1.1.3.2. Türkeş Irkçılık ve Turancılık Davasında: “Atsız’a Bir Defa Selam Veren Tutuklanıyor”

Atsız ile Sabahattin Ali arasında ki dava Atsızın dört ay mahkûmiyetiyle sonuçlanır. Fakat Türk milliyetçiliği fikrine sahip Türkeş gibi birçok isme Irkçılık ve Turancılık davası adı altında yeni bir dava açılır. Türkeş 13 Haziran 1944 tarihinde tutuklanırken bu davayla ilgili duruşmalar ise 4 Eylül 1944’de başlar.

Türkeş’in, Irkçılık Turancılık davasındaki tutuklama usulüne dair şu sözleri dikkat çeker: “Bu davada tutuklanmak ve yargılanmak için Orhun dergisine abone olmak, dergide yazı yazmak ve Nihal Atsız’a sokakta bir defa selam vermek ya da mektup göndermek bile yeterli olmuştur” (Türkeş, 1976: 40).

3 Mayıs 1944’te (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 13) “Irkçılık ve Turancılık” davası çerçevesinde yurt genelinde 500 milliyetçi tespit edilir; 57’si gözaltına alınır, 23 kişi hakkında ise dava açılır (Ekşi, 2007: 95,96). Alparslan Türkeş, Nihal Atsız, Nejdett Sançar, Zeki Velidi Togan, Reha Oguz Türkkan, Hasan Ferit Cansever, Hüseyin Namık Orkun, Orhan Şaik Gökyay, Fethi Tevetoğlu, İsmet Rafin Tümtürk, Nurullah Barıman, Hamza Sadi Özbek, Zeki Sofuoğlu, Muzaffer Eriş, Fehiman Altan, Cebbar Şenel, Sait Bilgiç, Cemal Oguz Öçal, Hikmet Tanyu, Fazıl Hisarcıklılar, Cihat Savaş Fer, Saim Bayrak ve Yusuf Kadıgil gibi önemli Türk milliyetçileri çeşitli cezalara çarptırılır. Bu davada Alparslan Türkeş dokuz ay on gün ceza evinde kalır (Ercilasun, 2018: 79,80).

Bu davada tutuklanan isimlere neden tutuklandıkları hakkında bilgi verilmez. Türkeş 13 Haziran 1944’te (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 14). Tutuklanarak hücreye kapatıldıktan sonra mevcut şartları şu şekilde tasvir etmiştir:

“Dapdaracak pis, karanlık berbat bir yer. Tavandan camını toz kaplamış yirmi beş mumluk ampul sarkıyor. Suçumun ne olduğunu ve niçin tutuklandığımı bilmiyorum. Fakat Ankara’da ki gösteriler dolayısıyla meydana gelen olaylardan kuşkulandığımı kestiriyordum. Anayasaya göre ve hukuk mahkemeleri usulü kanunu gereğince tutuklatıldıktan sonra üç gün içerisinde

hâkim huzuruna çıkmak gerekiyor ancak aylar geçtiği halde adımı bile soran çıkmıyordu” (Türkeş, 1976: 42,43).

“İrkçılık Turancılık” davasından yargılanan isimlere savcılık makamı tarafından: “Hükümeti devirmek için cemiyet kurmak, hükümetin, büyük millet meclisinin manevi şahsiyetine tahkir etmek, milli menfaatlara muhalif hareket etmek, devletin Teşkilatı Esasiye Kanunu ile muayyen olan ana vasıflarına muhalif, milli hissiyatı sarsmağa, zayıflatmağa mutaf propaganda yapmak” gibi çeşitli suçlar isnat edilir (Ekşi, 2007: 60).

Türkeş’e karşı yöneltilen suçlamalardan biri de teğmenlik döneminde sanatsal bir dil kullanarak yazdığı “Tuna” adlı yazısıdır. Türkeş bu yazıyı 19 Mart 1939’da yirmi iki yaşındayken kaleme alır. Bu yazı Türk milletinin var olduğu ve hüküm sürdüğü yerleri kalkındırmasına dönük çeşitli ifadeler içermektedir. Yazının bir kısmı şu şekildedir:

“Bu bir isim değil, bir su değil, kalbimizde çağlayan bir tarihtir, Türk’süz Tuna öksüz, Tuna’sız Türk yasıldır, Binlerce yıl evvel bu su ıssız akıyordu, kenarlarında ölgün, medeniyetsiz insanlar sürünüyordu. Bir gün ansızın Tuna’nın bitmeyen geceleri sabaha erdi. Toprakta bir sarsıntı başladı. Havada bir toz ve duman bulutu başladı. Türk gelmeden önce Tuna yoktu, Tuna’yı Türk yarattı” (Cengiz, 2015: 58,59).

İrkçılık ve Turancılık davasının ilk duruşması 4 Eylül 1944’te gerçekleşir (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 14). Mahkeme süreci devam ederken, 23 Şubat 1945’te yapılan duruşmada Türkeş’e Turancılık hakkında fikirleri sorulur, Türkeş ise Türkiye’nin her şeyden önce geldiğini ve Türkiye’nin ilim irfan, sanayi ve iktisat alanında her sahada en ileri dereceye ulaşmasını her şeyin ilk anahtarı olarak gördüğünü ifade etmiştir. Turancılığı ise yalnız Asya’daki Türklerle sınırlamamış bütün Türklerin ruh gelenek kültür ve iman birliği olarak tanımlamıştır. Bu açıdan Turan fikrinin Yunanistan ve Bulgaristan’daki Türk’leri de kapsadığını ifade etmiştir (Türkeş, 1976: 76,77).

Türkeş dava duruşmaları esnasında, genç bir üsteğmen olarak hâkimin sorularını yanıtlarken, mahkeme önünde kullandığı önemli ifadelerle dikkat çeker. Türkeş ile birlikte yargılanan isimler onu korumak için onun ile yeni tanıştıklarını ifade ederler, fakat Türkeş, beraberindeki isimleri yalnız bırakmamak adına “Arkadaşlarımı ne ile suçluyorsanız, beni de aynı suçla suçlayabilirsiniz. Ne yaptımsa bilerek ve isteyerek yaptım. Milliyetçiliği suç olarak kabul ediyorsanız, ölünceye kadar bu suçun faili olacağım” der (Anadol, Tarihsiz: 12).

19 Şubat 1945’te (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 14) yapılan duruşma sırasında ise Atsız kendisine yöneltilen suçlamalara şu şekilde cevap verir: “Türkçüyüm. Türkçülük

milliyetçiliktir. Irkçılık ve Turancılık da bunun kapsamına dâhildir. Memleket ya bu iki temel üzerinden yükselecek veya yıkılacaktır. Irkçılık ve Turancılık Anayasaya aykırı değildir. Ceza kanununda açıkça suç olduğu yazılmayan bir hareketten dolayı kimse suçlanamaz. Devlet de icraatıyla açıkça ırkçı, Hatay'ı ilhak etmekle de açıkça Turancıdır". Atsız dava esnasında ayrıca ırkçılık ve Turancılıkla suçlanmaktan onur duyduğunu ifade ederken: "Eğer ırkçı ve Turancı olduğum için mahkûm olursam bu mahkûmiyet hayatımın en büyük şerefini teşkil edecektir" der (Işık, 2016: 62).

Atsızın elli bir dakika süren savunmasının en önemli kısımlarından birisini de davaya ve tutuklamalara bakışının yer aldığı şu sözleri oluşturmaktadır: "Bu dava savcının iddiaya uğraştığı gibi yeni bir rejim ve yeni bir nizam kurmak davası değildir. Türkçülük düşmanlarının yaygarasına aldanarak kuruntuya kapılanların hiç yoktan ortaya attıkları bir açık kapıları zorlama davasıdır. Bu dava gizli cemiyet, şifre, parola, telsiz, hükümet darbesi, vatana ihanet gibi efsanelerle dünyayı velveleye veren, şahsi düşmanlarının boş ve hayali iddialarını zorla ispat etmek için masum insanlara, gerçek vatanseverlere savurdıkları iftiraların davasıdır" (Ercilasun, 2018: 91).

Yargılamaların sürdüğü esnada Milli Şef İnönü aracılığıyla, Türk milliyetçiliğinin tehlikeli ve zararlı olduğu görüşü başta okullarda olmak üzere gazetelerde ve çeşitli toplantılarda ısrarla işlenen bir görüştür. İnönü ayrıca bu dönemde Rusya'nın sempatisini kazanmak için kendilerini Ruslar'ın dostu ve Ruslar'dan daha çok Turancılık düşmanı olarak göstermek için birçok faaliyete imza atar, yine aynı dönemde, Türkiye'nin bu davayla beraber büyük bir sorunu bertaraf ettiği sık sık Rus yetkililere iletilir (Türkeş, 1976: 48).

Yargılamalar devam ederken, 19 Mayıs 1944'te Milli Şef İnönü, Turan ülküsünü savunanlara dönük yoğun suçlamalarda bulunur. İnönü yaptığı açıklamalarda Türk milliyetçiliğine sahip isimleri balkan savaşlarında Arnavut milliyetçilerine gizliden destek veren dönemin politikacılarıyla eş tutar. Turancılık fikrini son zamanların zararlı ve hastalıklı görüşlerinden biri olarak tanımlar, Turancıları ise genç çocukları ve saf vatandaşları aldatan, toplumu manipüle eden kişiler olarak niteler (Cengiz, 2015: 48,49; Türkeş, 1976: 68).

İnönü'nün bu girişimleri dışında devletin resmi makamlarının da Türkçülük ve Turancılık aleyhinde ki yaptırımları ve uygulamaları yalnızca söylemden ibaret değildir.

Milli Eğitim Bakanlığının okullara gönderdiği genelgelerde, devletin her kademesinde uygulanan çeşitli baskılarda; valilik ve kaymakamlıklara yollanan yazılarda bu konunun izlerini görmek mümkündür. Bu makamlara Turancılık faaliyetlerini izlemeleri konusunda genelgeler de yollar (Ercilasun, 2018: 86).

İnönü'nün 19 Mayıs'ta yaptığı tutkulu nutuk ve devletin resmi makamlarının Türk milliyetçiliğine karşı girişimlerinden hemen sonra 4 Eylül günü I. sıkıyönetim mahkemesi toplanır. Mahkeme heyeti Başkan Tuğgeneral Yusuf Ziya Yazgan, duruşma hâkimi Albay Cevdet Erkut, üye süvari Albay Galip Kaan'dan oluşmaktadır. Türkeş mahkeme heyetini Türk fikir hareketlerinden uzak ve genel kültür yönünden zayıf kişiler olarak niteler. Duruşma esnasında dava hâkimi ırkçılık anlamına gelen Rasizm ile çocuk hastalığı olan Raşitizm' i birbirine karıştırmıştır (Türkeş, 1976: 68,69).

“İrkçilik ve Turancılık” davasının bir diğer boyutunu da işkenceler oluşturmaktadır. Bu dönemde Alparslan Türkeş, Reha Oğuz Türkkan, Orhan Şaik Gökyay'ın yanı sıra Hikmet Tanyu, Hamza Sadi Özbek ve Cemal Oğuz Öcal gibi isimler sıkıyönetim savcısı Kazım Alöç ve Emniyet Müdürü Ahmet Demir tarafından hazırlanan elli santimetre uzunluğunda ve iki buçuk metre yüksekliğinde “Tabutluk” adı verilen işkence yöntemlerine maruz kalmışlardır. Orta Asya Türk tarihi profesörü Zeki Velidi Togan üç gün aç bırakılmış, dayak başta olmak üzere birçok şiddet yöntemi uygulanmıştır (Türkeş, 1976: 64,65,66).

Dava sonuçlandıktan sonra çeşitli işkence metotlarına maruz kalan Hikmet Tanyu gibi isimler, İstanbul emniyet müdürü Ahmet Demir, Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Kamuran Çuhruk, İstanbul Emniyet Müdürlüğü I. Şube Müdürü Sait Koçak, General Sabit Noyan, sıkıyönetim Savcısı Kazım Alöç ve mahkeme heyetinden birkaç kişi hakkında işkence suçundan dava açılması için Genelkurmay Başkanlığına başvurur. Daha önce işkence suçundan birçok defa takipsizlik alan Kazım Alöç ve diğer isimler bu davadan da beraat ederler (Türkeş, 1976: 84).

Sonuçta “İrkçilik ve Turancılık” davası kapsamında Türkeş ile beraber yüzlerce kişi tutuklanmış, 23 kişi mahkemeye verilmiş, üç yıldan fazla süren duruşmalar ve işkenceler sonucunda bütün sanıklar dönemin iki numaralı sıkıyönetim komutanlığı ve iki numaralı sıkıyönetim mahkemesi tarafından 31 Mart 1947'de ittifakla beraat

ettirilmiştir. Aleyhte yapılan kararı bozma isteklerine karşın Yargıtay davayı onamıştır (Türkeş, 1976: 83).

1944 Milliyetçilik davası daha sonra birçok değerlendirmeye konu olacak, hakkında çok şey konuşulacak, yazılacaktır.

Ergün'e göre 3 Mayıs Türk siyasi tarihinde eşine az rastlanan günlerden biridir. Kadrosu, idealleri, fikirleri, metodu, talepleri ve cesareti ile sadece Türk siyasi hayatında değil, bütün Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan demokratik ve sivil dayanakları temel alan toplumsal bir hareket olarak görülmelidir (Ergün, 2002: 48). Satılmış'a göre ise 3 Mayıs demokrasi, sivil, aydın, toplum arasındaki ilişkiden kaynaklanan dönemsel koşullara karşı bir tavır alış olarak adlandırılabilir bu nedenle evrensel koşulları göz ardı etmeden Türkiye'nin dönemsel koşullarıyla birlikte ele alınması gerekir, Atsız ve Türkeş gibi isimler Milli Şef İnönü'nün uygulamalarından ortaya çıkan çeşitli yaklaşımlara bir çeşit aydın misyonu üstlenerek karşı çıkmışlardır ve dolayısıyla bu tavır alışta entelektüel bir boyut da mevcuttur (Satılmış, 2002: 17,18,19).

Savaşlar'a göre 3 Mayıs yargılamaları Türk milliyetçiliği fikrinin Atatürk ile birlikte çıktığı zirveden indirilmek istendiği bir zamanda ortaya çıkmıştır (Savaşlar, 1997: 284). Dolayısıyla Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyet'ini kurarken ve geliştirirken dayandığı en temel ilkesi olan milliyetçiliğin de yargılandığı tarihtir, bu tarih Türk devlet politikasının da mahkûm edildiği tarih olarak da görülebilir (Öztuna, 2017: 214).

1.1.3.3. Tahliye'den Sonra

Alparslan Türkeş'in Türk milliyetçiliği fikri için bedel ödediği ilk tarih 1944'tür. Bu tarihteki yargılamalar sonucunda içeride kaldığı süre göz önüne alınarak tahliye edilir. Tahliye süreci sonrasında eğitim hayatına ve askeriyedeki çalışmalarına bıraktığı yerden devam eder.

Mesela 1947'de toprak evlerden ibaret, yoksul bir belde olan Doğanaslan'da "lingofon" denilen aletle İngilizce telaffuzunu geliştirmeye çalışır yine ilerleyen dönemde Amerika'ya eğitime gidecek olan Türkeş; benzer görevdekiler eğlenip gezerken, gece üniversitesinde eğitim almaya devam eder (U. Türkeş, 1997: 201).

1948 yılında Genelkurmay Başkanlığı tarafından açılan sınavları kazanır ve bütün eğitim dönemlerindeki başarıları göz önüne alınarak Amerika'ya eğitime gönderilir. Türkeş'in Gelibolu'da görevli olduğu 1948 yılında Genelkurmay tarafından ABD'ye eğitim için Subay gönderme kararı alınır. Bu karar II. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen yeniliklerin öğrenilmesi amacıyla alınmıştır. Türkeş Ankara'da ki sınavları kazandıktan sonra yolculuk hazırlığına başlar, bu süreçte babası bir at gezintisi sırasında ağır yaralanmış ve 10 gün sonra da hayatını kaybetmiştir. Zor bir dönemden geçen Türkeş eşini ve çocuklarını Isparta'ya bırakarak, 16 Subay la birlikte iki yıl kalacağı Amerika'ya gider (Cengiz, 2015: 61).

Türkeş'in eğitim için yurt dışında bulunduğu 1948-1950 arası dönem ordu ve siyaset arasında ki statü değişikliklerinin yanı sıra, Türkiye'de çok partili hayata "Kesin" olarak geçişin gerçekleştiği yıllarıda içerisinde barındıran bir dönemdir. Çok partili hayata geçiş, beraberinde birçok sosyal kesimin de "Şikâyetlerini" daha sık bir biçimde dile getirmeye başladığı bir süreci beraberinde getirir. Ayrıca bu dönem, ordu ve siyaset ilişkileri açısından da ilgi çekici gelişmelere tanıklık etmiştir (Sanlı, 2017: 11).

1950'de eğitim aldığı Amerika'dan Türkiye'ye döner, 1951'de ise başvuruya açılan Kurmay Subaylık sınavına başvurur. Türkeş 1944'te tutuklanmadan önce harp akademisi sınavını kazansada "İrkçılık Turancılık" davası kapsamında tutuklanınca Kurmay Subay olma hayali birkaç yıl gecikir, 1951'de Kurmay Subaylık sınavına tekrar girer ve harp akademisini kazanır (Cengiz, 2015: 61).

1950 ve 1955 yılları arasında Orkun isimli dergide resmi göreviyle ilgili sorun teşkil etmemesi için "A. Kazganoğlu" takma adı ile birçok yazı yazar. Bu yazılardan ilki 10 Kasım 1950'de kaleme aldığı Orkun dergisinin 6. sayısında yayınlanan "Türkçülük ve Türk birliği" isimli yazıdır. Yine bu süreçte "Son Vatan, Taassup, Celadet, Çankırı" isimli dört yazı daha kaleme alır.

1955'te Kurmay Binbaşı olan Alparslan Türkeş, Washington'da bulunan daimi grup nezdinde Türk Genelkurmayının temsil heyetine tayin edilir ve bu görevini 1957 yılının sonuna kadar sürdürür. Bu yıllar içerisinde *Universty of America*'ya devam eder ve uluslararası ekonomi eğitimi görür. Ekonomi eğitimi bittikten sonra yurda dönen Türkeş 1959'da Almanya'ya atom ve nükleer okuluna gönderilir. Bu okulu da başarıyla bitirir (Yalçın, 2002: 27). Mayıs 1960 yılına kadar Avrupa'da çeşitli North Atlantic

Treaty Organization (NATO) toplantılarında, askeri mevzularda Türk Genelkurmay Başkanlığı temsilcisi olarak bulunur (Yalçın, 2002: 29).

1950'lerde hızlanan sosyal değişim süreci bir yandan daha katılımcı ve demokratik siyasi kültür eğilimleri meydana getirirken diğer taraftanda çok partili hayata geçişin yoğun krizlerini içerisinde barındırmaktadır. Geçiş dönemini yaşayan her toplumda istikrarsız ve düzensiz bir değişimin yaşanması beklenen bir gerçekliktir. Bu gerçeklikten olağan ve beklenen şekilde Türkiye'de etkilenmiştir (Çalık, 1991: 46).

1950-1960 yılları arasındaki dönemde millette tek parti iktidarından kurtulmanın sevinci yaşanırken aynı dönemde millete yönelik kültürel aktivitelerin ve eğitimin başıboş bırakıldığı görülmektedir. Bu yıllarda iktidara gelen Demokrat Parti (DP) ülke yönetimine farklı bir soluk getirmiştir. DP iktidarı döneminde tarıma yönelik çeşitli girişimlerde bulunulmuş, ülke ekonomisine bu durum olumlu yansımasıdır. Bu dönemin olumsuz tarafını ise (NATO)'ya giriş, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ye tam bir teslimiyet, soğuk savaş yılları, köyden kente akmaya başlayan ve gecekonduvardaki şekilsiz, düzensiz, geleneksiz, eğitimsiz kültürsüz yaşamaya terk edilen milyonlarca insan oluşturmaktadır (Ercilasun, 2018: 114).

Türkeş'in, fikirsel dünyasını oluşturduğu ilk yaşlardan, 1960 yılına kadar geçen dönemdeki hayatı, dünya güç dengelerini tanıyarak devlet adamı kimliğini pekiştirip bilgi ve donanımını artırabileceği bir ortamda geçmiştir. Bu dönemde edindiği birikimle 1960 darbesi ve sonrasındaki dönemde bilgi ve donanımıyla, sağlıklı teşhisler koyarak sağlam tedbirler almaya dönük çeşitli çalışmalar yapmak için çaba göstermiştir (Ütük, 1997: 243). Bu döneme gelen süreçte ekonomi eğitimi almış, politika ve tarih konularına odaklanmıştır.

1.1.4. 1960-1970

Türkeş'in 1960 ve 1970'li yıllar arasındaki dönemi askeriyeden siyasete geçiş yaptığı yıllar olarak yorumlanabilir. Bu dönemde Türkiye'nin gelişimine dönük fikirlerini uygulayabileceği bir zemini hayata geçirmeye çalışır. Hem 1960 darbesi içerisindeki rolü hem de Milli Birlik Komitesi (MBK) içerisinde yürüttüğü çalışmalar ve başbakanlık müşaviri olarak imza attığı kararlarda bu amaca dönük çeşitli girişimleri görmek mümkündür. Yine aynı dönemde MBK içerisindeki fikir ayrılıkları üzerine Hindistan'a

sürgüne yollanır. Sürgün yıllarında beraber hareket ettiği isimlerle bağlantı kurarak fikirlerini siyaset sahnesinde yürütme kararı alır ve yurda döner dönmez çeşitli davetler üzerine Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'ye katılır. CKMP içerisinde kısa sürede genel başkanlığa yükselir, fikirlerini CKMP aracılığıyla kitlelere ulaştırmak için çalışmalarını sürdürür.

1.1.4.1. 1960 Darbesi ve Darbeyi Hazırlayan Sosyal Koşullar

Türkeş'in lider olarak karşımıza çıktığı ilk tarih 3 Mayıs 1944 ise ikinci önemli tarih 27 Mayıs 1960 olarak görülebilir. Bu dönemde darbenin çekirdek kadrosu oluşturulmaya başlanmış, Türkeş böyle bir darbe hazırlığından haberdar olunca sosyal şartları gözlemlemiş ve darbenin mutlaka yapılacağını anladığı andan itibaren kendisini ön plana çıkararak gerçekleştirmek istediği faaliyetlere zemin hazırlamayı amaçlamıştır (Cengiz, 2015: 80).

Türkeş'in lider olarak karşımıza çıktığı 27 Mayıs tarihine gelen süreçteki 9-10 yıl Türk milliyetçilerinin en hareketsiz, en durgun yıllarıdır. Nisan 1954'te İstanbul'da kurulan Milliyetçiler Derneği ile yine İstanbul'da 7 Aralık 1956'da kurulan Türkiye Komünizmle Mücadele Derneğinin faaliyetleri çeşitli konferanslarla sınırlı kalmıştır. 1931'de kapatıldıktan sonra 1949'da yeniden açılan Türk Ocağının etki alanı da o dönemde oldukça kısıtlıdır. Diğer taraftan dergilerin ve iletişim araçlarının da 1960'a gelen süreçte yoğun şekilde kullanıldığı söylenemez (Ercilasun, 2018: 137).

Türkeş 27 Mayıs hadisesinde, hem asker hem lider kimliğini ön plana çıkararak bir taraftan Türk milliyetçilerinin temsilcisi olma görevini yerine getirmiş diğer taraftan da darbe içerisinde üstlendiği misyona göre hareket etmiştir. Darbeye iç kutuplaşmayı durdurmak ve kötü gidişata son vermek amacıyla katıldığını ifade etmiştir.

Türkeş 27 Mayıs hadisesine “Türk Rönesans'ını” gerçekleştirmek adına katıldığını ileri sürmektedir. Türkeş'in “Rönesans” olarak nitelendirdiği şeyler: “Topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak”, “Milletin bütün fertlerini içine alan bir yardımlaşma teşkilatı kurmak”, “Güzel sanatlar ve sporu halkın hizmetine sunmak, aydınları ve gençleri köylere gönderip halkla harman ederek memleketi hızla kalkındırmak” şeklinde sıralanabilir (Sanlı, 2017: 99).

Türkeş'in içerisinde bulunduğu Milli Birlik Komitesinin darbeyi gerçekleştirirken birçok iç ve dış sebebi dayanak olarak sunduğu bilinmektedir. Özellikle Menderes ve DP yöneticilerinin iç politikada yarattığı kutuplaştırıcı iklim ve dış politikadaki yanlı tutumu 1960 darbesinin en genel gerekçeleri olarak görülebilir. 27 Mayıs'a giden süreçte ülke içerisinde birçok karışıklık, şaibeli seçim sonuçları, öğrenci hareketleri, propaganda yasakları ve yolsuzluk iddiaları gündemi meşgul etmiştir.

Darbeye uzak ya da yakın ilgisi olan her Subayın kafasında darbe fikrinin, 1954 senesinde doğduğu bilinmektedir. 1954 senesi DP'nin orduya karşı söylemlerinin yoğunlaştığı yılların başlangıcıdır. Bu dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kürsüsünde DP milletvekilleri orduyla ilgili cürretkar ifadeler kullanmıştır. Bunlardan en akılda kalanı ise "Subayların yatak odasından hizmet erlerini çıkaracağız" ifadesidir (Taşer, 1977: 21). Bir diğer ifade ise Menderes'e atfedilen "Battalgazi ordusu" tabiridir (Taşer, 1977: 126).

Darbeyi getiren süreçte tartışılan konuların başında 1957 seçimleri gelmektedir. 1957 seçimlerinin bir benzeri 1946 seçimlerinde yaşanır. Çok partili hayata geçiş ile ilgili kararlar alındıktan sonra 1946 yılında seçimler yapılmış ve ilk defa "Tek dereceli" seçim sistemi uygulanmıştır. "Açık oy, gizli sayım" yöntemiyle yapılan seçimler sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) seçimin kazanan partisi olarak açıklanmış ancak seçim üzerinde "şaibe" iddiaları günümüze kadar gelmiştir (Sanlı, 2017: 13).

1957 seçimleri de tıpkı 1946 seçimleri gibi tarihin en şaibeli seçimlerinden biridir. DP iktidarının düzen baskı ve sandık hileleri çeşitli tepki ve protestolara yol açarken en çarpıcı olaylar Gaziantep'te yaşanır. Gaziantep'te seçimi önce CHP'nin kazandığı ilan edilmiş sonra bu kararda değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklik tepkilere sebep olurken bu olaydan iki gün sonra CHP'lilerin, Cumhuriyet bayramı kutlama törenlerine alınmamasıyla tepkiler doruk noktasına ulaşmıştır (Işık, 2016: 80).

27 Mayıs'ın öncesinde, darbenin gerçekleşmesinin zeminini hazırlayan en önemli hadiselerden bir diğeri siyasi gerginliklerdir. 1960 yılı siyasi gerginlikle başlamış ve normal şartlar altında 1961 yılında gerçekleştirilecek seçimlerin öne alınması tartışmaları siyasetin gündemini meşgul etmiştir. Seçim telaffuzu, siyaset içinde yer alan gerilimi de tırmandırmıştır. 1960 yılının, mart ayında CHP'nin Kayseri kongresine, İnönü'nün gitme kararı alması ve bu kongrenin İçişleri Bakanlığı tarafından iptal kararının alınması

gerilimi tırmandıran olayların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İnönü'nün treni Kayseri yolunda "Himmetdede" istasyonunda durdurulmuş ve İnönü seyahatten vazgeçene kadar, içinde bulunduğu trenin hareketinin engelleneceği ifade edilmiştir. Ancak, İnönü seyahatten vazgeçmemiş ve dört saat bekletilen tren, yoluna devam etmiştir (Sanlı, 2017: 29).

Kayserideki olaya benzer bir hadise de 3 Nisan 1960'da İsmet İnönü'nün Uşak gezisi sırasında yaşanır. İnönü, Uşak gezisi sırasında kurtuluş savaşı karargâh alanlarını gezmek istemiş, fakat bu talep Uşak Valisi tarafından reddedilir. Valinin bu tutumuna dönemin emniyet müdürü ve jandarma komutanı karşı çıkınca, her ikisi de DP yönetimi tarafından görevden alınır (Demirer, 1994: 120).

18 Nisan 1960 tarihinde ise Demokrat Parti, basın ve Cumhuriyet Halk Partisinin halkı ve orduyu darbeye kışkırttığını ileri sürerek muhalefetin ve basının faaliyetlerini araştırmak üzere TBMM'de Ahmet Hamdi Sancar başkanlığında 15 iktidar milletvekilinden oluşan bir tahkikat encümenliği kurdurur. 27 Nisan'da ise bu encümenliğe gazete ve matbaaları kapatmak, toplantı ve gösterileri engellemek gibi olağanüstü yetkiler verilirken yine aynı gün TBMM' de sözü geçen encümenliğin aleyhinde konuşan İnönü'ye 12 oturumluk toplantılara katılmama cezası verilir (Ercilasun, 2018: 157).

Bu siyasi gerginlikler, 28-30 Nisan 1960 tarihleri arasında ise öğrenci hareketleri şeklinde kendini gösterir. Bu tarihlerde İstanbul Üniversitesinde ve Beyazıt meydanlarında, 29 Nisan'da ise Ankara Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinde öğrenci hareketleri gerçekleşmiştir. Bu olaylar sırasında polisle öğrenciler çatışmış, olayların akabinde hem Ankara hem İstanbul'da sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir (Ercilasun, 2018: 158).

İstanbul üniversitesinde ki öğrenci hareketleri sırasında polis olaya müdahale etmek ister, ancak Rektör Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar buna karşı çıkar. Onar aynı gün gazeteciler, idareciler ve Ord. Prof. Fuat Başgil'in de içerisinde bulunduğu DP aleyhtarı olarak bilinen profesörlerden oluşan bir grubu fikirlerini almak için üniversiteye davet etmiş, fakat alınan görüş, tespit ve fikirlerin hiçbirisi gazetelerde yayınlanmamıştır (Ekşi, 2007: 138).

Bu gelişmeler yaşanırken Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel, iktidarın uyarılması gerektiği görüşünü savunur. Daha sonra 27 Mayıs'ın liderliğini üstlenecek olan Gürsel, 3 Mayıs 1960 günü Milli Savunma Bakanı, İbrahim Ethem Menderes'e ordunun görüş ve temennilerini bildiren bir mektup yazmış, fakat İbrahim Ethem Menderes, Adnan Menderes'e bu mektubu iletmemiş ve bir bakımdan farkında olmayarak 27 Mayıs'a giden süreçte katkı sağlamıştır (Ekşi, 2007: 143).

5 Mayıs tarihine gelindiğinde Ankara Kızılay meydanında düzenlenen Demokrat Parti mitinginde Adnan Menderes, protestocu öğrencilerin arasında kalır, bu grup içerisinde birkaç öğrencinin, Başbakanın yakasına yapışması basında geniş yer bulmuştur (Ercilasun, 2018: 158).

Darbe öncesi duyulan temel rahatsızlıklardan biri de ekonomik problemlerdir, DP döneminde ki ekonomik programın büyük bir bölümünü tarımsal kalkınma oluşturur. Tarım temelli bir gelişme yöntemi izleyen ve 1954 yılına kadar tarımsal alanda başarılı olan DP, bu tarihten itibaren yüksek enflasyon ve bütçe açıkları ile uğraşmak durumunda kalır. 1950'lerin ikinci yarısında, Menderes'in tarım eksenli popülist politikasına İstanbul burjuvazisinin sanayi cemiyeti, kalkınma ve planlama alanında muhalefet yürütür (Sanlı, 2017: 28).

27 Mayıs'a giden süreçte dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da bürokrasi ve askeriye. Bürokrasi ve askeriye de DP'ye karşı tepkilere yol açan birçok gelişme söz konusudur. Bu durum çeşitli örnekler üzerinden açıklanabilir. Özellikle Menderes'in ve DP yöneticilerinin, İsmet İnönü'nün bürokrasi ve askeriye üzerindeki etkisini göz ardı etmesi önemli etkenlerden biri iken, basının çeşitli baskılara maruz kalması, Kore'ye asker gönderilmesinin sebeplerinin halka doğru açıklanamaması, muhalefetin çalışmalarını engelleme yoluna gidilmesi, vatan cephesi adı altında kurulan örgütten halkın duyduğu rahatsızlık ve en önemlisi ABD'ye ve Batı'ya olan bağlılık, bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Ekşi, 2007: 130).

Bu süreçte Demokrat Parti'yi zor durumda bırakan bir diğer olay ise, 6-7 Eylül olayları olarak bilinen yakın tarihimizdeki önemli olaylardan biridir. 6-7 Eylül olayları yalnızca Türkiye'nin iç meselesi olmakla kalmamış, Batı dünyasında ve dış basında Türkiye'nin itibarına yönelik birçok olumsuz eleştiriye sebep olmuştur. Bu dönemde

CHP, DP yönetimini gösteriler düzenleyerek Kıbrıs meselesinde Yunanistan’a karşı hükümetin elini güçlendirmekle suçlamıştır.

21 Mayıs 1960 tarihine gelindiğinde Harp Okulu öğrencileri Demokrat Parti aleyhine sessiz bir yürüyüş yapar (Demirer, 1994: 124). Ordu mensuplarının DP iktidarından duyduğu rahatsızlıklarının temelini, hayat koşullarının kötüye gitmesi oluşturmuştur. 1960 yılına gelindiğinde, 1953 yılına göre 11 kat daha artan “pahalılık” maaşlı kesim nezdinde DP iktidarına karşı olumsuz duyguları arttıran bir unsur olarak değerlendirilebilir (Sanlı,2017: 19).

Bütün bu gelişmeler üzerine 27 Mayıs yaklaşırken, Türk ordusunun üst kademesinin siyasete doğrudan müdahale etmek gibi bir niyeti olduğu söylenemez. Her şeyden önce Rüştü Erdelhun Paşa, demokratik bir ülkenin Genelkurmay Başkanı olarak, kanunların gereğini ve hükümetin kararlarını doğrudan yerine getirmiştir (Ekşi, 2007: 143).

1.1.4.2. Darbenin “Kudretli Albay”ı Türkeş

Darbenin gerçekleştiği 27 Mayıs sabahına gelindiğinde 04.36 sıralarında, Türkiye Radyolarında Kurmay Albay Alparslan Türkeş tarafından MBK adına darbe bildirisi okunur, Türkeş bu bildirideki eksiklikleri kendisi tamamlamıştır. 04.36’da okunan darbe bildirisinin tam metni şu şekildedir:

“Sevgili vatandaşlar! Dün gece yarısından itibaren, bütün Türkiye’de Deniz, Hava, Kara, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) el ele vererek memleketin idaresini ele almıştır. Bu hareket Türk Silahlı kuvvetlerimizin müşterek iş birliği sayesinde kansız başarılmıştır. Sevgili vatandaşlarımızın sükûn içinde bulunmalarını ve resmi sıfatı ne olursa olsun hiç kimsenin sokağa çıkmamalarını rica ederiz” (Ercilasun, 2018: 158; Demirer, 1994: 125).

Aynı gün 05.15’de yine Türkeş tarafından darbenin gerekçelerinin anlatıldığı ikinci bir darbe bildirisi halka radyolar aracılığıyla iletilir. Bu bildirinin tam metni ise şu şekildedir:

“Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekete silahlı kuvvetlerimiz partilerin içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Giriştiğimiz bu teşebbüs hiçbir şahsa, zümreye karşı değildir. İdaremiz hiçbir kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsaade etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş hukuk prensiplerine uygun şekilde muamele görecektir. Bütün vatandaşların partilerin üstünde, aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir” (Ekşi, 2007: 126).

MBK adına bir sözcünün açıklamaları olarak ilan edilen beyanatta Türkeş; “Birkaç seneden beri müşahade edildiği üzere”, yürürlükteki anayasanın idare tarafından çiğnendiğini, “son yaşanan müessif” hadiselerin ülkede mevcut olan “demokrasi” nizamının bozulduğunu ve parlamentonun bu soruna çözüm üretemediğini ifade ederek girişilen hareketin sebebini açıklamıştır (Sanlı, 2017: 80). Türkeş’in bu beyanati, 27 Mayıs sonrası kurulacak düzenin de önemli ipuçlarını ortaya koymuş ve askerlerin darbe sonrasında “hemen kışlaya dönme” düşüncesinde olmadıklarını düşündürmüştür. Bilhassa, “yurdun fikir hazinelerini seferber ederek girişilen bir ideal demokrasinin hazırlıklarının bitmesinden sonra hür bir seçimle gelecek milli iradeye vazifeyi devretmek” prensibi ve bu ilkenin gerçekleşmesinin menzil müphemiyeti, hem MBK içinde hem de ordu siyaset basın ilişkilerinde tartışmaların ana parametrelerini oluşturacaktır (Sanlı, 2017: 81).

Darbenin gerçekleştiği gün, ülke yönetimini ele geçiren Subaylar tarafından ilk olarak yeni anayasa ön projesini hazırlayacak bir komisyon kurdurulur (Kongar, 1976: 168). Bu komisyon Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar başkanlığında; Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Giritli’den oluşmaktadır (Işık, 2016: 83). Aynı gün 17 kişilik kabine ilan edilmiş, böylelikle MBK’nın hukuksal temelleri oluşturulmuştur. Ayrıca, bir numaralı yasa geçici anayasa olarak kabul edilmiş, bu süreden sonra MBK bir meclis işleviyle çalışmaya başlamıştır (Kongar, 1976: 168).

Geçici anayasa hazırlandıktan sonra Türkeş kamuoyuna MBK’nın hazırladığı “Geçici Anayasanın” Gürsel’e takdim edildiğini ilan eder. “Geçici Anayasa”, 12 Haziran 1960 tarihinde kabul edilmiş ve kamuoyuna ilan edilmiştir. MBK’nın yetkilerini tanımlayan anayasaya göre, Büyük Millet Meclisi açılncaya kadar Milli Birlik Komitesi, Türk milleti adına egemenlik haklarını kullanacaktır. Bu anayasada yasama yetkisi

MBK'ya, yürütme yetkisi Devlet Başkanı'nın atadığı ve MBK'nın onayladığı bakanların yönetimine verilmiştir (Sanlı, 2017: 89,90).

Milli birlik komitesi üyelerinin kimlikleri anayasa ön projesi tamamlanana kadar açıklanmamış fakat bu projenin onay metninin kim tarafından onaylanacağı sorunu ortaya çıkınca, komite üyeleri önce milletvekili gibi yemin etmişler, ardından kanun yapmaya başlamışlar ve böylelikle 18 Haziran 1960'da komite üyelerinin isimleri açıklanmıştır (Işık, 2016: 125).

Anayasa hazırlıklarını bitirdikten sonra MBK'nın, ülke yönetimini üstlendiği süreçte, belirli "Sosyal gruplar"la beraber hareket ettiği söylenebilir. DP dönemine karşı çıkan ve 27 Mayıs'ın meydana gelmesinin zeminini hazırlayan bu gruplar, "yeni orta sınıfı" temsil etmektedir. Manfred Halpern tarafından formüle edilen "yeni orta sınıf", Ortadoğu gibi modern ekonominin yaratılma koşullarını yaşayan ülkelerde ve devleti kontrol etmede "sosyal değişimin", mülkiyet ilişkilerinden daha tesirli olduğu yerlerde, "Mühendis, doktor, gazeteci, bilim adamı, öğretmen veya subay" gibi maaşlı kesimler tarafından teşkil edilen zümreyi nitelemektedir (Sanlı, 2017: 36).

Bu süreçte oluşturulan 1961 anayasası da, sivil toplumun örgütlenmesini olanaklı kılmıştır. Ayrıca anayasanın getirdiği geniş özgürlükler düzeni hem siyasette hem de sivil örgütlenmede çok sesli ve demokratik şartların ortaya çıkışına katkıda bulunmuştur (Karadağ ve Aslan, 2015: 266).

1.1.4.3. Başbakanlık Müsteşarı "Kürmay Albay" Türkes

29 Mayıs 1960'da hükümet kurulur, devlet başkanı olan Cemal Gürsel, Başbakanlık ve Milli Savunma bakanlığı görevlerini de üstlenir. Bu süreçte Milli Birlik Komitesinin de başkanlığını yürüten Gürsel, bu görevlere yetismekte oldukça zorlanmıştır. Dolayısıyla Türkes üstlendiği Başbakanlık Müsteşarlığı sıfatıyla ve fiilen yürüttüğü çalışmalarla aslında dönemin gizli başbakanı olarak görülebilir (Ercilasun, 2018: 158).

Alparslan Türkes Milli Birlik Komitesi üyesi olarak, darbenin ilk günlerinden itibaren milliyetçiliği ve milli birliği kuvvetlendirmek için bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Bu teşebbüslerden ilki Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü olarak

görülebılır. Bu bilimsel enstitünün yanı sıra halka yönelik olarak Türk Kültür Derneğini kurdurmuştur. Türk Kültür Derneğinin İstanbul şubesi kurucuları için hazırlanan listedeki isimlerin kimlik bilgilerinin ve imzalarının toplanması işiyle ise Atsız bizzat ilgilenmiştir (Ercilasun, 2018: 160).

Türkeş, 27 Mayıs'tan hemen sonra 30 Mayıs 1960'da üstlendiği Başbakanlık Müsteşarlığı görevi ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) başta olmak üzere (Balaban, 2017: 61), Türkiye Bilimsel Ve Teknik Araştırma Kurumu (TUBİTAK), Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (TKAE), Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) ve Toprak Reformu Müsteşarlığı gibi birçok önemli kuruluşun ortaya çıkmasına öncülük etmiştir (Ekşi, 2007: 36; Hazır, 2017: 142).

Başbakanlık müsteşarlığı görevini yürüttüğü yıllarda halkın yararına dönük çeşitli çalışmalarını TBMM'de oylamaya sunmuştur. 7-19 Eylül 1960 tarihleri arasında sunulan kanun tekliflerinin ilki resmi dairelerde çalışan memur ve hizmetlilere öğle yemeği verilmesine yöneliktir. İkinci kanun teklifi sivil savunma uzmanlıklarının kurulmasına dönüktür. 19 Eylülde' ki üçüncü kanun teklifi ise emekli Subaylara verilen ikramiyelerin "Yatırımlar A.Ş" tarafından değerlendirilmesini içermektedir. Türkeş'in meclise sunduğu üç kanun teklifi de meclis oylamasıyla kabul edilmiştir.

Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı yürüttüğü yıllarda devletin izlediği politikalara yaptığı etki de oldukça açıktır. Bunun en açık örneklerinden biri Demokrat Parti döneminde Birleşmiş Milletler (BM) toplantısı sırasında Fransa tarafından sömürgeci faaliyetler yürütülen Cezayir'e destek olunması yönündeki oylama da Türkiye çekimser oy kullanırken 27 Mayıs sonrası dönemde Türkeş'in yoğun etkisiyle Türkiye, Fransa'ya karşı Cezayir milliyetçilerinin yanında yer almıştır ve daha öncesinde isyancılar olarak söz edilen grup Cezayir milliyetçileri olarak anılmaya başlanmıştır (Ekşi, 2007: 312,313).

Bu süreçte Türkeş'in darbe içerisinde ki önemini ve yerini merak eden, araştıran ve raporlayan birçok siyasi karşımıza çıkmaktadır. Bu siyasilerden biri de İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi P.J. Goulden'dır. Goulden, Türkeş için şu ifadeleri kullanmıştır:

"İhtilal içinde fark edilecek kadar ağırlığa sahip olan Türkeş, ileride İngiliz menfaatlerini tehdit edebilecek plan ve donanımına sahip olan birisidir. O aldığımız bilgilere göre Türk sanayisini güçlendirmek için motor ve uçak endüstrisinin yanında temel ihtiyaç ürünlerini üretecek fabrikaların kurulması

için çalışmaya girişmektedir. Bunlardan en önemlisi de nükleer santraller kurmak amacıyla bu konuda yetiştirmeleri için ülkenin en zeki, seçme öğrencilerini nükleer fizik eğitimi almak için ABD, Fransa, Almanya ve İngiltere'ye göndermesi ve onlarla bizzat çok yakından ilgilenmesidir" (Cengiz, 2015: 72).

Türkeş'e yönelik araştırmalarını sürdüren bir başka siyasi de dönemin Fransa'nın Ankara büyükelçisidir. 20 Eylül 1960 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanı Couve de Murville'ye Ankara Büyükelçisi H. Spitzmuller tarafından yazılan mektupta "Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının tek amacı Türkiye'yi az gelişmişlikten kurtarmaktır, bir bağımsızlık siyaseti uygulamayı düşünüyor ve Türkiye ile ABD arasındaki gizli anlaşmaları kabul etmiyor" şeklinde ki ifadelerde Türkeş'in başlattığı milli politikadan duyduğu rahatsızlık açık şekilde görülmektedir. Bu mektupta Türkeş ve ekibinin temel arzusunun Türkiye'yi az gelişmişlikten kurtarmak ve Batılılaştırmak olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra bir bağımsızlık ve özgürlük siyaseti gütmeyi hedeflediklerini ifade etmiştir (Ekşi, 2007: 312).

Bu değişim ve dönüşüm sürecinde yapılan düzenlemeler, askeri ve sivil yönetim alanları arasına bir çizgi çizmiş ve idarenin bütüncül anlayışını değiştirmiştir. Böylelikle bir yandan sivil idare düzeni, diğer yandan da askeri idare rejimi olmak üzere birbirinden bağımsız ve iki ayrı kendine yeten düzeni ortaya çıkarmıştır. Ayrıca askeri bürokrasi, maaş ve sosyal statü anlamında sivil bürokrasiden ayrı bir yere konumlandırılmıştır (Eryılmaz, 2013: 160).

Türkeş'in yürüttüğü bu etkileyici çalışmalar ve üstlendiği Başbakanlık Müsteşarlığı görevi Türk milliyetçileri arasında da yoğun bir heyecana yol açmıştır. Türkeş ve beraberindeki ekibin ülke içerisinde milliyetçiliğe dönük aldığı kararlar ve çeşitli yöntemler ile uygulamaları, Türkçüler de geleceğe dönük umutları yeniden yeşertmiştir. 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a gelen süreçte Türkeş'e olan inanç azalmamış, Türk milliyetçileri Türkeş'in destekçisi olarak arkasında yer almışlardır.

1.1.4.4. Milli Birlik Komitesi'nde Yol Ayrımı

Alparslan Türkeş'in sosyal ve milli teşkilatlar kurarak, yeni kurumsal oluşumlara gitmesi, Milli Birlik Komitesi içerisindeki bazı kimseleri rahatsız etmiştir, bu dönemde yoğun biçimde gruplaşmalar meydana gelirken tek fikir ayrılığı da bununla sınırlı

kalmamıştır. Cemal Madanoğlu'nun başını çektiği ekip bir an önce seçime gidilmesini ve yönetimin CHP' ye bırakılmasını önerirken; Türkeş ve beraberindeki isimler ise hemen seçime gidilmeden belirli reformlarla gerçekleştirilecek önemli bir yapılanma sonrası seçime gidilmesinden yana tavır almışlardır (Ercilasun, 2018: 161).

Türkeş, komitede var olan temel fikir ayrılığına şu ifadelerle dikkat çekmiştir: “27 Mayıs akabinde milletin kaza ve kaderine el koymuş olan MBK'nın bir kısmı İsmet İnönü'yü asabi bir ısrarla tutmaktaydı. 27 Mayıs'ın hemen akabinde bu beylerden şu sözleri işitmekteydik: “En geç iki ay içinde seçimi yaptırıp iktidarı sivillere devretmeliyiz”. “Bu siviller kelimesi ile ifade etmek istenen şey İnönü ve adamları idi. Fakat iktidarı sivillere devretmek bahanesiyle bir iki ay içinde seçimlere kalkışıldı mı İnönü'nün partisi seçimlerde tek parti kalacağı için elbette oyunu kazanacak ve iktidara gelecekti”. Türkeş ve beraberindeki ekip ise kontrollü bir geçişten yana tavır almışlardır (Türkeş, 1976: 94,95)

Bu dönemde Türkeş ülke normale dönene kadar DP'nin yönetim kadrosunu yurt dışına göndermek için çeşitli girişimlerde bulunur (Şafak, 1997: 278). Bu gelişmeler yaşanırken Türkeş ve beraberindeki isimlerin hapishanelerde haksız yere ceza yatan insanların bir an önce dışarı çıkarılması talebi ve hapishanede ki insanlara yardım etmeleri de Milli Birlik Komitesi içerisinde ki görüş ayrılıklarını derinleştirmiştir (Ekşi, 2007: 159). Türkeş bu süreçte hem alternatif bir partinin kurulması hem de yeniden ortaya çıkacak darbe girişimlerinin önlenmesini amaçlamışlardır.

27 Mayıs'tan 13 Kasım'a gidecek olan sürecin temel anlaşmazlıklarından bir tanesi de, 1950'li yıllarda, bilhassa Arap coğrafyasında ortaya çıkan askeri idarelerin tatbik ettiği idare biçimi pretoryan politika dâhilinde olmuş ve bu husus çevre ülkelerdeki Subayların ve entelektüellerin dikkatini çekmiştir. Buna mukabil, demokrasi deneyimi 19. yüzyılda başlayan ve yaşanan çeşitli askeri müdahalelere rağmen pretoryan dönem yaşamayan Türkiye'de, 27 Mayıs öncesinde ve sonrasında, radikal reformları gerçekleştirebilmek adına askeri yönetimin devam etmesi” savunulan tezlerden bir tanesi olmuştur. (Sanlı, 2017: 97).

Türkeş'in Milli Birlik Komitesi içerisinde ki Subayları üç şekilde sınıflandırması da komite içerisinde ki sosyal kopukluğa verilebilecek en güzel örneklerdendir. Türkeş'e göre yarışçılar, istikbalini İnönü'ye bağlayanlar ve olaylara seyirci kalanlardan oluşan bu

üç grupta ülkenin geleceğini teminat altına alacak hamlelerden yoksundur (Tonguç, 2015: 192). İlk grubu bencil, ikinci grup İnönü'süz gelecek tasarlamaktan yoksun üçüncü grubu ise hiçbir meseleyle ilgisi bulunmayan ilgisizler olarak tanımlamıştır.

Yeniçeri' ye göre Alparslan Türkeş içerisinde yer almak zorunda kaldığı darbenin, imkânlarını kullanarak Türkiye'nin temel problemlerini çözmek istemiş, bu imkânları millet yararına değerlendirmeye çalışmış, 27 Mayıs darbesinin partiler üstü kalmasını ve milli bir reform hareketi haline gelmesini amaçlamıştır (Yeniçeri, 2011: 63). Ülkü Ocaklarına göre ise 1960 darbesi Demokrat Parti idaresinin yarattığı kötü gidişe dur demek için yapılmış, fakat sonrasında gelişen olaylar Türkiye'nin gidişatını değiştirecek biçimde gelişmiştir. Öncelikle 13 Kasım olaylarıyla komite'de Alparslan Türkeş'inde bulunduğu 14 kişilik ekibin yurt dışına sürgüne gönderilmesi sonrası anayasadan milliyetçilik ilkesinin çıkarılması ve komitenin toplanış ilkesinden sapması ile ülkeyi yeni bir darbeye sürükleyecek toplumsal hareketlerin tohumlarının atılması yapılan darbenin amaçtan saptığını göstermektedir (Ülkü Ocağı, 1995: 11,12).

1.1.4.5. Türkçülerin Tasfiyesi: Türkeş ve 14'ler

13 Kasım 1960 günü Türkeş için iyi başlamaz, sabah 06.00 da kapısı çalınır, dışarıda bekleyen sivil ve askerler, zarf ile bilgi ulaştırırken, zarfta Milli Birlik Komitesinden uzaklaştırıldığı ve ikinci bir emre kadar evden çıkmasının yasaklandığına yönelik bir metinle karşılaşır. Böylelikle Milli Birlik Komitesini oluşturan 13 arkadaşıyla birlikte görevden uzaklaştırılır (Toplu, 1976: 55; Şafak, 1997: 278; Serçemeli, 2017: 55). Aynı görüşe sahip bu ekip Türkeş'le beraber 14 kişi oldukları için, tarihe 14'ler adıyla geçmiştir.

13 Kasım'da Cemal Gürsel tarafından Türkeş'e bir mektup gönderilmiştir. Gönderilen mektup şu ifadeleri içermektedir:

“Sayın Bay Alparslan Türkeş,

1- Türk silahlı kuvvetleri adına millete verilen sözün yerine getirilmesinde uğranılan aksaklıklar ve güçlükler karşısında vaki istek üzerine Milli Birlik Komitesini fesh etmiş bulunuyorum.

2- Başarmış olduğunuz yüksek hizmete layık bir şekilde size verilecek olan dış görevi beklemenizi, bu müddet içerisinde memleketin ve şahsınızın menfaati bakımından evinizden dışarı çıkmamanızı ve ziyaretçi kabul etmemenizi aksi taktirde hakkınızda 6 ve 25 numaralı kanun hükümlerinin

tatbik edileceğini ve bugünden itibaren emekliliğe sevk edilmiş bulunduğunuzu bildiririm.

Cemal Gürsel

Orgeneral Devlet Başkanı ve Silahlı kuvvetler Başkumandanı”(Işık,2016: 142).

Cemal Gürsel, 13 Kasım 1960 günü Türkeş ve beraberindeki 13 milli birlik üyesinin, komiteden tasfiye edilmesinin gerekçelerini şu cümlelerle açıklamıştır:

“Arkadaşlar, komite arkadaşlarımızın hepsi feragat sahibi, hepsi fevkalade çalışan, fakat zaman zaman o kadar birbirinden ayrı fikirler, uzlaşmaz kanaatler ortaya çıkıyor ki, bir meseleyi halletmekten ziyade, bir meydan muharebesini kazanmak şekline giriyordu... Biz çatlaklığa meydan vermeden işi düzeltmek ve hatta görünüşü kurtarmak adına gayri samimi beyanlar vermek mecburiyetinde kaldık... Fakat, son on beş yirmi gün içinde hal öyle bir manzara ve mahiyet aldı ki komiteden sağlam karar çıkmak şöyle dursun, vatandaş efkarında şüpheler, ıstıraplar ve hatta endişeler başladı... Tabii, bütün memleket çocukları da, münevverleri de bizim kadar vatanperver oldukları için bu gidişin tehlikelerini görmeye ve ıstıraplarını duymaya başlamıştı. Ben, bütün dünyaya ve milletime karşı üzerime aldığım vazifemin mahiyetini ve icaplarını ciddi surette düşünmek mecburiyetindeydim... Bütün bu düşünüş ve görüşler çerçevesi içerisinde, yolumuzu aydınlatmak ve bu aydınlığı temin edecek kararları vermek durumunda idik. Öyle yaptık.”(Milliyet Gazatesi, 1960: 14; Işık, 2016: 144).

19 Kasım 1960 Cumartesi günü Esenboğa havaalanında çok sıkı güvenlik önlemleri alınarak Panam hava yollarının uzakdoğuya gidecek iki sefer sayılı uçağı ile Türkeş ve beraberindeki 13 kişi farklı ülkelere sürgüne yollanır.

Türkeş Hindistan’a gönderilirken, beraberindeki 13 isim ve gönderildiği ülkeler şu şekildedir: Orhan Kabibay: Belçika, Orhan Erkanlı: Meksika, Münir Köseoğlu: İsveç, Mustafa Kaplan: Portekiz, Muzaffer Karan: Norveç, Şefik Soyuyüce: Finlandiya, Fazıl Akkoyunlu: Afganistan, Rıfat Baykal: İsrail, Dündar Taşer: Fas, Numan Esin: İspanya, İrfan Solmazer: Hollanda, Muzaffer Özdağ: İspanya, Mustafa Er: Libya (Işık, 2016: 144, 145).

Türkeş Hindistan’a sürgüne gönderilse de bulunduğu ortama hızlı bir biçimde uyum sağlayarak, Türk büyükelçiliğinde diplomat olarak görev yapmaya başlar. Bu süreçte bir taraftan yabancı diplomatlarla olan ilişkileri aracılığıyla Türkiye’yi temsil ederken diğer taraftan Türkiye’de olup bitenlere uzak kalmamak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Hindistan’da görev yaptığı dönemde darbe sonrasında desteklediği Cezayir milliyetçileri başta olmak üzere, Türkiye’nin lehine hareket edecek birçok kesimle iletişim halinde bulunmuştur.

13 Kasım'dan, 1961 yılının ikinci yarısına kadar devam eden süreç içerisinde, 14'lerin faaliyetlerini takip edebilmek için mevcut olan en önemli kaynaklar, bu üyelerin birbirlerine yazdıkları mektuplar ve raporlar olmaktadır. Zira bu zaman diliminde 14'ler, Türk basınında kendilerine hemen hemen yer bulamamıştır. 13 Kasım hadisesini takip eden aylar içerisinde, yurtdışında zaruri memuriyet süreci içerisinde bulunan 14'ler, kendi içlerinde haberleşme sistemi kurmak vasıtasıyla iletişimlerini sürdürmüşlerdir (Sanlı, 2017: 159). Bu süreçte Türkeş'in kendisiyle beraber sürgüne yollanan 13 isimle sık sık mektuplaştığı ve grup içerisinde ki ilişkileri düzeltmeye çalıştığı bilinmektedir. 1962 senesinin yılbaşında beraberinde ki 13 kişiye yazdığı mektupta onları "Türklüğün ümit dünyasını aydınlatan meşale" olarak nitelemesi bu duruma en iyi örnektir (Tonguç, 2015: 202).

Türkeş ve beraberindeki 13 isim sürgüne yollandıktan sonraki dönemde de MBK'ya karşı bir tehlike olarak görülmüştür. 13 Kasımdan sonra ki süreçte Türkiye'de basın ve siyasi partiler aracılığıyla bu isimler yıpratılmaya çalışılmıştır (Tonguç, 2015: 203).

Türkeş ve beraberindeki isimlerin sürgüne yollanmasından sonraki süreç, darbenin anlamını yitirdiğini ve amaçtan saptığını göstermektedir. Atatürk'ün mesai arkadaşlarından Falih Rıfkı Atay bu süreci "27 Mayıs ihtilali de yapacağının tam tersini yaptığı için "teşhis" ve "tedavi" gafleti yüzünden iflas etmiş değil midir ?" sözleriyle aydınlatmaktadır (Atay, 2012: 32).

Milli birlik komitesinde alınan tasfiye kararlarına ve İnönü ile dönemin CHP yönetimine medya aracılığıyla karşı koyabilen tek gazete Son Havadis gazetesidir. 10 Mart 1961'de kurulan gazetede başyazar Gökhan Evliyaoğlu'nun bu süreçte kaleme aldığı yazıları, hem Türk milliyetçilerinde hem de DP'lilerde büyük bir yankı uyandırmıştır. Aynı gazete de Türk basınının önemli yazarlarından olan Peyami Safa'nın fıkraları da ilk sayfada yayınlanmıştır (Ercilasun, 2018: 163).

1.1.4.6. İdamlara İtiraz

Türkeş sürgün döneminde de Türkiye'de ki gelişmelerden uzak kalmamıştır. DP'lilerle ilgili yargılamalar henüz başlamadan, 7 Eylül 1961 tarihinde devlet başkanı Org. Cemal Gürsel'e bir mektup yazarak; Yassıda da yapılan duruşmalar sonucunda

çıkacak olan idam kararının Türkiye'nin dış itibarını zedeleyeceği, bunun yanı sıra ülkedeki huzursuzluğu artıracığını, Milli Birlik Komitesinin ruhuna aykırı olduğuna vurgu yaparak siyasi suçlar sebebiyle alınacak idam kararının devrin insanlık duygularıyla bağdaşmadığını ifade etmiştir.

Türkeş'in yazdığı mektubun tam metni şu şekildedir:

“Orgeneralim, Size asla yazmak niyetinde değildim. Fakat bugün memleketin yüksek menfaatleri bakımından bazı hususların dikkatinize sunulması zarurî oldu. Şöyle ki: Yüksek Adalet Divanı birkaç güne kadar eski iktidar mensupları hakkında hüküm verecektir. Adaletin hükmüne müdahale etmemek ve daima hürmetkâr” "bulunmak şarttır. Ancak hükümlerin infazı, yurtda mevcut durumun göz önüne getirilince ayrıca incelenmeye değer görülmüştür. Yüksek Adalet Divanı'nın vereceği cezalar içinde idam hükümleri bulunduğu takdirde, bunların tadil edilerek hafifletilmesi cihetine gidilmesi çok faydalı olacaktır.

Çünkü:

a)İdam cezalarının infazı, 13 Kasım'dan beri atılan çok hatalı adımlar dolayısıyla memlekette meydana gelmiş olan huzursuzluğu daha çok artıracaktır.

b) Ölüm cezalarının infazı, yurt dışında ve milletimiz ve devletimiz aleyhinde tepkilere yol açacaktır.

c) Ölüm cezalarının infazı hâlinde, milletimizi bölen kin ve garaz duyguları şiddetlenecek ve 27 Mayıs'ın amacı olan millî birlik ruhunun geliştirilmesi güçleşecektir.

ç) Yukarıda sıralanan mahzurlarına karşılık, cezaların infazı ile memlekete sağlanacak hiç bir fayda yoktur. Esasen siyasî suçlardan dolayı ölüm cezaları verilmesi, bugünün insanlık duygularına uymamaktadır.

Buraya kadar sıralanan mütalâalara ilâveten, hukuk bakımından da şu hususların incelenmesi lüzumludur: 1-Yüksek Adalet Divanı'nın vereceği idam cezalarının nihai incelenmesi, bununla ilgili kanunun yürürlüğe girdiği tarihte tek meşru yasama organı bulunan 27 MAYIS MİLLÎ BİRLİK Komitesi'ne aittir. 2- Bugün ise yasama organı yalnız başına 13 KASIM KOMİTESİ değil, Temsilciler Meclisi ile birlikte Komiteden meydana gelen Kurucu Meclis'tir. 3- Türk Anayasasına göre, idam hükümlerinin nihai incelenmesi, Yasama organlarına aitti. Şu hâlde bugün Yüksek Adalet Divanı'nın vereceği idam kararlarının yalnız 13 Kasım Komitesince incelenmesi hukukî ve meşru olamaz. Aksi hâlde, millet ve tarih önünde sorumlu olacağınızı hatırlatırım.

Saygılarımla Alparslan Türkeş” (Ekşi, 2007: 186; Tonguç, 2015: 185,186).

Cemal Gürsel'e yazdığı bu mektuptan sonraki süreçte de çeşitli araçlarla Menderes'in idam edilmemesine yönelik girişimlerde bulunur (Yalçın, 2017: 21). Menderes'in belirli bir süre yurt dışına yollanması ve daha sonra yargılanmasından yana tavır almıştır. Fakat Yassıada duruşmaları 14 Ekim 1960'ta başlamış, Yüksek Adalet

divanı, Askeri ve Adli yargıçlardan oluşan ve 11 ay süren mahkeme sürecinde 592 kişi yargılanmış, 288 kişi hakkında idam cezası istenmiştir. Yargılamalar sonucunda Başbakan Adnan Menderes, Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir (Tonguç, 2015: 184).

Türkeş idam haberlerini aldıktan sonra 19 Eylül 1961’de yakın bir arkadaşına Başbakan Adnan Menderes, Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan’ın idamından duyduğu üzüntüyü dile getiren bir mektup kaleme alır. Bu mektup daha sonra gönderilen kişinin ismi çıkartılarak Milli Yol dergisinin 10. Sayısında yayınlanmıştır. Mektubun ilk kısmı şu şekildedir: “Menderes’in yanlış tutumu ve İnönü’nün etrafındakilerle beraber çevirdiği fitne ve fesat, memleketi çok sıkıntılı ve karışık bir duruma sokmuştu. Ben partilerin didişmesini durdurmak ve CHP’nin entrikalarına karşı memleketi korumak için bir darbeye karıştım. Üç kişinin idam edildiğini öğrenmek suretiyle bende sizin gibi çok üzüldüm... Tanrı millet ve memleketimizi yakın zamanda huzur ve saadete kavuştursun” (Cengiz, 2015: 91).

Ütük’e göre 1960 darbesinde Türkeş ve arkadaşları darbeye katılmasalardı Demokrat Partiden üç kişi idam edilmekle kalınmayacak, belki de bu rakamın yanına birkaç sıfır daha eklenecekti. İhtilalin diğer kanadında yer alan ve Türkeş’le aynı fikirleri paylaşmayan bir Albay “Esasında bizim hedefimiz Çankaya’dan Kızılay’a kadar dikili bulunan her elektrik direğine bir DP’liyi asarak işi kökünden halletmekti” demiştir (Ütük, 1997: 243).

1.1.4.7. Türkeş Yurda Dönüyor

Alparslan Türkeş’in 815 günlük sürgün hayatı 22 Şubat 1963’te sona erer (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 33). Hindistan’dan ailesi ile birlikte Lübnan’a dönen Türkeş, ailesi ve çocuklarını Beyrut’tan Ankara’ya yollarken kendisi ise 14’ler olarak nitelenen ekibin önemli isimlerinden Dünder Taşer ile görüşmek üzere önce İsviçre’ye oradan da diğer isimlerle fikir alışverişinde bulunmak için sırasıyla Bern, Bürüksel ve Paris’e geçer. Bu süreçte Türkiye’ye döndükten sonra izlenecek politikanın ne olacağı konusunda önemli uzlaşmalara varılır (Tonguç, 2015: 206).

Türkeş katile halinde Kapıkule sınır kapısından Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra Muzaffer Kaplan ve kalabalık bir vatandaş topluluğu tarafından karşılanır (Kumkale,

2017: 104). İstanbulda basın toplantısı yaparak daha önceden hazırlamış olduğu “Milletle Beyanat” adlı metni kamuoyuna sunar (Tonguç, 2015: 206,210). Milletle Beyanat metni ağırlıklı olarak 27 Mayıs darbesinin gerçekleştirilme nedeninin açıklandığı bir metindir. Bu metinde Türkes bir taraftan darbeden sonra gerçekleştirilen çeşitli eylemlerden duyduğu rahatsızlıklara dikkat çekerken diğer taraftan da yarınlara dönük umutlu açıklamalarda bulunur. Yurda dönüşünü ve geleceğe dair umutlarını içeren bu bildirinin tam metni şu şekildedir:

“Sevgili Vatandaşlarım, ülkü ve inancından vazgeçmez bir insan olarak, iki yıl önce aranızdan ayrılmış uzaklara gitmişim. Bugün yine aynı azim ve imanla dolu ve Türk milletinin geleceği hakkında büyük ümitler taşıyarak, sevinç ve heyecan içinde tekrar sizlere kavuşmuş bulunuyorum. Sizlerden biri ve sıradan bir vatandaş bulunmak övünç ve heyecanımın tek kaynağını teşkil etmektedir. Söze başlarken, millet iradesinin her şeyin üstünde tutulmasını ve ona herkes tarafından saygı ve itaat gösterilmesini, bir selâmet yol olarak gördüğümü tekrar belirtmek isterim. 27 Mayıs sabahı yazarak sizlere radyodan yayınladığım yazımın mana ve ruhuna daima sadık kaldım ve bugün de memleketin huzur ve yükselişini bu beyanatın belirttiği ruh ve yönde görmekteyim. Irk, din ve mezhep farkı gözetmeksizin, vatandaşların refah ve saadetini sağlamak ve insana değer veren insanca bir zihniyetle memlekette huzur ve istikrarı sür’atle tesis için her çeşit gayret gösterilmelidir. Büyük Atatürk’ün bize emanet ettiği ilkelere daima bağlı kalınmalı ve hürmet edilmelidir. Mübarek vatan topraklarına ayak bastığım şu günlerde sizlere 27 Mayıs’ın gayelerini, her türlü hırslı ve bencil tutumlara karşı göğüs germiş yetkili bir kimse olarak açıklamakta fayda görüyorum. Sevgili vatandaşlarım, 27 Mayıs hiçbir parti ve zümreye karşı ve herhangi bir şahıs, zümre ve parti lehine bir hareket olarak yapılmamıştır. 27 Mayıs iktidarda bulunan bir partiyi silâh zoru ile iktidardan indirip onun yerine bir muhalefet partisini oturtmak için, yani adî bir hükûmet darbesi olarak düşünülmemiştir. Onun kökleri, asil gayeli kaynaklara inen derinliklerdedir. Bunun aksini söylemiş ve söylemekte bulunanlar memlekete büyük zarar vermiş ve hâlen de vermeye devam eden kimselerdir. 27 Mayıs; sefalet, yokluk ve karanlık içinde sahipsiz olarak bırakılmış bulunan köylü ve halk kitlesini en kısa yoldan ve hızla modern uygarlığa ulaştırmak ve Türk devletini kendi gücü ile ayakta durabilecek hâle getirmek için yapılmıştır. 27 Mayıs, politika bezirgânlıkları ve şahsî menfaat hırsları ile tehlikeye düşürülen Millî Birliği korumak, kardeş kavgasına meydan vermemek gayesiyle yapılmıştır. 27 Mayıs, memleketin savunma gücünü en yüksek dereceye çıkarmak, Türk Silahlı Kuvvetlerini II. Cihan Harbi başından beri terkedilmiş olduğu, ihmal ve bakımsızlık çukurundan kurtarmak için yapılmıştır. 27 Mayıs, topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak, bütün milleti içine alan bir yardımlaşma teşkilatı kurarak hiçbir vatandaşı yardımsız ve sahipsiz bırakmamak için yapılmıştır. 27 Mayıs, güzel sanatlar ve spordan halk hizmeti için faydalanarak aydınları ve gençleri köylere ve halkın içine gönderip, halkla harman ederek, memleketi hızlı kalkındırmak için yapılmıştır. 27 Mayıs, Ülkü ve Kültür Birliği ve Türk Kültür Dernekleri gibi kurullarla uyanıklık sağlamak ve millî kültürü geliştirerek millî birliğimizi sağlamlaştırmak için yapılmıştır. 27 Mayıs, ilmî meş’ale yaparak hızla kalkınmak ve Türk milletini en kısa zamanda atom ve feza çağına sokmak için yapılmıştır. 27 Mayıs, Türkiye’yi muzır cereyanların

manevî istilâsından kurtarmak ve onu millî özelliğe sahip hür bir fikir ve vicdan hayatına kavuşturmak için, yani kısacası Türk Rönesans'ını yaratmak için yapılmıştır. Muhterem Vatandaşlarım, bugünkü tutum ve hızla yukarıda sıralanan hedeflere kaç yüz senede ulaşılabilceği düşünülmeli ve bu geçecek yüz yıllar sırasında, modern memleketlerin bizi beklemeyecekleri de hesaba katılmalıdır. Sevgili vatandaşlarım, bugün dünya atom ve feza çağının eşiğinden içeriye adım atmış bulunmaktadır. On dokuzuncu yüzyılda meydana gelen ilmî ve teknik gelişmeler, nasıl sosyal, ekonomik ve politik hayatı alt üst etmişse, gelmekte olan atom ve feza çağı da büyük değişikliklere sebep olacaktır. Bir sıçrama yaparak çağlar üzerinden atlayıp atom ve feza çağına girmek zorundayız. Türkiye bir var olmak veya yok olmak dâvasıyla karşı karşıyadır. Bizi birbirimize düşürmek ve devletimizi parçalamak için içte ve dışta tehlikeli cereyanlar gelişmektedir. Birbirimize karşı davranışlarımızda, daima karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörülük duygusu hâkim olmalıdır. Siyasî partiler, bir saltanat vasıtası ve bir gaye olarak değil, sadece memleket ve millete hizmet için bir vasıta olarak kabul edilmelidir. Her kim olursa olsun, bütün vatandaşlara karşı şefkat, sevgi ve kanun himayesi şart sayılmalıdır. Fikirlerini kabul etmediğimiz veya şahsî aykırılığımız bulunanlara da insanca, hukuk düzeni içinde işleme tabi tutulması esas olmalıdır. Millet ve memleket faaliyetleri, ilim ve tekniği her şeyin üstünde tutan bir görüşle düzenlenmeli ve iktisadî hayat hemen harekete getirilmelidir. Türkiye'mizin endişesiz yarınına güvenen çalışkan insanlar diyarı olarak ufuklarda yükselmelidir. Aziz vatandaşlarım, Türk milleti bölünmez kutsal bir bütündür. Bizler belirli bir fikir ve davayı temsil ile onun bayrağını taşıyan insanlarız. Bizi şu veya bu siyasî teşekküle izafe etmek yerine bütün bir milletin sadece hâdimi olarak kabul etmek gerekir. Sevgili vatandaşlarım, mensubu olduğumuz Türk milleti, büyük kabiliyetlere ve büyük güce sahip bir millettir. Kudretimiz ve irademiz, önümüzdeki güçlükleri yenmeye ve bize çevrilmiş olan tehlikeleri göğüslemeye yeterlidir. Ey geçmişin büyük fırtınaları, eşsiz ve şerefleri içinden gelen ve mutlu yarınlara elbette erişecek olan büyük Türk milleti. Selâm, sevgi, muhabbet sana." (Tonguç, 2015: 206,210).

Bu mektup Türkeş'in siyasi ve fikri prensiplerini tespit için ilk kaynak olarak görülebilir.

Türkeş bu mektup ile yurda döndükten sonra emekli hayatı yaşamayacağını, memleketin faydasına faaliyetler yapacağını çok açık ve net bir şekilde bütün kamuoyuna ilan etmiştir. Bu bildirinin yayımlanması aslında bir liderlik göstergesidir. Çünkü Türkeş görünürde askerlikten emekliye ayrılmış, sıradan bir dış işleri memurudur. Ama yurda dönüşünden itibaren, üstelik inandığı değerler için yine sürgüne giderek bedel ödeyen bir kişiye göre oldukça inançlı bir tablo çizmektedir (Mırık, 2018: 70).

Türkeş 1960 darbesinde almış olduğu görevden sonra, darbenin kudretli Albayı sıfatını almış, başbakanlık müsteşarlığı ile birlikte siyasi ve ideolojik karizması daha da artmıştır. Bu tarihten sonra üstleneceği tarihi görevi için gerekli olan fikri ve ruhi altyapısını tamamlanmıştır (Ütük, 1997: 243).

1.1.4.8. Türkes Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne Giriyor

22 Şubat 1963'te yurda dönen Türkes, 21 Mayıs'ta Talat Aydemir'in darbe girişimi ile ilişkilendirilerek tutuklanır ve 5 Eylül 1963'te ise tahliye olur. 31 Mart 1964'te CKMP'ye üye olur ve parti genel müfettişliği görevini alır. 1 Ağustos 1965'te ise CKMP kongresinde parti üyeleri tarafından genel başkan seçilir. CKMP'nin Adana'daki kongresinde partinin ismi Türkes'in isteği ile Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilir ve Türkes, 1965-69 döneminde milletvekili seçilir.

Türkes'in sürgünden döndüğü dönem II. İnönü koalisyonunun iktidarına denk gelmektedir. Bu dönemde ilgi odağı haline gelen Türkes'e, Adalet Partisi ve CKMP'nin önde gelen isimleri tarafından kendi partilerine katılması yönünde teklifte bulunulur. Türkes ilk aşamada Huzur ve Yükseliş Derneği (HYD)'yi kurarak bu dernek aracılığıyla partileşme çalışmalarını yürütmeyi amaçlar. Fakat partileşme sürecinin yoğun biçimde yaşandığı bu yıllarda, bir taraftan AP'liler Süleyman Demirel'in seçildiği genel başkanlık seçimi için Türkes'e teklif götürürken diğer taraftan CKMP'nin önde gelen isimleri ve Mehmet Altınsoy, Ahmet Oğuz gibi devlet bakanları genel başkan Osman Bölükbaşı'nın partiden ayrılmasıyla Türkes'i genel başkanlığa taşımayı hedeflerler (Tonguç, 2015: 213,214).

Türkes ülkeye döndükten sonra eski arkadaşlarından bir kısmı ona siyasi teklifler sunarken, Talat Aydemir ve beraberindeki isimler yeni bir darbe yapma teklifinde bulunurlar. 10 Nisan 1963'de gerçekleşen görüşmede Türkes, Aydemir'e kendisinin liderliği altında yasal yollarla siyasi alanda faaliyet yürütmeyi teklif eder; fakat Talat Aydemir bu teklifi reddederek, 20-21 Mayıs 1963'te darbe teşebbüsünde bulunur. Bu girişim esnasında 8 kişi ölürken 26 kişi de yaralanır (Sanlı, 2017: 191). Darbenin bastırılması sonucu Talat Aydemir ve Fethi Gürcan idam edilirken, Türkes de davaya dâhil edilir ve bu davadan 4 ay hapis cezası alır (Cengiz, 2015: 100; Tonguç, 2015: 210,211). Bu olay tarihe 22 Şubat kalkışması olarak geçer.

Türkes'in yurtdışından dönüşünden sonra kurmayı hedeflediği "Huzur ve Yükseliş Derneği'nin", darbe soruşturmasında yer alması, yeniden bu fikirde bir derneğin kurulmasını mümkün kılmamıştır. Bununla birlikte, özellikle 22 Şubat kalkışması sonrasında Türkes'in AP içerisinde yer edinme çabaları ve Türkes'in AP'ye Genel

Başkanı olması yolunda kendisine yakın isimler tarafından gerçekleştirilen teşebbüsler de 21 Mayıs ile birlikte sonuçsuz kalmıştır. Dolayısıyla Türkeş ve arkadaşları için önlerinde; yeni bir siyasi parti kurmak, AP içerisinde yeniden nüfuz arayışına girmek, mevcut partilerden herhangi birisine intisap etmek olmak üzere üç seçeneğin mevcut olduğu düşünülmektedir (Sanlı, 2017: 229).

Siyasete girme arifesinde Türkeş'in yaşadığı bu haksız tutuklanma AP'ye dâhil olma planlarını ve dernek kurma fikirlerini tamamen bitirmiş ve Türkeş'in liderlik karizmasına olumsuz etki etmiştir. Bu süreçte Türkeş'in liderliğine “siyasal lider” olarak devam etmesi gerekliliği ve CKMP bünyesinde siyasi faaliyetleri yürütme fikri ağır basacaktır. Mırık'a göre Türkeş'in karşılaştığı talihsiz olaylara karşın demokrasiden yana tavır alması, onun “Darbeci” zihniyetten uzaklaştığını göstermiş ve siyasal liderlik anlayışına olumlu katkılarda bulunmuştur (Mırık, 2018: 75). Fakat Türkeş içerisinde bulunmak zorunda kaldığı 1960 darbesinde, darbenin kaçınılmaz olduğunu anlamış ve bu darbenin içerisinde yer alarak, belirli ünvanlar ile darbeyi ülke yararına bir fırsat olarak kullanmayı amaçlamıştır, dolayısıyla herhangi bir darbeci zihniyetle duruma yaklaşmamıştır.

Türkeş adına hem “olumlu” hem de “olumsuz” yayınların yoğun olduğu 22 Şubat “kalkışması” sonrası dönemde, 14'lerin dünya kamuoyundaki cazibesi de devam eder. 14'lere dair inceleme yazılarının mevcut olduğu bu süreçte, Hindistan'ın “Madras” isimli gazetesinde çıkan bir haber dikkatleri çekmiştir. “14'lerin” geri dönme hazırlığı içerisinde olduğu ve fikirlerinin genç Subay, entelektüel, sendikacı ve akademisyen tarafından paylaşıldığı belirtilen yazıda, 27 Mayıs sonrasında cereyan eden olayların, bu grubun radikal olarak nitelendirilen fikirlerinin aslında kaçınılmaz gerçeklik olduğu ileri sürülmüştür (Sanlı, 2017: 199).

2 Mayıs 1963'te ise Türkeş yaptığı basın toplantısında “Ya parti kuracağız ya da mevcut partilerden biri doktrinlerimizi benimseyecektir” demiştir (Işık, 2016: 179). Türkeş 1960'larda Türk milliyetçiliği fikrinin siyasi bağlamda temsil eksikliği hissettiği için CKMP' ye katılmıştır. Bunun yanı sıra ülkeyi yönetme arzusu da bu katılıma destek olan bir diğer his olarak yorumlanabilir.

Türkeş'in “Genel Başkanlık” adaylığı sürecine dair ilk faaliyet, kendisi adına Muzaffer Özdağ ve Fuat Uluç'un kaleme aldığı propaganda çalışması olmuştur. Muzaffer

Özdağ, Türkeş'in 27 Mayıs döneminde ön plana çıktığını; çünkü onun 27 Mayıs'ı bir parti iktidarına karşı darbe-i hükümet olarak değil, partiler arası hakemlik ödevi olarak görev yaptığını bundan ötürü de halkın geniş kesimlerinden sevgi gördüğünü ileri sürmüştür (Sanlı, 2017: 257).

22-23 Şubat 1964 CKMP kongresinde Türkeş 60 yakın arkadaşının CKMP'ye girmesini sağlar kongreden bir yıl sonra eski MGK üyeleri Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Ahmet Er ile Dündar Taşer partiye katılırlar. Ahmet Oğuz, Türkeş'in desteğiyle başkan seçilirken, bir yıl sonra büyük genel kurul yapılmasını isteyen ve bu genel kurulda yapılacak seçimle genel başkan olmak isteyen Türkeş'in karşısında yer alır (Alsaç, 2009: 38).

CKMP içerisinde yaşanan ve Türkeş ile Oğuz'un baş aktör olduğu "ihtilafa" dair farklı görüşler mevcuttur. Bu ihtilafta Türkeş ile paralel hareket eden ve eski CKMP'li olarak, olağanüstü kongre talebine destek veren grubu iki ayrı kategoride sınıflandırmak gerekir. Birinci kesim, Türkeş'in CKMP Genel Başkanı olmasını isteyen, Fuat Uluç, Mustafa Kepir, Kamil Koç gibi isimlerde oluşurken; ikinci kesim ise Oğuz'u destekleyen, Türkeş'e muhalif isimlerden oluşmaktadır (Sanlı, 2017: 249).

Türkeş'in siyasete girmesiyle CKMP cephesinde siyasi hareketliliğin yoğunlaştığı söylenebilir. Arkadaşlarıyla birlikte CKMP'ye giren Türkeş hızlı bir şekilde çalışmalarına başlamış, önce parti müfettişi olmuştur. Bu sıfatla bir taraftan teşkilatları gezip, denetlerken, diğer taraftan da Türkçülerin partiye kaydolmalarını sağlamıştır. Bu süreçte Türkeş, birçok ilde yeni gençlik kolları kurdurarak bu kolların yönetim kurullarına Türkçü ve Milliyetçi gençlerin hâkim olmasını amaçlamıştır (Ercilasun, 2018: 200).

Türkeş ve arkadaşları tasavvur ettikleri yeni CKMP'yi inşa etmek için hazırlıklarını sürdürürken, kıdemli CKMP'liler bu hazırlıklara karşı çeşitli eleştiriler getirmiş ve parti içerisinde eski yeni tartışması alevlenmiştir. Hasan Dinçer'in öncülüğünde hareket eden eski CKMP'liler, seçim sürecinin kızıştığı CKMP Ankara İl Kongresinde "CKMP şahıs partisi olmayacaktır" sloganıyla eleştiri oklarını Türkeş'e yöneltmişlerdir. Türkeş, bu ithama karşılık parti içerisinde haddini bilmezlerin olduğunu dile getirirken, partiye girdiğinden itibaren birileri tarafından engellenmek istendiğini iddia etmiştir (Sanlı, 2017: 265,266).

Bu hareketlilik AP ve CHP cephesinde CKMP'ye dönük yeni bir tavır alış yaratmıştır. Bu dönemde CHP 14'lerden 3 isimi kendi partilerine davet ederek yeni bir atılımda bulunurken, AP ise CKMP'deki liderlik meselesinde Türkeş'e karşı parti içerisinde farklı isimleri çeşitli yönlerden desteklemiştir (Tonguç, 2015: 216).

Türkeş'in Genel Başkan olması sonrasında yaşanan gelişmelerden bir diğeri de tahmin edilebileceği üzere, partinin kıdemli isimlerinin Türkeş'in liderliğine karşı görülen reaksiyonu üzerine olmuştur. Ayrıca bu problem sadece CKMP'nin iç meselesi" olmakla kalmamış, devleti yöneten mevcut kabinenin bekası adına da sorun teşkil etmiştir. Zira Suat Hayri Ürgüplü'nün Başbakanlığında kurulan hükümet içerisinde CKMP, AP-YTP ve MP'nin ortağı olup, partinin kıdemli isimlerinden Hasan Dincer Milli Savunma Bakanlığı görevini ve Seyfi Öztürk ise Köy İşleri Bakanlığı vazifesini icra etmektedir (Sanlı, 2017: 304).

Türkeş'in CKMP genel başkanı olarak yaptığı siyasi manevralardan biri de Cumhurbaşkanlığı seçimine katılmasıdır. 9 Şubat 1966'da Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in sağlık durumu ağırlaşmıştır. 14 Şubat 1966'da ise birkaç siyasi parti, dönemin Genelkurmay Başkanı Cevdet Subay'ın cumhurbaşkanı adaylığı üzerinde uzlaşmıştır. Bu süreçte CKMP Genel İdare Kurulu ise TBMM'de yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimine kendi bünyesinden bir aday çıkarmaya karar vermiş, fakat yapılan oylamada Türkeş cumhurbaşkanlığı seçimini kazanamamıştır (Tonguç, 2015: 220,221,222,223).

1.1.5. 1970-1980

Türkeş 1969-1973, 1973-77, 1977-12 Eylül 1980'e kadar dört dönem Ankara ve Adana milletvekilliği yapar. 1975'ten sonra Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetlerinde Başbakan Yardımcılığı görevlerinde bulunur. Bu dönemde ki en önemli olaylardan biri ise 12 Mart 1971 Muhtırasıdır.

1.1.5.1. Muhtıra Yılları

Türkiye'de yeni bir dönemin habercisi olan 12 Mart Muhtırasına giden süreçte pek çok hadise meydana gelmiş, birçok etken rol oynamıştır. 27 Mayıs darbesinden on yıl sonra muhtıranın ilan edilmesinde altmışlı yıllardaki sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmelerin rolü büyüktür. Bunu birbirinin ardılları olan hadiseler içerisinde

değerlendirmek gerekmektedir. Aslında Mart 1971’de herkesin olağanüstü bir takım gelişmelerin beklentisi içerisinde olduğu ve muhtıranın sürpriz olarak karşılanmadığı gerçeği açıkça görülmektedir. 12 Mart Muhtırasının sürpriz olmamasında 27 Mayıs Darbesi’nden itibaren yaşananların ve uygulamaların etkili olduğu görülmektedir (Mırık, 2018: 93).

Bu dönemde iktidar partisi olan AP cephesinde de çeşitli problemler gözlemlenmektedir. 1969 seçimlerinden sonra iktidara gelen Adalet Partisi kendi içerisindeki yapıdan kaynaklanan önemli bunalımlar yaşamıştır, bunun en açık örneği 1970 bütçe oylamasında Adalet Partisi genel başkanı Demirel’in önerdiği bütçenin kendi partisinin milletvekilleri tarafından reddedilmesidir. İzlenen ekonomik politikalar, petrol krizleri, öğrenci eylemleri ve silahlı hareketler ülkeyi yeniden darbenin eşiğine sürüklemiştir. 12 Mart 1971’de Genelkurmay Başkanı, Kuvvet komutanları, Cumhurbaşkanı ve meclis başkanlarına ortak muhtıra vererek “12 Mart Rejimi” olarak adlandırılan dönemi başlatmıştır (Tonguç, 2015: 281).

Muhtıraya neden olan faktörlerden bir diğeri de 1961 anayasasının getirdiği hak ve özgürlük ortamında gerçekleştirilen yanlış uygulamalardır. 1961 Anayasası’nın kabul edilmesinden sonra işçilerin toplumsal ve ekonomik olgulardan dolayı gerçekleştirdikleri eylemler, süreç içerisinde siyasal olaylar halini almıştır. 1961 Anayasası 1950-1960 iktidarının ortaya koyduğu uygulama ve değişimlerine karşı gerçekleşen bir anayasa olarak anılmıştır. 1961 Anayasa’sı toplumun çeşitli kesimlerine (işçi, memur, sendikalar, sivil toplum örgütleri) özgürlük, serbestlik tanınması noktasında olumlu görülmüştür (Sayar, 2007: 162). Ama Cumhuriyet sisteminin bir sonucu olarak millet iradesiyle iktidara gelen yasama ve parlamentoya güvensizliğin sonucu, denetleyici ve görevlerini azaltan, paylaştıran kurumlar kurmuş olması, Cumhuriyetin temel ilkeleriyle tezatlık içermiştir (Mırık, 2018: 96,97).

12 Mart 1971 günü Türk Silahlı Kuvvetleri adına Genelkurmay Başkanı ve üç Kuvvet Komutanının imzaladığı muhtıra Cumhurbaşkanı, Senato ve Meclis Başkanlarına verilmiştir. Muhtıra radyoda okunduktan sonra Süleyman Demirel ve başkanlığındaki Adalet Partisi görevi bıraktığını açıklamıştır (Kongar, 1976: 188).

12 Mart muhtırası parlamentonun ve hükümetin anarşiye hizmet etmesi, Atatürk’ün hedef olarak gösterdiği çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak konusunda

yaşanılan ümitsizliğe çözüm aramak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğinin tehlike altında olduğu gibi görüşler gerekçe gösterilerek Türk Silahlı Kuvvetler'i tarafından kamuoyuna sunulmuştur.

12 Mart 1971'de Türk silahlı kuvvetleri tarafından verilen muhtıra millet hayatında farklı bir safha başlatmıştır. Bu dönemde komünizm başta olmak üzere birçok ideoloji gençler ve aydınlar arasında yaygınlaşmıştır. Muhtıra döneminde Türkiye'de bulunun yabancı uyruklular öldürülürken, bunları yapanların bir kısmı da devlet kuvvetlerine karşı koydukları için giriştikleri çatışmalarda öldürülmüştür (Türkeş, 1976: 5).

12 Mart 1971 muhtırası ve sonrasında anayasada yapılan değişiklikler bürokrasi ile siyasi iktidar ilişkilerinde yeni bir evre açmıştır. 12 Mart'tan sonra anayasada yapılan değişiklikler, esas itibarıyla, sivil toplum karşısında devleti güçlendirmiş, üniversiteler ile TRT'nin özerkliği kısıtlandırılmıştır ayrıca anayasa mahkemesinin yetkileri de çeşitli mekanizmalarla denetime tabi tutulmuştur (Eryılmaz, 2013: 162). Aynı dönemde bazı generaller ve Subaylar emekli edilmiştir (Taşer, 1977: 282).

1971-73 yılları arasında partiler üstü hükümet formülü geliştirilmiş, geliştirilen formülde Nihat Erim CHP'den istifa ederek partiler üstü başbakan olarak görevlendirilmiştir. Nihat Erim 1 Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'li, 5 Adalet Partisi (AP)'li 3, CHP'li ile ilk kabinesini kurmuştur. Erim ikinci hükümetini ise 11 Aralık 1971 günü kurmuştur. Ancak ülkeyi kanun hükmünde kararnameler ile yönetmek isteyen Erim'in bu isteği kabul edilmeyince 22 Mayıs 1972'de görevinden istifa etmiştir (Tonguç, 2015: 281). Aslında Erim hükümeti "Devletçi"lerin ülkeyi yönetme çabasının bir ürünü olarak yorumlanabilir. Ayrıca Erim'in kendi hükümetini, reform kabinesi olarak yorumlamasında devletçiliğin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır (Kongar, 1976: 197). Taşer'e göre birinci Erim hükümeti büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların en büyük sebebi ise kabineyi oluşturan isimlerin büyük bir çoğunluğunun herhangi bir karar almaktan uzak isimler olmasıdır. Taşer kabinenin büyük bir çoğunluğunu bencil, didişken ve iddiacı tipler olarak tanımlarken, onları devlet idaresi için gereken temkin ve basiretten uzak olarak nitelemiştir (Taşer, 1977: 375).

Nihat Erim'in istifası üzerine, Naim Talu hükümeti göreve gelmiştir. 1973 genel seçimlerine kadar olan dönemde askeriye'nin müdahalesiyle Nihat Erim, Ferit Melen ve

Naim Talu gibi parti başkanı olmayan politikacıların başbakanlığında, zorunlu koalisyon dönemi yaşandığı için, siyasal hayatta önemli değişimler yaşanmamıştır ve partiler ancak 1973 seçimleri ile müdahalenin etkisini üzerlerinden atarak gerçek bir rekabet içerisine girmişlerdir (Uzun, 2011: 196).

12 Mart Muhtırasına karşı Türkeş olumsuz bir tavır takınmamıştır. Aksine muhtıra aracılığıyla ordu içindeki bazı sol cunta mensuplarının ordudan ihraç edilmelerini destekleyen söylemlerde bulunmuştur. Türkeş bu desteğin üzerine askeri müdahalenin uygun fakat kurulacak hükümetin askeri unsurlardan oluşmaması gerektiğini savunmuştur. 12 Mart Muhtırasına geline süreçte sol örgüt üyeleri tarafından öldürülen ülkücü hareket mensuplarının varlığı ve yine sol örgütler tarafından gerçekleştirilen üniversite boykotları gibi komünizm eğilimli terör faaliyetlerinin yoğunluk kazanmaya başlaması, Türkeş'in muhtırayı olumlu karşılamasındaki neden olarak düşünülebilir (Mırık, 2018: 120).

1.1.5.2. Milliyetçi Cephe Hükümetleri

12 Mart döneminden sonra gerçek anlamda demokrasiye dönüş 14 Ekim 1973 seçimleriyle gerçekleşir. Bu dönemde MHP oylarını %3.4'e yükseltir (Çolak, 2018: 225) ve Alparslan Türkeş milletvekili seçilir. Bu seçimden sonra hiçbir parti kendi başına iktidar olamadığı için uzun bir pazarlık dönemi başlamıştır. 26 Ocak 1974'te CHP ve Milli Selamet Partisi (MSP) Ecevit başkanlığında bir karma hükümet kurmuş fakat Kıbrıs'a askeri müdahale konusundaki fikir ayrılıkları sebebiyle Ecevit istifa etmiştir. Yeni hükümet kurulana kadar ise Sadi Irmak ülkeyi yönetmiştir (Tonguç, 2015: 282; Cengiz, 2015: 110).

Türkeş bu dönemde ortaya çıkan Kıbrıs konusundaki anlaşmazlıkları çözmekten yana tavır alır. Kıbrıs'ı Türk milletinin milli problemlerinden biri olarak görmüş, hem CHP-MSP koalisyonu döneminde hem de daha sonra hükümet kuran Sadi Irmak hükümetine bu konuda çeşitli uyarılarda bulunmuştur.

Türkeş tartışmalara ve istifalara sebep olan Kıbrıs meselesine gündelik siyaset perspektifinin üzerinde bir hassasiyetle yaklaşmıştır. Türkeş'in Kıbrıs'a dair çözüm önerisi diplomasiden ziyade, askeri müdahale ve Kıbrıs'ın Türkiye'ye katılması yönünde

olmuştur. Türkeş'in bu görüşünde milli pragmatizm fikrinin daha etkili olduğunu söyleyebiliriz (Mırık, 2018: 136).

Alparslan Türkeş'in ve MHP'nin siyasi arenada etkin rol oynadığı en önemli dönemlerden biri de MHP, AP, MSP, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ortaklığıyla kurulan Milliyetçi Cephe Hükümeti (MCH)'dir. Türkeş I. Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde başbakan yardımcılığı görevini yürütmüştür (Tonguç, 2015: 284). Türkeş, kurulan ilk hükümette mecliste partisinin üç milletvekiliyle temsil edilmesine rağmen, partisini ve milliyetçi fikri iktidara taşıyarak büyük bir siyasal liderlik örneği göstererek karizmasını artırmıştır. Takipçileri tarafından Türkeş'in dava liderliğinin yanında devlet adamlığı bağlamında da siyasal liderliğini pekiştirdiği gözlemlenmektedir. Bu cephenin en büyük iç sorunu olarak, sağ partilerden oluştuğu için sol partilerden oy kayması yaşanmayacağı bilincinde olduklarından ötürüde en büyük rekabet kendi aralarında gerçekleşecek olmasıdır (Mırık, 2018: 126).

Partiler arası anlaşmazlık ve 1 Mayıs gösterileri sırasında 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylar 1977 seçimlerinin 4 ay erkene alınmasıyla sonuçlanmıştır. 1977'de ki seçimlerde MHP %6.4 oy alarak 16 milletvekili kazanırken bu seçimler sonucunda 22 Temmuz 1977'de MHP, MSP ve AP 'den oluşan II. Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur (Tonguç, 2015: 284). Bu hükümetde Türkeş ve beraberindeki Sadi Somuncuoğlu, Cengiz Gökçek, Gün Sazak, Oktay Güner gibi isimler bakanlık yapmışlardır.

Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin uzun süre yönetimlerini devam ettirememeleri farklı şekilde ifade edilebilir. Fakat bu hükümetler dönemindeki ana ayrılıklar, hükümette bulunan partilerin seçmen kitlelerinin aynı gruptan oluşması üzerinden okunabilir. Bundan dolayı partiler arasında kesin bir yarışma vardır ve partiler birbirleri ile oy rekabeti içerisine girmişlerdir.

70'li yıllarda tırmanan siyasi kavgalar sonucunda birçok insan hayatını kaybetmiştir. Kayıpların sayısal olarak büyük çoğunluğunu Ülkücü Hareket mensupları oluşturmaktadır. Bu dönemde Türkeş'e yönelik eleştiriler sokak siyasetini etkilediği, kaosa sürüklediği yönünde olmuştur. Özellikle bu dönemde toplumsal infial yaratan olayların başını, 1 Mayıs 1977'de Taksim hadisesi ve Alevî-Sünnî vatandaşlar arasında gerçekleşen olaylar çekmektedir. Taksim'de gerçekleşen katliamın failleri bulunamamış

olması ve mezhepsel çatışmalara kolluk kuvvetlerinin ihmalkâr tutumları bu olaylarda devlet içindeki bilinmeyen, ortaya çıkmayan bazı yapılanmaların ortam oluşturduğu düşüncesini beraberinde getirmektedir (Mırık, 2018: 137).

Türkeş'in 1970'lerde yaşadığı önemli olaylardan biri 11 Haziran 1974'de eşi Muzaffer hanımı kaybetmesidir. İkinci evliliğini ise 1976 yılında Seval Hanım'la gerçekleştirmiştir, bu evlilikten Ayyüce ve Ahmet adında iki evladı dünyaya gelecektir (Cengiz, 2017: 112).

1.1.6. 1980-1997

1.1.6.1. 12 Eylül 1980 Darbesi

12 Eylül askeri darbesinde iç siyasetteki önemli gelişmelerin rolü büyüktür. 12 Eylül askeri darbesinin gerçekleştirilmesinde, büyükşehirlerdeki ideolojik çatışmalar darbeyi gerçekleştirenler tarafından en önemli gerekçelerden biri olarak sunulmuştur. Anadolu'da mezhep ve etnik çatışmaların yoğunlaştığı özellikle Adana, Kahramanmaraş, Sivas gibi illerde, Alevi-Sünni çatışmalarının körüklendiği görülürken, Doğuda ise çeşitli provokatif eylemler görülmektedir (Işık, 2016: 219). Dolayısıyla darbenin gerekçesi olarak ülkedeki siyasal iktidarsızlık sonucunda ortaya çıkan şiddet olaylarının oldukça yaygınlaşması ve ortaya çıkan olayların siyasal iktidarlar tarafından önlenememesi öne sürülmüştür.

12 Eylül darbesinde dış siyasi gelişmelerin de oldukça önemli bir yeri vardır. Sovyetler birliği ve Amerika İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan soğuk savaş döneminde kendi ideolojilerini hâkim kılmak için çeşitli faaliyetler yürütmüşlerdir (Işık, 2016: 246). Türkiye'nin jeopolitik yapısı nedeniyle bu faaliyetlerin odak noktalarından biri olduğu söylenebilir.

12 Eylül 1980 darbesi ile birlikte devletin yönetimine el konulmuş, yürütme ve yasama yetkilerinin Milli Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından kullanılacağı açıklanmış, kısa zamanda bakanlar kurulu kurularak yürütme yetkisinin bu kurula bırakıldığı, her kademedeki siyasi faaliyetlerin durdurulduğu, can güvenliğini korumak amacıyla ülke idaresini TSK'nın devraldığı ifade edilmiştir. 27 Ekim 1980 tarih ve 2323 sayılı kanunla faaliyetleri durdurulan siyasi partiler, 16 Ekim 1981 tarih ve 2533 sayılı siyasi partilerin

feshine dair kanun ile tümden feshedilirken, partilerin para dâhil taşınmaz ya da taşınır bütün mal varlıklarına el konulmuştur. Aynı yasa ile 13 Temmuz 1965 tarihli Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) 'da yürürlükten kaldırılmıştır (Tonguç, 2015: 285).

Feshedilen siyasal partilerin bütün mal varlıkları, el konularak hazineye devredilmiştir. Alınan bu kararla siyasal katılım sınırlandırılmak istenmiştir. 12 Eylül askeri yönetiminin siyasi faaliyetlerinin daraltıcı anlayışı kendisini net bir şekilde siyasal partiler kanununda ve 1982 Anayasası'nda göstermektedir. Bu durumun altında yatan başlıca sebep 12 Eylül ncesi siyasal ve toplumsal kargaşanın ve ekonomik istikrarsızlığın sorumlusu olarak siyasal partiler ve siyasal liderler olduğu kanaatine varılmasıdır (Mırık, 2018: 146).

1980 darbesinin gerçekleştirilme gerekçelerinden biri de kardeş kavgasına son vermektir, fakat bu amaçla yola koyulduğunu iddia eden Kenan Evren liderliğindeki beş paşanın ilk işi demokrasinin öncelikli kurumlarından olan siyasi partilerin liderlerini tutuklamak olmuştur. Bu süreçte Ecevit ve Demirel Hamzakoy'da, Erbakan Uzunada'da gözetim altına alınırken Alparslan Türkeş ise darbeden  gün sonra kendisi teslim olmuştur (lk Ocağı, 1995: 14,15).

1980 darbesinden sonra yürürlüğe konulan, 1982 Anayasası devletin aşkın niteliğine vurgu yapmış ve dolayısıyla devletin sivil toplum karşısında güçlenmesi için çeşitli mekanizmalara ağrılık verilmiştir. Bu bağlamda 1982 Anayasası yürütmenin Cumhurbaşkanı kanadının yetki ve görevleri ile Milli Güvenlik Kurulu'nun yetki ve alanını genişletmiştir (Eryılmaz, 2013: 163).

1.1.6.2. Türkeş ve lkc Kuruluşlar Davası

12 Eylül günü Türkeş' in evde bulunmaması zerine Radyo ve Televizyon (TV)'den teslim olması ve olmadığı durumda sorumlu tutulacağı yönünde duyurular yapılmış bunun zerine Türkeş 3 gün boyunca darbenin kimin tarafından yapıldığı sorusuna cevap arar. Daha sonra evden çıkararak teslim olmaya karar verir ve 15 Eylül 1980 günü teslim olur (Uzun, 2011: 201). Teslim olduktan sonra sıkıyönetim tarafından tutuklanarak 29 Nisan 1981 tarihinde MHP ve lkc Kuruluşlar Davası adı ile sıkıyönetim mahkemelerinin karşısına çıkartılmış ve yargılandığı dava nedeniyle uzun süre tutukluluğu devam etmiştir (Yalçın, 2002: 29).

1980 darbesinin savcısı tarafından Türkes “Anayasal düzeni cumhuriyetçilik ve demokrasi ilkelerine aykırı olarak devletin tek kişi tarafından yönetilmesi amacına yönelik değiştirilmesine zor yoluyla kalkışmak; Türkiye ahalisini birbiri aleyhine silahlandırarak toplu kıyama yönlendirmek, bu cürümlere katılmak” iddialarıyla suçlanmış ve yargılanmıştır (Yeniçeri, 2011: 64). Ayrıca Savcı Türkes’i iktidarı ele geçirmek için siyasi parti içinde yer alarak genel başkanlığa yükselmek, bir yandan anayasa ve yasalar çerçevesinde tanıtım, propaganda, seçmen toplama işlemlerini yürütürken bir yandan da yönetimi ele geçirip bu düşünceler etrafında devlet düzeni getirmeyi amaçlamakla beraber, Türk ahalisini birbiri aleyhine kıyıma götürmek için MHP, MHP gençlik kolları, Ülkücü dernekler, okullar yurtlar ve vatandaşlar arasında yukarıdan aşağıya kademeleşmiş, otoriter bir organizasyon kurmakla itham etmiştir (Türkes, 1982: 15).

Türkes ve MHP genel yönetim kurulu üyeleri, ayrıca “Türkiye ahalisini komünist ve ülkücü diye ikiye ayırarak birbirleriyle kıtale teşvik etmek, Türkiye ahalisini birbiri aleyhine silahlandırarak mücadeleye teşvik ve azmettirmek, Cumhuriyetçilik ve Demokrasi prensiplerine aykırı şekilde tek bir şahsın diktatörlüğünü tesis için ırkçı ve faşist bir rejimi katliamlar yaparak kurmaya teşebbüs etmek” gibi dayanaksız suçlamalarla karşı karşıya kalmışlardır (Türkes, 1987: 21,22).

Türkes bu temelsiz iddialara savunması sırasında geniş bir yer ayırır. Türkes’in savunmasında iddia makamına dönük ifadeler dikkat çekmektedir. “Sayın hâkimler ve savcılar, Cumhuriyet tarihimizin en önemli davasına bakıyorsunuz, siz bizi yargılıyorsunuz, tarih ise bizi olduğu gibi sizi de, iddia makamını işgal eden bu zevatı da yargılayacak ve hükmünü verecektir. Bende dâhil olmak üzere 220 kişinin idamı 367 kişi içinde muhtelif ağır cezalar istenmektedir. Türk tarihinde hiçbir savcı bu kadar idam cezasında bulunmamış, bu kadar mesnetsiz suçlamalarla bu kadar sorumsuz bir iddianame tanzim etmemiştir” (Türkes, 1982: 34).

Türkes, bu yargılamaları Atatürk’ün milliyetçilik anlayışının ve devletin temel felsefesinin yargılandığı davalar olarak nitelemiştir. İddia makamı tarafından Türk milliyetçiliğinin faşizm olarak nitelenmesine şiddetle karşı çıkmış, Türk milliyetçiliğini faşizmle ilişkilendiren bu anlayışın milli birliği sabote ettiğini ve ülkenin geleceğine

yönelik yıkıcı bir tutum içiresine girmenin yanı sıra geleceğe dönük sağlıklı bir miras bıraktığını vurgulamıştır (Türkeş, 1982: 35).

Ülkücü kuruluşlar davasının bir diğer boyutunu da yargılamalar sonucunda idam cezasına çarptırılan ülkücüler oluşturmaktadır. 1980 darbesinin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in "Bir sağdan bir soldan idam ettik" sözleri dönemin yargı sistemini anlamak açısından oldukça önemlidir.

Bu yargılamalar sonucunda, "Mustafa Pehlivanoğlu 7 Ekim 1980'de, Cevdet Karakaş 4 Haziran 1981'de, İsmet Şahin 20 Ağustos 1981'de, Fikri Arıkan 27 Mart 1982'de, Cengiz Baktemur 2 Mayıs 1982'de, Ali Bülent Orkan 13 Ağustos 1982'de, Ahmet Kerse 31 Ocak 1983'de, Halil Esendağ ve Selçuk Duracık" ise 5 Haziran 1983'de" idam edilmişlerdir (Ada, 2016: 38).

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası 5 yıl 11 ay 8 gün sürmüş, 333 duruşmaya sahne olmuş ve 7 Nisan 1987'de sonuçlanmıştır. Ankara I. Askeri Mahkemesinde görülen 392 sanıklı davada MHP lideri Alparslan Türkeş'e 11 yıl 1 ay 10 gün hapis cezası verilmiştir. Partinin genel idare kurulu üyelerinin tamamı beraat ederken 5 sanık hakkında idam cezası verilmiştir. 150 sanığın beraat ettiği davada 9 sanık hakkında müebbet hapis, 219 sanık hakkında da 6 ile 36 yıl arasında çeşitli hapis cezaları verilmiştir (Tonguç, 2015: 285,286). Türkeş 4 yıl 5 ay 28 gün hapisanede tutulmuş 9 Nisan 1985'te serbest bırakılmıştır (Ülkü Ocağı, 1995: 22).

Türkeş 12 Eylül'den sonraki dönemde 80 darbesini değerlendirirken bu darbenin yapılmasını anlamsız bulduğunu ve böyle bir oluşuma gerek olmadığını çok defa belirtmiştir. Darbe öncesi dönemde ülkenin bütün bölgelerinde ilan edilen sıkıyönetimin doğru şekilde uygulandığı takdirde ve sıkıyönetim kurumları görevlerini layıkıyla yerine getirmesi durumunda mevcut problemlerin ve terör faaliyetlerinin kısa zamanda önüne geçilebileceğini ifade etmiştir (Tonguç, 2015: 285,286).

12 Eylül'ün en önemli sonuçlarından biri milli iradenin zorla yönlendirilmesidir. Diğer taraftan ortaya çıkardığı en önemli problemlerden biri de yapılan çeşitli yanlışlar nedeniyle ordu kurumunun milletin algısındaki yerine dönük ortaya çıkan problemlerdir (Meral, 1990: 53,54)

1.1.6.3. Türkes Milliyetçi Çalışma Partisi'ne Katılıyor

Türkes Ülkücü Kuruluşlar Davası nedeniyle dört buçuk yıl tutuklu kaldıktan sonra siyasi hayatına tekrar döner. 12 Eylül 1980 darbesin de bütün partiler kapatıldığı gibi, Milliyetçi Hareket Partisi de kapatılır. Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ise Milliyetçi Hareket Partisinin oylarını toparlamak amacıyla kurulur (Can, 2016: 189). 6 Eylül 1987'de siyasi yasakların referandumla kaldırılmasından sonra 20 Eylül 1987'de Alparslan Türkes Milliyetçi Çalışma Partisi'ne büyük bir törenle kaydolur ve 4 Ekim 1987'de yapılan olağanüstü kongreyle MÇP genel başkanlığına seçilir (Yalçın, 2002: 29,30).

Bu girişim Türkes'in kendisine ve dava arkadaşlarına yapılan uygulamalar karşında sinip, korkmadığı siyasi mücadeleye devam etme niyetinde olduğunun açık bir göstergesi olmuştur. 12 Eylül'e gelinen süreçte Türkes' i suçlu saymak oldukça anlamsız, ve haksız bir itham olacaktır. Buna karşın diğer siyasal liderlerin tutuksuz yargılanırken Türkes'in tutukluluk halinin devam etmesi negatif ayrımcılığa örnek olmuştur (Mırık, 2018: 151).

Türkes 20 Eylül 1987 yılında yaptığı hamle ile o yıllar da henüz çok zayıf olan MÇP'nin başına geçer. Demokratik şartların tam anlamıyla tesis edilmediği bu dönemde 1989 seçimleri gerçekleşir. 1989 yılında MÇP düşük bir oy alsa da Türkes parti'den yana ümidini korumuştur. 1993 yılına kadar siyasi faaliyetlerini MÇP aracılığıyla gerçekleştirmekten yana tavır almıştır (Ülkü Ocağı, 1995: 22).

20 Ekim 1991 genel seçimlerinde Türkes, Refah Partisi (RP) ve İslahatçı Demokrat Parti (IDP) ile seçim ittifakına giderek %16.9 oy alır, seçimden kısa bir süre sonra beraberindeki 18 milletvekili ile 29 Aralık 1991'de Milliyetçi Çalışma Partisinin 3. Olağan kongresine katılır ve burada tekrar genel başkan seçilir (Can, 2016: 11).

Türkes, 25 Aralık 1991'de kısa süreliğine Demokratik Hareket Partisi (DHP)'yi kurar, kurucular kurulu kararı ile parti faaliyetlerini durdurulur, Milliyetçi Çalışma Partisinin 29 Aralık 1991 tarihinde yapılan üçüncü olağan genel kongresinde tekrar MÇP'nin genel başkanlığına seçilir (Yalçın, 2002: 30).

80 darbesiyle kapatılan partilerin, 1992'de yapılan yasal düzenlemelerle yeniden eski adlarını ve tüzüklerini kullanmalarının yolu açılmış ve buna dönük gerekli yasal düzenlemeler hazırlanmıştır. Bu dönemde MHP ve CHP eski isimlerine dönerken

yalnızca Alparslan Türkeş eski partisinin başına geçer. CHP'nin 12 Eylül öncesi genel başkanı Bülent Ecevit, Demokratik Sol Partiyi kurduktan sonra eski partisine tekrar dönmemiş ve aldığı bütün davetleri reddeder. Adalet Partisinin son genel başkanı Süleyman Demirel, Doğru Yol Partisi (DYP)'de siyasete devam ederken, Milli Selamet Partisi tarihe karışmış Necmettin Erbakan'da siyasete Refah Partisinde devam etmiştir (Cengiz, 2015: 136).

27 Aralık 1992 tarihine gelindiğinde, 1980 öncesi MHP'sinin son delegeleri tarafından çeşitli kararlar alınır, bu kararlarla beraber Milliyetçi Hareket Partisinin ismi başta olmak üzere darbe öncesi dönemdeki amblemi ve tüzüğü ile parti simgesinin MÇP tarafından kullanılacağı yönünde karar verilir (Can, 2016: 11). Böylelikle 24 Ocak 1993'te, Sadi Somuncuoğlu' nun tüm çabalarına rağmen Milliyetçi Çalışma Partisi fesh edilerek adı simgesi ve ilkeleri tekrar Milliyetçi Hareket Partisi' ne dönüştürülür (Can, 2016: 197).

Türkeş 1990' lı yıllar da uzlaşmacı, hoşgörülü ve bütün kesimleri kucaklayan bir politika izlemiştir (Yalçın, 2003: 17). 90 lı yıllardaki bu tavrı Türkeş' in milli endişeler dolayısıyla siyasi hareket içerisinde bulunduğu her dönemin de belirli şekilde kendini konumlandığına ispatıdır.

Alparslan Türkeş 80 yıllık yaşamını, Türk siyasi ve sosyal hayatına dönük önemli gelişmelere tanık olarak geçirmiştir. 4 Nisan 1997 tarihinde vefat etmiştir. Türkeş'in vefatı bir Türk'ün cenaze töreninin nasıl yapılması gerektiğinin ispatı gibidir. Bu cenaze merasiminde Türk kültürü ve değerleri oldukça canlı biçimde görünmüştür (Bakiler, 1997: 216,217). Türkeş'in kabri Ankara Beştepe'de dir.

“Liderin Portresi” adlı “1.1. Bölümde” Türkeş'in hayatı bir portre olarak sosyolojik gerçekler eşliğinde ele alınmıştır. Bu bölümde Türkeş, Türkiye'nin yakın tarihinde adı geçen, Türk siyasi hayatına etki etmiş bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkeş'in 80 yıllık yaşamında giriştiği hamleler, Türk siyasi hayatına damga vuracak nitelikte olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. 97 yıllık Cumhuriyet tarihinin ve 74 yıllık çok partili hayatın en önemli liderlerinden biri olarak görülebilir. Alparslan Türkeş, Türkiye'nin siyasi dönüm noktalarının doğrudan içinde yer almış bir devlet adamıdır.

1.1. Liderin Entelektüel Boyutları: Alparslan Türkeş

Alparslan Türkeş, Türk siyasi tarihinin önde gelen isimlerinden biri olarak genellikle liderlik boyutuyla ele alınan bir isimdir fakat liderlik Türkeş'in sosyal yapı içerisinde üstlendiği rollerden yalnızca biridir. Dolayısıyla Türkeş liderliğin yanı sıra teorisyen ve aydın kimliğiyle de ele alınabilir. Türkeş'i siyasi lider, teorisyen ve aydın kimliği ile ele alabilmek için bu bölümde liderlik ile liderlik yaklaşımlarının temelini oluşturan "Büyük Adam" teorisi, "Başbuğ" sıfatının anlamı ve tarihsel nitelikleri ile Türkeş'in etkilendiği kişiler de incelenmiştir.

1.2.1. Büyük Adam Teorisi

Liderlik konusuyla ilgili ilk çalışmalar 20.yy'ın başlarında toplumlara ve tarihe yön veren "Büyük adamlar"ın hayatlarının araştırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla büyük adam düşüncesi liderlik ile ilgili ortaya konulan ilk yazılı çalışmaları oluşturmaktadır. Türkiye'de ise Ziya Gökalp'ten beri Türk Sosyolojisi geleneğinde "Büyük Adam" kavramı entelektüel tipleri belirlemede kullanılan bir tasarım olarak karşımıza çıkar (Türkdoğan, 1991: 20).

Büyük Adam Kuramı'nın savunucuları olarak Heredot ve Tacitus gibi düşünürler, yaklaşımın adından da anlaşılacağı gibi büyük liderler üzerine yoğunlaşmıştır. Onları diğer insanlardan ayıran özellikler üzerine fikir yürütmüşlerdir. Büyük Adam Kuramı'nı savunanların temel düşüncesi; büyük bir lider olmanın yolunu doğuştan gelen yeteneklerde görmeleridir. Ya da onlara göre büyük adamlık çocukken meydana gelen doğaüstü bir mucize sonucu ortaya çıkabilir. Örneğin; Kâhinlik gibi bir takım doğaüstü güçler veya insanları hipnotize edebilme yeteneği gibi her insanın yapması mümkün olamayacağı yetenekler bu duruma örnek gösterilebilir (Çimendereli, 1994: 23).

"Büyük adamlar" insanlık tarihinin başladığı günden itibaren geçen süre içerisinde mevcut olmakla birlikte, ilk kez felsefi bir dille 1841 yılında yayınlanan "Kahramanlar Üzerine (On Heroes)" eseriyle beraber Thomas Carly tarafından incelenmiştir. Carly'e göre, dış dünya da olağanüstü ve hazır görünen her şey maddi bir varlık gibi görünse de, kaynağını büyük adamların zihninden almıştır. Carly'e insanlık tarihinin büyük adamların tarihi olduğunu ve toplumların da bu önde gelen insanlara tapmak üzere kurulu olduğunu söylemektedir (Adasal, 1979: 230).

1910 yılında, büyük adam teorisinin ortaya çıkışında büyük etki eden Thomas Carly'e "Büyük Adam Kuramı" olarak bilinen önemli bir teori ortaya atmıştır. Bu teorisinin güçlendirilmesinde büyük bir rol oynamıştır. Thomas Carlyle'in "Büyük Adamlar Okulu" teorisinin ortaya koyduğu temel görüş, tarihin ortaya çıkış noktası olarak, büyük liderlerin yaşam öykülerini öne sürmektedir. Bu okulun savunucularına göre, bazı insanlar doğuştan bazı yeteneklerle donatılmış olarak doğarlar. Bu yeteneklerin sonradan kazanılması mümkün değildir ve onların bu yaradılışı tarihe şekil verici boyutlar kazandırır (Dikmen, 2012: 34).

"Büyük adam" düşüncesindeki liderler yaşadıkları dönemde birer öncü, birer kurtaran, birer savaşıdır. Bu liderler, bazı ahlaki, ekonomik sosyal ve yüksek duyguların oluşturduğu ihtiyaçların ortadan kaldırılması ve yerine göre uygulanması veya düzeltilmesi amacıyla en uygun bir zamanda ortaya çıkmış ya da toplum tarafından ortaya çıkarılmıştır. Üstün özellikleri olan liderlerin, lidere ihtiyaç duyan sosyal grup veya toplumla bir bakıma karşılıklı antlaşması olması da önemlidir (Şahin, 2012: 142).

Hüseyin Nihal Atsız "Adam" kavramını 5' e ayırarak açıklamaktadır. Birinci sınıftakiler için kahramanlar tabirini kullanırken sayılarının oldukça az ve karakterlerinin oldukça yüksek olduğundan bahseder. İkinci sınıftakiler iyi vatandaşlar, üçüncü sınıftakiler kaçmayı düşünmeyen vatandaşlar, dördüncü sınıf kötü sınıf ve beşinci sınıf ise gayrimeşru kabul edilen hain sınıf olarak nitelendirmiştir (Gökçek, 2016: 53,54).

Atsız Büyük Adam'ın özelliklerini açıklarken, onun her devirde yüksek meziyet sahibi olduğunu, sözü ile işi arasında zıtlık bulunmadığını, yapıp ettiği işlerde sürekli toplum yararını gözettiğini, gerçeklere dönük gözlemlerinin oldukça yerli yerinde olduğunu ifade etmiş. Bunun yanı sıra büyük adamların çok seyrek yetiştiğini, bir millet için büyük adam yetiştirmenin o milletin gelişiminde çok büyük rol oynadığını da vurgulamıştır (Atsız, 2017: 61,62).

Atsız'a göre büyük adam olmaya ancak çeşitli fedakârlıklar sayesinde ulaşılabilirken, kişiler fedakârlıklarının neticesinde sınıflandırılır, ayrıca bu fedakârlıklar tamamen beklentisiz ve karşılıksız olursa daha büyük anlam kazanır. Bununla beraber bu fedakârlıklar mutlak suretle vatan millet ve kutlu ülkü gibi sağlam bir fikirsel temele oturmalıdır. Ona göre büyük adam bir ülkü uğruna gözünü kırpmadan canını verebilen ve bunu karşılık beklemeden yapan adamdır (Gökçek, 2016: 54,55).

1.2.2. Liderlik

Bir grup içerisindeki etki ve iktidar, grubu oluşturanların tamamına eşit şekilde dağılmadığı için liderlik tarihsel süreç içerisinde oldukça eski bir kavram olarak görülebilir. Liderlik grup ilişkilerinin ve grup hiyerarşisinin yansıması olduğu için, sosyolojik bir boyutu da içerisinde barındırır. Daha genel bir ifadeyle aktaracak olursak, liderlik iki ya da daha fazla kişinin bir araya geldiği bir ortamda ortaya çıkmasından ve grup üyeleri ile etkileşim sonucunda belli davranış kalıplarına sebep olmasından dolayı sosyolojik bir kavramdır. Sosyolojik boyutu ele alındığında lider, grubun veya toplumun diğer üyelerinden belli özellikleriyle ayrılan ve grup faaliyetleri üzerine etki eden yönleriyle toplumu oluşturan diğer kişilerden ayrılır.

“Liderlik” hem kelime kökeni hem de toplum içerisinde yerine getirdiği işlev itibarıyla, çok eski tarihlere dayansa da uluslararası alanda etkisinin açıkça görüldüğü dönem 14. yüzyıla denk gelmektedir. Son iki yüzyılda ise kullanımı oldukça artmıştır. 20. yüzyıla kadar liderlik sadece devlet yöneticilerine atfedilen bir durumken, bu durum değişime uğramış ve liderlik tüm örgütlü yapılar için kullanılan bir statü haline gelmiştir (Mırık, 2018: 28).

Liderliğin nasıl ortaya çıktığı ve liderlerin, liderliklerini neye borçlu oldukları konusunda birçok yaklaşım söz konusudur. Bazı düşünürler liderlerin lider olarak doğduğunu ve eğitilerek yetiştirmenin oldukça güç olduğunu ileri sürerken diğer düşünürler ise liderlik tutum ve becerilerinin eğitim aracılığı ile geliştirilebileceğini savunur (Erken, 2008: 89).

Başka bir ifadeyle grubun meydana gelişinde ve grubun hayatında, üyelerden bazıları diğerlerine oranla daha aktif bir rol oynar, böylelikle aktif rol oynayanlar, diğer üyelere tercih edilir. Diğer üyelerden daha fazla saygı görür ve grup üyeleri üzerinde hâkimiyet kurar bu yolla grubun tamamına ya da bir kısmına doğrudan veya dolaylı biçimde etki eder (Cengiz, 2015: 21).

İçerisinde barındırdığı sosyolojik boyut sebebiyle, bir yerde liderin varlığından söz edilebilmesi için muhakkak belirli idealler doğrultusunda bir araya gelmiş örgüt ya da grupların bulunması gerekmektedir. Liderlik alanında çalışma yapan birçok kişi liderliği farklı bakış açılarıyla yorumlamıştır. Genel anlamda literatürde konuyla alakalı

uzlaşma sağlanamazken, temel noktalardaki uzlaşmalar belirli boyutlarıyla da olsa ortak kabul görmüştür.

Liderlikle ilgili ortak kabule uğramış birçok tanımlama söz konusudur. Mesela lider; coşku yaratmayı, riske girmeyi, fırsat ve ödülleri yüksek tutmayı tercih ederken olayların ve durumların insanlarda nasıl bir karşılık oluşturduğunu anlamaya çalışır, aynı zamanda gerektiğinde çok uzun süre tek başına bir fikri savunabilirken yine tek başına bir eylemi gerçekleştirebilir (Erçetin, 2000: 13,14).

Bir diğer boyutuyla ele alınacak olursa lider ve liderlik yönetim yeteneğinin ve bireysel otoritenin sosyal grupları etkilemek amacıyla kullanılmasıdır. Lider bireysel otoritesini diğer kişiler aracılığıyla çeşitli hedeflere ulaşmak için kullanır, koordinasyon denetleme, yönetme, gizil güçleri harekete geçirme gibi önemli konulara aracılık eder. Sosyal yapıyı adeta programlaştırır. Liderler genellikle doğruluk, cesaret, kesinlik gibi özelliklerle vücut bulur (Cengiz, 2015: 21).

Daha genel bir ifadeyle liderlik; isteklilik, inanç, bağlılık, gönüllülük gibi durumları içerisinde barındıran bir süreçtir bu süreç birçok gücün bütünleşmesi ve bu bütünleşmeyle ortaya çıkan zorunlulukları, isteğe inanca bağlılığa ve gönüllülüğe dönüştüren bir yapıyı içerisinde barındırır. Böyle bir yapının ortaya çıkardığı sonuç verilmiş yetkiyi aşan kazanılmış yetkidir, bu nedenle liderlik formal konumlara bağlı değildir (Erçetin, 2000: 15,16).

Liderle ilgili genel geçer tanımlarla beraber, liderden beklenen ve liderliğin fonksiyonu olarak görülen birçok tanım söz konusudur. Bu bakımdan lider yönettiği kitle tarafından; icraatçı, planlayıcı, siyaset tayin edici, iç ilişkileri kontrol eden, ödül ve ceza veren, gruba sembol olan, grubun temsilcisi, kabahat yüklenen bir şahıs, bizden biri ya da ideolog olarak görülebilir (Krech vd., 1970: 249,250,251,252,253). Liderliğin bu boyutları birbirini tamamlayıcı özellikte olabilmekle beraber, toplumdan topluma ya da gruptan gruba kendi içerisinde farklı dengelere sahip olabilir. Bu durum liderliğin kendi içerisinde barındırdığı karmaşık yapıyla alakalıdır.

Weber ise politikayı ve liderliği incelerken birçok belirleyici unsurun gerekliliğine vurgu yapar, ayrıca politikacının ve liderliğin denge hırs ve sorumluluk duygusundan oluştuğunu ifade eder. Weber'e göre "Tüm tarihsel deneyim şu gerçeği doğrular: İnsanoğlu hep imkânsıza erişmek istemeseydi, mümkün olana da ulaşamazdı. Ama bunu

yapmak içinde insanın lider olması sözcüğün en ciddi anlamında bir kahraman olması gerekir. Lider ya da kahraman olmayanlar ise en büyük olumsuzluk anlarında bile cesareti ayakta tutacak bir yürekliliğe sahip olmalıdır” (Weber, 1993: 125).

Liderle ilgili genel geçer beklentilerde söz konusudur. Mesela lider toplumun, örgütün, grubun, geçmişinden kalan kültürü tanımak ve iyi değerlendirmek zorundadır, bu zorunluluk izleyenleri etkilemenin belirli amaçlar etrafında eylem ve güç birliği sağlamanın, yeniden kültür ve kültürün öğeleri aracılığıyla geleceğe yönelik atılım yapmanın ön koşuludur (Erçetin, 2000: 20).

Liderden beklenen bir diğer davranış örüntüsü ise grubun yapısına ve şekline göre değişen, teşvik etme ve direktif verme tavrıdır (Krech vd., 1970: 256). Siyaset tespiti, planlama icraat gibi birçok konuda teşvik etme ve direktif verme konusu karşımıza çıkmaktadır. Bu durum grup içerisinde bulunan ve grubu oluşturan bireylere grup içerisinde ki yerlerini anlama ve ona göre tavır alma konusunda yardımcı olur.

Anlaşıldığı üzere her sosyolog, yazar, felsefeci, tarihçi, düşünür ve siyaset bilimci, kendi alanlarının bakış açılarıyla konuyu ele almaktadır. Ancak hepsinde lider ve liderlikle alakalı üzerinde uzlaşılan nokta; liderin kendi başına bir anlam ifade etmeyeceği ve eylemlerine ya da söylemlerine etki edebileceği bir grup takipçinin varolması gerekliliğidir.

Sonuç olarak liderlik kendi içerisinde farklı şekillerde sınıflandırılabilir. İnsanlar nasıl birbirinden farklı birçok özellik ve yapıya sahip davranışlar sergiliyorsa tıpkı insanlar gibi liderler de tek bir yapı ve kalıp içinde yer almamaktadır. Bu tespitler liderlerin sorunlara çözüm yaklaşımlarından, siyasi icraatlarının gerçekleştirme metotlarına uzanan bir bütünü kapsayan davranış biçimlerinin incelenmesinin sonucudur. Bu yönüyle liderler tek bir liderlik yaklaşımı kalıbına sokulamadığı gibi birden fazla liderlik yaklaşımlarının özelliklerini de taşımaktadır. Bunun yanı sıra her liderin bir diğer yaklaşıma göre takipçilerinde ağır basan bir algısı oluşmaktadır (Mırık, 2018: 11).

1.2.2.1. Siyasi Liderlik

Günümüzde liderlik kavramı genellikle siyasi liderlikle eş değer bir terim olarak kullanılmaktadır. 19. yy dan itibaren devam eden bürokratik gelişmelerle birlikte bireylerin zihin dünyasında liderlik ve siyasi liderlik genellikle aynı anlamı ifade

etmektedir. İki kişinin oluşturduğu bir gruptan milyonlarca insanın oluşturduğu bir ülkeye kadar grubu meydana getirenler içerisinde bir kişi ya da bir grup ön plana çıkmaktadır. Siyasi liderlikde tıpkı liderlik konusunda olduğu gibi üzerinde tartışmaların olduğu bir kavramdır ve çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir.

Bir siyasi lider herşeyden önce içerisinde bulunduğu toplumu her yönüyle çok iyi anlamalı, toplumun gerçek taleplerini bilmeli, kendini bu isteklerin sunucusu olarak tanıtmalı, sürekli yenilenmeli ayrıca güven vermelidir. Bu açıdan siyasi liderin, kendisinden başlayarak tüm parti ve partililer için imaj oluşturması şarttır (Aydın, 2016: 41).

Siyasi liderler, içerisinde yer aldığı sosyal yapıyı yönlendiren, yöneten ya da yönetme eğilimine sahip olan bireylerdir. Siyasi lider, davranış ya da fikirleriyle siyasi temsilciliğini üstlendiği topluluk için çaba sarf etmektedir. Siyasi sahip bulunduğu vizyon ile hedeflediği kitle üzerinde etkili olarak, düşünce ve davranış değişimini amaçlamaktadır. Bundan dolayı siyasi ve sosyal yaşam üzerinde değişim gücüne sahiptir. Dolayısıyla siyasi liderliği, bir partinin ya da siyasi hareketin ulaşmak istediği hedefler açısından, taraftar elde etmek ve elde edilen taraftarlar ile hedefe ulaşabilmek için onları motive ve organize ederek yöneltme faaliyetleri şeklinde tanımlamak mümkündür (Bozduman, 2020: 266).

Siyasi liderlik sınıflandırmalarının ilk boyutunu resmi liderlik oluşturur. Resmi liderle şartların ortaya çıkardığı liderliği birbirinden ayırmak gerekir. Resmi lider gücünü resmi kurumlardan alır diğer taraftan başarısız olursa toplumu baskı altına almaya yönelebilir ya da görevinden ayrılmak zorunda kalabilir bu sebeple resmi lider ancak toplumla bütünleşerek başarılı olabilir (Cengiz, 2015: 21).

Siyasi liderliğin bir diğer boyutunu ise etkin liderlik oluşturmaktadır. Etkin lideri, diğer liderlik yaklaşımlarından ayıran birçok özellik söz konusudur. Etkin liderlerin en bilinen özellikleri, organizasyonun görevlerini düşünmek, bunu tanımlamak ve açık, gözle görülür bir biçimde ortaya koymaktır. Etkin liderler, hedefleri, özellikleri, standartları tespit eder ve bozulmamasına gayret eder bunun yanı sıra uzlaşmalara girer (Durucker: 1996, 130).

Siyasi liderlik konusunda karşımıza çıkan en önemli sınıflandırmalardan biri de otoriter liderlik ve demokratik liderliktir. Liderlik tipolojisi açısından en göze çarpan ve belkide en önemli olan sınıflama bu ayrımdır. Bu konuda bilinmesi gereken en önemli

konu otoriter diye tasvir edilen liderliğin genellikle diktatörlükle idare edilen devletlerde, demokratik olarak tasvir edilen liderliğinde genellikle demokratik devletlerde bulunacağı konusudur (Krech vd., 1970: 258).

Demokratik liderlik yaklaşımı siyasi liderlerle daha alakalı bir kavramdır. Demokrasinin gereği olarak siyasi partilerin olması bir zorunluktur. Bu zorunluluk izleyicileri etkileyebilmek için siyasal liderlerde de demokratik liderlik yaklaşımının benimsenmesi gerekliliğini doğurmuştur (Mırık, 2018: 28).

Demokratik liderler, gruba ait faaliyetlerde ve grup hedeflerinin belirlenmesinde grup üyelerinin tamamının belirli derecelerde bu etkinliklere müdahale etmesini isterler. Demokratik lider sorumluluğu tamamen kendisinde toplamak yerine, sorumluluğu dağıtmayı hedefler. Onlar grubu oluşturanlar arasında ilişkilerin gelişmesini ve bu ilişkilerin sürdürülmesini talep ederler (Krech vd., 1970: 260).

Genellikle geleneksel toplumlarda ortaya çıkan otoriter liderlik tipinde ise lider planlamayı kendisi yapar. Otoriter lider grubun siyasetini kendi başına belirlerken grup üyelerinin faaliyetlerini, sırasını ve aralarındaki ilişkileri kendisi düzenler. Bu liderlik tipiyle yönetilen toplumlar liderin otoritesini kaybettiği ya da otoritesini yitirdiği dönemlerde daha öncesinden kimin lider olacağı sorusunu sormadığı için çeşitli problemlerle karşı karşıya kalırlar (Cengiz, 2015: 23).

Otoriter lider demokratik lidere göre mutlak iktidar sahibidir. Grubun temel programını, siyaset anlayışını, esas planlarını, gruba ait faaliyetleri, grubu oluşturan bireylerin birbirleri arasındaki faaliyetleri otoriter liderler kendileri belirlerler. Otoriter liderler grubu oluşturan bireyler arasında parçalanmış bir ilişkiden yanadır. Böylelikle grubun parçaları arasındaki ilişkilerde ve haberleşmede mutlak güç sahibi olmayı isterler (Krech vd., 1970: 260).

Başka bir ifadeyle otoriter liderlik yaklaşımında tüm yetkiler liderde toplanmıştır. Her türlü karar lider tarafından alınmaktadır. Lider, emirlerine uyulmasını ve kendisine güvenilmesini ister. Bu tip liderliğin başarılı olması için liderin, kişiliği ile saygınlık ve bağlılık oluşturacak derecede güçlü ve zeki bir insan olması gerekmektedir. Otoriter liderlik, liderin aşırı şekilde bencil davranması, astların karar ve duygularını dikkate almaması sonucu olarak ekipte tatminsizlik duygusunun ortaya çıkması nedeniyle tehlikelidir. Tatminsizlik duygusu örgütlerde lidere karşı nefreti, moral düşüklüğünü,

grup içi çatışmalarını artırmakta ve liderin grup üzerindeki etkisini azalmaktadır (Mırık, 2018: 25).

Siyasi liderliğin temelini oluşturan otoriter liderlik ve demokratik liderlik meselesi hem uygulamada hem de kendi bünyesinde köklü farklılıkları içerisinde barındırır. Demokratik liderlikte, lider detaylı bilgi alışverişi sonucunda bir karara varırken, otoriter lider siyasetin yönlendirilmesi konusunda mutlak iktidar sahibidir. Bu liderlik tipleri temelinde bulunan bu farklılık sebebiyle yönetim alanında iki zıt siyasi liderlik tipi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyasi liderlik konusu, Max Weber'in örgütlenme modelleri üzerinden de yorumlanabilir. Weber ortaya koyduğu bürokratik yapılanma modeli ile insanlığın tarihsel süreç içerisinde yaşadığı yönetsel değişimlere de farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu dönüşümler Weber özelinde bir gerekliliğin sonucudur.

Weber otorite kavramıyla iktidarı elinde bulunduran kişi veya kişileri, iktidarı elinde bulunduranların etkisi altında bulunan bireyleri, iktidarın çeşitli yönlerle etki altındaki bireyleri etkileme biçimlerini ve otoritenini etkisi altında kalanların yönetilme içgüdüsüyle aldıkları tavırı ifade etmiştir.

Weberin otorite tipleri arasında ifade ettiği ilk model geleneksel otoritedir. Geleneksel otorite “Eskiden kalma kural ve erklerin kutsallığını öne sürerek yasallık savında bulunan ve kendisine inanılan egemenlik türü” olarak tanımlanabilir (Weber, 2011: 342). Burada otoritenin kaynağı geleneklerdir (Bozkurt, 2014: 216). Geleneksel otorite tipinde egemenliği belirleyen geleneksel kurallar ve yakın ilişkilerdir. Otorite sahibi ile otoriteye uyanlar arasında akrabalık, kölelik ilişkisi gibi yakın bağlar olabilir.

Weber'in otorite tiplerinden bir diğerini karizmatik otorite oluşturmaktadır. Karizma kelimesini Sosyoloji literatürüne dâhil eden isim Max Weber'dir. Karizma olağanüstü demektir ve çeşitli özellikleri içerisinde barındırır. Bu özellikler toplum tarafından genellikle anlaşılır ve bu kişiler genellikle toplumun cazibe merkezleridir. Karizmatik liderler genellikle itaat isterler ve toplumla aralarındaki ilişki baskıdan ya da mantıktan ziyade inanç esaslıdır (Cengiz, 2015: 25).

Weberyan bir tabir olan “Karizmatik” kelimesi kilise literatüründen dilimize geçen bir kavramdır. Etimolojik açıdan incelendiğinde, Yunanca bir kelime olan karizma

güvenilir ve yanılmaz anlamında kullanılmaktadır. Osmanlıcadaki karşılığı ise “Sahipkırandır” (Ortaylı, 2018: 423).

Weber karizmatik otorite kavramıyla bir kişiye atfedilen olağanüstü güçleri açıklamaktadır. Karizmatik otorite sıradan insanların ulaşamadığı, Tanrısal boyutu olan ya da kişilere örnek olacak özellikleri içerisinde barındıran otorite tipidir (Weber, 2011: 363,364).

Karizmatik otorite tipinde önemli olan şey bireylerin, lidere bir değer ve mucize atfetmesidir. Bu yönüyle karizmatik otorite liderin kendi içerisinde bulundurduğu “Keyfiyet” olarak da tanımlanabilir. Bu keyfiyetin tezahürü olarak bireyler lidere tutkulu biçimde bağlanır.

Weber’in Sosyoloji literatürüne kazandırdığı bir diğer otorite tipi ise “Rasyonel” yani “Hukuksal” otoritedir. Rasyonel otoritede liderler otoritelerini kanunlara ve belirli yasalara dayandırır (Weber, 2011: 328). Dolayısıyla rasyonel otorite liderin esas gücünü belirli kurumlara dayandırdığı otorite tipi olarak tanımlanabilir. Rasyonel otoritede liderler meşruiyetlerini yasalardan ve belgelerden alırlar.

Gelişmemiş veya gelişmekte olan toplumlarda dönüşümcü siyasi liderler daha çok tercih edilmektedir. Dönüşümcü liderler toplumsal ve ekonomik sorunlara karşı kurtarıcı olarak görülmektedir. Bu tip liderlerin yürüttüğü hareketler, bir nevi tematik yenileşme hareketi olarak adlandırılabilir. Ülkedeki belirli bir alanda sorunların çözümü gerçekleştiğinde toplum tarafından lidere bir sonraki yenilikler için liderin yeniliği gerçekleştirebileceğine dair önemli geri bildirimler sağlanmaktadır. Burada önemli olan liderin ilk hamlesini doğru yaparak millete dönüşümcü olduğunu ispat etmesidir. Türkler için Mustafa Kemal, Hintliler için Gandi, Ruslar için Lenin, dönüşümcü liderlerdir. Bu liderlerin öncülüğünde toplumsal olarak yeniliklere uyum sağlanmıştır (Mırık, 2018: 35).

Siyasi liderde bulunması gereken özelliklerle ilgili ortaya çıkan çalışmaların önemli bir kısmı çoğunlukla siyaset literatürü içerisinde yer almakta ve siyasi açıdan ele alınmaktadır (Polat ve Kültür, 2006: 196).

Siyasi liderin özellikleri siyasal örgütlerin başarısında ve başarısızlıklarında son derece etkilidir. Siyasal liderin herhangi bir vasıf kazanabilmesinde; liderin hitabet gücü, uzlaşma ya da uyum kapasitesi ile olaylar karşısındaki duruşu ve olaya karşı bakış açısı oldukça önemlidir. Siyasi liderin tüm bu özelliklerinin yanı sıra toplumun değer

yargılarını taşıması liderliğinin meşruiyeti açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla yöneten ve yönetilen geleneği açısından siyasi liderlik oldukça önemli bir kavramdır (Yolcu, 2019: 98).

Siyasi liderlikle ilgili gözlemlenen bir diğer önemli konuda, yönetici ve lider arasındaki farklardır. Kurumsal alanda örgütlerde başarıya ulaşabilmek için liderle uyumlu çalışabilecek yöneticilere de mutlaka ihtiyaç vardır. “Liderler genelde hayal eder, yöneticiler ise bu hayali formüle ederek uygulanmasına dönük kararları uygular” şeklindeki tanımda yöneticinin ve liderin birbirleriyle olan ilişkilerini ve bağımlılıklarını görmek mümkündür (Mırık, 2018: 8).

Bu ayırt edici özellikleri sebebiyle liderlik ve yöneticilik birbirinden farklı boyutları içerisinde barındırır. Liderler insanları etkilerler, yöneticiler diğer insanları etkilemezler alt kademedeki insanları üstlerine karşı zorlayıcı yollarla isteksiz dahi olsalar birlikte çalışmaya sevk ederler. Lider ile yöneticiyi birbirinden ayırmanın bir diğer yolu da onların kişisel özelliklerini gözlemlemektir (Cengiz, 2015: 22).

Sonuç olarak siyasi liderler kendi bünyelerinde özgüven, samimiyet, anlayış, güvenilirlik, ilgi ve başkalarını anlama gibi özellikleri barındırırlar. Türkeş’in ifadesiyle “Liderliğin en başta gelen prensibi halkın hayatını paylaşmak ve adaletten ayrılmamaktır” (Türkeş, 1976: 19).

1.2.3. Entelektüel Boyutları İle Türkeş

Karizmatik bir lideri bir yazı çerçevesinde ya da bir araştırma metninde anlatabilmek kolay değildir. Nasıl bir edebi metni anlatabilmek için dönemin şartlarını ele almak gerekiyorsa Alparslan Türkeş gibi çok yönlü kişiliklerin liderliğini ve teorisyenliğini anlatabilmek içinde önemli bir altyapı gerekir (U.Türkeş, 1997: 199).

Türkeş’ in liderliğine dönük yorumlar literatürde oldukça geniş biçimde yer bulmaktadır. Türkeş lider olmanın yanı sıra edindiği sosyal sermaye boyutu ile de ele alınabilir. Türkeş, çocukluk döneminde geçtiği sübyan mektebi eğitimi sayesinde iyi derecede Arapça bilmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim kalitesinin avantajlarından faydalanmıştır. Aldığı askeri eğitim sayesinde medeniyet tarihi, Türk tarihi ve islam tarihine merak duymuş ve bu alanda yoğun okumalar yapmış ayrıca çeşitli

şiiirler yazmıştır. Amerika’da aldığı atom fiziği ve ekonomi eğitimi sayesinde iyi derecede İngilizce bilmektedir. Yazdığı kitapları edebi bir dille kaleme almıştır. Bütün bu özellikler Türkeş’i diğer liderler içerisinde ön plana çıkaran önemli faktörler olarak işaret edilebilir.

Türkeş’in entelektüel yönlerinden birini de sosyal yapıya sunduğu 9 ışık doktrini oluşturmaktadır. Bu teori toplum tarafından ilerleyen dönemde “Ülkücü” görüş olarak adlandırılmıştır. “9 Işık” doktrini Atatürk’ün temel ilkelerini oluşturduğu “6 Ok” fikrinin revize edilmiş hali olarak görülebilir. Ayrıca “9 Işık” fikri Ziya Gökalp’in “9 Umde”sindende izler taşır. Türkeş’in fikir hayatımıza kattığı “9 Işık”; Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlakçılık, Toplumculuk, İlimcilik, Köycülük, Hürriyet ve Şahsiyetçilik, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstri ve Teknikçilik şeklinde sıralanabilir.

Türkeş’in teorisyenliği 9 ışık ile sembolize edilen fikirlerle sınırlı değildir. Türkeş Türk milliyetçiliği fikrini dergilerle ve gazete yazılarıylı sınırlanan alandan çıkarmıştır. Türk milliyetçiliğini sosyal yapı içerisine yeniden konumlandırmış ve Türk toplumunu bu alan içerisine dahil etmeyi hedeflemiştir.

Arslan Tekin ise Alparslan Türkeş’in teorisyenliğini ve liderlik sırlarını incelediği eserinde Türkeş’in liderliği ile soyu arasında bir bağlantı kurmuştur. Tekin, Türkeş’in soyunun Afşar Türk’lerine dayandığını ifade ederek Afşar Türk’lerinin tarihini incelemiş ve Afşar Türk’lerinin gelenekleri açısından karizmatik liderler çıkaran ve teşkilatlılıkları ile ön plana çıkan bir Türk boyu olduğunu ifade etmiştir (Ekşi, 2007: 33).

Türkeş’in kişilik özellikleri ve aldığı eğitimle ilgili araştırma yapan İngiltere’nin o dönemde ki Ankara büyükelçisi P.J. Goulden hazırladığı bir raporda Türkeş ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Şahin bakışlı Alparslan Türkeş, askerlik görevi süresince çok başarılı ve otoriter birisidir. Almanya ve Amerika’da aldığı eğitimle nükleer fizik ve ekonomi konularında çok derin bilgilere sahip olmuştur. İngilizce’yi dönemin seçkinleri arasında en iyi hatta bazı seçkin İngilizlerden bile daha iyi konuşur” (Cengiz, 2015: 71).

Azerbaycan’ın önemli devlet büyüğü Ebulfeyz Elçibey’in Türkeş hakkında söylediği şu sözler Türkeş’in Türkiye dışındaki Türkler üzerinde bıraktığı etkiyi anlamak açısından oldukça önemlidir: “Alparslan Türkeş bizimde liderimizdir, O Türk’e Türklüğünü öğreten adamdır” (Yalçın, 2003: 17). Erkal’e göre ise Türkeş; Türkiye içinde ve dışında Türk dünyasında Türklük ailesinin lideri olarak görülmüştür. Ona göre bu

durumun en gözle görünür ispatı ise Türk topluluklarında Türkes resimlerinin milli liderlerle beraber duvara asılmasıdır (Erkal, 1997: 210)

Türkes Türk milliyetçiliği düşüncesine sahip bir teorisyen olarak, milliyetçi isimlerle temas kurmuş, milliyetçi dergilerde yazmış, milliyetçiliğini pekiştirmek için tarih okumuş ve Türk tarihinin oldukça iyi bilinmesi gerektiğine vurgu yaparak bu konu üzerine fikir üretmiştir. Dolayısıyla Türkes milliyetçi kesimde lider boşluğu olduğu için bu fikre yönelen bir kişi olmaktan çok var olan fikirlerini Türk milliyetçiliği aracılığıyla uygulamak isteyen bir lider olarak görülebilir (Cengiz, 2015: 28).

Alparslan Türkes, Türk milliyetçiliği anlayışını belirli bir siyasi ideolojiye ve doktrine dönüştürmesi sebebiyle önemli bir teorisyendir. Ortaya koyduğu Türkes’çi ideolojinin milliyetçiliğin ve ulusal kimliğin doğal bir unsuru olmaktan çıkarak bağımsız ve ayrı bir politik kimliğe dönüşmesine taşıyıcılık etmiştir. Dolayısıyla Türkes milliyetçi bir teorisyen olarak görülebilir (Turan, 2019: 49,50).

Alparslan Türkes Türk milliyetçiliğini sadece siyasi ideolojiye ve doktrine dönüştürmemiş bunun yanı sıra Türk milliyetçiliğini entelektüel ve kültürel hareket olmaktan kurtararak, eylem boyutunu içerisinde barındıran bağımsız bir düşünce biçimi haline dönüştürmüştür. Bu dönüşümü gerçekleştirirken gençliğin siyasete taşınması konusunda üzerinde büyük bir baskı hissetmiştir (Hocaoğlu, 1997: 299). Türkiye’de gençliğin siyasete taşınması konusunda günümüze kadar hiç kimse Alparslan Türkes kadar yoğun bir çaba sarf etmemiştir. Modernitenin en temel hususlarından biri olan siyasetin kitleleşmesini oldukça önemsemiştir ve Türk milliyetçiliği mücadelesini toplumun geneline yaymayı hedeflerken Türk gençliğini yeni bir ufka doğru yönlendirmeyi hedeflemiştir (Yalçın, 2005: 15).

Türkes teorisini ortaya koyma ve uygulama aşamasında, ideolojik bir saplantı içerisinde değildir. Türk milletinin ideolojik yapısına bilimsel gelişmelere insanlık tarihindeki gelişmelere uyan bütün doğruları kabul etmeye hazır bir teorisyendir. Şiddetle karşı olduğu Komünizm gibi ideolojilere dahi neden karşı olduğunu gerekçelendirerek ifade etmiştir. Mesela komünist ideolojiyi Rus emperyalizminin bir aracı olarak görmüştür (Ekşi, 2007: 15).

Alparslan Türkes teorisini ortaya koyarken; ütopya, hayal, macera ve romantizm ile gerçeği ayırmayı temel ilkesi haline getirmiştir (Yeniçeri, 2003: 19,20). Alparslan

Türkeş topluma önerdiği reçete ile gençliğe sunduğu ülküyü açıklayarak ülkeyi nereye taşımak istediğini açıkça belirten bir liderdir. İlk iş olarak varılmasını amaçladığı asıl hedefi belirleyerek hedefe nasıl ulaşılması gerektiğini ve sonuçları hedef alan bir strateji ile ülke sorunlarına yönelik çözümler aramıştır (Yeniçeri, 2011: 65).

Alparslan Türkeş demokrasi kalkınma ve modernleşme ilişkisinin bilincinde bir aydındır (Kalkan, 2019: 102). Türkeş'in ilim ve teknik konusundaki görüşleri oldukça derin ve sistematiktir. Bu sistematik zemin ilim ve teknikte nasıl ilerleneceği konusunu da içerisinde barındırır. Bu yönüyle Alparslan Türkeş idealist bir kişilik olarak görülebilir. Türkeş'in idealist kişiliğinin en önemli yansıması Türk milletinin birliği ve büyüklüğüne inanması ve bu gücü temele alarak milleti harekete geçirme isteğidir. Buradan hareket ederek her türlü emperyalizm'e karşı tam bağımsızlığı savunmuştur (Çetin, 2001: 10).

Sovyetler birliğinin 20 milyon satan gazetesi Komsomolkaya Pravda'nın önemli gazetecileri Türkeş'le yaptıkları mülakat sonucunda Türkeş'in halkın eşitliğini isteyen; halkı sıkıntıdan kurtarmak, antiemperyalist olmak, dünya barışının yerleşmesini sağlamak gibi temel problemlere çözüm arayan bir lider olduğunu ifade etmişlerdir (Ekşi, 2007: 423).

Türkeş Cumhuriyetimizin kurucu kuşağının temel hedeflerini iyi anlamış bir teorisyendir. Bu hedeflerin elde edilmesi için sivil birlikteliği sağlayacak önemli bir baskı grubu oluşturmuştur. Ayrıca; demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve yasal çerçeve de sürdürülen mücadelede bu temel ilkeleri göz ardı etmemiştir (Kaya, 2000: 22). Alparslan Türkeş Cumhuriyetin kurucularının en baştan bu yana ortaya koydukları iddialara da sahip çıkmıştır. Bu iddiaların en önemlilerinden biri sınıfsız ve kaynaşmış milletin inşasıdır. Dolayısıyla Türkeş, sınıfların değil milletin hâkimiyetini temele almıştır (Yiğit, 2019: 15,16).

Türkeş milliyetçiliği ve siyasi devletçiliği hayatının hiçbir döneminde terk etmezken, şiddet yerine hukuku, içe dönüklük yerine küresel rekabeti, kamplaşmanın yerine ise uzlaşmayı tercih etmiştir (Barlas, 1997: 276).

Türkeş Türkiye'nin çatışmalara girmemesi için yoğun çaba gösterirken, şiddetten yana değil birleştiricilikten yana tavır almıştır. İnandığı fikirlerden yana tavır alırken herhangi bir değişime uğramamış ve sapma göstermemiştir. Türkeş, insani ilişkilerde

daima sıcak taraf olmayı seçerken ülküsünde çelik insan ilişkilerde ise ipek karışımı bir lider olmayı tercih etmiştir (Pazarcı, 1997: 212,213).

Türkeş'in iç politikadaki uzlaşmacı tavrının yanı sıra dış politikadaki barışçıl tutumunu da birçok söyleminde görmek mümkündür. Bu örneklerden biri de Komsomolkaya Pravda adlı Sovyet Rusya gazetesine verdiği demeçte görülmektedir. Bu demeçte, dış politikada barış ve anlaşmadan yana olduğunu ifade ederken soğuk savaşın bir an önce durmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır (Ekşi, 2007: 424).

Türkeş bütün karizmatik liderler gibi şahsına ilgisiz kalınamayan bir isim olmuştur. Siyasette yer alan isimler Türkeş'le ilişki kurma mecburiyeti hissetmişlerdir. Bu ilişki kimi zaman sempati duyma, ortaklık etme, olumlu karşılama olabileceği gibi reddetme, öfkelenme, tenkit etme şeklinde de cereyan etmiştir. Bu önemli konumu sebebiyle her ne olursa olsun hiçbir lider Türkeş'i yok sayamamıştır (Mırık, 2018: 159).

Türkeş, lider kimliğiyle, Türk kimliğinin ortaya çıkmasını, Türk insanın yeniden dinamizm kazanmasını hedeflemiştir. Türk milliyetçiliği fikrinin bireyden başlayarak, devlet yönetiminde hâkim düşünce olması da Türkeş'in en temel arzularından biridir. Kısacası Türkeş; Türk insanın kişiliğinin ortaya çıkışında, Türk milliyetçiliği fikrinin devlet yönetimine taşınmasında önemli girişimlerde bulunmuştur (Yalçın, 2005: 16). Türk insanının şahsiyetinin ortaya çıkışında ve Türk milliyetçiliği fikrinin devlet yönetimine taşınmasında önemli rollere sahip bir devlet adamı olarak yeni nesillerin de yeniden keşfedeceği tarihi bir şahsiyettir (Turan, 2019: 53).

Alparslan Türkeş lider olarak, buhran dönemlerinde rejimin korunması ve güçlendirilmesi yolunda gönüllü olarak ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2005: 16). Siyasetin kamplaşmadan ziyade uzlaşmaya dayanmasının gerekliliğine sürekli olarak vurgu yapmıştır. Sadece şikâyet değil çözümü temele alması da devlet adamlığının bir göstergesidir (Yiğit, 2019: 17). Bu nedenle sadece şikâyet etmenin anlamsız olduğunu çözüm üretmenin önemine vurgu yaparak anlatmıştır.

Türkeş en kötü demokrasiyi demokrasi dışı rejimlerin hepsinden daha iyi olarak gördüğünü defalarca ifade etmiştir (Erkal, 1997: 211). Alparslan Türkeş'in 27 Mayıs'ta yaşadığı tecrübeler hayatının geri kalan yıllarında demokrasinin savunucusu bir kişi konumuna getirmiştir. Türkeş her fırsatta halka rağmen halka hizmetin doğru bir durum

olmadığını ve iktidara gelmenin tek yolunun seçim zaferleri olduğunu vurgulamıştır (Yeniçeri, 2011: 69).

Türkeş'in liderlik biçimini tek bir liderlik biçimiyle açıklamak oldukça zordur fakat genellikle karizmatik liderliğin özelliklerini bünyesinde barındırdığı söylenebilir. Bu durumun en açık örneklerinden birini 1965 senesinde gerçekleşen bir olayda görmek mümkündür. CKMP'nin gençlik yapılanmasının 50'yi geçmediği günlerde Türkeş'in konuşmaya yapacağı seminer salonuna yoğun yağmur sebebiyle yalnızca 9 kişi gelmiştir. Türkeş bu durumu oldukça sakın karşılamış ve "Siz dokuz kişisiniz siz de gelmeseydiniz ben bu eğitimi kendi kendime yapacaktım, bugün bu küçük salonu dolduramadınız ama yarın sayınız çoğalacak, siz isterseniz bu hayal gerçek olacak" demiştir (Cengiz, 2015: 25).

Türkeş'i diğer liderlerden ayıran en önemli konuların başında eylem ve söylemlerini, yalnızca parti genel başkanı olarak değil Türk milliyetçiliğinin lideri statüsüyle yerine getirmesi gelmektedir. En genel ifadeyle lider teşkilatçılığı ile ortaya çıkabilen ve milletin önünde yerini alabilendir. Bir başka ifadeyle lider başkaları tarafından tayin edilen değil, kendi kendisini tayin edebilendir. Bu tayin işlemi toplumun istek ve beklentilerinden doğar, liderlik ve genel başkanlık bu nedenle birbirinden ayrılır. Bu bilgilerden hareketle Alparslan Türkeş temele alındığında siyasi hayatı boyunca yalnızca parti başkanı olarak değil Türk milliyetçiliğinin lideri olarak anıldığı söylenebilir (Yalçın, 2003: 13).

Türkeş'i diğer liderlerden ayıran bir diğer konuda, Türkeş'in yalnızca Türkiye'yle yetinen bir lider olmamasıdır. Türk toplumunun yaşadığı bütün kardeş ülkelere etkisi olmuş ve bu ülkelerin hepsiyle iletişimde bulunmuştur. Özbekistan'dan Azerbaycan'a kadar her Türk topluluğunda Türkeş'in fikirlerini, çalışmalarını ve izlerini görmek mümkündür. Türk topluluklarında Türkeş Türk milliyetçilerini aşan bir saygı görürken bunun en temel sebebi yapıcı, uzlaştırıcı, bağlayıcı ve ılımlı politikalara sahip olmasıdır.

Türkeş'i diğer liderler arasında ön plana çıkaran bir diğer önemli konu ise takipçileriyle kurduğu ilişkilerde öğretmen olarak görülmesidir. Genel tanımlamalara göre siyasi lider takipçileri ile karşılıklı iletişim kurabilen iyi bir öğretmen de olmak zorundadır. Liderin yaşı kaç olursa olsun onun çevresinde her an ve değişen süreçlerde de gençler bulunmalıdır, aksi halde lider yaşlandığı zaman harekette yaşlanır ve lider

ölünce harekette ölür. Bu nedenle Türkeş in gerçek bir siyasi lider olduğunun en büyük kanıtlarından biri de “20” yaş ortalamalı bir kitleye hitap etmesi ve hitap ettiği kitlede öğretmen izlenimi bırakmasıdır (Barlas, 1997: 276). Alparslan Türkeş aynı zamanda Ülkü Ocaklarını bir okul olarak görmüş ve Türk gençlerine ülkücülüğü öğretmeyi hedeflemiştir. Anadolu’nun dört bir yanından gelen binlerce genç Alparslan Türkeş’ in ve Ülkü Ocaklarının eğitiminden geçerek Türklük ülküsü ile tanışmıştır (Çetin, 2002: 17).

Mırık’a göre Türkeş farklı liderlik yaklaşımlarının özelliklerini taşıyan bir lider olsa da; “karizmatik, otoriter, paternalist” özelliklerin daha baskın olduğu bir “Siyasal lider” algısıyla takipçileri arasında yer edinmiştir (Mırık, 2018: 160). Fakat otoriter liderlik takipçileri ile karşılıklı iletişimin ve fikir alışverişinin kısıtlı olduğu liderlik tiplerinden biridir. Türkeş ise liderliği boyunca farklı fikirlere açık, gelişime dönük ve değişimi hiçbir zaman gözardı etmeyen bir liderdir. Bunun en açık örnekleri dönemin Ülkü Ocakları başkanları ile yapılan mülakatlarda “(Kaplan, 2019)” karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak Türkeş lider olmanın yanı sıra kültürel sermayesi sebebiyle önemli bir entelektüel olarak da karşımıza çıkmaktadır. Türkeş’in liderliğine dönük birçok görüş ve fikir ayrılığı vardır. Bu fikir ayrılıkları demokratik liderlik, otoriter liderlik, karizmatik liderlik, dönüşümcü liderlik gibi liderlik tiplerinin Türkeş’e atfedilmesiyle alakalıdır. Bütün bu söylemlere rağmen Türkeş, eylemleri ve söylemleri dolayısıyla karizmatik bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönüşümcü liderliğin çeşitli özelliklerini de yansıtmaktadır. Değişime ve yeniliklere karşı hiçbir zaman katı bir tavır sergilememiştir. Takipçileri ile kurduğu iletişim göz önüne alındığında bir lider olarak, demokratik liderlik yaklaşımının çeşitli tanımlamalarına da uygunluk göstermektedir. Bu üç liderlik yaklaşımında Türkeş’in liderliğini tanımlamak açısından oldukça önemlidir.

1.2.4. “Başbuğ” Türkeş

Başbuğluk isimden ziyade bir sıfat olarak görülebilir. Kişinin tekelinde olan ya da kişinin istemesi üzerine verilen bir sıfat olmamakla beraber tarihsel bağlamıyla ele alındığında en az üç kavim uç beyinin tanıdığı ve tamamen kabullendiği kişiye söylenebilecek, Türk tarihi açısından önemli bir sıfattır. Bunun yanı sıra başkomutanlık anlamını içerisinde barındırırken (Özbey, 2017: 82) Türk milletinin kültürel dilsel ve

ahlaki anlamda gerekliliklerini yerine getiren kişiyi de tanımlamak için kullanılmıştır. Sonuç olarak Türk tarihinin başbuğdan fikrî izler taşıması gerekir (Hazır, 2017:49).

Başbuğ kelimesi Batı dillerinde var olan Führer, Duçe, Coidillo benzeri kelimelerle yanyana gelemeyecek kadar özgün bir kelimedir. Bu tip benzetmelerin bilimsel bir dayanağı olmadığı gibi, siyasi ve tarihi bilgilerle de bu durumu ispat etmek mümkündür. Başbuğ kelimesi Türk tarihi içerisinde sık sık kullanılan bir kelimedir. Zaman içerisinde farklı mekân ve durumlara göre kullanım alanı genişlemiş ya da daralmıştır. Dolayısıyla “Başbuğ” ünvanının faşizmin, nazizmin, franko’nun varolmadığı, dönemlerde de kullanıldığı ifade edilebilir (Türkeş, 1982: 62).

Tarihi gelenek içerisinde Başbuğda aranan birçok kişilik özelliği de mevcuttur, Başbuğluk sıfatı bu yönüyle incelendiğinde onda aranan özellikleri aşağı yukarı şu şekilde sıralamak mümkündür: “İnanç, azim, kararlılık, yüksek bilgi düzeyi, cesaret, ileri görüşlülük, modern teknik ve bilimin örf ve geleneklerle tamamlanabilmesi, milletin menfaatlerini kişi menfaatlerinin üzerinde görmesi” şeklinde örnekler çoğaltılabilir (Hazır, 2017: 48,49,50).

Türk tarihi temele alındığında Atilla, Metehan, Oğuz Kağan, İltiş Kağan, Buğra Han, Osman Gazi, Mustafa Kemal Atatürk gibi önemli Türk büyüklerinin bu sıfatla anıldığı görülmektedir (Hazır, 2017: 51).

Başbuğluk başlı başına bir unvan olmakla beraber, bunun yanında yüksek bir şahsiyeti içerisinde barındıran liderlik durumudur. Başbuğluk Alparslan Türkeş ile birlikte tarihten gelen anlamından sıyrılarak farklı bir liderlik anlamına kavuşmuştur. Tarihi süreçte çeşitli dönemlerde kumandanlık anlamında kullanılırken başka dönemlerde ise izci liderliği anlamında kullanılmıştır. Bu anlamların hepsinde liderlik konumu mevcut olsa da başbuğluk en yeni anlamını ülkücü hareketin Alparslan Türkeş’e bu unvanı vermesiyle kazanmıştır (Ateş, 2005: 54).

Alparslan Türkeş’in bulunduğu bir ortamda, ilk defa Ankara Kızılay’da ki Zafer anıtına çelenk konulurken Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi teşkilatı tarafından “Başbuğ Türkeş” sloganları atıldı. Türkeş bu slogana yanlış anlamlar uyandırdığı gerekçesiyle ilk aşamada karşı çıktı fakat süreç ilerledikçe herkes tarafından “Başbuğ” şeklinde hitap edilmeye başlandı ve bu unvan Alparslan Türkeş adıyla birlikte anılır oldu (Dilek, 2019: 21).

Türkeş'in başbuğ olarak anılması herhangi bir talep üzerine gerçekleşmiş ya da daha açık bir ifadeyle "İsmarlama" bir durum değildir. Türkeş'in başbuğluğu, tavır ve hareketlerinde söylem ve eylemlerinde vücut bulmuştur. "Başbuğ Türkeş" olarak anılmasına şu sözlerle açıklık getirmiştir: "Ben hiçbir zaman hiçbir kimseye bana "Başbuğ" deyin demedim, birçok yerlerde de susturdum, söyletmedim, söylenmesini istemedim. Fakat halkın ağzını büzemezsiniz; bazısına Muhteşem Süleyman der, bazı kere Çoban Sülü demiş, bazısına Karaoğlan demiş, başkasına başka bir şey demiş, bana da böyle bir isimle hitap etmiş. Birçok yerde susturdum bazen halk bana karşı geldi, Ne karışyorsun? Sen hoşlanıyorsun diye mi söylüyoruz zannediyorsun? Biz keyifimizden söylüyoruz sende karışamazsın dedi çok yerde başıma geldi" (Türkeş, 1982: 62,63).

Sonuç olarak Türkeş, Türk dünyasının başbuğu ünvanını sahip olduğu özellikler ve yerine getirdiği hizmetler sonucunda kazanmış bir liderdir. Bu ünvanı alan sayılı kişilerdendir. Bu değerlendirme sadece Türk milliyetçileri tarafından değil farklı kesimler tarafından da kabul görmüştür (Bahçeli, 2001: 8). Alparslan Türkeş'i başbuğ yapan birçok etken vardır. Türkeş'in okuma yazma sevgisi de onu başbuğ yapan önemli etkenlerden biridir (Uzman, 2019: 110,111).

1.2.5. Etkilendiği Kişiler

Alparslan Türkeş edebi yönü olan ve edebi eserler ile önemli edebiyatçılardan etkilenen bir lider olarak, çocukluk yaşlarından itibaren Türk tarihi ve edebiyatına merak salmıştır. Kütüphanesindeki kitaplarının büyük çoğunluğunda sosyal ve tarihi konularla alakalıdır. Türkeş, şiir ve sinemaya olan düşkünlüğü ile tanınırken, Kuleli Askeri Lisesi yıllarında, Montesquieu'nun Kanunların Ruhu adlı eseri başta olmak üzere; Victor Hugo, Reşat Nuri, Halit Ziya, Reşat Ekrem gibi önemli isimlerin kitaplarının tamamına yakını okumuştur. Şiir alanında ise Namık Kemal, Tevfik Fikret, Hüseyin Rahmi gibi önemli isimlerden ilham almıştır (Uzman, 2019: 106,107). Türkeş'in okumaya olan merakı hayatı boyunca artarak devam ederken, okuduklarını aktarma yönünde oldukça ön plandadır. 1936 yılında Kuleli Askeri Lisesini bitirdikten sonra bandırmada bulunan 127. Piyade alayına gönderildikten sonra alayda bir taraftan eğitim yaptırırken diğer taraftan acemi erlere okuma yazma dersleri vermiştir (Uzman, 2019: 104,105,106).

Türkeş, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında Türk milliyetçiliği fikrini temellendiren ve ileriye taşımayı hedefleyen önemli aydınlardan etkilenmiştir. Bu aydınlar eğitilmiş olmalarının yanı sıra aynı zamanda bilinç düzeyleri yüksek kişilerdir; Ziya Gökalp, İsmail Gaspıralı, Ahmet Ağaoğlu, Ömer Seyfettin, Zeki Velidi Togan, Mehmet Emin Yurdakul gibi önemli fikir adamları Türk milliyetçiliği fikriyle değişime yön vermeyi hedeflemişler ve Türkeş'in fikir dünyasında önemli bir yer edinmişlerdir (Çakmak, 2012: 376). Bu isimlerin arasında ise ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışı bakımından, Gökalp'in etkisi oldukça ön plana çıkmaktadır. Fikir bazında Türk milliyetçiliğinin en etkili ismi Ziya Gökalp olarak görülebilir, Atatürk'ün milliyetçiliğinin temelini de Gökalp'in milliyetçilik düşüncesi oluşturmaktadır (Öztuna, 2017: 214).

Alparslan Türkeş'in fikirselsisteminin temelini, Türk milliyetçiliğinin modern anlamda sistemleştirilmesine katkıda bulunan oluşumlardan biri olarak Türk Ocakları'nda yerleştirilebilir. Bu nedenle Türkeş'in derneğin fikirselsel çerçevesini oluşturan Yusuf Akçura, Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi gibi önemli Türkçülerden etkilendiği açıkça ifade edilebilir.

1931 yılında Türk Ocaklarının kapatılmasıyla Nihal Atsız yönetiminde çıkan Orhun, Birlik, Bozkurt, Gökbörü, Ergenekon, Çığır gibi dergilerinde Türkeş üzerinde büyük bir etkisi olduğu söylenebilir (Kirişcioğlu, 1997: 250).

Türkeş Atsız ekolüyle oldukça içli dışlı bir milliyetçiliği temele alırken, Türk milliyetçiliğine oldukça fazla yeni faktör getirmiştir (Öztuna, 2017: 215). Alparslan Türkeş ile Hüseyin Nihal Atsız arasında ki dostluk Kuleli Askeri Lisesinde okuduğu 1930' lu yıllara dayanmaktadır. Nihal Atsız'ın oğlu, Yağmur Atsız, Alparslan Türkeş'in Maltepe'deki evlerine sık sık ziyarete geldiğini ve Türkeş'in kendisini çok sevdiğini ifade etmiştir (Ercilasun, 2018: 159). Alparslan Türkeş ve Nihal Atsız'ın dostlukları kitap ve okuma merakı üzerinden inşa edilmiş (Uzman, 2019: 107), dostlukları uzun yıllar sürmüştür. İkisi de Türk milliyetçiliği fikri uğruna ömürleri boyu mücadele ettiler hapis yattılar işkence gördüler çok okudular ve çok yazdılar, bu fikre aidiyet duyacak milyonlarca genç yetiştirmişlerdir (Işık, 2016: 219).

Türkeş'in az bilinen özelliklerinden biride büyük bir Atatürkçü olmasıdır. Bunun yanı sıra inançlı bir Müslüman iken hiçbir zaman Müslümanlığı ticari bir vasıta haline

getirmemiştir. Dolayısıyla din sömürüsünü temele alarak kitlelerden oy devşirmeye kalkışmamıştır (Çölaşan, 1997: 275)

Alparslan Türkeş siyasi hayatı boyunca Türklüğün kaynaklarından beslenen bir devlet adamı olmuştur. Askeri ve siyasi hayatında daima Mustafa Kemal Atatürk'ün takipçisi olmuştur (Yalçın, 2003: 19). Ergün'e göre Türkeş, Atatürk çizgisinde bir lider olarak yola çıktığında yolcuları Türk; kaptanı Türk, rotayı çizenler Türk'tür. Özgüven, vizyon, ülkü sahibi ve kararlı bir liderdir (Ergün, 2003: 31).

Türkeş'in Atatürk'e olan sevgisini kendi ifadelerinde bulmakta mümkündür. Piyade okulunda eğitim görürken Atatürk'ün vefat ettiği haberini alınca içinde bulunduğu duyguları şu şekilde ifade etmiştir: "Atatürk'ü kaybettiğimizde Teğmen olmuştum o daha önce hastalığını duyuyor özlüyorduk bir kuşluk vakti teneffüse çıktığımızda Piyade Okulu'nun bayrakları yarıya inmişti. Atatürk'ün öldüğünü anlayınca ağlamaya başlamıştık okulun çimlerinin üzerine kümelandık babamız ölmüş gibiydi" (Işık, 2016: 24).

"Liderin Entelektüel Boyutları: Alparslan Türkeş" adlı "1.2. Bölümde" Türkeş'e atfedilen; büyük adam, lider, siyasi lider, başbuğ gibi sıfatlar ele alınmış bu sıfatların Türkeş'le olan bağlantısı incelenmiştir. Türkeş'in fikir dünyasına etki eden isimler ele alınarak onun düşüncelerinin daha sağlam bir zemine oturtulması amaçlanmıştır. Türkeş'in entelektüel yönü geçtiği eğitim süreçleri, aldığı eğitimler ve çizdiği entelektüel portre bu bölümün genel hatlarını oluşturmaktadır.

"Alparslan Türkeş: Liderin Portresi ve Entelektüel Boyutları" adlı "1. Bölümde" Türkeş'i doğru anlamak adına onun hayat hikayesi ve entelektüel yönü ele alınmıştır. Bu bölüm Türkeş'i Türkeş yapan sosyal gerçekleri ve onun cumhuriyet tarihindeki rolünü ve yerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Diğer taraftan bu bölümde, Türkeş'in adının önüne aldığı ünvanlar sosyolojik esaslar temele alınarak incelenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK OLGULARI İLE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN TARİHSEL SERÜVENİ

2.1. Millet ve Milliyetçilik Olgularının Neliği, Yapısı, İşlevi Bağlamında Türk Milli Şuurunun Kökenleri ve Tarihi Gelişimi

Bir olgu veya düşünce biçimi olarak milliyetçiliğin doğuşu ve yapısı, doğrudan doğruya içinde bulunduğu toplumun sosyal sistemi, sosyal normları, kültürel yapısı, değerleri ve tarihi ile alakalıdır.

Nasıl dünya üzerinde yalnızca bir millettten bahsedemiyorsak, yalnızca bir millet ve milliyetçilik anlayışından da bahsetmek mümkün değildir. Bu sebeple milliyetçiliği belirli kalıplar altında, yani belirli bir tarih özelinde ve bilinen bir mekâna odaklanarak açıklamaya çalışmak, bir şeyleri eksik bırakmak anlamına gelmektedir. Buradan hareketle milliyetçiliğin doğuşuna odaklanıldığında, milliyetçilik Batı özelinde bir taraftan 1648 tarihi işaret edilerek Vestfalya anlaşması ile ilişkilendirilirken, diğer taraftan 1789 tarihi ile beraber Fransız ihtilaline denk getirilmektedir. Bu yorumlar sadece siyasi bir düşünce biçimi formatında, milli şuurun ve milliyetçiliğin ortaya çıkış tarihi olarak kabul edilebilir.

Sonuç olarak millet düşüncesi ve milli şuur tıpkı Türk'ler de olduğu gibi tarihin çok eski devirlerinde ortaya çıkan; siyasi, iktisadi, sosyal birçok birlikteliğe yön veren önemli bir harekettir. Bu hareket tarihsel süreç boyunca çeşitli değişme ve farklılaşmaları da içerisinde barındırmaktadır. Milliyetçiliğe giden yolda bilinmesi gereken en önemli unsurlardan olan, milletin etimolojik bağlamı, neliği ve kökenleri de milliyet bilincinin temellerine odaklanıldığında dikkat edilmesi gereken önemli konulardır. Bu esasları temele alarak, Türk milli şuurunun tarihsel temelleri ile tarihi aşamalarını incelemek bu bölümün asıl amacıdır.

2.1.1. Millet Olgusunun Neliği

2.1.1.1. Millet Olgusunun Etimolojik İncelemesi ve Kavramsal Çerçevesi

Milliyetçiliği açıklamanın en temel yolu milletin ne olduğu sorusuna doğru cevap vermekten geçmektedir. Bu öncülden hareket ederek “Millet” kavramı etimolojik açıdan ele alındığında, farklı dillerde farklı şekillerde ifade edildiği görülürken Türk diline, Arapçadan geçtiği bilinmektedir. Daha genel bir biçimde ifade edecek olursak “Milletin”, köken itibari ile Arapça bir kelime olduğunu çoğulunun “Milel” kelimesiyle ifade edildiğini, tarihi kaynaklarımızda var olan budun ile Batı dillerinde kullanılan “Natio”nun da millet kelimesi ile aşağı yukarı aynı anlamı taşıdığını söylemek mümkündür (Keskin, 1999: 1).

Milletin Fransızcadaki karşılığı “Natie”dir (Hobsbawm, 1995: 32). Batı dillerinden daha özele indirildiğinde ise, “Nation” bir Fransız kelimesidir (Sezen, 1982: 27). “Nation” kelimesi Batı dillerinde ortaya çıkışı açısından ele alındığında, İspanyolca’da olduğu gibi yabancı grupları anlatmak için kullanıldığı gözlemlenmektedir (Hobsbawm, 1995, 32) ancak bu kelime, Fransa ile sınırlı kalmamış Batı dillerinin birçoğunda milletin karşılığı olmuştur. Almancada millet kelimesini karşılayan terim ise “Societas” ya da “Gessellschaft”tır (Hobsbawm, 1995: 33).

“Nation” kelimesi anlamsal açıdan incelendiğinde olmak anlamına gelen “Nasci”den türediği görülürken, “Natio” biçimiyle doğum yeri sebebiyle birleşmiş insanları ifade etmektedir. Orijinal kullanımıyla ise insan grubu ve ırk grubu anlamına gelmekte fakat içerisinde siyasi bir anlam taşımamaktadır (Heywood, 2016: 201).

Sosyolojik bir terim olan millet, İslam’da sıkça geçen “Kavim” terimi ile olan ilişkisi bağlamında ele alındığında Sosyolojideki millet’in İslam’daki kavim ile aşağı yukarı aynı anlamı ifade ettiğini söylemek mümkündür. Kavime Türkiye’deki kullanımı açısından bakıldığında akraba, akraba topluluğu, eş dost gibi anlamlar ifade ettiği görülürken, Sosyoloji bilimi kültürü temele alarak onu milletle aynı seviyeye çıkarmıştır (Sezen, 1982: 28). Ünlü dil bilginimiz Şemseddin Sami ise çalışmalarında milleti din ve mezhebi ifade etmek için kullanmıştır, “Milleti İbrahim” gibi (Keskin, 1999: 1).

Etimolojisindeki dinsel anlam doğrultusunda “Millet” terimi daha çok aynı dine mensup insan topluluklarını ifade ederken, Moğolca bir kökene sahip olan “Ulus” sözcüğü daha çok farklı etnik kökenleri tanımlamak için kullanılmaktadır. İspanyol

akademisi sözlüğünde “Ulus” “Aynı etnik kökene sahip olan, genelde aynı dili konuşan ve ortak geleneği paylaşan insanların oluşturduğu kolektif yapı” olarak tanımlanmıştır (Uzun, 2014: 622).

Millet kavramı ile içli dışlı olan kavramlardan bir diğeri de toplum “Cemiyet”dir. Toplum Gökalp (1991: 18)’in ifadesiyle içinde yaşadığımız ekonomik ve siyasal topluluktur. Burada dikkat edilmesi gereken temel konu toplum ve topluluğun birbirinden ayrı şeyler olmasıdır. Topluluk yapay ve süreksiz iken topluma bir süreklilik atfedilmiştir.

Millet terimi ile ilişkilendirilen hatta yerine kullanılan bir terim olarak “Halk” terimine bakıldığında, bu iki terim arasındaki sınırın muğlak olduğu görülmektedir. Mesela 19.yy Almanya’ında bazen Bismarck’ın İmparatorluğunda yaşayanlar bazen de Alman dilini kullanan bütün insanlar Alman halkı olarak tanımlanmıştır (Sevim, 2008: 32).

Halk terimi kullanımı açısından ele alındığında ideolojik bir boyutu da içerisinde barındırmaktadır. Daha açık bir biçimde ifade edecek olursak milletin yerine kullanılan halkın bazı ideolojiler tarafından maksatlı şekilde kullanımı dikkat çekmektedir (Sezen, 1982: 27). Mesela sosyalistlerin millet terimi yerine halk terimini kullanmayı tercih ettiği bilinmektedir. Onlar halkı toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliği gizlemek için kullanılan ve çeşitli mekanizmalara sahip bir düzen olarak görürler, ayrıca devletleri yapay bir bölünme olarak ifade ederken, onlara göre milli olan değil milletlerarasıcılık önemli olandır (Heywood, 2016: 207).

Halk ve millet arasındaki ilişkiye yoğunlaşan önemli isimlerden biri de Herder’dir. Herder’in düşüncesinde halk doğallığı çağrıştırmaktadır. Herder halk terimini, eğitimsel ve kültürel alanda çeşitli faaliyetlerle pek uğraşmamış, dolayısıyla ham ve bozulmamış bir topluluğu ifade etmek için kullanmıştır (Sevim, 2008: 33).

Türkiye’de ise Sosyolojimizin kurucusu ve öncüsü olan Ziya Gökalp’in halk ve millet kavramlarına bakışı, bu kavramların benzerlik ve farklılığını ortaya koymak açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Gökalp “Devletimize Türkiye halkımıza da Türk milleti adı bağışlandı” (Gökalp, Tarihsiz: 166) demiştir. Buradan hareket edersek Gökalp’in bu iki kavrama bakışı arasında herhangi bir farklılık olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan millet kavramıyla olan ilişkisi ile karşımıza çıkan millilik meselesine bakıldığında ise millete veya milliyete olan mensubiyeti ifade ettiği görülmektedir

(Köseoğlu, 1997: 92). Burada gündelik yaşamdan kültürel unsurlara kadar birçok konu milli olanın içerisinde mevcuttur.

Türk sosyolojisinde millet ve milliyet kavramlarına odaklanan ve bu konuda etraflıca düşünen önemli isimlerden biri de Mehmet İzzet'tir. İzzet milliyet konusuna “Ülkü ile yaşayan ve ülküyü gerçekleştirmek için yaşayan, kültürde hem sebebini hem hedefini bulan milliyet, bu vasfıyla gerek maddi tabiatın gerek manevi tabiat demek olan tarihi ve psikik determinizmin üstüne yükseliyor. Şuurlu olmak bakımından hür bir gayret gösteriyor, insanlığın belli bir istikamette olgunluğunu gerçekleştirmeye çalışıyor” şeklinde açıklama getirmiştir (İzzet, 1981: 193). Mehmet İzzet millet ve milliyet tanımlarına ulaşmak için çeşitli kavramlardan faydalanmış ve bu kavramlarla millet arasında bağlantı kurmuştur. Bu kavramlardan öne çıkanlar medeniyet, kültür, milli tarih, örf, milletleşme gibi millettten bağımsız olmayan kavramlardır (Kocacık ve Kongar, 1988: 98,99,100).

Weber ise milliyet düşüncesi ile millet kavramı arasında bir bağ kurmaktadır. Weber milliyet düşüncesini ulusal dayanışma kavramı üzerinden açıklamaktadır. Milliyet düşüncesini dayandırdığı ulusal dayanışma kavramını etnik dayanışma kavramından ayrı bir yere konumlandırmıştır. Bu ayrımı ise etnik dayanışma duygusuna sahip toplulukların her zaman millet olamaması üzerinden açıklamıştır (Uzun, 2014: 626).

Sonuçta “Millet” kavramı farklı toplumlarda farklı anlamlar içeren sosyolojik bir gerçekliktir. Sosyal gelişim sürecinde her toplum millet kavramına farklı anlamlar yüklemiştir. Millet kavramı Batı’da “Natie, Nation, Gessellschaft ya da Societas” kavramlarıyla karşılanırken, Türkçe’de milletle beraber “Budun, Halk ve Ulus” gibi kelimelerle oldukça içli dışlıdır.

2.1.1.2. Millet Olmanın Gereklilikleri

İlk insan toplulukları, klan ve kabile gibi kan bağına dayalı bir yapıya sahiptiler (Eryılmaz, 2013:87). Tarihsel süreç içerisinde bu gerçeklikten yola çıkıldığında milleti var eden ve herhangi bir topluluktan millete dönüşebilmenin birçok gerekli şartı olduğu ileri sürülebilir. Bunları çeşitli şekillerde kategorize etmek mümkündür fakat bir topluluğun millet olabilmesi için en başta beklenen ve arzu edilen konunun, karşılıklı iletişim ile birlikte hareket edebilme arzusu olduğu açık şekilde ifade edilebilir.

Fertlerin toplumca sevgi, saygı hislerini canlı tutmaları ve gereken durumlarda karşılık beklemeden duygu ortaklığında birleşmeside oldukça önemli bir etkidir (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 12) ancak sömürgecilikte olduğu gibi duygu ortaklığı oluşturulmaya çalışarak kader birliği yaratmaya çalışmak, bir topluluğu millete dönüştürmek için başarıya ulaşacak bir hamle değildir (Tatar, 2008: 140).

Sosyolojik açıdan düşünüldüğünde milleti var eden en temel ilkelerin başında kültürel birliktelik gelirken ikinci önemli ilkenin ise iş bölümü olduğunu söylemek mümkündür (Sezen, 1982: 29). Üzerinde uzlaşılan bir diğer görüşe göre ise, dil millet olabilmenin en net sembollerinden biridir. Bu düşüncenin örneklerinden biri de Alman milliyetçiliğidir. Alman milliyetçiliği Alman dilinin saflığını temele alır ve kültürel birlik duygusu üzerinden şekillenir (Heywood, 2016: 206).

Dilin millet olabilmek için tek geçerli faktör olamayacağı yönünde görüşlerde mevcuttur. Mesela Ernest Renan, bir milletin dil aidiyeti veya etnisite üzerine kurulamayacağını, önemli olanın tarih ve ortak bir ruhun varlığı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre ortak acı ve mutluluğun sonucunda ortaya çıkan manevi birliktelik milleti oluşturmaktadır (Sevim, 2008: 35).

Her ne kadar dil konusuna muhalif görüşlerde mutluluk veya hüzn duygusuna vurgu yapılsa da dilin var olmadığı durumlarda manevi birlik ve beraberlikten, hatta ortak acı ile sevinçten söz etmenin pek mümkün olamayacağı açık bir biçimde ifade edilebilir.

Millet olmak genellikle devlet olmak terimiyle aynı anlamda kullanılır. Millet kurmak da devlet kurmakla eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak millet olma süreçlerinin odağı ve vurgusu, devlet olmakla oldukça farklıdır. Millet olma süreçlerinin odağı şu şekilde sıralanabilir:

“Topluluğun ortak anıları, mitleri ve sembollerinin geliştirilmesi, işlenmesi ve aktarılması; topluluğun tarihsel gelenek ve ritüellerinin geliştirilmesi, seçimi ve aktarılması; halkın ortak bir kültürünün otantik unsurlarının belirlenmesi, işlenmesi ve aktarılması; belirlenen nüfus içindeki otantik değerler, bilgi ve tutumların standardize edilmiş yöntemler ve kurumlar aracılığıyla aşılması; tarihi bir kara parçası ya da anavatanın sembol ve mitlerinin sınırlarının belirlenmesi, işlenmesi ve aktarılması; sınırları çizilen kara parçası içindeki beceri ve kaynakların seçimi ve idareli kullanımı ve belirlenen topluluğun tüm üyeleri için geçerli ortak haklar ve ödevlerin tanımlanması” (Smith, 2002: 98,99)

Sosyolojinin millet olabilmek için şart koştığı dört maddeyi şu şekilde sıralamak mümkündür: “toprak, nüfus, sosyal faaliyet, kültür birliği” (Sezen, 1982: 30).

Sonuç olarak bu gerçeklikten hareket edersek milletin tesadüfi ve yalnızca birkaç şart ile ortaya çıkabilecek bir düşünce sistemi olmadığı açık ve net bir biçimde görülmektedir. Toplumların millet olmayı başarabilmesi için belirli özellikleri bünyesinde barındırması gerekmektedir.

2.1.1.3. Milletin Yapısal Açıdan Analizi

Milletin varlığını ispat etmek ve yapısını anlayabilmek için birçok fikir öne sürülmüş ve bu fikirler farklı varsayımlara dayandırılarak millet realitesi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu varsayımlar milletin, önemli bir olgu olması sebebiyle kimi zaman dil birliğinde kimi zaman yurt, soy, din, tarih ve ülkü birliğinde aranmasına yol açmıştır (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 12).

Bu arayıştaki farklı yönelimler ise milletin yalnızca bir toplumun ürettiği, bakış açısıyla ya da herhangi bir bilim sahasının görüşleriyle tanımlanabilecek bir yapıya sahip olmamasından kaynaklanır. Millet canlı bir mekanizma olduğu için farklı bilim sahaları ona farklı anlamlar yüklemiştir bu nedenle millet mekanizmasının çeşitli kısımlardan oluştuğunu ifade etmek mümkündür.

Buradan hareket edersek milletin sosyolojik, tarihi ve psikolojik bir varlık olduğu açıkça ifade edilebilir (Sezen, 1982: 29). Sosyolojik açıdan incelendiğinde yapısal olarak millet kavramı, yoğun ve kuvvetli bir biçimde benimsenen hatta birçok mesele arasında farklı görüşler olsa dahi üzerinde gözle görülür bir uzlaşmanın var olduğu sosyal gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayraktutan, 1996: 9). Bu sosyal gerçeklik, belirli bir yaşam biçimini ve karşılıklı bağlılığı içerisinde bulunduran önemli bir dünya görüşünü yansıtmaktadır.

Millet yapısal açıdan, birlikte yaşama arzusu ile birleşmiş insan grubu şeklinde tanımlanabilir. Millet olabilmek için bir ruha ve gönül birliğine ihtiyaç olduğunu ve bu ruh olduğu sürece birlikteliğin devam ettirilebileceğini ifade etmek mümkündür. Çünkü millet birbirini arayan, gönül bağıyla bağlanan, seven insanların yarattığı şuurlu bir topluluktur (Keskin, 1999: 5).

Sosyolojik açıdan, tarihi ve kültürel bir ortaklığın süregelen bilincini yansıtmaktadır (Sezen, 1982: 27). Bu bilinçten yola çıkarsak milleti çoğunlukla aynı coğrafya üzerinde yaşayan dil ile tarih, gelenek ile değerler etrafında birleştirici bir nokta bulan insan toplumlarının kurduğu kültürel bir varlık olarak tanımlayabiliriz (Heywood, 2016: 206). Bu kültürel varlık hakkında üzerinde durulacak en kapsayıcı tanım, kendilerinin bir millet olarak var olduğunu duyan ve bilen insanların topluluğu olduğudur (Bayraktutan, 1996: 9).

Millet adı verilen toplum sosyal birleşim içerisinde varlığını devam ettirmektedir. Sosyal birleşimin, birbirinden tamamen farklı, insanların bir aradalığıyla oluşmadığını, bazen birçok insanın belirli bir yerde toplanmalarına rağmen bu insanlar için, sosyal bir birliktelikten söz etmenin oldukça güç olduğunu söylemek mümkündür. Mesela hidrojen ve oksijenin bir arada bulunması kimyasal bir bileşen olan su (H₂O)'yu meydana getirmemektedir (Gökarp: 1992: 7).

Millet yalnızca ortak tarih ve kültür etrafında toplanmış insan grubu değildir. Böyle bir tanımlama birçok unsuru göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Mesela etnisite, dil, tarih gibi unsurlarda milleti millet yapan önemli yapı taşlarını içerisinde barındırmaktadır (Heywood, 2016: 206).

Bütün bu bilgilerden hareketle milletin yapısını ortaya koyacak olursak, millet kavramı yapısal açıdan; dince, ahlakça, dilce ayrıca güzellik algısı bakımından süreklilik ve benzerlik gösteren, aynı zamanda eğitim ve terbiye bakımından da birbirine aşağı yukarı eşit olan bir topluluğu işaret etmektedir. Yani Türk köylüsünün “Dili diline uyan” şeklindeki ifadesinde söz edilen konu aslında milletin ne olduğunu anlamak açısından oldukça önemlidir (Gökarp, Tarihsiz: 20). Bu tanımda aslında sosyal birlikteliğe vurgu yapılmaktadır. Bu sosyal birliktelik temele alındığında, millet yasaları ve kurumlarıyla, tek siyasi iradeyi bünyesinde bulunduran toplum olarak tanımlanabilir (Kaya, 2007: 199).

Millet ayrıca Taşer tarafından “Uzun tarihi hadiseler ve içtimai yaşayışı içinde, imanın, kanın ve duyguların birleşmesiyle yoğurulmuş bir varlık” şeklinde tanımlanmıştır (Kılınç, 1991: 99).

Ülkemizin kurucusu, Ulu Önder Atatürk'ün milleti “Zengin bir hatırat mirasına sahip bulunan beraber yaşamak hususunda ortak arzu ve olurda samimi olan ve sahip

olunan mirasın korunmasına beraber devam hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyete millet adı verilir” şeklinde tanımladığı görülmektedir (Keskin, 1999: 7).

Sonuçta millet yapısal açıdan : “Tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleğı, ortak bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan insan topluluğı” şeklinde tanımlanabilir (Kaya, 2007: 199).

2.1.1.4. Milletin İşlevsel Açıdan Analizi

Milletin işlevsel açıdan analizini yapabilmek için, öncelikle bir topluluğun millet olmayı başarabilmesi gerekmektedir. Millet olmayı başarmış her toplumun ise kendine özgü belli başlı özellikleri vardır ki bu durum bizi milletin yapısını doğru anlamaya sevketmektedir. Millet olgusuna olan inanç, toplumun devamı, ahenki, bütünlüğü ve toplumdaki sosyal sistemler ile kurumlar açısından hayati önem taşımaktadır.

Bu bağlamda millet olmayı başarmış toplumları diğer toplumlardan ayıran en önemli özellikler, farklı, şahsiyetli, kimlik sahibi olmaları şeklinde özetlenebilir (Köseoğlu, 1997: 19). Kimlik sahibi olmayı başarmış bir siyasi topluluğa ait olmanın temel işaretleri ise, bizi milli kimliğe götürmektedir. Milli kimlik olarak adlandırılan olgu, bir siyasi toplulukta, ortak kurum, hak ve görevlerin var olduğu, tek bir yasa etrafında toplanılan ve topluluk mensuplarının aidiyet hissi duydukları toplumsal mekânda var olan bir gerçekliktir (Kaya, 2007: 199).

Milletin işlevsel açıdan analizi yapıldığında, millet olabilen toplumların dünyaya; hayata, doğaya, eşyaya, hatta sosyal hayata dahi ortak bir pencereden bakmayı başarabildiğı görülmektedir. İşlevsel açıdan bu tutumu daha özele indirirsek millet olmayı başarmış bireylerin yaşama biçimleri, hatta güldükleri şeyler ve gülüş biçimlerinden yas tutma biçimlerine kadar sosyal bir bütünlük gösterir (Köseoğlu, 1997: 19).

Fransızlar Almanları dünyadaki reaksiyonerliğin ve militarizmin öncülüğünü yapmakla itham ederken Almanlar Fransızları 1789 ihtilalinde ortaya çıkan bir fikir olarak farklılıkları yok etme duygusuna sahip olmakla suçlamaktadırlar (Sevim, 2008: 36). Burada dikkat edilmesi gereken konu bir milletin bazen tek ve ortak kişilik olarak

değerlendirilmesidir; yani millet ortak kişiliğe sahip olabilme, birliktelik kurabilme ve beklentisiz biz duygusunda maddi bir hal almaktadır.

Millet olgusu işlevsel yönüyle, çeşitli tümevarım ilişkileri ile incelenebilecek bir olgu değildir, çünkü milletin duygusal bir boyutu da vardır. Mesela aidiyet duygusu millet açısından oldukça önemli bir yere sahiptir (Türkdoğan, 1998: 15). Aidiyet duygusu olarak da ifade edebileceğimiz, tabii duygu diğer adıyla ham duygu milliyetçiliği aile ocağında ana/babayı aramayla ve sevmeyle, aidiyet duymayla başlamaktadır. Önce yakın çevre; köy kasaba, dil, ülke sırasıyla sevilir ve millete olan inanç ile sevgi bu şekilde pekişir (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 13). Bu durum toplumun devamı için ve millet olmanın topluluk üzerinde ki işlevini anlayabilmek adına oldukça önemli bir yere sahiptir.

Tarihsel süreç boyunca milletlerin diğer milletler içerisinde eriyip yok olmasının önündeki en büyük engelin milli şuurda mevcut olduğu, bu yönüyle milli şuurun millet olabilen her toplumun var olma azmi ve kararlılığında mevcut şekilde bulunduğu, açık şekilde gözlemlenebilmektedir (Keskin, 1999: 11).

Sonuçta milletin işlevsel açıdan “İrk, ahlak, adet, örf gibi unsurlar ile tarihi birliktelik içerisinde insanların tabiatla ve birbirleriyle olan mücadelelerinde etkin bir rol” oynadığını söylemek mümkündür (Sezen, 1982: 29).

“Milletin Neliği” adlı “2.1.1. Bölümde”; millet kavramı etimolojik açıdan incelenerek, millet olmanın gereklilikleri ele alınmış, milletin yapısal ve işlevsel açıdan analizi yapılmıştır. Millet kavramı insanlık tarihinin en eski yapılarından biridir. Millet ne olduğuna dair ortak bir mutabakat olmaması sosyal bilimcilerin farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Millet realitesi üzerindeki bir diğer tartışma ise farklı milletlerden bilim adamlarının, millete dair bakış açılarından kaynaklanmaktadır. En genel anlamıyla millet bireylerin farkında oldukları biraradalıktır. Millet yapısal açıdan çeşitli saiklerin meydana gelmiş hali iken işlevsel açıdan insan birlikteliklerini anlamlı kılmaktadır.

2.1.2. Milliyetçilik Olgusunun Neliği

2.1.2.1. Milliyetçilik Olgusu ile İlgili Temel Tartışmalar

Milliyetçilik olgusu tarihsel süreç boyunca, özellikle bir fikir olarak karşımıza çıktığı günden beri, üzerinde çeşitli tartışmalar olduğu konulardan biridir. Ayrıca birçok farklı boyutu içerisinde barındırmaktadır. Ele alındığı yazılarda sosyolojik, doktriner ve

ideolojik boyutlarına vurgu yapılır (Taneri, 1993: 87). Bu durum hem milliyetçilik olgusunun tanımlanmasını güçleştirir, hem de onunla ilgili temel tartışmalarda, uzlaşmanın önündeki en temel engeldir.

Milliyetçilikle ilgili tartışmaların temelinde, dünya da tek bir millet ve dolayısıyla tek bir milliyetçilik biçimi olmaması, farklı milletler ve bu milletlere bağlı olarak farklı milliyetçilik çeşitlerinin mevcudiyeti yatmaktadır (Tatar, 2008: 151). Daha genel bir tabirle ifade edecek olursak, tek bir milliyetçilikten söz edemeyeceğimiz için milliyetçiliğin oldukça karmaşık ve farklı çeşitleri bulunan ideolojik bir olgu olduğunu, bu yönüyle milliyetçiliğin sadece farklı siyasi, kültürel ve etnik biçimleri olmakla kalmayıp, diğer taraftan geniş bir kapsama sahip olduğunu söylemek mümkündür (Heywood, 2016: 201). Bu durum farklı biçimlerde ifade edilebilir. Mesela Eugen Lemberg, “Avrupa Milliyetçiliğinin Tarihi” adlı eserinde millet kavramından her yer ve zaman diliminde aynı şeyin algılanmadığını dolayısıyla milliyetçiliğinde hangi temele dayanacağı konusunda belirsizlik olduğunu ifade etmiştir (Sevim, 2008: 32).

Buradan hareketle her ülkenin sosyal sisteminde milliyetçiliğin kendine özgü gelişim süreçleri ve farklı algı biçimleri yarattığı söylenebilir. Her millette milliyetçilik tek bir biçimde karşılık bulmadığı için, bazı toplumlarda milliyetçilik fikri saldırgan olmasa dahi kin ve nefret odaklı olduğu için tehlikeli sonuçlara yol açmıştır (Kafesoğlu, Tarihsiz: 12).

Batı’nın milliyetçilik algısıyla Türklerin milliyetçilik algısı farklıdır. Yine ırk Batı’da eşitsizlik ve üstünlük, aşağılık denklemi ile ifade edilir bu durum Avrupa’nın sömürgeciliğe meşru zemin yaratmak için kullandığı bir yöntemdir. Türklerde ise ırk kavramının soya vurgusu daha ön plandadır. “Damarlarımızda akan asil kana olan inanç ile muhtaç olunan kudretin ruhu milli şuura ulaşmaktan geçer” (Tatar, 2008: 184,185). Daha genel bir ifadeyle Türklerin milliyetçiliğinin Batı milliyetçiliğine göre farklı boyutları içerisinde barındırdığı rahatlıkla ifade edilebilir. Batı’da milliyetçilik Almanya ve Rusya örneğinde olduğu gibi gelişim göstererek bazen farklı yollara saptırılmış ve ciddi ırkçılık problemleriyle Avrupa’yı ve dolaylı olarak tüm dünyayı etkilemiştir (Ünal, 2001: 117).

Sonuç olarak milliyetçilik realitesi, milletlerin dünyaya, doğaya, sanata, edebiyata ve kültürel birlikteliklerine bakışıyla doğru orantılı bir algı oluşturmaktadır. Bu

durum ise her milliyetçiliğin birbirinden ayrı ve özgün bir gelişim süreci yaşamasına yol açmıştır.

2.1.2.2. Milliyetçilik İle İlgili Temel Tanımlamalar

Milliyetçilik kaçınılmaz olarak tikelin ve evrenselin bir karışımını içerir: Şayet “Bizim” milletimiz bütün özellikleriyle imgelenecekse, diğer milletler arasında bir millet olarak imgelenebilir çünkü milli kimliğe ilişkin bilinç uluslararası bir bağlam varsayar. Bu bağlamın kendine ait ögeleri en az milli toplum kadar imgelenebilir. Dolayısıyla yabancılar sadece karşıtı simgeleyen “ötekiler” değil “onlar”da bizim gibi bir milletin evrensel kodlarının parçasıdır. Milliyetçilik bu evrensel bakış açısını ya da milletlerin uluslararası dünyasının tahayyülünü içerdiğinden, etnomerkezci zihniyetten ayrılır (Billig, 2002: 99,100,101).

Milliyetçiliği tanımlamak her ne kadar zor olsa da milliyetçilik konusunda üzerinde mütabakata varılan birçok anlayış ve bakış açısı mevcuttur. Milliyetçilik dünya üzerinde yaşayan farklı milletlerin, dünya üzerindeki varlıklarına saygı duyarak, aynı zamanda bir millet olarak kendine de saygı duyarak dünya daki her alanda yaşama hakkına sahip olmaktır (Erkal, 1993: 36).

Milliyetçilik nefret duygusundan ziyade saygı duygusu ile temellendirildiğinde, başka milletlere olan nefretin yerini kendi milletine olan sevgi ve saygının aldığı görülmektedir çünkü milliyetçilik bilinci ancak bu şekilde şanlı tutulabilir. Her ne kadar “Dava için düşman karşısında kenetlenerek galip gelirse de” millete olan sevgi saygı ve bağlılık ancak bu şekilde sürdürülebilir (Tatar, 2008: 192). Milliyetçiliğin bu yönü ele alındığında, sosyolojik açıdan herkesin mensup olduğu millete duyduğu sevgiyi içerir, bu sevgi milletini yüceltmeyi de gerektirir (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 12) çünkü milliyetçilik genel anlamıyla milletini yükseltme ve yüceltme ülküsüdür (Gökalp, Tarihsiz: 15). Bu önemi nedeniyle Sosyoloji milliyetçiliği aynı türe mensup olma duygusu olarak tanımlar (Keskin, 1999: 7).

Anthony Giddens milliyetçiliği “Esasen psikolojik bir olgu” olarak tarif etmektedir. Giddens milliyetçi duyguları “Varoluşsal güvenlik hissinin, rutinlerin aksamasıyla tehlikeye girdiği” durumlarda tırmanışa giren bir olgu olarak görür. Rutinlerin aksamaya girdiği dönemlerde milletlerin büyük vaatlere ve güçlü liderlere

ihtiyaç duyduğunu ifade eder. Bu durumun ise duygusal enerji yüklemelerine sebep olduğunu ifade eder. Dolayısıyla Giddens milliyetçilik terimini sosyal yoldan çıkışlar sırasında ortaya çıkan ve aşırı sosyal hareketlerde yansıtılan “ateşli” milliyetçi patlamalara değinmek için kullanır (Billig, 2002: 56,57).

Anthony D. Smith milliyetçiliğin ideolojiden öte bir şey olduğunu ifade eder. Diğer modern inanç sistemlerinden farklı olarak milliyetçiliği, güç söz konusu olduğunda, yalnızca genel millet fikrine değil milletin varlığı ve karakterinede dayanır. Milliyetçiliğin başarısında özgül karakter ve tarihsel bağlamlar üzerinden değerlendirir. Milletin ortaya çıkışını da milliyetçiliğin başarısı olarak görür. Milletlerin kültürel miraslar ve etnik oluşumlarla oldukça içli dışlı bir yapıya sahip olduğunu ifade eder (Smith: 2002, 13).

Robert Coles “Çocukların Siyasi Yaşamı” adlı eserinde milliyetçiliği sadece gelir geçer bir heyecan olarak görmez. Ona göre milliyetçilik zihnin yaşantısının hemen hemen her köşesine sirayet eder. Milliyetçiliği sadece ötekilerin üzerine de yansıtmaz. Coles’e göre milliyetçilik çoğumuzun yaşamında bir sabittir ve muhakkak hayatımız ilerledikçe giderek çoğalan bir çeşitlilik ve karmaşıklıkla fikir dünyamıza etki etmektedir (Billig, 2002: 64).

Milliyetçilikte sosyal sistemin içerisindeki bütün unsurlar oldukça etkin bir konuma sahiptir. Mesela din birleştirici bir unsurdur fakat tek başına dinden hareket eden bir milliyetçilik anlayışı başarıya ulaşamaz (Tatar, 2008: 186).

Milliyetçiliğin sağcılık ve solculukla pek alakası olmadığı açık şekilde ifade edilebilir. Çünkü milliyetçilik milletini ileri taşıma, var etme azmi, iradesi ve ülküsüdür yani milli şuurda vucüt bulmaktadır (Taner, 1993: 87).

Milliyetçilik kişinin milletine duyduğu sevgi ve saygıyı kapsarken, bireysel olarak milliyetçi olmak sanıldığı kadar kolay ulaşılabilecek bir nokta değildir. Milliyetçilik aynı soydan ve aynı kader ile sevinçten beslenenlere olan saygıyı hatta gerekirse onlar için hayatı pahasına çeşitli fedakârlıklara katlanmayı gerektirir, böylece milliyetçilik, ahlakın en üst düzeyinde bir duygu ve eylem biçimi olarak tanımlanabilir (Kafesoğlu, Tarihsiz: 11).

Sonuç olarak milliyetçilikte toplumsal hadiseler, bölünmez bir bütün olarak kabul edilmektedir. Mesela milliyetçilikte iktisat bir gaye değildir yalnızca insanları hedefe

götürmeye yarayan bir vasıta olarak kabul edilir (Kafesoğlu, Tarihsiz: 29). Milliyetçi fikirler ve teoriler 4 temel üzerine inşa edilmiştir: “Millet, Organik Toplum, Kendi Kaderini Tayin Hakkı, Kültürcülük” (Heywood, 2016: 206).

2.1.2.3. Milliyetçiliğin Yapısal Açıdan Analizi

Milliyetçiliğin çok yönlü dünyasında, toplum içerisindeki önemini ve işlevini anlayabilmek için, yapısını ve konumunu irdelemek oldukça önemlidir. Yapısal açıdan birey devlet ikilemi içerisinde milliyetçilik ele alındığında farklı görüşler ortaya çıkar.

Milliyetçilikte devletin bireyden önce geldiğini söylemek mümkündür yani birey devletin içerisinde edilgen bir konumda olmasa dahi devletin kutsallığı sebebiyle ilk sırada değildir (Öğün, 2004: 182,183). Her ne kadar milliyetçilik, siyasal sistem içerisinde siyasi örgütlenmenin temeli olarak bireyi geri plana itse de bireylerden oluşan milleti esas almaktadır. Bu yönüyle 2 genel kabul üzerine inşa edilmiştir; bunlardan ilki insan türünün doğal sebeplerle farklı milletler arasında bölünmüş olmasıdır, ikinci kabul ise siyasi yönetimin en uygun ve tek meşru biriminin millet olmasıdır (Heywood, 2016: 201).

Milliyetçilik sosyal sistemin her alanına yansıyan ve kurumların işleyişine kadar etki eden, toplumsal ve bireysel bir tutum biçimidir. Milliyetçilik durağan olmayan ve hareket halinde bulunan bir duygu ve düşünce sistemini içerisinde barındırır. Bu yönüyle bir taraftan yeni durumlara intibak edecek esnekliğe sahipken diğer taraftan derin hafıza ile geçmişe dayanan köklü yenilikleri kendi kudretiyle ortaya koyabilecek derinliğe sahiptir (Tatar, 2008: 133). Milliyetçilik bu yönüyle temele alındığında her yönüyle çağdaş ve ileri fikirlerle fertleri doğru bir çizgiye kavuşturan, fikir unsurlarını bünyesinde barındırır (Kafesoğlu, Tarihsiz: 30).

Milliyetçiliğe rasyonel bir düşünceymiş gibi bakmak oldukça güçtür. İnsanlar kendi inançları bayrakları ya da vatanları tehlikede olduğunda veya söz konusu olduğunda, şehadete yürürken sınıf ya da rasyonel imgelere sırt çevirebilmektedir, “Ben size ölmeyi emrediyorum” diyen ulu başkomutanın emrini tereddütsüz şekilde yerine getiren insanlar için hangi sınıfsal veya rasyonel vaatle bunu yaptı diyebiliriz (Tatar, 2008: 141). Burada milliyetçilik duygusunun önemi somut biçimde görülmektedir.

Duygunun, fikrin bulunmadığı ve duygu ile fikirden arındırılmış milliyetçiliğin belirli bir anlama sahip olmadığını, olduğu iddia edilse dahi çıplak bir insana benzemekten öteye gidemeyeceği rahatlıkla ifade edilebilir (Erkal, 1993: 37).

Duygu yönü ağır bassa da milliyetçilik yalnızca duygusal bir eğilim ya da yükseliş değildir. En temelinde, fikri bir yapı mevcuttur ve akıl dışarıda bırakıldığında bir fikir pratiği inşa etmek mümkün değildir (Tatar, 2008: 140). Bu nedenle milliyetçilik bazıların iddia ettiği gibi sadece romantik boyutu olan ve edebi laflarla izah edilebilecek bir konu değildir, yine gardıroplarda sadece önemli gün ve haftalar için saklanan ve resmi geçitler sırasında giyilen elbise de değildir (Erkal, 1993: 37).

Milliyetçiliği bütün boyutlarıyla ele almak gerekmektedir. Milliyetçiliğin duygusal ve fikrîsel temelleri sosyolojik açıdan sosyal yapı içerisinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Milliyetçilik yalnızca fikirde ve duyguda kalacak kadar sığ ve tek boyutlu bir düşünce sistemi değildir. Milliyetçiliğin bir de uygulamaya yansıyan boyutu vardır ki iktisatta siyasette sosyal hayatın tamamında bunları görmek mümkündür.

Milliyetçiliğin asıl hedefi, geniş bir kitleyi hedeflerken aynı zamanda bu kitlenin iradesine talip olmaktır. Başka bir ifadeyle milliyetçiliğin millete dayanan, bağımsız bir siyasi irade ile bu siyasi iradeyi bir araya getirmek gibi önemli bir amacı vardır. Buradaki en önemli yardımcı unsur ise milli bir kültürün varlığıdır (Güngör, 1992: 23).

Sonuçta yapısal açıdan milliyetçilik bir düşünce formu ve ideolojik bilinçtir. Bu bilinçte; milletler, milli kimlikler ve anavatanlar doğal görünürler. En önemlisi milliyetçilik bireylere dünya üzerinde kompleks bir konuşma şekli sağlar. Aşına ve “Bizim buradan” olanı betimlemek için milliyetçilik terimini kullanmamızın birçok sebebi vardır. Millet olma ya da bir millete aşına olmak hakkındaki inanışlarımız bu konuyu açıklık getirmek açısından oldukça önemlidir (Billig, 2002: 20,21,25,26).

2.1.2.4. Milliyetçiliğin İşlevsel Açıdan Analizi

Milliyetçilik toplum içerisindeki birçok sosyal organizasyon başta olmak üzere, çarkın işleyişi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir ve yoğun bir sosyal boyutu içerisinde barındırmaktadır. Milliyetçiliği farklı biçimlerde ele alan belirli görüşler olsa dahi milliyetçilik üyesi olunan toplumdaki bireysel ve toplumsal bilincin ürünüdür.

Milliyetçilik büyük ve anlamlı bir topluluktaki her ferdin millete dönük beslediği inanç ve fikir topluluğudur (Erkal, 1993: 36). Bu fikir topluluğu toplum içerisindeki bireylerin, bireysel veya kolektif olarak ait olduğu topluma bağlılığının temelinde yatmaktadır (Taneri, 1993: 84).

Milliyetçilik toplum içerisindeki işlevi ve önemi açısından irdelendiğinde birçok konu karşımıza çıkmaktadır. Mesela milliyetçi sosyal organizasyonlar da bireyler arasında çeşitli ayrımlar söz konusu değildir. Belirli kişilere ayrıcalık sunulması da söz konusu değildir. Toplumu oluşturan hiçbir birey toplumun sunduğu imkânlardan mahrum bırakılamayacağı gibi aksine her bir bireyin toplum içerisinde, toplum yararına hareket etmesine imkân sağlanır ve bu şekilde düzen ve devamlılığa katkıda bulunulur (Kafesoğlu, Tarihsiz: 28).

Milliyetçi sistemlerde toplumsal adaletin esas alındığı ve fertlerin kabiliyetleri doğrultusunda elde ettikleri kazancın toplum tarafından büyük bir kıymet gördüğü söylenebilir (Kafesoğlu, Tarihsiz: 29).

Her ne kadar milliyetçilik, ideolojik bakımdan politik veya toplumsal bir doktrin olarak ortaya çıksa da veya bir hâkimiyetin, sosyal bir sınıfın, bir partinin hareketlerine yön veren düşünce ve görüş sistemi olarak tanımlansa da (Taneri, 1993: 87) bu düşünce ve görüş sisteminin sadece bir sınıfa veya parti kitlesine hitap ettiği söylenemez. Milliyetçilik her şeyden evvel ülküde birliği gerektirmektedir, bir ülke ise bir milletin ülkü birliği kadar yaşar (Tatar, 2008: 192).

Milletlerin yaşamalarında, varlıklarını devam ettirmelerinde ve ilerlemelerinde birçok önemli konu karşımıza çıkmaktadır. Devamlılıkta ve yükselmedeki en önemli ve en kuvvetli konu, milleti oluşturan bireylerin mensubu oldukları kitleye bağlı olmalarıdır (Taneri, 1993: 84). Bu sebeple kurtuluş yolu arayan milletler önemli bir reçete olan milliyetçilik yolunda yürüyebilirler (Kafesoğlu, Tarihsiz: 30).

Bu bağlamda işleyen düzen içerisinde milletlerin ve milliyetçiliğin oldukça önemli bir yere sahip olduğu açıkça ifade edilebilir. Yalnızca milliyetçilik fikri uluslararası düzeni, halk egemenliğini meydana getirebilir ve halkın iradesi üzerine şekillenebilecek kudreti içerisinde barındıran tek düşünce olarak görülebilebilir (Tatar, 2008: 168).

Milliyetçilik ve milliyetçi hareketler işlevsel açıdan belli başlı idealleri içerisinde barındırır. Bu yapı içerisinde aklımızda tutmamız gereken imgeler, şu sırayla ifade edilebilir: “Dünya her biri kendi karakteri ve yazgısına sahip milletlere bölünmüştür. Millet siyasal iktidarın kaynağıdır ve millete bağlılık diğer tüm bağlılıkların üstündedir. Özgür olmak için insanlar belirli bir milletle özdeşleşmek zorundadır. Otantik olmak için her millet özerk olmalıdır. Dünyada barış ve adaletin hüküm sürmesi için milletler özgür ve güvende olmalıdır” (Smith, 2002: 170).

Sonuç olarak Durkheim’a göre din bir topluluğun kendisine tapınmasının önemli bir aracı olarak görülürken tanımlamayı çeşitli şekillerde uyarlamak mümkündür. Milliyetçilik bağlamında bu tanımlama ele alındığında milliyetçiliği işlevsel açıdan bir toplumun kendisine tapınmasının önemli araçlarından biri olarak görmek mümkündür (Öğün, 2004: 179).

2.1.2.5. Milliyetçilik Karşıtı Fikirler

Farklı ideolojilerin, milleti farklı şekillerde ele aldığını ve millet ile milliyetçiliği bir aygıt olarak çeşitli boyutlarıyla değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Mesela liberaller milleti kültürel birlikteliğe ve siyasi bağlılığa vurgu yapan bir görüş olarak görürler ve özellikle kendi kaderini tayin hakkı ile donatılmaları sebebiyle ahlaki bir aygıt olarak tanımlarlar (Heywood, 2016: 207).

Benedict Anderson milleti “Hayal edilmiş bir siyasal topluluk” olarak tanımlamaktadır. Milletin kendisine hem egemenlik hem de sınırlılık atfettiğini savunmuştur. Ulusun sınırlı olarak hayal edileceğini savunurken yine ulusun egemen olarak hayal edilebileceğini iddia etmiştir. Son olarak ulusun bir cemaat olarak hayal edilebileceğini ifade etmiştir (Anderson, 1995: 19,20,21,22). Anderson milletlerin saptanabilir bir doğumlarının olmadığını, eğer ölümleri gibi bir şey olsa dahi hiçbir zaman doğal olmayacağını savunmuştur (Anderson, 1995: 226). Michael Billig ise Anderson’un tezini doğrular nitelikte “Milletler, üyelerinin tümünün sahip oldukları ve sahip ‘olunulduklarıda’ yine kendileri tarafından görülen, açık ve ‘nesnel’ kriterlere uygun olarak kurulmuş olmak anlamında ‘nesnel topluluklar’ değildir” ifadelerini kullanmıştır (Billig, 2002: 34).

Marxist kanat sosyal birim olarak millet realitesini kabul etmezken, bu teoriye göre millet sadece çıkar ortaklığının bir araya getirdiği insanlar topluluğudur. Onlar milleti kar ve kazanca dayalı şirketler gibi görmektedirler çünkü manevi duygu birlikteliğinin bu teoride yeri ve önemi yoktur (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 12).

Marksizmde, insan alt gruplarının oynadığı rol, iki farklı düzeyde ele alınır. En genel anlamıyla insan türü ve insanlık arasında bulunan bütün ara sınıflar yani dinleri politik ve etnik unsurlar istenmeyen yabancılaşma türleri olarak görülür. Marxist literatürde çok açık biçimde gelecek sınıfsız, dinsiz ve ulussuz olacaktır (Gellner, 1998: 24,25).

Dini Köktenciler ise milletleri dini varlıklar yani inananlar cemaati olarak görürler ancak bu milletle örtüşen bir tanımlama değildir (Heywood, 2016: 207). Millet, günümüzde dini anlamda kavime dayalı, coğrafi veya siyasi bir topluluktan ibaret değildir (Gökalp, Tarihsiz: 20).

Milliyetçiliğin topluma kazandırdığı ülkü birliğini göz ardı ederek ve yanlış uygulamalarını temele alarak, milliyetçiliğe karşı konulan birçok fikrîsel akım mevcuttur. Milliyetçiliğin karşısına konulan ve milliyetçiliğe eleştiri getirmesi sebebiyle savunulan fikir akımlarının başında hümanizm gelmektedir (Güngör,1992: 115). Her ne kadar hümanizm insan sevgisi olarak bilinse de, milliyetçilik hümanizmi de kapsayan bir görüştür. Çünkü insanı sevmek, milletini sevmek kendi millet ve medeniyetine hizmet etmek milliyetçiliğin doğal bir sonucudur (Güngör,1992: 115).

Fikrîsel karşıtlığın yanı sıra bireysel olarak da milliyetçiliğe mesafeyle bakan ve bunu tarafsızlık olarak adlandıran birçok isim mevcuttur. Fakat bireysel olarak milliyetçiliğin dışında bulunmayı bir tarafsızlık olarak görenler aslında milliyetçiliğe koydukları mesafe doğrultusunda taraf olduklarını da görmelidir (Tatar, 2008: 133). Çünkü milliyetçilik karşıtı düşünce içerisinde bulunan ve milliyetçiliğe yüz çeviren kişiler aslında kurnaz ve sinsi bir propagandaya maşa olmaktadır (Kafesoğlu, Tarihsiz: 22).

Milliyetçilik alanında araştırma yapanlar için, doğru tespit yapabilmenin şartı olarak, milliyetçiliğe mesafe koyabilme şartı öne sürülmektedir, fakat milliyetçiliğe karşı mesafeli olmak objektif olmanın bir diğer yolu olan milliyetçilik karşıtlığıyla karşılaşmamıza yol açmaktadır (Tatar, 2008: 134).

Her ne olursa olsun, milliyetçilik sosyolojik açıdan kişinin iradesinde mevcut olan bir duygudur. Birey istesede istemesede yüce bir duygu olarak kendi bünyesinde mevcuttur, yani bir birey milliyetçi olmadığını iddia ettiği durumda enternasyonalist ya da nötr ya da etkisiz olduğunu bilmek durumundadır ve bu durumun toplum tarafından pek arzu edilen bir durum olmadığı ifade edilebilir (Taneri, 1993: 85).

“Milliyetçiliğin Neliği” adlı “2.1.2. Bölümde”; milliyetçiliğin ne olduğuna dair temel tartışmalar ele alınmış, milliyetçiliğin yapısal ve fonksiyonel açıdan önemi tartışılmış ve milliyetçilik karşıtı fikirler genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. En genel anlamıyla milletleri oluşturan bireylerin kendi toplumlarına duyduğu aidiyet hissi milliyetçilik olarak tanımlanabilir. Milliyetçilik olgusu üzerindeki tartışmaların temel sebebi ise milleti oluşturan bireylerin bu olguya yüklediği anlamdan kaynaklanmaktadır. Milliyetçilik tarihsel süreç içerisinde farklı kisveler altında karşımıza çıkmıştır ve çıkmaya da devam edecektir. Milliyetçilik sosyolojik açıdan dünyayı ve çevreyi anlamlandırmaktaki en önemli unsurdur.

2.1.3. Batı’da Millet Olgusunun Temelleri

Bütün milletlerde milli şuurun ortaya çıkışına etki eden farklı sosyolojik faktörlere rastlamak mümkündür yani her millet kendi kültürel kodları doğrultusunda milliyetçiliğe farklı anlamlar yükleyerek çeşitli uygulamalara girişmiştir. Bu uygulamaların çeşitli sosyolojik faktörler ile harekete geçirildiği sosyal bir gerçekliktir.

Bu faktörlerin oluşumunda ki temel unsurların başında millet ve milletler tarafından tehdit edildiğine olan inanç yatmaktadır (Taneri, 1993: 97). Bu durum genel bir kabul olsa da Batı özelinde bakıldığında dilin millet oluşumunda etkin bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

Avrupa da 14.yy’da İtalya’da başlayan Rönesans hareketlerinin hız kazanmasıyla dini kitapların milli dillere çevrilmesi ve felsefe hukuk gibi alanlarda ki eserlerin milli dillerde okunmaya ve yazılmaya başlanması önemli dönüm noktalarındandır (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 14). Bu dönüm noktasında dile verilen önem, millet olabilme yolunda etkin bir biçimde rol oynamıştır.

Belirli zaman ve mekân dilimlerinde, millet bazen bir devletin mensupları olarak bazende aynı dil ve kültür dairesinde buluşanlar şeklinde algılanmıştır. Mesela Batı Avrupada devlet ve bu devletin çatısı altında yaşayanlar esas alınırken, daha Doğuya doğru gidildiğinde ortak dil ve soy birliğinin millet olmak için temele alındığı görülmektedir (Sevim, 2008: 32).

Yine Batı özelinde tarihler 18. yüzyılı gösterdiğinde Fransız ihtilali hâkim düşünce tarzı olarak çok defa milletler çağını başlatan ve meydana getiren önemli bir dönüm noktası olarak adlandırılmaktadır. Bu dönüm noktasında Avrupa'daki şuurlu millet bilinci hareket ve hız kazanmış, böylelikle Alman, Fransız, İngiliz sözlüklerine, aslı Latince olan Nation kelimesi, günümüzle aşağı yukarı aynı anlamda "Millet"i karşılayacak biçimde ilk defa 19.yy'da girmiştir (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 14).

Millet öncesi dönemden günümüz anlamında millete geçişin; iktisadi, politik, sosyal birçok dönüşümü içerisinde barındırdığı ifade edilebilir (Bayraktutan, 1996: 11) ancak Batı'nın düşünce dünyasında modern bir varlık olan millet fikrinin, beraberinde milliyetçilik fikrini getirdiği genel olarak kabul edilen bir durumdur (Sarınay, 1994: 25).

Sonuçta Batı'da millet mefhumunun başlangıç tarihi olarak kesin bir günü işaret etmek oldukça yanlış sonuçlar doğurabilir. Batının günümüz anlamında milleti karşılayan "Nation" terimini icadı 19.yy'a denk gelmektedir. Literatürde Batı'da milletlerin oluştuğu dönem olarak işaret edilen nokta 1789 Fransız ihtilalidir. Bu konu sosyal bilimciler arasında yoğun bir tartışma konusu olsada genel kanı bu yöndedir.

2.1.4. Milliyetçiliğin Tarihsel Temellerine Yönelik Tartışmalar

İnsanlığın ve medeniyetin bütün değerleri gibi milliyetçiliğinde Avrupa'da doğup geliştiği iddia edilmektedir fakat bu durumda milliyetçilik belirli bir zaman ve mekân dilimine bağlı kılınmaktadır. Bu bakış açısında Avrupa merkezli olanın yüce Avrupa dışının ise ilkel olduğu iddiası hâkimdir fakat aynı düşünce sisteminin atladığı temel konu, Avrupa'da milliyetçiliğe dair en ufak bir hareketlenmenin olmadığı yıllarda milli şuura ulaşan milletlerin varlığıdır (Tatar, 2008: 150).

Tarihsel süreç boyunca farklı dilleri konuşan, değişik özelliklere sahip ya da değişik dinlere mensup milletlerin birbirleriyle aynı ortamda bulunduğu dönemlerde her

zaman bir zıtlasma havasının hâkim olduğu görülmektedir, bu durum bireysel ya da sosyal açıdan insanların kendinden olana iyi yabancı olana ise mesafeli durmasından kaynaklanmaktadır (Sevim, 2008: 36).

Batı temelli kaynaklar incelendiğinde, basılmış bir metinde milliyetçilik teriminin ilk kullanımı, Jakoben karşıtı bir Fransız papaz olan Augustin Barruel tarafından 1789'da gerçekleşmiştir (Heywood, 2016: 201). Bu halkçı ve demokratik Jakoben yurtseverliği son derece kırılğan bir yapıya sahipti çünkü milliyetçiliğin geliştiği devletlerde popüler gündemi hükümetler ile yönetici sınıf belirliyordu (Hobsbawm, 1995, 112). Bu durum Avrupa'da milliyetçiliğin ortaya çıkışıyla ilgili bilgi vermek açısından oldukça önemlidir.

Avrupa'da milliyetçiliğin ilk defa ne zaman ortaya çıktığı tarihçiler tarafından yoğun şekilde tartışılrsa da, milliyetçiliğin bir çatışma bilincinde var olduğu düşüncesinden hareket edildiğinde bazı tarihçilerin Batı için süreci haçlı seferlerini yapan milletler arasındaki karşılıklı kıskançlığa ve nefrete kadar götürdüğü görülmektedir (Sevim, 2008: 36).

Batı'da, özellikle Batı Avrupa'da milliyetçiliğin başladığı tarih olarak ortaçağın sonundaki çeşitli hadiseler öne sürülmektedir. Bu aşamalı bir süreç olarak kabul edildiğinde 8. Henry ile Glerious Revolution arasındaki rekabet dikkatleri çekmektedir (Bayraktutan, 1996: 11).

Farklı bir bakış açısına göre ise Batı'daki milliyetçiliğin 18.yy'da ortaya çıkmaya başladığı ve bu fikirlerin yayılmasında Alman İtalyan siyasi işbirliğinin etkin bir rol oynadığı genel olarak kabul edilmektedir (Kafesoğlu, Tarihsiz: 12).

Hâkim olan paradigmadan yola çıkıldığında Batı'daki milliyetçiliğin Fransız ihtilali sırasında doğduğu kabul edilirken daha önceki dönemlerde ülkeler hükümdar, prens ya da krallar etrafında toplandığı, buradaki siyasi kimliklerin bir milli bilinç ya da yurtseverlik duygusundan ziyade egemen olan hanedana yönelik olduğu bilinmektedir (Heywood, 2016: 202). Yani bu düşünce sistematığında milliyetçiliğin bir fikir olarak tarihte görüldüğü ilk nokta olarak 1789 tarihi işaret edilmektedir.

1789'da 16. Louis'e isyan eden Fransa'daki ihtilalciler bunu millet için ve millet adına yaptığını iddia etmişlerdir. Bu durumda ihtilali birlikte yaptıkları milleti ise, Fransız milleti olarak tanımlamışlar ve fikir olarak Jean Jockues Rousseau'dan etkilenmişlerdir,

dolayısıyla bu ihtilal sonucunda milletin kendi kendinin efendisi olması beklenmiştir (Heywood, 2016: 202).

Milliyetçilik Avrupa’da 18.yüzyılın son çeyreğine kadar, üzerinde dikkate değecek kadar, fikir topluluğunun olmadığı bir konudur, ancak yüzyılın sonlarına doğru ihtilalle bağlantılı olarak 3 önemli fikir ‘Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet’ yani özgürlük, eşitlik ve adalet, milli bilincin kazanımında köşe taşı olarak görülmüştür (Ünal, 2001: 115). Siyasi boyutlarıyla milliyetçiliğin kökenine inildiğinde, millet olgusunun siyasi bir anlam kazanmasının birey ve grupların milliyetçiler diye anıldığı 18.yy’a denk geldiği görülmektedir (Heywood, 2016: 201).

Fransız ihtilalinin bu fikrin doğuşuna kaynaklık ettiği iddia edilirken, insan hakları beyannamesinin ortaya koyduğu hükümlerin millete ait olduğu ve hiç kimsenin millete dayanmayan bir otoriteye sahip olamayacağı fikri o dönemdeki hâkim fikirleri açık ve net bir biçimde sarstığı düşünülmektedir (Taneri, 1993: 85). Bu bağlamda Fransız ihtilaliyle beraber mutlakiyetçi felsefenin dayandığı, dönemin şartları açısından sağlam temeller, kökten sarsılmıştır çünkü ihtilal milletin self determination yani kendi kaderini tayin hakkının milletin asıl sahibi olan halka ait olduğunu açıkça bildirmiştir (Taneri, 1993: 85).

Batıda milliyetçiliğin ne zaman ortaya çıktığına dair teorik açıklamalarla karşımıza çıkan en önemli isimlerden biri Edward Hallett Carr’dır. Carr milliyetçiliğin tarihsel süreçte üç önemli aşamadan geçtiğini savunur. Son aşamayı ise zirve aşaması olarak görür. Carr’a göre birinci dönem Ortaçağ kilise ve İmparatorluk düzeninin dağılmasıyla, ulusal kilise düzeyinin kurulmasıyla başlar. Bu dönemde ulusun “Kral”ın kişiliğinde yaşadığı” düşünülür. İkinci dönemi Napoleon savaşlarının kargaşasında doğan ve 1914’te biten ikinci dönem uluslararası düzenin en düzeyli olduğu dönemdir. Üçüncü dönem ise milliyetçiliğin bireylerde taşkın duygular yaşattığı dönem olarak nitelenebilir. Üçüncü dönem 1914’ten sonraki dönemi kapsar. Bu dönemde bireyler farklı milletlerden insanlarla işbirliği yapmaya isteksiz yaklaşmaktadır. Carr milliyetçiliğin zirveye çıkış dönemini ise İkinci Dünya Savaşı dönemi olarak açıklar ve dördüncü bir dönemin olup olamayacağı konusunu detaylı biçimde ele alır (Carr, 1999: 13,19,20,21,41,51).

Carr’ın dönemleştirilmelerinde üçüncü evre 1914’ten sonraki dönemi yoğun olarak kapsasa da 1870’li yılları başlangıç noktası olarak kabul eder. Carr bu dönemle

ilgili üç faktör ileri sürer: “Milletin daha aşağı seviyeleri de içerecek şekilde genişlemesi, dikkatin ekonomik güce kayması ve son olarak milliyetçiliğin ya da onu ortaya çıkaran unsurların yayılması” (Gellner, 1998: 47).

Milliyetçiliğin kökeni üzerine çalışan Hugh Seton Watson ve Douglas Jahnsen vatanseverlik ve sadakat üzerinden bu konuyu yorumlarlar. Bu durumu temele alarak Fransa’da ve İngiltere’de milliyetçiliğin ortaya çıkış tarihini 17.yy’a kadar götürürler. Elie Kedourie gibi başka tarihçiler ise, ulus devletlerin ve milliyetçilik bağlarının 18.yy’a kadar görülemeyeceğini iddia etmektedir (Billig, 2002: 30).

Milliyetçiliğe doktriner açıdan bakıldığında ise 19.yy’ın başlarında Avrupa’da ortaya çıkan ve gelişen bir doktrindir. Bu doktrin kendi hâkimiyetini kurabilecek yetenekte bir nüfus birimini tespit ve devlet kudretini yasal şekilde kullanabilme ölçülerini bünyesinde bulundurduğu iddiasındadır. Ayrıca toplumu gerektiği gibi düzenleyebilme kudretini de içerisinde barındırır (Taneri, 1993: 85).

19.yy’da milliyetçilik, yaygın şekilde bilinen ve tanınmış bir siyasi öğreti haline gelmiştir mesela Avrupa’yı yoğun şekilde etkileyen 1848 devriminin başlıca girdilerinden biri milliyetçiliktir (Heywood, 2016: 201).

Milletin 19.yy’da icat olması durumunda mucit olma rolü aydınlara uygun düşmektedir, fakat aydınların tasarımları ile mevcut millet anlayışının her zaman büyük benzerlik taşıdığı söylenemez (Tatar, 2008: 138). Nihayetinde Avrupa’da milliyetçiliğin bir fikir olarak uyanması ve gelişmesi yeni sayılabilecek, yakın dönemlere denk gelmektedir fakat yeni olmasına karşın oldukça hızlı bir gelişim gösterdiği söylenebilir (Ünal, 2001: 115). Fakat millet bilinci veya milliyetçilik tarihin belli bir zaman dilimine veya mekân bakımından belirli bir alana sıkıştırılarak izah edilebilecek bir olgu değildir (Tatar, 2008: 132).

Sonuçta Batı kökenli eserler milliyetçiliğin ortaya çıkış tarihi olarak Fransız ihtilalinin olduğu 1789 tarihini işaret etmektedir. Bu durum Batılı sosyal bilimciler açısından doğru kabul edilebilir. Dikkat edilmesi gereken asıl konu Türk milleti gibi kökü atiden istikbale giden toplumlarda milli şuurun ortaya çıkışının çok daha eski tarihlere rastlaması realitesidir.

2.1.5. Türk Milli Şuurunun ve Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Temelleri

Konu millet ve milliyetçilik şuru olduğunda Batı temelli eserlerde genellikle zaman ve uzam net bir şekilde ifade edilmektedir. Fakat uzam olarak Avrupa ve tarih olarak 1780'ler temele alındığında en azından Ötüken'den Türk milletine seslenen Bilge Kağanın sesini duymak mümkün olmayacaktır (Tatar, 2008: 132).

Her ne kadar günümüzde Türk denilince Atatürk liderliğinde 1923'te kurulan, Türkiye Cumhuriyeti içerisinde varlığını devam ettiren ana dil olarak Türkçeyi konuşan insanlar akla gelse de yeryüzüne bakıldığında ana dili Türkçe olduğu halde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşamayan milyonlarca Türk olduğu görülmektedir. Bu durum bizlere Türk'lerin Anadolu'ya gelmeden önce de binlerce yıllık bir tarihinin olduğunu göstermektedir (Güngör, 1993: 11).

Tarihsel süreç işleyişi açısından incelendiğinde Türklerin kültürel açıdan bağımsızlıklarına verdikleri büyük önem sebebiyle ve millet olarak çeşitli karakteristikleri bünyesinde taşıması nedeniyle tarihin seyrine yön veren İmparatorluklar ve devletler kurdukları karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihsel süreçleri önemseyen ciddi araştırmaların Türk'lerin Anadolu'ya gelmeden önceki tarihsel gelişimlerine ışık tuttuğu görülmektedir.

Doğu toplumlarını inceleyen Avrupa'nın önde gelen oryantalistleri, 18.yy'dan itibaren Türk, Çin, İslam kaynakları hakkında çeşitli çalışmalar yapmışlardır, bu çalışmalarda Türklerin Osmanlıdan önce de büyük medeniyetler kurdukları ve Türk dilinin, Türk milletinin tarihi zenginliğine işaret ettiği ifade edilmiş ve Türk tarihinin karanlık noktaları aydınlatılmaya çalışılmıştır (Sarınay, 1994: 49). Türk milletinin tarihine bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı, Selçuklu devleti dönemlerinden öncede Türk'lerin Dünya tarihine etkide bulunan önemli izleri olduğu söylenebilir.

Türkleri belirli bir zaman ve mekân dairesinde ele almak kolay bir mesele değildir (Güngör,1992: 48) fakat köken itibari ile mekânsal açıdan incelendiğinde anayurt olarak adlandırabileceğimiz Orta Asya'dan başta iklim ve kuraklık gibi önemli değişimlere uyum sağlamak için, çeşitli sebeplerle göç etmek durumunda kaldıkları görülmektedir. Diğer taraftan sınır olarak yalnızca belirli bir bölgeyi görmedikleri için varlıklarını devam ettirdikleri her süreçte daha uygun yurt arayışları içerisine girmişlerdir (Gül, 2007: 55,56).

İlk Türkler olarak tanımlayabileceğimiz bizim eski atalarımız, günümüzde Orta Asya olarak bilinen Altay Dağları ile Tanrı Dağları arasında varlıklarını devam ettirmekteydi (Güngör, 1993: 11). Bu sebeple günümüzde Ural Altay adı altında bilinen diller ile milletler Turan dilleri ve Turan kavimleri şeklinde ifade edilmektedir mesela eski İran kayıtlarında Firdevsi'nin kaleme aldığı Şahnamede Türk'lerin yaşadığı bölgelerin ve ülkelerin Turan bölgeleri olarak anıldığı görülmektedir (Güngör, 1993: 13).

Çeşitli teoriler öne sürülüp, çeşitli tartışmalar ortaya konulsa dahi Türkler Ural Altay ırkı olarak bilinen ırkın bir mensubu değillerdir. Bunlarla oldukça uzun bir zaman medeniyet ve siyaset bakımından birlikte yaşamışlar ve hareket etmişlerdir fakat dışardan dikkatsiz biçimde bakıldığında, Türklerin bunlarla bir benzerlikleri söz konusu olsa dahi bilinenin aksine bu benzerlik birlikte yaşanan karşılıklı iletişim ve etkileşimin bir ürünüdür (Gökalp, 1989: 22).

Eski Türkler ayrı bir millet oldukları için birçok disiplin tarafından incelenen “Asıl kök” leri yoktur çünkü Türkler tarihin oldukça eski bölümlerinden ve zaman diliminden beri var olan, bilinen ve varlıklarını sürdüren bağımsız bir millettir, ayrıca sayı bakımından bir millet olacak kadar fazladırlar (Gökalp, 1989: 23; Gökalp, 1991: 17). Türkler kendilerini dil ve din bakımından diğer milletlerden ayrı bir yere konumlandırıdıkları (Gökalp, 1987: 12) için Türk milletini başka bir milletin devamı ya da tarihsel bir parçası olarak görmenin tek başına bir millet olan Türk milletinin doğasına aykırı olduğu söylenebilir.

En eski atalarımız iletişimsel açıdan aynı dili konuştukları için tek bir millet olduklarını anlamışlardır böylece Türk dilinin atalarımızın birlik ve beraberliğinde oldukça başat ve önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür (Güngör, 1993: 12). Türk milletinin bu dönemini, milletimizin çocukluk dönemi olarak görmek mümkündür, bütün milletler çocukluk çağında sahip oldukları temel özellikleri ve nitelikleri geliştirerek bir ileri safhaya geçmektedir (Güngör, 1992: 49). Yani tıpkı bir insanda olduğu gibi milletleri de dönemlerine ve şartlarına göre çeşitli safhalara ayırmak mümkündür.

Milliyetçiliğin doğuşuyla ilgili Avrupa temelli görüşler, Fransız ihtilalini Batı dünyasındaki milliyetçiliğin doğuşunda oldukça etkin bir noktaya konumlandırmaktadır

fakat Türk milli bilinci için Fransız ihtilalini bir tarih olarak göstermek isabetli bir fikir olmayacaktır (Kafesoğlu, Tarihsiz: 12,13).

Dilsel ögeler temele alındığında, eski Türklerde “Boy” sözcüğünün bağımsız bir Türk topluluğu anlamına geldiği, “Boy” sözcüğünün asıl anlamı insan vücudunun tamamıyken, günümüzde kullandığımız millet sözcüğünün ise budun sözcüğü ile karşılandığı bilinmektedir, özellikle Orhun yazıtlarında “Türk Budun” yani Türk milleti hitabı sıkça kullanılmıştır (Taneri, 1993: 92, 93). Orhun kitabeleri Türk milletinin milli şuurunun çok eski tarihlere dayandığının önemli bir kanıtıdır, bu kitabelerde Göktürk hakani Türkleri dünya üzerinde ki tek lider millet olarak tanımlamaktadır ve sevgi saygı ile övmektedir (Kafesoğlu, Tarihsiz: 13).

Orhun kitabeleri başta olmak üzere Asya hun İmparatorluğunun önemli hükümdarlarından biri olan Çiçinin millete verdiği nutuktada millet bilincinin varlığı açıkça göz önünde bulunmaktadır (Sarıay, 1994: 23). Buradan hareketle Türklerde milli bilincin, yani milliyetçilik şuurunun ortaya çıkışının oldukça eski dönemlere denk geldiğini söylemek mümkündür (Ünal, 2001: 115; Sarıay, 1994: 23).

Millet olmayı başarmış her şahsiyetli toplumun kendine has özellikleri vardır (Köseoğlu, 1997: 19) bu sebeple Türk’lerdeki milliyetçiliğin de birçok önemli özelliği mevcuttur. Bunlardan en önemlisi tarihte ilk defa görülmesidir ve beşer hayatının oldukça ileri bir aşamasında varoluşudur (Kafesoğlu, Tarihsiz: 12).

Türk tarihindeki milliyetçiliğin, Türk milletinin karakteristik özellikleriyle oldukça iç içe geçmiş durumda olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Tarihimiz boyunca kurulmuş ve tarih sahnesine çıkmış Türk devletlerinin tamamında şuur ve farkındalık düzeyi yüksek bir milliyetçilikten ancak bu şekilde bahsedilebiliriz. Zaten böyle bir durum söz konusu olmasa günümüze doğru gelen süreçte Türk milletinin bu denli büyük devletler kurmasının mümkün olamayacağı bilinen bir gerçektir (Ünal, 2001: 118).

Türk milletinin Asya Avrupa ile Afrikada büyük devletler kuran bir millet olmasının temelinde, anavatanından getirdikleri baskın kültürleri ve uzak diyarları kendilerine yurt edinebilme yeteneklerinin yattığı ifade edilebilirken, bu baskın kültürün içerisindeki önemli unsurların başında ise kuvvetli bir millet olma şuru yatmaktadır (Sarıay, 1994: 24).

Türklerdeki millet bilinci kut anlayışıyla da alakalıdır “Türk milleti yok olmasın diye Tanrı İlteriş Kağanı Türk milletinin başına getirdi” düşüncesi yönetimin Tanrı tarafından tayin edildiği düşüncesini de beraberinde getirmiştir (Taneri, 1993: 89).

Sonuç olarak Türkler’de millet kavramı ve bilincinin tarihleri ile başladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Milletin ve hakanın durumunun Tanrı tarafından yönlendirildiğine inanılırken, Türkler Tanrı için, “İl veren Tanrı” adını kullanmışlardır, mesela Göktürkler devletin kilit taşı olarak milleti görmüşler ve devletin asıl sahibi olarak millete yönelmişlerdir (Taneri, 1993: 88).

2.1.6. Türk’lerin İmparatorluğunda Milliyetçilik

Türklerde millet bilinci İslam’ı kabul ettikten sonra ki dönemler de de uzun süre yaşamıştır fakat İmparatorluklar çağında Osmanlının ve diğer İmparatorlukların genel özellikleri sebebiyle, yani çok uluslu yapıların dönemsel şartlarıyla bu dönem de millet bilincinin farklı bir aşamaya geçtiği ifade edilebilir (Sarımay, 1994: 23).

I. Murat döneminde Osmanlı devletinin genişleyen topraklarını ve sınırlarını korumak üzere Yeniçeri Ocağı kurulmuştur. Yeniçeri Ocağı milli bilincin bir yansıması olarak, düzenli, maaşlı ve merkezi bir ordu sisteminin ilk örneklerindendir (Eryılmaz, 2013: 101). Erken dönem Osmanlısında Türk millet bilincine yönelik önemli işaretler ise özellikle II. Murat döneminde görülmektedir. Onun döneminde eski Türk boylarının tarihini ele alan “Reşid El Din Tarihi” adlı eser Farsçadan Türkçeye çevirilmiş, böylece İslam öncesi dönemlerle ilgili ciddi eserler tekrar gözden geçirilmiş ve Orta Asya Türk gelenekleriyle bir bağlantı kurularak Osmanlı hanedanının soyu Oğuzlara dayandırılmıştır (Sarımay, 1994: 24). Yine de İmparatorluk döneminde Osmanlı Türklerinin neredeyse tamamı İslam kültürüne uyum sağlamıştır (Bayraktutan, 1996: 60).

Konjonktürel değişmelerle beraber 1453ten sonra Osmanlı İmparatorluğu milletler karması bir İmparatorluk olmuştur. Devlet yönetimindeki egemen olan politika bir arada tutma politikasıdır bu sebeple, çok uluslu ve çok farklı unsurların varoluşu Osmanlı devletinde millet fikrinin İmparatorluk fikrine kaymasına sebep olmuştur ve bu tarihten sonra milletin Osmanlı’da yalnızca Türkleri kapsamadığını söylemek mümkündür (Taneri, 1993: 99). Tam da bu dönem de Osmanlı İmparatorluğunda

dönemin zorunlu şartları sebebiyle Osmanlı milleti yaratma çabasının hâkim olduğu söylenebilir (Bayraktutan, 1996: 51).

Osmanlı milletinin dinsel cemaatlere göre bölünmesi ve sınıflı bir yapının varlığına karşı çıkılması, Osmanlıda ki temel toplumsal ayrımın millet ve dini inanç eksenli gerçekleşmesine neden olmuştur (Bayraktutan, 1996: 50). Dini eksenli ayrımlar toplum içerisinde sosyolojik anlamda pekiştikten sonra İmparatorluğun kurucusu, yöneticisi ve tebaanın büyük çoğunu oluşturan Türk'lerin milli özelliklerinin İslami pota içerisinde eridiği, bu sebeple belirli bir dönem Türk'ün aynı zamanda Müslüman olmakla aynı anlama geldiği bilinmektedir. Yine de İslam'a inanan milletlerden hiçbiri kendi milli kimliğini bu denli İslam ümmeti içerisinde eritme gayretinde olmamıştır (Sarınay, 1994: 25).

İslam ile oldukça içli dışlı olunan Osmanlı İmparatorluğunun bu dönemi değerlendirildiğinde bazı görüşlere göre, Türk kültürü milli karakterden ve sosyal yaşam biçiminden uzaklaşmış ve daha çok Arap Fars kültürüne tabi olmuştur. Fakat böyle bir şey söylenebilmesi için Türk kültürünün İmparatorluk döneminde kültür seviyesinin bu iki kültürden daha aşağı olması gerekmektedir. Bu durum ise dönemin şartları incelendiğinde pek olanaklı değildir (Güngör, 1992: 49).

Klasik dönem Osmanlısındaki temel kodlar milliyetçiliğe dönüşmekten oldukça uzaktır çünkü Osmanlı çok kültürlü çok uluslu ve çok etnik kökene sahip oldukça farklı bir yapılanmadır (Öğün, 2004: 186). Bu yapılanma milliyetçilikten ziyade konjonktürel özellikleri içerisinde barındıran bir hoşgörü yapılanmasıdır. Ayrıca İmparatorluk ordusuyla, bürokrasisi ile devlet başkanı ile Türklerin İmparatorluğu idi yani Türkler İmparatorluğun idari mekanizmalarının ağır yükünü işletmek gayretindeydiler. İmparatorluk döneminde Türklerin kendilerinin olan bir İmparatorlukta milliyetçilik duygusuna girişi beklenemezdi (Kafesoğlu, Tarihsiz: 14). Keza İmparatorlukta Türklerin milliyetçilik duygusunu önleyen en önemli konunun İmparatorluğun devamına olan inançta yattığı bilinmektedir (Sarınay, 1994: 21).

Klasik dönem Osmanlı toplum düzeninin ve yönetim felsefesinin temeli, “Adalet çemberi” ya da “Hakkaniyet çemberi” adı verilen yapılarla formüle edilebilir. Osmanlı yönetim felsefesinde ve toplum anlayışında hakkaniyet çemberinin temel yapı taşları: adalet, devlet şeriat, hükümlerlik, ordu, servet ve halktır. Bu dönemde bu parçaların her

biri toplumun devamı için temel ve hayati olarak görülmüştür. Bu halkalardan herhangi birinin çökmesi durumunda devletinde çökeceği düşünülmüştür (Korkmaz, 2006: 171).

16. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan milliyet fikri ve millet olma bilinci Avrupa siyasi tarihinde ve buna bağlı olarak Avrupa siyasi tarihinin bünyesinde yapısal bir değişim yaratmıştır (Ünal, 2001: 117). Bu yoğun milliyetçilik dönemi ve daha sonra filizlenen hürriyet fikri milliyetçiliğin yayılmasıyla devam eden süreç ile birlikte, Osmanlı İmparatorluğunda ayaklanmalara yol açarak hem çok uluslu yapıyı hem de devletin birliği ve bütünlüğünü tehdit etmeye başlamıştır (Sarinay, 1994: 16).

Osmanlı İmparatorluğu özelinde bakıldığında milliyetçilik önce bir yabancı propagandası olarak ve buna bağlı bir şekilde, siyasi hedeflerle Hristiyan unsurlar arasında yayılmaya ve gelişmeye başlamıştır (Sarinay, 1994: 16).

Ayrılkı unsurlara karşı ilk tedbirler padişahlar tarafından alınmaya çalışılmıştır. Bu anlamda dikkat çeken ilk padişah III. Selim (1789-1807)' dir. III. Selim "Yeni Düzen" bir diğeri adıyla (Nizam-ı Cedid) reformları kapsamında Avrupada ki başkentlere elçilikler açmış, modernleşme hamlelerine imza atmış ve Batı kavramı ilk defa onun döneminde kabul edilmiştir.

Bu dönemde ki ayrılkı unsurlara karşı değişimi hedefleyen padişahlardan bir diğeri ise II. Mahmut'tur. II. Mahmut dönemi tüm Osmanlı kurumlarının yeniden yapılandırılması çalışmalarıyla geçmiştir. Rüşvet ve yolsuzluklarla mücadele; şeyhülislamın bakanlar kuruluna bağlanması, vakıfların devletin denetimine alınması gibi hamlelerle milli birliğin yeniden tahsis edilmesi amaçlanmıştır (Eryılmaz, 2013: 146).

Osmanlı İmparatorluğu merkezi otoriteyi sağlamak ve gelir kaynaklarını korumak için yönetici sınıf ile reaya arasındaki geçişleri mümkün olduğu kadar sınırlandırmaya çalışmıştır. Böylelikle otoritenin sağlanacağı ve gelir düzeyinin dengeleneceği düşünülmüştür (Korkmaz, 2006: 134).

Osmanlı İmparatorluğu, en azından merkezi bölgelerinde ve kuruluş döneminden sonraki aşamalarda, İbni Haldun'un dünyasındaki iki yaygın özellikten farklı olması açısından İslam dünyasında bir istisna oluşturur. Tek tek bireylerin iş başına geldiği elit sistemle millet sisteminin gelişmiş versiyonu birleştirilmiştir. Memlûklüler tipinde bir yönetici sınıf, zayıf dinsel toplulukların üzerine oturtulmuştur. Millet sistemi

İmparatorluğun etkin biçimde yönetilen bölümlerinde oldukça yaygındır (Gellner: 1998: 124).

Hem yabancı unsurlardaki ayrılıkçı ve milliyetçi fikirler hem de Osmanlı devletin 17.yy ın sonlarından itibaren 19.yy'a kadar toprak kaybetmesine bağlı olarak, Osmanlı devlet adamları ve aydınlar İmparatorluğu yıkılmaktan kurtaracak çeşitli çareler ve fikirler önermişlerdir (Sarıay, 1994: 33,34).

19. yy Osmanlısında toplumsal farklılaşma ve tabakalaşma açısından önemli olgulardan bir diğeri de, Osmanlı demografik yapısında meydana gelen köklü değişikliklerdir. Bu dönemde bir taraftan İmparatorluğun genel nüfusu azalırken, diğer taraftan da daralan sınırlar sebebiyle Müslüman Türk nüfusu gitgide artmıştır. Genel nüfus kaybı toprak kaybına, Müslüman Türk nüfusunda ki artış ise kaybedilen topraklardan gelen göçe bağlıdır (Korkmaz, 2006: 146).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki batılılaşma çabaları ile siyasi ve düşünsel alandaki fikir hareketlerimizin olgunlaşmasına dair sürecin 1839 Tanzimat Fermanı ile başladığı söylenebilir. Bu süreç 1856'da ilan edilen ıslahat Fermanı ile başlamış, 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanı ile devam etmiştir. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile kesintiye uğramış gibi gözükse de 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ile yeniden canlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunu kurtarmaya dönük çeşitli fikirlerde bu dönemde ortaya atılmıştır (Çetintaş, 2018: 311; Öztürk ve Karadeniz, 2015: 404).

İttihat ve terakkinin 1839-56 döneminden beri millet temelli bir devlet kurma amacı gittikçe yeni boyutlar kazanmıştır. 1908'den sonra din birliği üzerine kurulmuş millet anlamı dili geleneği, ırkı ve bir dereceye kadar tarihi de kapsayacak şekilde genişlemeye yüz tutmuştur. Böylece İttihat ve Terakki döneminde devlet müdahalesi olmadan milliyetçilik geleceğe yönelik bir ideoloji haline gelmiştir, yani kesin şeklini almasada ittihat terakki devri süresince baş tartışma konusu olmuştur (Karpas, 2005: 29).

Gerçek anlamda İttihat ve Terakki hareketi, 19.yy boyunca artan azınlık girişimlerine ve Avrupalı devletlerin gerek ekonomik gerekse siyasi alanda müdahale girişimlerine karşı, İmparatorluk içindeki Türk unsurunun üstünlük kurma mücadelesi olarak değerlendirilebilir. İttihat ve terakki iktidara ağırlığını koyduktan sonra çeşitli girişimlerle kapitülasyonları kaldırmaya çalışmıştır (Sander, 2014: 327).

Jön Türkler 1908’de ayaklanarak parlamentoyu yürürlüğe soktuklarında hürriyeti gelecekteki ve geçmişte ki bütün sorunları çözmeye aday bir kavram olarak değerlendirmişlerdir Hürriyetin barışçı çok dinli ve çok kavimli ortak bir yaşam modelini hayata geçirmeye gücü yeten bir kavram olduğu propaganda yoluyla çeşitli kesimlere ulaştırılmaya çalışılmıştır (Karpas, 2017: 200).

Siyasi ve demografik alanda bu tür gelişmeler meydana gelirken, Osmanlıda eş zamanlı olarak bir aydın muhalefeti ortaya çıkmıştır, yeni Osmanlılar bu aydın muhalefedinin başını çekmektedir, yeni Osmanlıların kendi dönemleri için çelişkili görünmesine karşın tutarlı olan ilerleme, özgürlük, meşrutiyet, vatanseverlik fikirleri Türk aydınını oldukça derinden etkilemiştir (Sarıay, 1994: 37). Türk aydınının ortaya koyduğu reçetelerde 3 seçenek dikkatleri çekmektedir bunlar: Osmanlıcılık, İslamcılık ve milliyetçiliktir, Yusuf Akçura bunlardan birinin tercih edilmesi taraftarı iken, Sosyolojimizin kurucusu ve öncüsü olan Ziya Gökalp ilk döneminde üç fikrin de sentezini önermiştir (Kaçmazoğlu, 2012: 13).

Milliyetçi fikirlerin ana doğuş noktası genellikle şehirler olduğu gibi Osmanlı’ya kurtuluş reçetesi arayan aydınlarda, Osmanlı’nın son dönemlerinde Batı merkezli düşünce sisteminde yetişen varsıl üst sınıf ailelerin çocuklarıdır iyi eğitim gören bu isimler milliyetçi harekette etkin ve hâkim rol oynamışlardır (Bayraktutan, 1996: 12)

Osmanlının temel sorunlarına odaklanan bu aydınlar Osmanlının kurtuluşunu sağlayacak çeşitli siyasi tercihler üzerine odaklanmışlar ve konjonktürü değerlendirerek farklı fikirler öne sürmüşlerdir. Bu fikirler İmparatorluğun sona doğru yaklaştığı, 1860’lardan itibaren Avrupada eğitim gören aydınlar tarafından daha net bir biçimde algılanmıştır (Kaçmazoğlu, 2012: 13).

1908’den sonra milliyetçi çevrelerde Türk kimliği tanımlanırken dine ve kavmiyete dayanan milliyetçilik üzerinden bir tartışma başlamıştır. Akçura milli kimliğin temeline ırk soy ve kavmiyeti alırken dini ikinci sıraya yerleştirmiştir, dolayısıyla Akçura dini kamusal alandan çıkararak laik bir zihniyeti temele almıştır. Başlangıçta Pantürkizm’i savunan Ziya Gökalp ise 1916’da uluslararası Türklükle arasına mesafe koyarken Anadolu ve Rumeli Türklerinin kültürünü temele alan bir Türk milliyetçiliğini savunmaya başlamıştır (Karpas, 2017: 201).

Bu dönemde ortaya çıkan Türk milliyetçiliği fikri Türk aydınlarınca benimsenmiştir. İmparatorluğun çeşitli din ve milletlerden meydana gelen farklı yapısı içinde kendini bulma ve diğer milletlerin başkaldırılarına bir tepki olarak doğmuştur, dolayısıyla Türk milliyetçiliği 19.yy'da gelişen siyasi sosyal ve kültürel gelişmelerle doğrudan alakalıdır (Sarınay, 1994: 25). Bu bağlamda Türk milliyetçiliğinin Osmanlı içinde oldukça etkin olabileceği değerlendirilmesinin İmparatorluğun son dönemlerinde yoğun biçimde dile getirildiği söylenebilir (Kaçmazoğlu, 2012: 13).

19. yy'ın ortalarında yaşanan bu gelişmelerle birlikte Ahmet Vefik Paşa Osmanlı'da ki Türk milliyetçiliği fikrini ilmi bir temele oturtmak istemiştir. Türkçülüğü Filoloji ve Tarih alanında ilk işleyenlerden biri de Mustafa Celaleddin Paşa'dır 'Eski ve Yeni Türkler' adlı eserinde Türk milletinin kuvvetine ve tarih sahnesinde üstlendiği role vurgu yapmıştır. Diğer taraftan 1884' de yayınlanmaya başlanan Ahenk ve Hizmet gazeteleri de Türk milliyetçiliği fikrinin Anadolu'da yeniden kıvılcımlanmasını hedeflemiştir (Tonguç,2015: 98).

Özellikle Tanzimat'tan sonraki dönemde, İbrahim Şinasi ile başlayan dilde sadeleşme hareketi edebiyat alanında etkinliğini göstermeye başlamıştır. Bu hareket devlet adamlarınca desteklenmiş ve Türk milliyetçiliği fikrinin hızla yayılmasına yardımcı olmuştur. Diğer taraftan Türk Milliyetçiliği fikrine aşağı yukarı aynı dönemde Namık kemal, Ziya Paşa, Abdulhak Hamit Tarhan, Halit Ziya Uşaklıgil, Şemsettin Sami, Mehmet Emin Yurdakul, Necip Asım, Ahmet Mithat Efendi, gibi önemli şahsiyetler de ciddi anlamda katkı sağlanmışlardır (Tonguç,2015: 99). 19.yy'ın sonları ile 20.yy'ın ilk dönemlerinde ise Gaspıralı İsmail, Veled Çelebi, Raif Paşazade, Ahmet Hikmet, Ahmet Cevdet, Tunalı Hilmi, Emrullah Efendi, Yusuf Akçura gibi önemli isimler ön plana çıkmıştır.

Yine aynı dönemde çağdaş Türk milliyetçiliğinin dört büyük ismi karşımıza çıkmaktadır. Bu isimler Ziya Gökalp, Ali Suavi, Süleyman Paşa, Rıza Nur gibi önemli isimlerdir, bu isimlerin en büyük özellikleri hiçbir milletin kültürüne aşırı sempati beslememeleri ve bu kültürlerden yoğun şekilde yararlanmamış olmalarıdır, ayrıca bu isimlerin bir diğer ortak özelliği ise Türk milletinin üstünlüğü ve büyüklüğüne olan inançlarıdır (Ekşi, 2007: 43).

Tanzimat sonrası dönemde, milliyetçilik aydınlarından bağımsız olarak düşünüldüğünde milliyetçi ayaklanmalara karşı İmparatorluğun Türk unsurunda, yabancı unsurlardaki erken bağımsızlık fikrine karşı daha geç bir bilinçlenme söz konusudur. Bunun sebebi Osmanlının hem yönetici kesiminin hem de tebaanın büyük bir kısmının Türk oluşudur (Sarınay, 1994: 20,21). Bu sebeple Türk milliyetçiliğinin gelişim süreci bakımından, Batılı burjuva anlayışına dayanan çeşitli milliyetçilik akımlarıyla hiçbir alakasının olmadığı rahatlıkla ifade edilebilir (Kaçmazoğlu, 2012: 13).

18.yy'dan itibaren yani Fransız ihtilalinin izlerinin belirgin şekilde görünmeye başladığı dönemde millet bilincinin zarara uğrattığı en önemli unsur çok uluslu İmparatorluklar olarak gösterilebilirken milliyetçi akımlardan zararlı çıkan ulusların başında Türkler ve bir Türk İmparatorluğu olan Osmanlı İmparatorluğu gelmektedir (Sarınay, 1994: 16). 19.yy'da otokratik ve çok uluslu İmparatorluklara örnek olarak Osmanlı'ya benzer bir biçimde Avusturya Macaristan, Rusya İmparatorluğu gibi İmparatorluklarda çeşitli milliyetçi akımlar sonucunda yıkılmıştır, dolayısıyla 19.yy ulus devlet inşa etme dönemi olarak anılır (Heywood, 2016: 202,203). 19.yy'ın kaderi milli devlet ve milliyetçi hareketler tarafından belirlenmiştir (Sarınay, 1994: 15). 19.yy'ın başında milli devletlerin sayısı oldukça az olduğu için, bu dönemde zihinleri kurcalayan bir diğer sorunda milliyet olarak sınıflandırılabilen Avrupa halklarının hangilerinin devlet olabilme aşamasına ulaşabileceğiydi (Hobsbawm, 1995, 40).

Bu bağlamda 19.yy'da siyasi ve sosyal yapılar önemli şekilde değişime gerek duymuştur bu durum 20.yy'da da devam ederek günümüz dünyasını şekillendirmiştir (Sarınay, 1994: 14).

Sonuç olarak Osmanlının kuruluş döneminde ve çok uluslu bir yapıya dönüşümüne giden süreçte milliyetçiliğin izlerini görmek mümkündür. Ancak çok uluslu yapıyla beraber “Osmanlılık” kimliğine vurgu artmıştır. Gerileme ve çöküş döneminde milliyetçilik Hristiyan tebaa ve Arap'larda yaygın şekilde görülmeye başlanmıştır. Özellikle Tanzimattan sonraki dönemde ise Türk aydını Osmanlının kurtuluş reçetesi olarak Türk milliyetçiliğini işaret etmiştir ve bu fikir milli Türk devletinin kuruluşuna da kaynaklık etmiştir.

2.1.7. Mustafa Kemal Atatürk ve Milliyetçilik

Atatürk'ün doğumuna denk gelen dönem yani 1800'lerin sonu kürede dengelerin yeniden oluştuğu önemli bir zamana denk gelmektedir. Bu dönemde farklı ideolojilerin kendi etkinlik alanlarını sürdürmek adına yoğun biçimde çatışma içerisinde olduğu söylenebilir. İmparatorlukların son çağı olarak adlandırılabilen bu dönemin hâkim fikri ise milliyetçiliktir.

Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde asker sivil ve aydınlar arasında milliyetçilik fikri başat unsur olarak dikkat çekmektedir. Atatürk'te kendi döneminde var olan diğer fikir akımlarına itibar etmemiştir. Atatürk'ün eylem ve söylemlerinde, hem cumhuriyet öncesi milli mücadele döneminde hem de Cumhuriyetin kuruluşu ile sonrasındaki uygulamalarında Türk milliyetçiliğinin izlerini görmek mümkündür.

Osmanlı'nın son döneminde asker, sivil, aydın ve çeşitli kesimler üzerindeki etkisiyle Türk milliyetçiliği fikri Anadolu'da yeni bir ulus devletin kurulmasında en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Çetin, 2002: 17).

Osmanlı'nın son döneminde devletin ve aydınların Türk milliyetçiliğine destek vermesi zorunluluktan öte zamanın şartlarına göre ortaya çıkan önemli bir ihtiyaç olarak görülebilir. Aynı dönemde Türk milliyetçiliğine yakın olmayan çeşitli görüşlerdeki aydınların bakış açıları arasında bile Türk milliyetçiliği; İslamcılık ve Osmanlıcılıktan siyasi arenada daha güçlü görülen bir fikirdir (Uçar, 2012: 42). Cumhuriyet öncesi dönemdeki bu önemli boyutu içerisinde barındırması sebebiyle, Türk milliyetçiliği ideolojisi Cumhuriyetin kurulmasına kaynaklık etmiştir (Uçar, 2012: 42).

Türkiye Cumhuriyetinin temeline konan harçta emeği olanlar mevcut gerçekliği ıskalamadan stratejik bir yaklaşım ile olayı ele almışlardır. Cumhuriyetin kuruluşunda emeği olan ve düşüncelerini milletin geleceğine tahsis eden önemli isimlerden biri Ziya Gökalp'tir (Yeniçeri, 2003: 51,52).

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı ile Ziya Gökalp'in milliyetçilik anlayışları oldukça içli dışlıdır. Bu bakımından Atatürk dönemi toplumsal siyaset oldukça ülkücüdür. Düşün düzeyindeki bu ülkücülük devletçilik yoluyla ekonomik alanda kendini gösterirken, halkçılık ise yalnızca toplumsal siyasetin bir simgesi değil, ekonomik izleri de içerisinde barındırmaktaydı (Kongar, 1976: 121).

Cumhuriyetin temeline konan harçta emeği olan önemli Türk milliyetçilerinden bir diğeri ise Yusuf Akçura'dır. Akçura, Atatürk'ün tarih konusundaki merakının karşılanmasında gerekli kaynakların sağlanmasında geniş bir tarih kültürüne ve bilgi birikimine sahip olmasında dönemin aydınlarından biri olarak her zaman ön plana çıkmıştır. Böylece Akçura fikirleriyle Atatürk'ün yakın çevresinde bulunan ona danışmanlık yapan ve Türk ulus devletinin ideolojik ve felsefi temellerine katkıda bulunan bir aydın olarak karşımıza çıkar (Uçar, 2012: 43).

Atatürk milliyetçilik akımının bütün İmparatorlukları ağır sarsıntılara uğrattığı bu dönemde dünyaya gelmiş (Sander,2014: 415) hayatının en önemli safhalarını gelişen olayları bizzat yaşayıp gözlemleyerek ulaştığı kuvvetli fikirlerle sürdürmüştür. Osmanlı devletinin varlığının devamı için İslamcılık, Osmanlıcılık gibi fikirlere itibar etmemiştir. Osmanlı devlet adamlarının Türk milliyetçiliğine karşı olumsuz tavırlarını da hiç tasvip etmemiştir (Keskin, 1999: 102).

Atatürk Osmanlı İmparatorluğunun kültürel birikimini göz önüne alırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kültürel öğelerle desteklenmesi gerektiğini çok iyi anlamıştır. Bu nedenle ömrünün büyük bir bölümünde yaptığı gibi son dönemlerinde de Türk milliyetçiliğini güçlendirmek için Türk milletinin tarihsel kökenini ön plana çıkararak kültürel bir ikiliğe karşı oldukça özenli uygulamaları hayata geçirmiştir (Kongar, 1976: 120). Bu açıdan cumhuriyetin kuruluşu, Osmanlı'nın İmparatorluğunun yapı ve misyonunda ya da işlevindeki sistematik bir değişimi ifade eder. Bu değişim, siyasi rejim ve medeniyet anlayışında da kendini gösterir. Tanzimat' ın ilanıyla başlayan batılılaşma hareketleri, Cumhuriyetin temelini oluşturan isimler tarafından yetersiz görülmüş ve radikal bir değişim programı uygulamak Atatürk'ün temel politikası olmuştur (Eryılmaz, 2013: 150).

Cumhuriyeti kuran irade dışarıda dönemin siyasi dengelerini gözetirken, içeride önceliğe Türklüğü alan bir anlayış ortaya koymuş, böylelikle kurumsallaşma sürecine henüz kurtuluş savaşı devam ederken başlatmıştır. Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk, sadece önceki yönetim modelini terk etmekle kalmamış, ülkenin ihtiyacından doğan inkılapları da sırasıyla uygulamaya koymuştur. Bu inkılaplar ekonomik, sosyolojik ve bilişsel açımları olan köklü değişimleri kapsamaktadır (Alıncak ve Yıkıcı, 2019: 26).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Atatürk bir taraftan ekonomik ve siyasi sorunlarla ilgili uğraş verirken diğer taraftan da son yılları savaşla geçen halkın özgüvenini yeniden kazanması amacıyla kendi kimliğini benimsetecek milli kurumlar oluşturarak yeni devleti Türk kimliği üzerinden inşa etmeye hedeflemiştir (Alıncak ve Yıkıcı, 2019: 26).

Cumhuriyet kurulduktan sonra Atatürk çeşitli inkılaplar aracılığıyla Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan tüm etnik ve dinsel grupları Türklük potası içerisine dâhil etmeyi hedeflemiştir. Oluşturulan milliyetçi anlayış hiçbir dine, zümreye, sınıfa, etnik gruba öncelik tanımayan ve eşitlikçi hümanizmi temele alan önemli bir düşünce tarzıdır, bu düşünce tarzı Türklük eksenini hareket eden yeni Cumhuriyetin çimentosu olarak görülebilir (Külebi, 2012: 403).

Cumhuriyet kurulduktan sonraki yıllarda da milliyetçiliğin gücü ve etkisi büyüktür. Bu dönemde ortaya çıkan kalkınma ve modernleşme politikalarında da bu izleri görmek mümkündür. Bu kalkınma politikaları gerilikten kurtulmayı ve Atatürk'ün ifadesiyle “Muasır Medeniyetler Seviyesine Ulaşmayı” hedeflemektedir (Atasoy, 2012: 354).

Atatürk uygulamayı hedeflediği inkılaplarla bir taraftan milli bir kimlik inşa etmeyi hedeflerken diğer taraftan da çeşitli kurumlar aracılığıyla Türklüğü kurumsallaştırmayı hedeflemiştir. Atatürk döneminde kurulan TDK ve TTK'yı bu kurumsallaşmanın en iyi örnekleri sayılabilir, bu kurumlarda milliyetçiliğin yoğun izlerini görmek mümkündür. 1931' de kurulan Türk Tarih Kurumu ile 1932' de kurulan Türk Dil Kurumunun temel ilkeleri ve misyonu incelendiğinde Türk tarihindeki kopukluğa çözüm aradığı görülmektedir, bunun yanı sıra Türk tarihinin Osmanlıdan ibaret olmadığı ve Orta Asya'ya dayanan tarihi ve geçmişi köklü bir millet olduğu görüşünde yapılan çalışmalarla desteklenmiştir.

Türkiye'nin modernleşme sürecinde dikkat çeken bir diğer yönde, modernleşme ideolojisinin şematik bir biçimde gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Durkheim ya da başka bir batılı aydının Türk aydını üzerindeki etkisi ne olursa olsun, açık seçik biçimde telaffuz edilen bir “Modernite” algıları yoktur. Bu olgu Türkiye'yi Marksizm'in etkisi altında modernleşmeye çalışan ülkelerden ayırır. Devleti ya da toplumu modernleştirme gayreti devletin kutsallığına dayandırılmıştır (Gellner, 1998: 115,116).

Atatürk cumhuriyet sonrası dönemde söylemleri aracılığıyla tarihi referans kılarak Türklüğü ön plana çıkarmıştır. Tarihi statik olmaktan kurtarmak istemiş, daima dinamik bir karakter ile yeni nesillerin yurt ve millet tarihi üzerinde çalışmasını istemiştir (Keskin, 1999: 109). Dolayısıyla Atatürk'ün Türk tarihinin gelecek nesillere kılavuz niteliği taşıdığına olan inancını şu ifadelerinde görmek mümkündür “Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır”(İnan, 1971: 111).

Atatürk'te ki milliyetçilik anlayışının izlerine yalnızca tarih alanında değil, temel eğitim hayatına dönük sözlerinde de rastlamak mümkündür. Eğitime dönük şu sözleri tipik, gerçekçi ve milliyetçi bir uyarıdır “Yetiyecek ve yetismekte olan gençlerimize ve çocuklarımıza herşeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığına Türk benliğine Türklük şuuruna düşman olanlarla mücadeleyi öğreteceğiz” (Hatipoğlu, 2012: 510).

Atatürk tarih ve eğitimin yanısıra sanat ve edebiyat aracılığıyla da Türk'lüğüyle övünen ve milletin varlığındaki asıl güce inanan önemli bir kişiliktir. Türk milletin gelişimine dönük söylemlerinde de Türk milliyetçiliğinin izleri açıktır (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 60). Atatürk Türk milliyetçiliğini “İlerleme ve gelişme yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde bütün muasır medeniyetlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimai heyetinin hususi seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmaktır” şeklinde tanımlar (İnan: 1971: 59).

Cumhuriyetin onuncu yılının sonunda tutkulu bir biçimde millete seslenirken “Ne Mutlu Türküm Diyene” şeklinde hitap etmiştir. Burada Türk olmak kadar kendini Türk hissetmek ve Türküm diyebilmenin önemine vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla Türk tarihinin yeni kısmını oluşturan ve Atatürk'ün liderliğinde geçen yıllarda Türk'üm demek önemli bir mutluluk olarak görülmüştür (Baykara, 2012: 200).

Atatürk'ün benimsediği ideolojinin milliyetçilik olduğunun en önemli göstergelerinden biri de kendi döneminde kapitalizm, sosyalizm gibi akımların oldukça öne çıkmasına rağmen, Atatürk'ün düşünce dünyasında bu akımların hiç yer edinmemesidir (Keskin, 1999: 110).

Atatürk'ün milliyetçilik alanı misakı milli ile sınırları tespit edilen Türkiye'dir. Bu sınırlar içerisindeki toprakların işlenmesi, kullanılması ve bu topraklar üzerinde yaşayan insanların refah düzeyini yükseltmek onun en büyük amacı olmuştur. Misakı

milli sınırları dışındaki Türk'leri de hiçbir zaman göz ardı etmezken Türk topluluklarının bağımsız olarak yaşaması en büyük dileği olmuştur (Keskin, 1999: 103).

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı; ileriye dönük, çağdaş, demokratik, toparlayıcı, birleştirici, yüceltici, insani değerlere saygı gösteren değerler bütünüdür. Dolayısıyla böyle bir milliyetçilik anlayışı şovenist, ırkçı ve faşist anlayışlarla yan yana anılamaz. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışını çağdaş olan liderlerden farklı kılan asıl konu içerisinde bulundurduğu bu değerler bütünüdür (Aydın, M. ve Aydın, K., 2011: 393).

Atatürk milliyetçiliği hem çağdaşlaşmayı hem de Türk milletinin kendi milli benliği ile kişiliğine sahip çıkmasını gerektirir. Milletin tarihsel köklerinden kopmasını reddederken, geçmişe saplanıp kalmayıda geri kalmışlığın bir göstergesi olarak niteler (Aydın, M. ve Aydın, K., 2011: 393). Dolayısıyla Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı toplumun kendi kültürel kodlarından kopmadan çağın gerekliliklerini yerine getirmeyi gerektirir.

Atatürk milliyetçiliği bir diğer boyutuyla, din ve ırk anlayışının daha dar uygulamalarından çok, Avrupa'da olduğu gibi milli sınırları temele alan, ulusal birlikteliği dayanan ve ortak yurttaşlık temeli üzerine inşa edilen bir yapıya sahiptir (Sander, 2014: 416).

Atatürk'ün esas aldığı milliyetçilik özünde Anadolu'da yaşayan tüm insanları kucaklayıcı bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış Anadolu'daki insanların tamamını kökenlerine bakılmaksızın Türk kabul eden bir anlayıştır. Onun döneminde zaman zaman Türk'lerin Anadolu'daki varlığını perçinlemek için ırksal gerçekliğede vurgu yapıldığı söylenebilir (Aslan, 2015: 458).

Atatürk tutkulu bir Türk milliyetçisi olmanın yanı sıra emperyalizm gibi yabancı fikirlere karşı mücadelesini ömrünün son dönemlerine kadar sürdürmüştür. Bu nedenle dışarıdan gelen kışkırtmalara karşı Türk milletini ortak bir çatı altında farklı alt kültürler ve etnik yapılar ile çağdaş uygarlık yolunun takipçisi haline getirmeyi temel ilke haline getirmiştir (Külebi, 2012: 403,405).

Atatürk'teki Türklük aşkını en iyi ifade eden isimlerin başında Nihal Atsız gelmektedir. Atatürk'ün düşünce dünyasını "Ortalığa Türklük dehşeti saçmış olmak" gibi son derece şiddetli bir tanımlamayla açıklamıştır. Ayrıca Atatürk'ün, Türk milletinin başına geçireceği insanların kanındaki "Cevher-i asliye" dikkat etmelidir sözüne kaleme

aldığı yazılarda sık sık yer vermiştir. Atsız'ın Türklük dehşeti saçmak şeklinde ifade ettiği düşüncenin bir diğer dayanağında Atatürk'ün Japon büyükelçisine söylediği “Bir gün Çin seddinde buluşacağız” sözleridir (Ercilasun, 2018:674).

Yeniçeri'ye göre Türk milliyetçiliğinin 20.yy'daki en önemli şansı Atatürk gibi geleceği okuyan ve stratejik düşünen bir lidere sahip olmasıdır. Atatürk hem kurtuluş savaşını başlatması sırasında hem de Türkiye Cumhuriyet' ini kurduktan sonra aldığı bütün kararları belirli stratejiler ve rasyonel temeller etrafında işlemiştir. Böylece kurduğu devleti bu temeller üzerine oturtan Atatürk, Cumhuriyetin ondan sonraki yıllarında meydana gelen fıkırsel karmaşalarına rağmen en önemli görüşlerine devlete işlemeyi başarmıştır (Yeniçeri, 2003: 51).

Sonuç olarak Türk tarihi araştırıldığında Atatürk'ün içerisinde çıktığı toplumu en iyi tanıyan liderlerden biri olduğu görülür (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 59). Atatürk tutkulu bir Türk milliyetçisi olarak Türk milliyetçiliğini, millet sevgisi, millete güven ve milleti yükseltme aşkı olarak kabul etmiştir. Genç nesillerinde mutlaka bu duygu ile yetiştirilmesini istemiş ve İstiklal Harbi ile milli inkılapları oluştururken de milli hisleri temele almıştır. Bu sebeple hem milli mücadele yıllarında hem de cumhuriyet kurulduktan sonra ki dönemde bütün söylem ve eylemlerinde sürekli olarak millet ve vatan sevgisini esas kabul ettiği görülmektedir (Kafesoğlu ve Saray, 1983: 61).

“Millet ve Milliyetçilik Olguları ile Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Serüveni” adlı “2. Bölümde” Alparslan Türkeş'in fikri zeminini ve eylem boyutunun temelini anlamak adına millet ve milliyetçilik olguları Türk milliyetçiliğinin tarihsel serüveni içerisinde çeşitli saiklerle ele alınmıştır. Tarihsel süreç boyunca milliyetçilik her toplumda kendi kültürel kodları ile ilerlemiş ve farklı aşamaları içerisinde barındırmıştır bu sebeple milliyetçiliği bir zamana ve uzama odaklanarak ifade etmek bilimsel açıdan büyük bir yanıltır. Millet olabilmenin yapısal özelliklerini içerisinde barındıran milletler, milliyetçiliğin getirdiği avantajlar ile toplumun işleyişine yön vermiştir. Tarihin en eski milletlerinden olan Türklerde milliyet bilinci tarihin çok eski dönemlerinden beri mevcuttur. Bu durum Orhun kitabelerinde ve dönemin yazıtlarında rahatça görülebilmektedir fakat bu milliyetçiliği günümüz anlamında ki ideolojik milliyetçiliğe benzetmek yanıltır çünkü bu milli bilinç sosyal organizasyonların işleyişi ve gündelik sosyolojik ilişkilerde daha belirgindir. İmparatorluk döneminde ise milliyetçilik algısı

başkalaşmış ve farklı bir boyut kazanmıştır. Yine süreç ilerledikçe İmparatorlukların sona ermesiyle birlikte günümüz ulus devletleri milliyetçilik üzerine inşa edilmiştir. Türk milliyetçiliği, Atatürk döneminde ülkenin kuruluş felsefesi olarak karşımıza çıkarken, ilerleyen dönemlerde bu fikrin sosyal ve siyasi alanda temsilciliğini Alparslan Türkeş üstlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALPARSLAN TÜRKEŞ'İN METODU VE SOSYAL TEORİSİ

3.1. Alparslan Türkeş'in Metodolojisi: “Zehire Karşı Panzehir” Olarak Türk Milliyetçiliği

Türkeş'in metodolojisi'nin temelini Türk milliyetçiliği fikri oluşturmaktadır. Türk milliyetçiliği, Türk milletinin tarihsel kodlarını taşıyan ve dünyadaki diğer milliyetçilik biçimlerinden farklı gelişim süreçlerini içerisinde barındıran özgün bir milliyetçiliktir. Türkeş Türk milliyetçiliğini, Türk milletinin kalkınma ve gelişim sürecinde kilit taşı olarak görmüştür. Yabancı ideolojileri ise ortaya çıktıkları toplumların gelişimine hizmet eden, propaganda araçları olarak nitelemiştir. Bu tip ideolojileri Türkiye'nin gelişiminin önündeki en büyük engellerden biri olarak görmüş ve yabancı ideolojileri “Zehir” olarak simgeleştirmiştir. Bir fikrin ancak daha güçlü bir fikirle üstesinden gelinebileceği düşüncesinden hareket ederek zehir olarak nitelediği fikirlerin karşısına panzehir olarak Türk milliyetçiliğini konumlandırmıştır.

3.1.1. Türk Milliyetçiliğiyle İlgili Muhtelif Tartışmalar

Türk milliyetçiliği ile dünya üzerinde varlığını devam ettiren milliyetçilik biçimleri arasında ciddi anlamda boyut ve biçim farklılıkları vardır. Dolayısıyla Türk milliyetçiliği ile Batı'nın milliyetçilik algısı arasında tarihsel süreçten gelen birçok yol ayrımında söz konusu olduğu açıkça ifade edilebilir. Bu durumu tarihsel olgular ve olaylar üzerinden incelemek de mümkündür.

Batı tarihinin ilk adımlarından biri olarak gösterilen Antik Yunana gidildiğinde hem felsefi anlamda hem de uygulama da ırkçılığın saptanabilir özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Antik Yunan şema halinde; barbarlar, metekler, köleler, kadınlar şeklinde kategorize ederek, insanları ötekileştirirken kilisenin Hristiyan düzeni medeni, Hristiyan cemiyetini de gönüllü üyeler olarak nitelemesi de ötekileştirmeleri güncellemiştir (Canbay Tatar, 2012: 433). Batı dünyası özelinde örnekler çoğaltılabilir. Mesela Alman milliyetçiliği ırkçı bir tavır içerisinde bulundururken İngiliz milliyetçiliği faydacılık felsefesini temele almaktadır Fransız milliyetçiliği ise dil ve kültüre vurgu yapmaktadır

(Poyraz, 2012: 280). Fransız milliyetçiliğinin bir diğer boyutunda demokratik ilkelere dayanmasıdır. Fransız kültürünü benimseyen herkesin Fransız milletinin bir parçası olabileceğine dair bir görüşü temele alır (Tok, 2014: 207).

Batı ırkçılığının bir de ideolojik boyutu vardır. Irkçılık insanlık âleminin sıralanmasında ve sınıflandırılmasında beyaz insanın başındaki tacından kuvvet olarak en tepeye oturduğu ve ayrımcılığın gerçekçi temellere oturtulmaya çalışıldığı, bilim kılığı adı altında ortaya çıkmış bir ideolojidir. Irkçılık her ne kadar deri yapısı, göz rengi gibi görüntüsel özellikler üzerinden yürütülse de bu özellikler temele alınarak yapılan kategorileştirme zekâ ve nitelik gibi özelliklerle donatılarak sunulmuştur ve böylelikle insani özelliklere sahip azınlığın karşısında mahkûm bir çoğunluk tasarlanmıştır (Canbay Tatar, 2012: 432,433).

Batı'nın milliyetçilik anlayışını bazen de farklı yüzler altında görmek mümkündür. Mesela sosyalizmin savunucusu konumunda bulunan Rusya'nın politikaları buna en güzel örnektir. Rusya komünizm ile dünya hâkimiyetini ele geçirmeyi ve Rus milletinin çıkarlarını en üst düzeye çıkarmayı hedeflemiştir. Komünist Rusya'nın Türk Cumhuriyetleri ve diğer sosyalist ülkeler üzerinde izlemiş olduğu siyaset incelendiğinde bu durumun açık örneklerini görmek mümkündür. Bu ülkelerdeki dilsel yasaklamalar ile toplumun geleceği ile geçmişi arasındaki bağ koparılmak istenmiştir. Bu ülkelerde doğrudan asimile politikaları izleyen Ruslar, bir bakımdan Rus milliyetçiliğinin ilkelerini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (Sarıoğlu, 2005: 58).

İnsanlık tarihini sosyalizmin ya da komünizmin savunduğu gibi sınıf kavgasından ibaret değil tam aksine tarihsel bağlamda milletler mücadelesinden ibaret olarak görmek daha gerçekçi olacaktır. Tarihin her döneminde devletler kendi menfaatlerini sağlama hedefiyle çeşitli mücadeleler vermişlerdir dolayısıyla sınıflar arası bir savaştan bahsetmek için ancak bir milletin kendi içerisinde ortaya çıkan çeşitli olaylar temele alınabilir (Sarıoğlu, 2005: 57).

Türk milliyetçiliğinin çeşitli eleştiriler ile gözden düşürülmesi için, art niyetli ya da tam aksine iyileştirilmesi gerekçesiyle, samimi endişelerle çeşitli çabalar sarf edilmektedir. Türk milliyetçiliğine dair bu eleştirilerden biri ırkçılıkla yan yana anılmasıyken bir diğeri İslam ve milliyetçilik düzlemi üzerinden yapılan çeşitli yorumları kapsar. Her iki iddiada da tarihsel ve bilimsel gerçekler göz ardı edilmektedir. Hangi

milliyetçilik biçiminin ırkçılığı ya da ötekileştirici bir tavırı içerisinde bulundurduğunu anlamak için tarihe ve güncel boyutlara dikkat etmek gerekmektedir (Canbay Tatar, 2012: 432).

Tarihi boyutlar temele alındığında Türk milliyetçiliği fikrinin önemli kuramcılarından ve aydınlarından olan Ziya Gökalp, Erol Güngör ve Arvasi gibi isimler ırkçılık fikrine sevgi beslemek bir kenarda dursun ırkçılığa dönük önemli eleştiriler getirmişlerdir. Türk milliyetçiliğini diğer milliyetçilik tiplerinden ayıran en önemli özelliklerin başında da bu durum gelmektedir. Bu düşünce sisteminde ırka değil mensup olunan milletin evrenselleştirilebilir yönlerine gönderme yapılmaktadır (Poyraz, 2012: 279).

Türk milliyetçiliği şovenizme, enternasyonalizme, totaliter milliyetçiliklere, komünizme, faşizme ve kozmopolitliğe düşmandır, planlı kalkınmayı ve karma ekonomiyi benimser ve Türk tarihini Orta Asya dan başlatmaktadır. Türk milliyetçiliği birleştirici ve kaynaştırıcıdır. Sadece Türk milletin mutlu bir hayat sürmesini hedefler, başka milletlerden başka bir talebi yoktur ayrıca yurttan ve dünyada barışı iç ve dış politikanın esasını kabul eder (Keskin, 1999: 104).

İslamcı akımlar ise milliyetçiliğin şirk olduğunu ve milliyetçi akımların kavmi, Allaha eş koştuklarını ileri sürmektedir fakat milliyetçilik fikri hiçbir zaman dini dışlayan ya da dinsel figürleri dışarıda gösteren özellikleri bünyesinde barındırmamıştır. Millete olan bağlılığın şirkle nasıl bir bağlantısı olduğunun sorgulanması gerekir (Dural, 2012: 338).

Türk milliyetçiliğine muhalefet eden bazı İslamcılar dindar halkın kafasını karıştırmak adına öne sürdükleri ümmetçilik fikri de fikir kargaşalarından yararlanma yönteminin bir diğer boyutudur. Milliyetçiliğin yerine ümmetçiliği önerenler, iyi niyetli Türk milletine Müslüman olan milliyetçi değil ümmetçi olur fikrini savunurlar, kelime-i şahadet getiren herkes Hz Muhammedin ümmetidir. Ümmetçilik ise dini değil siyasi bir kavramdır, On dört asırdan beri Müslümanlar hiçbir zaman tek vatanda tek bayrak altında tek millet olmadılar, ayrı vatanlarda ayrı devletlerin sahipleri ayrı milletler olarak yaşadılar (Akengin, 2012: 588).

3.1.2. Türk Milliyetçiliğinin Diğer Bazı Boyutları

Türk milliyetçiliği dört ana kaynaktan beslenmektedir, bu 4 kaynak birbiriyle kaynaşıp yoğrularak bugünkü Türk milliyetçiliğini meydana getirmiştir. Bunlar:

“1-Kökü çok eski olan ve Türk uruğunun şuuraltında yüzyıllardan beri yaşayan milliyetçilik.

2-Tanzimattan sonra, Avrupa’daki milliyetçiliklere benzeyen halkçı bir hareketin bizde de tatbik olunmasını isteyen milliyetçilik hareketi.

3- Devletimizin içindeki yabancı unsurların ihaneti dolayısıyla doğan tepki.

4- Türklerin 200 yıldan beri çektikleri sıkıntılar” (Atsız, 2017: 33).

Milliyetçiliğin yayılması, bireylerin mensubu oldukları milletlerle olan bağı artırmış bu aidiyet duygusu perçinlendikçe, milletleri oluşturan değerler özgünleşmiş ve kökleşmiştir (Çelik, 2016: 76). Türk milliyetçiliği de tarihsel kökü derin damarlara sarılmış bir milliyetçilik olarak Türk milletinin zihninde tarihin en eski dönemlerinden beri varlığını devam ettirmektedir.

Türkiye’deki çeşitli fikir akımlarının temeli, Tanzimat, Meşrutiyet gibi modernleşme ve batılaşma süreçlerinde yoğunluk kazanan döneme denk gelmektedir. Bu dönemdeki temel amaç devletin Batı’ya karşı geri kalmışlığından kurtulmasıdır. Meşrutiyet’in ilanı ile beraber ortaya çıkan özgürlük ortamı farklı ideolojilerin ve fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ortaya çıkan fikirler içerisinde etkisini hala devam ettiren en önemli akım Türk Milliyetçiliğidir (Uçar, 2012: 38).

Türk milliyetçiliği İslam ümmetçiliğinden çok milletli Osmanlıcılığa, oradan İslamcılığa ve oradan Türk vatanperverliğine doğru bir gelişme göstermiştir. Bu hareket Osmanlı devletinin çeşitli din ve milletlerden meydana gelen teba anlayışından sonra ortaya çıkan bir tepki olarak kendini bulmuş ve Türkçülük olarak adlandırılmıştır (Sarınay, 1994: 330).

Bu değişim süreci ele alındığında Türkiye’deki fikir akımları içerisinde yabancı bir kültürden aktarılmayan tek düşünce biçimi Türk milliyetçiliği olarak nitelenebilir. Faydası ya da zararı tartışılmaksızın değerlendirildiğinde Komünizm’in Rusya’dan, Masonluğun Yahudilik inancından, Faşizm’in Almanya ve İtalya’dan, yine ekonomik liberalizmin ve devletçiliğin de yabancı ülkelere ithal fikirler olduğu görülmektedir (Atsız, 2017: 40).

Türk milliyetçiliği düşüncesinde bilgi, iman, sanat, ahlak, örf ve adetler ve bireylerin yaşadığı toplumun bir üyesi olarak kazandıkları değerleri de kapsayan kültür kavramı bir milletin oluşmasında ve şekillenmesinde üslendiği rol gereği önemli bir noktaya konumlandırılmıştır. Bu fikre göre millet ekonomi ve gelişimden ibaret değil sosyolojik, tarihi, kültürel ve etnolojik bir varlıktır (Kaçmazoğlu, 176,177). Dolayısıyla Türk milliyetçiliği açısından değerlerin hayati önem taşıdığı söylenebilir. Çünkü değerler “Kavramsal olarak bilinir, coşkusal olarak yaşanır, ortaklaşa paylaşılır ve ciddiye alınırlar” (Bozkurt, 2014: 93). Ayrıca değerler “Bireyin ve toplumun şuurunda rasgele ve karışık bir şekilde bulunmazlar, belirli bir sistem dahilinde organize olurlar” (Ersoy, 2012: 97). Dolayısıyla sosyal bir gerçeklik olarak görülebilir.

Türk milliyetçiliği fikri, milliyetçiliği bir bilinç meselesi olarak ele alırken, Türk milletinin maddi ve manevi değerlerini içselleştiren ve bunları davranışlarına yansıtan herkesi Türk olarak görür ve bu ön kabul üzerinden hareket eder (Saraçoğlu, 2002: 26).

Türk milliyetçiliği bir ülkü olarak da ele alınabilir, ülküler milletlerin manevi gıdasıdır, herhangi bir ülkeye sahip olmayan milletler çok talihli olmaları halinde, silik ve sönük şekilde varlıklarını devam ettirebilirler, eğer talihli değiller ise yenilmek, ezilmek ve yok olmak gibi birçok tehlikeyle karşı karşıya kalmaktan kaçınamazlar (Atsız, 2017: 32)

Türk milliyetçiliği korku değil güven duygusu üzerine temellendirilir, sömürge hayatı yaşamamış ve sömürgeye boyun eğmemiş bir millet olarak, bu iki gerçekliğin sağlamış olduğu güven duygusundan hareket etmek gerekir. Böylece Türk milliyetçiliği bir savunma hareketi değil muhatabını savunmaya itecek fikir ve politikaların merkezi haline gelebilir, böyle bir durumda ise önemli korkular yaratacağı için gerçek tehditleri de engeller (Tatar: 2008: 192).

Türk milliyetçiliğinin temeli sevgi olarak görülebilir dolayısıyla insanları sevmek toplumun bir arada olmasını hedeflemek başka fikirler ve ülkeler tarafından köle haline getirilmesine karşı çıkmak ve milleti her alanda güçlü bir noktaya getirmek Türk milliyetçiliğinin asıl hedeflerinden biridir (Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı, 2017: 174).

Türklüğü besleyen damarların en önemlileri milli ve manevi değerler olarak görülebilir bu nedenle değerlerden soyutlanmış bir milliyetçilik, ruhunu kaybetmiş bir

bedene döner, bedenın önemi bir kenara atılamayacak durumda olsa da kendisine yakışan ruhu bir kenara bırakarak, bedeni isyankâr kılmamak önemli olandır. Türk'ün bedeni her ruhu ve bedeni kabul etmez bu nedenle öz değerleri ile ruhu donatmış bir bünye gerekmektedir. Türkçülük ise bu değerleri korumak değil geleceğe taşımak yani onları canlı kılmaktır (Tatar, 2008: 191).

Türk milliyetçiliğinin temel dayanaklarından biri de dildir. Dil millet olmanın önemli ifadelerinden biridir. Milletin maddi manevi varlığı ve bunun sürekliliği dilde yaşanır ve yaşatılır dolayısıyla ortak kelimelerin olmadığı müşterek bir hayattan bahsedilemeyeceği için dil birlikteliğın en önemli aracı olarak gösterilebilir. Ayrıca dil sadece bugünün insanına ait bir gerçeklik olmaktan ziyade mazi, hal, istikbal çizgisinde bütün nesilleri kucaklayan ve toplum içerisindeki bağı sağlam tutan en önemli unsurdur (Tatar, 2012: 518).

Türk milliyetçiliği Türk dilinin yanı sıra Türk karakteri ve ahlakından tarih birliği ve şuurundan ve bütün bunların yaşanan hayattaki belirtilerinden kurulu olan Türk milli kültürünün yaşatmış olduğu Türk milletini sevmeye ve saymaya ölküsüdür. Türk milliyetçisi de Türk düşüncesinin ilmi, fikri, edebi, felsefi ve teknik sahalarda imkânlarını zenginleştiren ve dünya Türklüğü'nün gelişimi için çabalayan insandır (Kafesoğlu, Tarihsiz: 198). Bu durum milli ve insani görevlerin yanı sıra Türk milliyetçiliğinin de yol haritası olarak görülebilir.

Türk milliyetçiliği fikrinin önem verdiği temel konulardan biri de eğitim konusudur. Eğitim kendi içerisinde sanatsal, kültürel ve sosyal alanlarda geri kalmayı önler. Ayrıca eğitim dönemin gerekliliklerini ve zamana uygun donanımına sahip olmayı sağlarken, diğer taraftan dünyanın küçülmesi ve küreselleşme sebebiyle bilgi ve iletişim alanına ulaşma ve dünyayı daha iyi algılama yolunda elde edilen yabancı bir dile ancak eğitim aracılığı ile sahip olunabilir (Çakmak, 2012: 376).

Türk milliyetçiliği Türk milletinin yetenek bakımından üstünlüğüne olan inancı da yansıtmaktadır. Ayrıca milletin kendi içerisinde var olan geri kalmışlık ve kötülüklerin tamamının geçici birer hastalığın belirtisi olduğu inancını da içerisinde barındırırken Türk milletini ileri götüren, zaferden zafere taşıyan bütün fikirlerin milletin ruhunda ve kendi içerisinde yaşamakta olduğunu, imkân ve fırsat bulduğu an yeniden yeşereceği fikrini taşır (Atsız, 2017: 40).

Türk milliyetçiliği Gökalp'e göre her şeyden önce siyasi ve toplumsal bir fikirdir, her ne kadar Türk milliyetçiliğini bilimsel çözümlemeler ve ilim sahasındaki çeşitli gelişmelere dayandırsada bütün siyaset tarzları gibi Türk milliyetçiliğinin de siyasi bir hareket olarak görür ve bu fikrin felsefi bağlamı ile kültürel temellerine yönelik kaçınılmaz yönlerine vurgu yapar (Şehsuvaroğlu, 2008: 57; Şehsuvaroğlu, 2012: 295). Gökalp Türk milliyetçiliği ile Türk hakçılığının oldukça içli dışlı fikirler olduğunu işaret eder. Bu nedenle Gökalp'te Türkçülüğün dayanak noktası olarak görülebilecek halkçılık fikrinin, tabaka ve sınıf kavramlarını reddederek iş bölümüne vurgu yaptığı görülmektedir (Toprak, 1988: 26).

Türk Milliyetçiliği fikri köle olmamış ve başka hiçbir millete köle gözüyle bakmamış bir milletin ürünüdür (Tatar, 2012: 518). Türk milliyetçiliği ayrıca Türkiye'nin siyasi sınırlarının ötesinde düşünülmesi gereken bir hakikattir. Siyasi sınırlarından ötesindeki Türklere yönelik hassasiyetler "Turan" nitelemesiyle kendini gösterir. Gökalp Turan kelimesinin Türk'ler manasına geldiğini ifade ederken, Turan kelimesi ile bütün Türk topluluklarını içeren "Türkistan"ı işaret eder (Tatar: 2008: 195). Burada itiraz edilen asıl konu, farklı Türk topluluklarının Kırgız, Özbek, Kazak gibi birbirinden ayrı milletler gibi gösterilmesidir bu sebeple Gökalp "Turan" kelimesini Türk birlikteliği anlamında kullanmıştır.

Türk milliyetçiliği fikrine yön veren aydın, bilim adamı ve siyasilerin bir kısmında Türkiye toprakları dışında doğması, Türk milliyetçiliği fikrinin, ufku Türkiye'nin sınırlarıyla kısıtlı bir düşünce olmadığının önemli göstergelerindendir. Bu isimler; Ebulfez Elçibey, İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura, Mehmet Emin Resulzade, Ahmet Ağaoğlu gibi önemli kişiliklerdir, bu sebeple Türk milliyetçiliği fikrini Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde saymak bir şeyleri eksik bırakmak anlamına gelmektedir (Külebi, 2012: 407).

Türk milliyetçiliği fikri ya da uygulayıcıları olarak Türk milliyetçileri sadece kendi milletinin ve ülkesinin huzuru ve geleceğiyle değil, bunun yanı sıra bütün milletlerin huzuru ve geleceğiyle de ilgilenmekte ve bu konuda çeşitli alanlarda çalışmalar yapmaktadır (Bahçeli, 2002: 5).

Türk milliyetçisi milli çıkarların şahıslardan daha önemli olduğuna inanan, milli fikirlere ve geçmişe saygı gösteren görev bilinci yüksek olan, haksızlıklara karşı

gelebilen, dayanışmaya oldukça büyük özen gösteren, Türk milletinin tarihsel özelliklerine ve fikirsel önemine vurgu yapan kişi olarak tanımlanabilir (Atsız, 2017: 41).

Türk milliyetçiliği fikri birkaç önemli mücadeleyi içerisinde barındırır, bunlardan ilki Atatürk önderliğinde girişilen Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasındaki dönemde emperyalizme karşı verilen mücadeledir. İkincisi Türkes liderliğinde Rus emperyalizminin taşıyıcı konumunda ülkemize giren yabancı ideolojilere karşı verilen mücadeledir, üçüncüsü medya aracılığı ile kitlesel hareketleri meydana getiren küresel medyaya karşı verilen mücadele iken sonuncu mücadele bilgi birikim deneyim ile duyguyu akıla, akılı da bilime dönüştürme mücadelesidir (Poyraz, 2012: 282).

3.1.3. Türkes ve Türk Milliyetçiliğinin “Ülkücü Yorumu”

Atatürk’ten sonra milliyetçi düşüncenin siyasal liderliğini Alparslan Türkes devralmıştır. Temel ideolojisini Türkes’in oluşturduğu milliyetçiliğin ülkücü yorumu farklı anlayışları bir potada eriterek milliyetçiliğe geçişkenlik sağlamış ve böylece milliyetçilik ideolojisinin siyasal sistemin önemli bir politik aracı haline gelmesinin yolunu açmıştır. Ayrıca Türkes, Türk milletinin dinamiklerinden hareket ederek Türk milliyetçiliği ideolojisini sistemleştirmiş ve milliyetçilik düşüncesini ülkü haline getirmiştir (Turan, 2019: 52).

3.1.3.1 Türkes ve Yabancı İdeoloji Algısı: “Zehir”

Türkes yabancı ideolojileri birbirinden farklı özellikleri bulunan zehirler olarak niteler ve 20. yüzyılı milliyetçilik ve halkçılık yüzyılı olarak adlandırır. Bazı fikir sistemlerinin iddia ettiği gibi milliyetçiliğin modasının geçtiğini ve yerini sosyalizmin alacağı fikrine şiddetle karşı çıkarak bu durumu çeşitli örnekler üzerinden açıklar (Türkes, 2000b: 101). Türkes tarih sahnesinde varlığını devam ettiren her milletin kendi çıkarları doğrultusunda plan yaparak çeşitli faaliyetlerde bulunduğunu ifade eder. Türkes’e göre insanlıktan dostluktan ve işbirliğinden bahseden ve çeşitli düşünceler aracılığıyla bir toplumu etkileyerek kendi çıkarları doğrultusunda harekete geçirmek isteyen akımlar çağımızda oldukça yaygındır (Türkes, 2000b: 92).

Türkeş yabancı ideolojileri devletler arasında yürütülen gizli propagandaların önemli bir aracı olarak görür, bu ideolojileri yalnızca komünizmle sınırlamamış, Türk milletini geliştirmek ve ilerletmek vaadiyle yabancılar tarafından ortaya konan bütün ideolojileri bu gruba dâhil etmiştir. Türkeş'e göre bu zararlı fikirler, ülküler ve ideolojiler güçle, kaba şiddetle ya da silahla yenilecek yapıda değildirler, bir fikir ya da ideoloji ancak ondan daha güçlü, daha üstün ve daha doğru bir fikirle bastırılarak yenilgiye uğratılabilir (Türkeş, 1976: 7).

Türkeş'e göre günümüz dünyasındaki en önemli savaş fikir savaşdır bu nedenle dünya genelinde birçok doktrin birbiriyle savaşmaya devam etmektedir. Bu duruma Türkiye özelinde bakıldığında kapitalist fikirler ile komünist fikirlerin birbiriyle çatıştığı görülmektedir fakat bu iki felsefede Türk milletine yabancı olan, fayda sağlamayacak ithal felsefelerdir (Türkeş, 2000a: 37).

Türkeş hümanizmin, insanlar arası sevgi, barış, kardeşlik duygusundan ziyade, çıkar ilişkilerine dayandığını bu çıkar ilişkilerinin altında ise yeryüzüne hâkim olma düşüncesinin yattığını ifade eder. Bu durumu ise çeşitli anlaşmalar ile insan haklarını koruduğu iddia edilen uluslararası mekanizmaların geçersizliğine vurgu yaparak örnekendirir (Türkeş, 2000b: 24). Bu nedenle dünyadaki güç dengelerini dünya hazinelerini paylaşma hedefi üzerinden değerlendirir. Ona göre Amerika, Çin, Japonya, Batı Avrupa devletleri, Hindistan, İran ve Avrupa'nın bütün ülkelerinde ve görünmez kuvvet olan Yahudilerde dünya hazinelerine olan ilgi oldukça fazladır (Türkeş, 2000b: 29).

Türkeş'e göre Türk milletine sadist Slav Marksizm'ini kopya etmek ya da soğuk Anglo-Sakson kapitalizmine bağlı kılmak doğru bir yol değildir dolayısıyla bir üçüncü yola ihtiyaç vardır bu üçüncü yol ne yalnızca dünya proletaryası diktatörlüğü ne de sömürücü kapitalizmdir (Türkeş, 2000a: 31,32).

Türkeş, Komünizm'i bir fikir ya da ideoloji olarak ilk ortaya atıldığı günden beri Ruslar'ın dünya ihtilali ve dünya hâkimiyetini hedefleme çabası olarak görmüştür. Zaman içerisinde bu hedefin değişmediğini, Rusya'daki enternasyonalist ideolojinin Leninist yorumla birleştiğinde ortaya çıkan yıkıcı fikirlerde bu izlerin görülebileceğini vurgulamıştır. Ayrıca Komünist ideolojinin Panslavizm adlı Rusların dünya hâkimiyeti kurma projesinin yeni bir yorumu olduğunu ve komünizmin devlet yönetiminde olduğu

lkelerde milli benlik ve bütünlükten eser kalmadığını açıkça ifade etmiştir (Türkeş, 1994: 27,28).

Türkeş proletarya diktatörlüğü adı altında ortaya konmak istenilen komünist ideolojiyi, küçük bir azınlığın mutluluğu ile sonuçlanabilecek hayali bir düzen olarak tanımlamıştır (Türkeş, 1979: 2). Türkeş ayrıca komünizmi millet yerine milletler arası sınıf çıkarlarını ikame etmek isteyen bir düzen olarak tanımlar, fakat bunun mümkün olmayacağını Rusya ve Çin arasındaki milli menfaat savaşlarını örnek göstererek açıklamıştır (Türkeş, 1979: 23).

Türkeş komünizmin Türkiye’deki savunucularının ortaya koyduğu Türkiye halkları söylemine şu sözlerle karşılık vermiştir: “Türkiye halkları diye ortaya çıkanlar var Türkiye’liler diye ortaya çıkanlar var. Türkiye’de ayrı ayrı milletler haklar varmış gibi iddialarla ortaya çıkanların yabancı sömürgeci devletlerin casusları oldukları uşakları oldukları Türk milletinin düşmanları, Türk vatanının hainleri oldukları şüphe götürmez” (Türkeş, 1995: 24).

Türkeş Komünizm Nazizm ya da Faşizm gibi ideolojileri sıradan ve tek tip robotlar üretmek için tasarlanmış çeşitli ürünleri aracı kılan fikirsel bir derinliği olmayan sıradan ideolojiler olarak grmştir. Türkeş’e göre bu ideolojilerin hepsi güvenliksiz ve sağlıksız toplumlarda ortaya çıkan ideolojilerdir (Türkeş, 1979: 8,9).

Türkeş’in karşı çıktığı ideolojilerden bir diğeri de Liberal sistemdir. Türkeş’e göre Liberal sistemde, demokrasi ve hürriyet yalnızca kapitalistlere verilen hakları kapsamaktadır, bu sistemde toplumun büyük bir çoğunluğunu oluşturan kesim, patron diktatörlüğü karşısında esaret altındadır. Dolayısıyla Türkeş diğer yabancı ideolojilere benzer bir biçimde, kapitalist sistemlerde, kapitalist sınıfın efendiliğinin söz konusu olduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 2017: 77).

Türkeş insanı hareket ve hedef noktası olarak görmeyen bilim ve insanlıkla bağdaşmayan ve insanı maddi bir vasıta olarak gören bu tip ideolojilerin tamamını reddetmiştir. Komünizm, Faşizm ve Nazizm ve bunlara benzer anlayıştaki kapitalizm gibi ideolojilerin hepsini orta ağ kilise idaresinin farklı boyutları olarak nitelemiştir (Türkeş, 1994: 149).

Türkeş’in yabancı ideolojilere karşı çıkmasının birçok gerekçesi vardır. İtirazlarından ilki dünyadaki ve Türkiye’deki çeşitli ideolojik yaklaşımların, milletlerin

milli özelliklerini ve meselelerin temelini göz ardı ederek insanı sadece şartlı refleks mekanizmasına sahip bir canlı olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra Türkeş, bu ideolojileri, insan beynini işlenecek bir yapıdan farksız biçimde ele almalarına da karşı çıkmıştır (Türkeş, 1979: 8).

Sonuç olarak Türkeş'in Türkiye'de karşılık bulan yabancı kökenli felsefi düşüncelere ve bu felsefelerin çözüm olarak sunulmasına karşı takındığı tavrı şu sözleri aracılığıyla yorumlamak mümkündür: “Türk milleti yabancı ülkelerin kendi şartlarına göre meydana getirdikleri sistemlere kopya etmekle kalkınamaz çünkü Türk milletinin kurtuluşu ve kalkınması ancak Türk milletinin milli gerçeklerini milli ruhunu milli ahlakını milli geleneklerini önemseyen ve modern bilim ile tekniği temele alan bir sistemdedir” (Türkeş, 2000a: 20).

3.1.3.2. Türkeş ve Türk Milletine Sunduğu “Panzehir” Olarak Türk Milliyetçiliği

Türkeş Türk milliyetçiliğini birbirinden farklı boyutları bulunan farklı ideolojik zehirlere karşı panzehir olarak görmüştür. Zehirin panzehirle fikrinde ancak daha ileri bir fikirle yenilebileceği görüşünderken farklı fikirlere karşı kendi milli bünyemize uygun, ötekilerden daha yüksek ve daha ileri bir fikirle galip gelinebileceğini savunuyordu. Bu nedenle silahı fikirdi, fikirlerin ülkülerin ve inançların silah kuvvetiyle, polis kuvvetiyle ya da kaba kuvvetle yenilemeyeceğini inanmış ve fikirsiz hiçbir hareketin başarı kazanamayacağına dikkat çekmiştir (Yeniçeri, 2003: 19,20).

Türkeş, Türk milliyetçiliği fikrini Türkiye'de varlığı yoğun şekilde hissedilen birkaç felsefi düşünceden çok ayrı bir yere konumlandırmıştır dolayısıyla Türkeş'in savunduğu Türk milliyetçiliği fikri komünizmin beynelmilelçiliğine ve kapitalizmin ezici gücüne doğrudan karşıdır (Türkeş, 2000b: 28). Ona göre:

“Komünizmle Marksizmle Sosyalizmle aramızda ciddi farklar vardır biz Türk milletini temel almaktayız Türk milletinin varlığı bizim ülkemizin düşüncelerimizin başlangıç halkasıdır onlar dünya proletaryasının diktatörlüğünü kurmayı hedef almaktadır onlar için Türk milleti bir araç ve vasıta” (Türkeş, 2000b: 113).

Türkeş, Türk milliyetçiliğinin doğuşunu, gelişimini ve tarihçesini ele alarak, onu dünyadaki milliyetçilik adı altında ortaya çıkan şövenist totaliter yabancı düşmanı

eğilimlerden çok farklı bir yere konumlandırmıştır (Türkeş, 1979: 60). Türk milliyetçiliğini ırkçılıktan kesin hatlarıyla ayırmıştır ve ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışını şu sözlerle açıklamıştır:

“Biz ırkçı değiliz fakat bir unvanın değil kâinatın neresinde bir Türk varsa onunla ilgilenmeyi ona sevgi beslemeyi görev sayıyoruz milyonlarca esir Türk’ün bulunduğu dünyanın bu haliyle huzura kavuşacağına inanmıyoruz. Bunun için bütün Türk’lerle ilgileniyoruz fakat burada bir prensip koyuyoruz Türkiye dışındaki Türk’lerle ilgilenirken Türkiye’ye en ufak bir tehlike gelmemelidir” (Türkeş, 2000a: 38).

Türkeş’in Türk anlayışında oldukça özgün düşünceleri içerisinde barındırır. Türkeş, Türklüğü kendi içerisine tamamen sindirmiş ve uygulayan herkesi Türklük sınırları içerisine dahil etmiştir. Fakat Türkeş’e göre bu çizgide dikkat edilmesi gereken durumlarda söz konusudur, Türküm demek Türk olmak için yeterli bir ifade değildir, bu durum bir Yahudi’nin Türk olduğunu iddia etmesiyle açıklanabilir, Türk olduğunu iddia etse bile dili kültürü ve gelenekleri Türk’e uygun olmadığı için ona Türk denilemez. Dolayısıyla Türkeş Türk’ lüğü düşünce ve eylemin yanı sıra gelenek kültür ve dilde de arar (Türkeş, 1976: 40). Türklüğü hiçbir zaman, kafatasına ve kan bağına dayanan bir yol olarak görmemiştir, bu fikirden yola çıkarak toplumu Türk milliyetçiliği temelinde uzlaştırmayı hedeflemiş ve toplumun bütün kesimini Türk milletinin ortak paydası olarak görmüştür (Yalçın, 2005: 15).

Türkeş’in milliyetçilik anlayışı manevi bilinçlenmeye dayanmaktadır, bu manevi bilinç üzerinden Türklük şuuruna erişmiş herkesi Türk olarak görür, ayrıca bölgeciliği, mezhepçiliği, antropolojik ırkçılığı Türk milliyetçiliğinin düşmanı olarak niteler. Dış dünyada gelişen Nazist ırkçılığa, komünist ırkçılığa ve emperyalist ırkçılıklara şiddetle karşı çıkar. Bu nedenle Türk milliyetçiliğini meşru bir savunma, yüksek insanlık duygusu ve Türk milletinin kendi haklarını savunmasının meşru bir aracı olarak görür (Türkeş, 1996: 13).

Türkeş, Türk milliyetçiliğini Türk milletinin varlığını koruyan ve yükselmesine katkı sağlayan en kutlu güç kaynağı olarak nitelendirmiştir: “Türk milletinin varlığını korumak yüceltmek ve ölümsüzleştirmek düşüncesi başka her çeşit davanın üstünde ve her türlü hareketin önünde yer almalıdır. Gerek Türkiye’de ve gerekse Türkiye dışında meydana gelen her türlü olay yukarıda belirtilen bu düşüncenin ışığında incelenmeli ve

değerlendirilmelidir Türk milletinin yükselmesini sağlayacak en kutlu güç kaynağı milliyetçilik ve Türkçülüktür” (Türkeş, 2000a: 25).

Türkeş Türk milliyetçiliğini Türk milletini Türk devletini ve Türk vatanını severek bunların iyiliği ve yükselmesi için köklü bir bilinç ve tutku sahibi olmak şeklinde açıklamıştır. Bunun yanı sıra gerçek Türkçülüğün ancak kültürde ilim ve teknikte politikada ekonomi ve ticaretle her şeyin Türk’e uygun ve Türk’e özel bir havada olmasını istemekle gerçekleşebileceğini ifade etmiştir (Türkeş, 2000a: 26).

Türkeş Türk milliyetçiliğinin sembolü olan bozkurt simgesini Türk milliyetçiliği düşüncesi içerisinde önemli bir noktaya konumlandırmıştır. Türkeş’e göre her milletin kendine göre çeşitli sembolleri vardır nasıl Avusturalyalılar kanguruyu, Çinliler ejderhayı, İngilizler aslanı, Ruslar ayıyı milli değer olarak kabul ediyorsa Türk milletinin simgeside bozkurtur. Türkeş tarihsel süreç boyunca Türkler’in bayraklarında bozkurt simgesi taşıdığını ve komutanların askerlerine bozkurtların şeklinde hitap ettiğini ifade ederek tarihsel önemi sebebiyle bozkurtun Türk milliyetçiliği düşüncesi içerisindeki önemini vurgulamıştır. (Türkeş, 2017: 94).

Türkeş Türk milliyetçiliğinin önemli boyutlarından birini oluşturan “Turan” meselesinde Türkiye’yi Turan’ın kalbi olarak görmüştür. dünya Türklüğü olarak nitelediği Turan coğrafyasında her bir ülkenin farklı alfabeleri kullanmasının Türk milliyetçileri açısından oldukça önemli problemlere yol açtığını belirtmiştir. Düzenli ve sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi ve Türkiye ile dış Türkler arasında Türk milliyetçileri aracılığıyla kültür köprüsü oluşturulabilmesi için, alfabe konusuna büyük bir önem göstermiştir. Türkeş bu konuda dil bilimcilerin ortaya koyduğu tezin önemine vurgu yaparak, Latin alfabesinin Türk dünyası için hayati önem taşıdığını belirtmiştir (Türkeş, 1998: 108).

Bu noktada Türkeş Türk milliyetçiliğinin en kutlu ülküsünü Türkiye’nin bugünkü sınırları dışarısında kalan diğer Türklerle ilgilenmek ve onların kurtuluşu selameti için gereken herşeyi yapmak şeklinde açıklamıştır. Türkeş’e göre bunları yaparken dikkat edilmesi gereken en temel konu Türkiye Cumhuriyetine hiçbir zarar vermemektir (Türkeş, 2000a: 26). Dolayısıyla Türkeş, Turancılığı Türk olana sevgi beslemek ilgi duymak elinden geldiği ölçüde yardım etme gayreti içerisinde bulunmak şeklinde tanımlamıştır (Türkeş, 2000b: 107). Türkeş her Türk milliyetçisinin Türkiye

içindeki ve dışındaki Türklerin iyiliği için çalışması ve onlara karşı iyi niyet ile sevgi beslemesinin önemini vurgulamıştır (Türkeş, 2000b: 108). Bu nedenle Türkeş Türk milliyetçilerinin Türkiye'nin sorunlarını incelerken yalnızca Türkiye ile sınırlı kalmamalarını bunun yanı sıra dünyadaki değişime ve uluslararası ilişkilere bağlı çözümleri de gerçek yollarla araştırmalarının gerekliliğini vurgular (Türkeş, 1979: 7).

Türkeş Türk milletini öne çıkarmayı Türk milliyetçilerinin en doğal hakkı olarak görmüştür. Türkeş'e göre her millet kendi milletine ön plana çıkarırken toplum içerisindeki bazı kişiler Müslümanlık dururken Türklük nedir gibi çeşitli söylemlerde bulunmaktadır. Bu tip insanların içinde bulunduğu durumu şu şekilde ifade etmiştir: "Bunların arkasında yabancılar var bunlar satılmış adamlardır bu adamlar şunu bilirler ki Türk ne kadar kuvvetlenirse Müslümanlıkta o kadar kuvvet kazanır tarih bunun ispatıdır" (Türkeş, 2000a: 55).

Türkeş'e göre Türk milliyetçisi Türk milletinin kurtuluşuna her şeyden çok değer verir ve kendi varlığını milletin varlığının altında konumlandırır millet için çalışmayı ise büyük bir görev olarak görür (Türkeş, 1977: 34). Türk milliyetçileri milletin bölünmesini önlemek Türk milletini yıkmak isteyen yabancı ideolojilerin pençesinden kurtarmak ve Türk milletine her alanda güçlü kılma hedefini gerçekleştirmeyi amaç edinmiştir (Türkeş, 1977: 27).

Türkeş, Türk gençliğini oldukça önemsemiştir. Türkeş'e göre "Bir milletin hayatında bir toplumun gidişatında gençlik çok önemli bir varlıktır bir milletin yükselişi bir devletin teminatı uyanık ülkücü şuurlu gençliğe bağlıdır" (Türkeş, 2000b: 99). Türkeş'in işaret ettiği üzere Türk gençliğinin bir diğer hedefi de "İstikbali hür demokratik rejimin gelişimi, çağdaş medeni ve sanayileşmiş bir toplumun inşası için, insan sevgisinden hareket eden mekanizmayı kurmaktır" (Türkeş, 1979: 60).

Türkeş Türk gençliğinin ve Türk milliyetçisinin demokrat olması gerektiği fikrini savunmuştur. Demokrasinin tam anlamıyla var olmadığı yerde gerçek bir milliyetçilikten söz edilemeyeceği gibi milliyetçiliğe dayanmayan bir demokraside mümkün değildir, milliyetçilik bir ideoloji demokraside, siyaset ve idare sahasındaki yürütücüsü olduğuna göre demokratik düşünce ve uygulamanın milliyetçilik ile beraber hareket etmesi gerekir.

Dolayısıyla her iki düşüncede kitle eğilimi millet iradesi, hürriyet ve adalet çizgisinde aynı bakış açılarına sahiptir, bu iki fikirden milliyetçiliği ideolojik temel, demokrasiyi ise milliyetçiliğin uygulaması olarak görmek mümkündür, bu nedenle milliyetçilik ile demokrasi iç içe olan ve ancak birlikte bulunmakla anlam kazanabilen sosyal gerçekliklerdir (Kaplan, 1999: 67).

Türkeş'in milliyetçiliği demokratik tavrı içerisinde barındıran bir milliyetçiliktir. Milliyetçilik üzerine kaleme aldığı eserler ve görüşlerinde demokrasi ile milliyetçiliği birbirinden ayırmamıştır bununla beraber eserlerinin tamamında demokrasiyi savunurken baskı rejimlerinin olumsuzluklarını anlatmıştır, bu nedenle Milliyetçi Hareket Partisinin ideolojisini Türk milliyetçiliği olarak ilan ederken siyasi tercihini de demokrasi ve onun dayandığı milli egemenlik olarak belirlemiştir (Yiğit, 2019: 11).

Türkeş ülkücüye halkın menfaatlerini her şeyin üstünde tutan Türk milletini büyük yapmak için uğraşan teşkilatçı, akılcı, soğukkanlı, vakarlı olarak tanımlar. Bunun yanı sıra ülkücü gençliği; Türk milletinin tarihteki yerini bilen, dünyada gelişen olaylardan haberdar olan, vizyonu ile Türklük düşmanlarına karşı fikrîsel mücadelesini yürüten genç nesil olarak tanımlar (Türkeş, 2000b: 33). Türkeş'e göre bir ülkücü her davranışı her hareketi oturması ve kalkması konuşması ve duruşuyla Türk milliyetçiliğinin programcısı olduğunu bilmelidir kötü ve yanlış hareketler ya da ülkücüye yakışmayan hareketler dışardan yanlış algılara neden olabilir. Bundan dolayı gereksiz davranışlardan kaçınmak gerekir: "Ülkücü gençleri tam bir Türk insanının örneği olarak görmek istiyorum ciddiyetinizi muhafaza etmeli ve cıvıtmamalısınız" (Türkeş, 2000a: 59).

Türkeş'in Türk milliyetçiliğine katkıları bu fikirlerle sınırlı değildir. Dilek'e göre Alparslan Türkeş'ten önce Türk milliyetçiliği sadece salonlardaydı, özellikle öğretmenler arasında önemli günlerde aile sohbeti gibi bir araya gelinerek konuşulurdu, Türk milliyetçileri, bilgili görgülüydüler fakat yalnızca salondaydılar, dolayısıyla Türk milliyetçileri, sokakta ya da büyük kitlelere hitap edecek durumda değillerdi (Dilek, 2019: 25). Erkal'e göre ise Türkeş Türk kimliğine sahip çıkmasında, mezhepsel ve etnik tuzaklara karşı toplumu uyarmasından ve milli birlik ve beraberliğe dönük hassas

tutumundan dolayı Türk milliyetçiliği fikrinin en önemli isimlerindendir (Erkal, 1997: 210).

Çetin'e göre Türkeş Türk milliyetçiliği aracılığıyla Türk milletinin yaşama hakkının savunucusu görevini üstlenmiştir. Türk milliyetçiliği fikrini sistemleştirme yolunda büyük bir gayet gösteren Türkeş insanların yaşama haklarının var olduğu gibi milletlerinde yaşama hakkı olduğu görüşünü savunarak Türk milletinin yaşama hakkına sahip olduğu düşüncesini temele almış ve milliyetçilik düşüncesini kişi kişi ve grup grup toplumun her kesiminden insanlara işlemeyi amaçlamıştır. Ayrıca Türkeş Türk insanının kişiliğinin ortaya çıkışında ve Türk milliyetçiliği fikrinin devletin yönetim kadrolarında varoluşunda büyük bir çaba gösteren en önemli Türk milliyetçilerinden biridir (Çetin, 1997: 269,270).

Sonuç olarak Alparslan Türkeş'in Türkiye'yi kalkındırma yolunda panzehir olarak sunduğu Türk milliyetçiliği fikri doğrudan iki önemli faktöre dayanmaktadır. Bunlar ecdadımızın bizlere devrettiği varlığı ve emaneti korumak yani insanı ve toprağı muhafaza etmek mecburiyeti ile Türkiye Cumhuriyetini süper bir güç haline getirmektir (Donuk, 1997: 219).

“Alparslan Türkeş'in Metodolojisi: Zehire Karşı Panzehir Olarak Türk Milliyetçiliği” adlı “3.1. Bölümde” Türk milliyetçiliğiyle ilgili çeşitli tartışmalar ile Türk milliyetçiliğinin farklı boyutları ele alınmıştır. Türkeş'in dışarıdan ithal edilen fikirleri ve ideolojileri “Zehir” olarak gördüğü ve bu ideolojilerin karşısına “Panzehir” olarak Türk milliyetçiliğini yerleştirdiği, onun metodolojik yönü ele alınarak açıklanmıştır.

3.2. Alparslan Türkeş'in Sosyal Teorisi: Demokratik Milliyetçilik

Liderlik tarihi süreç içerisinde tartışıla gelmiş önemli statülerden biridir. Liderlikle ilgili tartışmalar genellikle farklı liderlik yaklaşımları ile liderlerin ortak özelliklerinin bulunup bulunmadığı sorularının üzerine inşa edilir. Bütün bu tartışmalar bir kenara bırakılarak liderlik temelli düşünüldüğünde her büyük liderin istisnasız bir ülkünün ardından yürüdüğü açıkça ifade edilebilir. Bu duruma hem dünya siyasi tarihinden hem de Türk siyasi kültüründe yer edinmiş isimler üzerinden pek çok örnek verilebilir.

Türkiye’de liderlik meselesi tartışıldığında akla gelen ilk isimlerden biri olarak Alparslan Türkeş’te 80 yıllık yaşam süresi içerisinde adının önüne aldığı bütün ünvanlar aracılığıyla hayal ettiği ülküsünü gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Türkeş’in sosyal teorisi, mevcut Türkiye’yi “Kudretli Müreffeh Büyük Türkiye”ye dönüştürmek üzerine inşa edilmiştir. Bu noktada öncelikle Türkiye’nin gelişiminin önündeki iç ve dış faktörleri tespit etmiş, bu önleyici faktörlere karşı demokratik ve milliyetçi sistem aracılığıyla Türk toplumunun maddi ve sosyal anlamda kalkınmasına dönük bir model inşa etmiştir.

3.2.1. Gelişimin Önündeki Durağan Engeller

Türkeş’e göre milletler arasında sürekli bir mücadele ve yarış vardır (Türkeş, 1972: 10). Bu nedenle her insan kendi milletini daha ileri, gelişmiş ve medeni hale getirmek için mücadele etmek zorundadır, böyle bir bilinçten yoksun olan insanlar ve toplumlar ise yok olmaya ve sürünmeye mahkûmdur (Türkeş, 2000a: 11). Türkeş, bu düşünceyi temele alarak istisnasız her milletin milli hedeflerini gerçekleştirmek için yaşadığını belirtir. Ortak milli hedefleri sıralarken sanatta edebiyatta askeriyede toplumsal alanda gelişmeyi esas almış, milletlerin bu araçlarla dünya hâkimiyetini hedeflediklerini ifade etmiştir (Türkeş, 2000b: 24). Dolayısıyla uluslararası platformda çıkar ilişkilerinin hâkim duygu olduğunu dış ve iç politikada bu fikirle hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Türkeş Türkiye’nin jeopolitik açıdan içerisinde bulunduğu tehlikeli duruma dikkat çekmiştir. Türkiye’yi dünyanın kalbi olarak görürken, Orta Doğu’nun kartalı olarak nitelemiştir. Türkeş’e göre Türkiye, Irak ve Suriye’ye can veren ırmakları yani Fırat Dicle Habur ve Zap gibi su kaynaklarına ev sahipliği yapmaktadır, dolayısıyla Türkiye’yi ekonomik ve jeopolitik açıdan tehdit edilen ve tehdit altında bulunan bir ülke olarak görmüş, bu durum karşısında gerekli önlemlerin alınmasından yana tavır almıştır (Türkeş, 2000b: 36).

Türkeş Türkiye’nin, Ortadoğu’ya olan yakın jeopolitik konumunun iç ve dış dengeler açısından dikkat edilmesi gereken bir öneme sahip olduğunu çeşitli örneklerle açıklamıştır. Ortadoğu ve dünyadaki güç dengelerini petrol rezervleri üzerinden yorumlamıştır. Arabistan, Mısır, Suriye ve Kuveyt gibi ülkelerin bulunduğu bölgeler dünya rezervinin yüzde altmışını oluştururken bu bölgelerin Batı tarafından hedef ülkeler

olarak görüldüğünü belirtmiştir, tıpkı Batı’da olduğu gibi Rusya’nın da bu kanallara erişmek için Çanakkale ve İstanbul gibi önemli boğazlara hâkim olma düşüncesine vurgu yapmıştır (Türkeş, 2000b: 34).

Türkeş Türkiye’nin karşılaştığı dış tehditlere odaklanırken bunların en önemlilerinden birini nükleer silahlar olarak görmüştür. Türkeş’e göre nükleer silahlar yalnızca askeri ve stratejik konularda değil psikolojide, sanatta ve hatta düşüncede dahi ülkeler arası ilişkilerde etkisini göstermektedir. Türkeş Hiroşima örneğinde olduğu gibi nükleer silahlar aracılığıyla insanoğlunun kendi cinsine karşı ne kadar acımasız olduğuna dikkat çekmiş buna karşı çeşitli uluslararası platformlar aracılığıyla iş birliği yapılmasının önemini vurgulamıştır (Türkeş, 1979: 14,15).

Türkeş Türkiye’yi etkileyebilecek mevcut dünya düzenin problemlerinden birini güçlü ve haklı dengesi üzerinden yorumlamıştır. Dış dünyada mevcut kurumlar olarak görünen uluslararası platformlarda temele alınan en önemli ilkeyi “Hak kuvvetlinindir ilkesi” olarak nitelemiştir ve mevcut uluslararası düzenin temel prensibini “Güç haklıdır” ilkesi üzerinden yorumlamıştır. Türkeş’e göre hak kuvvetlinindir ilkesi uluslararası platformlar açısından doğru bir ilke olarak görülmekte, bu ilke sebebiyle uluslararası ilişkilerde devletler güçlü olana saygı duymaktadır (Türkeş, 1977: 6,7). Günümüz devletlerinin de uluslararası platformları aracı kılarak güç kuvvetlinindir ilkesi ile hareket ettiğine dikkat çekmiştir. Günümüzde insanoğlu için güneşin doğduğu yer ile battığı yer arasındaki mesafenin uzak olmamasının bu durumu daha da problemli hale getirdiğini vurgulamış, mevcut uluslararası düzenin sömürmek ve sömürülmek duygusu üzerine inşa edildiğini ifade etmiştir (Türkeş, 2000a: 35,36).

Türk devletinin karşılaştığı iç tehditlerden en önemlisini milli birliğin bozulması olarak görmüştür (Türkeş, 1995: 54). Türkeş Türkiye’deki iç tehditleri değerlendirirken, azınlık ırkçılığını mezhepçiliği ve komünizmi ilk üç sıraya yerleştirmiştir, azınlık ırkçılığını Türkiye’de Türk olmayan çok az insanın dil ve lehçe ayrılıkları bahane gösterilerek çeşitli propagandalar yoluyla giriştiği bir dava olarak görmüş bu durumun önlenmesi gereken en önemli sorunlardan biri olduğunu ifade etmiştir, komünizmi ve mezhepçiliği ise yabancı araçlarla gerçekleştirilen anlamsız faaliyetler olarak nitelemiştir (Türkeş, 2000a: 29). Türkeş’in bu konuya bakışını başka bir biçimde ifade edecek olursak Türkiye’de İnsanların “Sen Sünnisin sen Şafisin sen Alevisin” şeklinde birbirinden

ayrılmaya çalışılmasından büyük rahatsızlık duyduğu açıkça ifade edilebilir, bu ayrımların hepsini bölücü fikirlerin ürünü olarak, milli birliğin bozulmasının amaçlandığı içi boş girişimler olarak görmüştür (Türkeş, 1977: 19,20).

Türkeş'e göre bu kışkırtmalar, Türklerin dinlerine ne kadar bağlı olduklarını bilen ve Müslümanlığı alet ederek Türklüğü yıkma fikrinde olan insanlardan gelmektedir ve bu insanların genel düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: "Bunlar Türklüğü ne karıştırıyorsunuz Müslümanlık var derler, böylelikle Türklerin Müslümanlığın yayılmasında ve yaşatılmasında Müslümanlığa kılıç ve kafa olarak hizmet ettiğini bilmediklerini ortaya koymaktalar ve art niyetleri su üstüne çıkmaktadır" (Türkeş, 2000a: 55).

Türkeş Türkiye'nin iç sorularından birini de Türk idarecilerinin, detaylı incelenmediğinde doğru görünmesine rağmen hatalı politik tercihleri sebebiyle, Türkiye'nin sorunlarına çözüm olacak çeşitli bakış açıları üretememeleri olarak görmüştür (Türkeş, 1979: 6). Türkeş'e göre ülkeyi idare edenlerin doğru şekilde hareket etmemesi, doğru olmayan yönetimleri temele alması bunun aksine liyakati aklı bilimi ve sanatı ikinci planda bulundurması ilerlemenin önündeki en temel engeldir (Türkeş, 1977: 25).

Türkeş idarecilerdeki problemlere vurgu yapmakla beraber, işin idare boyutunda gelenekselleşen yanlışlara da dikkat çekmiştir. Türkiye'nin karşılaştığı önemli problemleri ele alırken idaredaki kökleşmiş kararsızlığa ciddiyetsizliğe ve otorite buhranına dikkat çekmiştir ve bir ülkede her şeyden önce düzen her şeyden önce devlet otoritesi ciddi bir şekilde uygulanmadığı takdirde o ülkeyi yıkmak isteyen hareketlerin rahatça faaliyet gösterebileceğini ifade etmiştir (Türkeş, 2000a: 14).

Türkeş Türk milletinin karşılaştığı en önemli problemlerden birini de seçkin idareci kadrosundaki eksiklik olarak nitelemiştir. Bu durumun devam etmesi halinde milleti ileriye sevk edecek harekete geçirecek ve toplumu düzenleyip bürokrasiyi etkin hale getirecek önemli kişilerden milletin yoksun kalacağı ve yeterli seçkin kadro oluşturulamadığı sürece bu durumun ülke kalkınması açısından büyük bir eksikliğe yol açacağını ifade etmiştir (Türkeş, 2000a: 16).

Türkeş ülke içerisinde yaşanan problemlere odaklanırken, partizanlık konusuna ayrı bir parantez açmış ve partizanlığı kanser olarak nitelemiştir. Türkeş'e göre

partizanlık milli birliği bölen unsurlardan biri olarak, insan hücrelerine yerleşmiş kanser hücreleri gibi milletin bünyesinde çeşitli rahatsızlıklara sebep olmaktadır. Türkeş bu hastalığa yakalanan insanları milletin istikbal ve idealini unutarak parti çıkarlarını bütün değerlerin üzerinde tutmaları sebebiyle eleştirmiştir (Türkeş, 2017: 88).

Türkiye'nin kalkınmasının önündeki manevi problemlerden birinin de ahlaki buhran olduğunu vurgulamıştır. Türkeş'e göre mevcut kurumlarda ve toplumun her köşesinde rüşvet, iltimas, disiplinsizlik, ciddiyetsizlik gibi birçok ahlaki çöküntü ile karşılaşmaktadır, bu durum devlet işlerine de laubalilik şeklinde yansırken millet ise baskı altında ücretsiz ve iltimasız işlerini gördüremez hale gelmiştir (Türkeş, 2000a: 42,43). Dolayısıyla Türkeş'e göre Türkiye'nin kalkınma hareketi öncelikle ahlak inşasından başlatılmalıdır kurtuluş ancak ahlaki bir inşa elde edildikten sonra olabilir çünkü ahlâkta elde edilen toplumsal normlar bu vasıta ile ilim ve teknikte de bir milleti ileriye götürebilir (Türkeş, 2000a: 47).

Türkeş Türkiye'nin karşılaştığı önemli problemlerden birini de sosyal adaletsizlik ve sosyal teşkilatsızlık durumu olarak görmüştür. Sosyal teşkilatsızlık ve tutarsızlık politikalarının ekonomik faaliyetlere de yansıdığını ifade etmiştir. Ekonomik açıdan Türkiye'deki en önemli problemlerden birini de üretim azlığı ve tüketim çokluğu olarak görmüştür bu konunun ana sebebini ise mevcut yönetimler tarafından Batı'nın tüketim biçiminin taklit edilerek, buna karşılık tüketicinin asıl problemini ve derdini oluşturan üretim problemiyle ilgilenilmemesi üzerinden açıklamıştır (Türkeş, 2000a: 14,15).

Türkiye'de uygulanan kalkınma ve gelişme programlarını halkı uyutmak ve avutmak için hazırlanan programlardan ibaret olarak nitelemiştir. Yapılan araştırmalara dikkat çekerek Avrupa iktisadi işbirliğinin bilim adamları tarafından hazırlanan raporu örnek göstermiş bu raporda Türkiye'nin yıllık kalkınma oranı %7 olarak belirlenmiştir böyle bir kalkınma programı ile Türkiye'nin ancak 249 yıl sonra Avrupa'nın gelişmiş ülkeleri ile aynı seviyeye geleceği bilgisini kalkınma programlarının yetersizliğiyle ilişkilendirmiştir (Türkeş, 2000a: 12).

Alparslan Türkeş farklı iktidarlar tarafından reform devrim çağ atlama adı altında ortaya konan iddialı birçok uygulamanın nitelik olarak Batıyı taklitten ibaret kaldığını ve geçekte ülkeyi kalkındıracak ve refaha götürecektir üretimi sağlayamamasının büyük bir hata olduğuna dikkat çekmiştir (Yeniçeri, 2011: 67).

Sonuç olarak Türkeş iç ve dış dünya daki bu problemler sonucunda ortaya çıkan mevcut eksikliklerin sonucunda dönemin Türkiye'sinin genel durumunu ve varolan karamsar tabloyu şu sözlerle betimlemiştir: “Dudaklar çatlak, mideler boş, köyler karanlık, dağlar tepeler çıplak, halk yoksul, millet düne küskün, gelecekte ümitsiz, bir tarafta güzel vatanımızın toprağını süren, tohum saçan yabancı teknisyenler, köylerimizde inek sağan misyoner genç kızlar; öte yanda günün modasına takılıp giden ve kulüpleri tıklım tıklım dolduran memleket çocukları” (Türkeş, 1996: 8). “Bir tarafta yılda milyarları aşan içki masraflarından yükselen kahkahalar, öte yanda bir damla su için sabahtan akşama kadar nöbet bekleyen susuzluktan çoraklaşmış köyler...” (Türkeş, 2017: 53).

3.2.2. Türkeş'in Kalkınma Modeli: “Kudretli Müreffeh Büyük Türkiye”

Türkeş'e göre dünya sürekli bir değişim içerisinde, bu değişim dünyayı zaman içerisinde yeni safhalara getirmektedir. Son dönemde yaşanan değişimlerle ortaya çıkan mevcut, yeni dünya düzeninde, depremlerin yeterli sağlamlıkta olmayan binalara yaptığı etkinin bir benzeri, yeniliklere açık olmayan ve güçsüzlükle karşı karşıya kalan milletlerde görülmektedir. Bu değişimlere Türkiye'nin içerisinde bulunduğu gergin jeopolitik konumda eklenecek olursa, Türkeş yaşamakta olduğumuz bu değişim döneminde yeni meselelere ve problemlere karşı gelecek kurumların inşa edilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Türkeş, 1994: 10).

Türkeş'in tasavvur ettiği sistemin ana felsefesi insan odaklıdır. Bu felsefe insan haysiyetine, sevgisine, hürriyetine dayanır, bu düşünceleri içermeyen bütün görüşleri dışlar. İnsan hürriyeti ve sevgisine dayanan sistemin temel dayanağını ise insana verilen değerde görür. Bu sistem insanı; siyasi, kültürel, ekonomik, ahlaki, sosyal öğelerden oluşan bir bütün olarak görür. Dolayısıyla insanı farklı parçalardan oluşan bir bütünün ürünü olarak değerlendirir (Türkeş, 1982: 45). Türkeş'in yönetim anlayışı emperyalizme ve bölücülüğe karşı milliyetçilik hürriyet kundakçılığına karşı demokrasi sosyal adaletsizliğe karşı ahlakçı ve demokratik toplumculuktur (Türkeş, 1977: 69).

Türkeş'in “Müreffeh Türkiye”si insan haklarına dayanan, hukukun üstünlüğünü temele alan, çok partili hürriyetçi, demokratik rejimi benimseyen ve gelişime açık bir zemin üzerine kuruludur. Bu zemin halk aydınlanmasını da çeşitli sevkediciler

aracılığıyla gerçekleştirmeye dönük programlar içerir. Bu sistemin toplumdan beklentisi ise heyecanla, şevkle ve istekle kalkınmaya katkı sağlamasıdır. Keza Alparslan Türkeş'e göre siyaset milletle ortaya çıkabilecek toplu gelişmişlik sürecidir. Genel anlamda üç ilkeden meydana gelen ve benimsenen sistem şu şekildedir:

“1-Her hal ve şartlar içinde kanun yolunu, hukuk yolunu, meşruiyetçiliği benimsemek ve savunmak.

2-Hukukun üstünlüğüne temel alan çok partili hürriyetçi demokrasiyi benimsemek ve savunmak.

3- İnsan haklarını, sosyal adaleti ve sosyal güvenliği benimsemek ve savunmak” (Türkeş, 1987: 7)

Türkeş demokratik milliyetçi sisteminin devlet yönetimi anlayışını şu sözlerle açıklamıştır:

“Demokratik milliyetçi devlet, milletin bütün sosyal dilimlerinin yükselmesi, ekonomik ve moral kalkınması amacını taşır. Devlet, faaliyetlerinde bu amacı gerçekleştirmek zorundadır. Bir avuç ferdin veya belirli bir sınıfın menfaatini ön planda tutan, fert veya sınıf diktasına dayanan devleti milli devlet olamaz. Milli devlet, milleti esas alan hizmet ve refah devletidir, milletin bütün fertlerine hizmet etmek, onların refahını gerçekleştirmek zorundadır” (Türkeş, 1998: 152).

Türkeş'in hem tasavvur ettiği yönetim anlayışının izlerine hem de demokrasiye yönelik aldığı tavıra söylemlerinde ve eylemlerinde sık sık rastlamak mümkündür. Bu söylemlerin en dikkat çekenlerinden birini ise “Ülkücü Kuruluşlar Davası” sırasında mahkeme heyetine yaptığı şu savunmada görmek mümkündür: “Ben bütün hayatım boyunca hürriyet ve demokrasiyi korumak ve yaşatmak için çalıştım. Daima köleliğe ve sömürgeciliğe karşı savaştım. İnsanların ezilmesini ve sömürülmesini engellemeye çalıştım. Komünizm'e olduğu kadar Faşizm'e, Nazizm'e ve her türlü diktaya, totaliter zorba rejime karşı oldum. Bu görüşle bu zihniyetle çalıştım, mücadele ettim. İnsanların mutlu olabilmeleri için her şeyden evvel hür olmaları gerektiğine ve hür olmayan insanların mutlu olmasının mümkün olmadığına inandım ve bu görüşleri her yerde savundum, yazdım” (Türkeş, 1982: 35).

Türkeş'in demokratik milliyetçi sistemdeki, milli birlik ve bütünlük anlayışı Türkiye'nin parçalardan değil bütünden oluştuğu fikrini esas alır. Türk milletini bir bütün ve parçalara ayıramayacak kadar millileşmiş bir toplum olarak görürken, Cumhuriyet Türkiye'sini Türk milletinden oluşan milli bir toplum olarak görmüştür dolayısıyla Türkiye içerisindeki etnik ayrımlara ve sosyal siyasi kışkırtmalara şiddetle karşı çıkmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti toprakları içerisinde yaşayan bütün insanların ortak tarih, kader, gelenek iktisat ve siyaset bağıyla sıkı sıkıya bağlı olduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 1994: 50,51).

Türkeş'in Türkiye için sunduğu reçete demokratik milliyetçiliktir, demokratik milliyetçilik sınıflı toplum modeli yerine milleti, sınıf mülkiyeti yerine bizzat milletin mülkiyetini esas almaktadır. Türkeş bu yolla milletin mülkiyete sahip olacağını ayrıca ekonomik kararlar esnasında doğrudan katılım imkânı bulacağına inanmıştır. Demokratik milliyetçiliğin bir diğer boyutunu da milli demokrasi ülküsü oluşturmaktadır, milli demokrasi aracılığıyla milletin doğrudan temsili ve hâkimiyeti amaçlanmıştır (Türkeş, 1996: 51).

Türkeş milliyetçi siyaset teorisi aracılığıyla demokratik milliyetçi devlet anlayışını esas almıştır. Demokratik milliyetçi devlette milletler yalnızca siyasi kaderini değil iktisadi kaderini de belirleme hakkına sahiptir. Bu anlamda milliyetçi devleti milli iktisada dayanan ve iktisadını millileştirmiş devlet olarak görürken, milli bağımsızlık ve milli demokrasinin gelişmesini milli güç ve ekonomik güç ile ilişkilendirmiştir (Türkeş, 1996: 114,115). Bu nedenle Türkeş'in gelişmişlik ölçüsü, bir taraftan milletin manevi kalkınması gerçekleşirken diğer taraftan da ülkenin bilimde teknikte ve sanayide başkalarına ihtiyaç duymadan kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir. Türkeş'e göre bu şartların sağlandığı bir milletde ise işsizliğin ortadan kalkması adaletin ve refahın sağlanması kaçınılmazdır (Türkeş, 1977: 7).

Türkeş gerçekleştirmeyi hedeflediği demokratik milliyetçi tasarımın, ancak gönül seferberliği ile olumlu sonuçlar vereceğini ifade etmiştir. Türkeş'e göre gönül seferberliği yapılmadıkça, Türkiye'nin bütün davalarının çözülmesi ve gerekli atılımın gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle gönül seferberliği aracılığıyla insanları milli ülkeye sevk ederek büyük bir dinamizm oluşturmayı en doğru yol olarak görmüştür (Türkeş, 2017: 150).

Türkeş demokratik milliyetçi model aracılığıyla, yerel yönetimlerin güçlendirilmesinin Türkiye'nin bölgesel gelişimi için oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır. Türkeş bu konunun "Âdem-i merkeziyetçilik" anlayışıyla değerlendirilmemesini istemiş, yerel yönetimlerin yetki alanında mevcut hakları

korunarak, finansal yönden gelişiminin ve desteklenmesinin önemini vurgulamıştır (Türkeş, 1998: 45).

Türkeş'in hedeflediği yönetim sisteminin bir diğer boyutunu ise laiklik oluşturmaktadır. Türkeş laikliği bir ülke için lazım olan ilkelerden biri olarak görmüştür. Devletin her kurumunun laiklik çerçevesinde şekil alacağı, devlet açısından din ile devlet işlerinin yerli yerine oturtulacağı bir sistem tasavvur etmiştir. Laikliği insanların dini faaliyetlerine karışan ve dini yaşam biçimlerine baskı yapan bir ilkedен çok devlet işlerinde dinin ayrı tutulması olarak görmüştür (Türkeş, 1987: 16).

Türkeş laiklik konusunu sosyal adalet ilkesi içerisinde önemli bir yere konumlandırmıştır. Türkeş'e göre laiklik din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı şekilde yürütülmesini öngörmektedir dolayısıyla laikliğin bulunduğu bir ülkede insanlar kendi inançlarında serbesttirler yaptıkları ibadetlerde kimse bu insanları rahatsız edemezken diğer insanlara da neden ibadetlerinizi yapmıyorsunuz diye çeşitli uyarılarda bulamazlar (Türkeş, 2000a: 67).

Türkeş sosyal kalkınmayı ve sosyal barışı sağlamak için milli özellikleri temele alan çağdaş anlamda maddi ve manevi ihtiyaçları karşılayacak nitelikte bir plana ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda manevi değerler dünyasında siyasi ve sosyal ilişkilerin kuralıslığa ya da çatışmaya dönmesini engellemek için düzenlemeler yapılmasının ve planlı çalışmanın toplumsal hayat açısından hayati önemini vurgulamıştır (Türkeş, 1994: 65).

Türkeş Türkiye'nin yükselmesi, gelişmesi çağlar üzerinde sıçrama yapması ve atom çağına erişmesi için birçok önemli unsuru temele almış, bu unsurlar aracılığıyla maddi ve manevi kalkınmanın önemine vurgu yapmıştır. Türk milletinin uzun ve köklü tarihi içerisinde son dönemde yaşanan zorlukları ve kötü şartları ise hem yönetim zafiyetine hem de beceriksiz ve korkak yöneticilerin yarattığı kalitesiz ortama bağlamıştır, buna ek olarak manevi ve maddi konulardaki yetersizliğe dikkat çekmiştir (Türkeş, 1996: 10).

Türkeş Türkiye'yi ve Türk toplumunu diğer ülkelerden ve milletlerden ayrı bir yere konumlandırmıştır. Dolayısıyla Türkeş'e göre Türkiye'nin kurtuluş reçetesi maddi ve manevi unsurlar dikkate alınarak ve Türk milleti ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi gerçekleri hesaba katılarak sunulmalıdır ayrıca nereden alınırsa alınsın başka ülkelerden

sipariş alınarak yapılan reçeteler Türk milleti için hiçbir zaman geçerli ve yeterli olmayacaktır (Türkeş, 2000a: 35).

Türkeş maddi kalkınmasız manevi kalkınmanın, manevi kalkınmasızda maddi kalkınmanın yeterli olmayacağını belirtmiş, bu nedenle ekonomi politikasının kültürel hayatla desteklenmediği durumda ya da kültürel hayatın içerisinde ekonomik hayattan izler görülmediği sürece gerçek bir başarı hikâyesi yazmanın inanılması güç olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla her alanda sağlıklı bir toplumun temelinde ruh ve madde ya da ekonomi ve insan dengesinin birlikte bulunduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 1994: 66).

Türkeş'in maddi ve manevi kalkınmaya eşit değerde önem vermesinin (Türkeş, 1995: 21) birçok sebebi vardır. Tek başına iktisadi kalkınmayı yeterli görmemesinin temel sebebi tüketim fetişizmine kapılmış tüketim zevkini hayatın tek hâkim değeri haline getirmiş bir toplumun iktisadi anlamda gelişse bile sağlıklı bir toplum olmadığına inanmasıdır. Türkeş aşırı ekonomik büyümenin dünya kaynakları açısından getirdiği avantajlara rağmen insani değerleri göz ardı etmeden sağlıklı toplum olmak adına madde ve mana arasındaki dengede toplumu feda etmemekten yana tavır almıştır (Türkeş, 1994: 66). Diğer taraftan, tarihteki ülkelerin ilerleyiş ve gerileyişleri incelemiş hiçbir milletin paranın kuvveti ya da varlığıyla yükselip alçalmadığı görmüştür. Tarihte batan ve yıkılan devletler olsa da bunların hiçbirinin çöküş nedeninin parasızlık, fakirlik ve yoksulluk olmadığını, ana sebebin ahlaki bunalım olduğunu ifade etmiştir bu sebeple Türkeş, yalnızca iktisadi kalkınmanın bir milleti felaket sürükleyebileceğini vurgulamıştır (Türkeş, 2000a: 13).

Türkeş maddi ve manevi kalkınma arasındaki düzlemde bilimsel gerçeklere dayanmıştır. Sosyolojinin ortaya koyduğu maddi kalkınmanın manevi kalkınmaya görece daha hızlı gerçekleştiği tezini esas alarak manevi bunalım için daha sağlam ve gerçekçi adımlar atmak istemiştir. Bu bağlamda toplumun tamamının büyük medeniyetlere kaynaklık edecek biçimde aşkla, heyecanla, enerjiyle hareket etmesi gerektiğini ayrıca kalkınma heyecanının, üretim şevkinin ve çalışkanlığın bütün topluma yayılması gerektiğini ve bütün bunların yanı sıra toplumsal uzlaş ortamının ve birlikte hareket etme ülküsünün manevi kalkınmanın temelini oluşturduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 1994: 170,171).

Hem Türkes'in ileri sürdüğü görüşlerde hem de konunun temelinden anlaşıldığı üzere maddi ve manevi kalkınmadan iki ayrı gelişim süreciymiş gibi söz etmek olanaksızdır. Maddi ve manevi kalkınma kavramları, özellikle Türkes'in düşünce biçimi çerçevesinde, bir bütünün iki eşit parçası ve birbirleriyle karşılıklı ilişki içerisinde olan önemli süreçleri içerisinde barındırmaktadır. Bu ilişkide ast üst ayrımının yapılması bilimsel gerçeklere aykırı olarak yorumlanabilir.

Türkes Türk milletinin yeni bir yol ve yeni bir kaderin sahibi olmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır (Demir, 2002: 44). Bu yolu Türkiye'nin ilimde, ahlakta ve teknikte gelişmesinin yanısıra yeryüzünün en ileri memleketi olma yolu olarak tanımlamıştır. Bu yolda yapılacak en önemli hatanın, Batı'nın varlığına ve dış görünüşüne özenmek olduğunu açıklamış, ülkenin gerçeklerine uygun ve doğru temellere sahip planlar yapmanın ve çeşitli prensipler ortaya koyarak, bunların uygulanması için çaba sarfetmenin önemini vurgulamıştır (Türkes, 1996: 24).

Sonuç olarak Türkes, maddi ve manevi kalkınma meselesini, ülkenin refahına giden yolda hayati bir mesele olarak görmüştür. Bu yolda karşılaşılabilecek problemleri ve sahip olunmasını istediği felsefeyi ise şu şekilde ifade etmiştir: “Sizlere kolay bir başarı vadetmiyorum kısa zamanda bir iktidar umanlar bizimle yola çıkmasınlar yolumuz uzun ve çetindir. Bu yolda karşınızda menfaat teklifleri, tehditler ve daha bir yığın engel çıkacaktır o bu çetin yola dayanabilecekler bizimle gelsin kabilemize katılsınlar” (Türkes, 2000a: 37).

3.2.2.1 Maddi Kalkınma Modeli

Türkes Türkiye'nin maddi gelişimini dünyadaki değişimlerden bağımsız olarak yorumlamamıştır. Türkes, günümüzde bilgi çağı kadar yeni olan, dünyadaki değişme ve gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan yeni dünya düzeninde insanların ve milletlerin birbirine eskisinden daha fazla ihtiyaç duydukları ifade etmiştir ve bu durumun sosyolojik boyutuyla, büyük güçlerin bir sömürü aracı olarak kullandığı şekliyle küreselleşme ya da küreselleşmeyi, Türk milleti için olduğu kadar bütün insanlığın faydası açısından şöyle yorumlamaktadır: “Robinson Curuse hayatı fertler için olduğu kadar milletler içinde imkânsızdır”

Küredeki mesafelerin oldukça yakınlaştığı bu dönemde, varolan durumu gemi örneği üzerinden şu şekilde açıklamıştır: “Bir gemi batma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorsa oradaki insanlar için tek kurtuluş yolu vardır, Elbirliğiyle gemiyi onarmak selamete kavuşturma”. Dolayısıyla Türkes dünyada yaşayan her bir insanın akli selim davranarak insanlık gemisinin geleceğine katkı sağlamasından yana tavır almıştır (Türkes, 1979: 12,13).

Türkes Türkiye’nin maddi kalkınmasının dışarıdan gelen fikirlerle sağlanamayacağını hiçbir yabancı fikrin ya da ideolojinin Türk milletinin menfaatlerini, Türk milleti kadar düşünemeyeceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Komünizm, Faşizm, ya da Kapitalizmi Türk milletini yok edebilecek kadar tehlikeli olarak görmüştür. (Türkes, 1996: 18). Bu durum yabancı kökenli ideolojilerin bir kısmını beynelmilelci diğer kısmını ise emperyalizm ’in aracı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır (Türkes, 1996: 35). Türkiye’yi maddi anlamda kalkındıracak sistem ve görüşün ancak Türk milletinin özelliklerine uygun ve modern ilim ile tekniği yol gösterici kabul eden milli bir görüşün olduğunu savunmuştur dolayısıyla milli unsurları yerli ilkelerle ve milletin potansiyel kaynağıyla harekete geçirmeyi hedeflemiştir (Yeniçeri, 2003: 18,19).

Maddi kalkınma projelerinin yetersizliği ve isabetsizliğini gelişme seviyesinin düşüklüğü ile açıklamıştır, özellikle kalkınma çabalarının periyodik olarak bunalımlara maruz kalışını bu durumla ilişkilendirmiş, bu yapısal özelliklerin yanına uzun vadeli strateji yokluğunun da eklenmesiyle iktisadi kalkınmanın her dönem daha da çıkmaza girdiğini ifade etmiştir (Türkes, 1994: 106,107).

Türkes maddi kalkınmada bilimsel gerçekleri ve ölçütleri temele alan gelişmeci bir yaklaşıma sahiptir. Bilim dediğimiz kâinatı tanıma aşkımızın çocuğu olan teknik kültürün zorunlu bir neticesi olarak tanımlanabilir, teknik ise bilimlerden doğarak sanatlardan faydalanmasını da bilir yani onlarla el ele verir. Bu sebeple insanlara kâinatı daima sevimli kılar ve kâinat üzerindeki gittikçe artan başarıımızı temin eder böylece ilim kültürden ibaret olan ruhumuzu kavrayan vücudumuz gibidir yani hayat mücadelesi sahnesinde cesaretle yürüyen ayaklarımız ve hayata her an uzanan kollarımız gibi görülebilir (Topçu, 1970: 13).

Türkes maddi kalkınmada bilimsel dönüşüme ayrı bir parantez açmıştır. Türkes’e göre Türkiye’nin çağa ayak uydurması için milliyetçi ahlaklı ve dünya çapında tanınan

birinci sınıf bilim adamlarına ihtiyacı vardır böyle bir kadro kurulmadığı sürece modern sanayi kurmak sanayiye modernleştirmek ve sanayide önemli bir güç haline gelmek mümkün değildir (Türkeş, 1977: 33). Türkeş Türkiye'nin maddi kalkınmasını bilim yolunda atacağı önemli adımlara bağlar ona göre ancak bu adımların sonucunda yüksek kimyagerler, makine mühendisleri, madenciler yerli üretime dayalı çeşitli atılımlara imza atabilirler ve ancak böylelikle Türkiye Batıyla yarışabilen dünyada hâkim güç haline gelebilir (Türkeş, 2000b: 27).

Türkeş Türkiye'yi kalkındıracak hamlelerden birinide kısa sürede yetiştirilecek üç bin bilim adamında görmüştür. Bu ilim adamları ülke içinde ve dışında iyi eğitim alarak ülkeye dönecek ve ülkenin ağır sanayi ve nükleer sanayisi başta olmak üzere girişilecek iş seferberliğinde en önde bulunacaklardır. Bu ilim adamları aracılığıyla partizan tartışmalar yapmak yerine tarım ve toprak reformuyla köylünün tekrar kalkındırılacağını ifade etmiştir (Türkeş, 1976: 114). Dolayısıyla Türk milletinin içerisinde bulunduğu durumdan kurtulmasını ilim ve teknik sahasında büyük bir ilerleme kaydetmesine bağlı olduğunu ifade ederken bunun için dünya çapında yüksek kaliteli ilim adamları, mühendisler, teknisyenler yetiştirmek gerektiğine vurgu yapmaktadır (İlbaş, 2000: 26).

Türkeş bilimsel alanda kalkınma ile Türkiye'nin kalkınması arasında doğrudan bağ kurmuştur. Bilimsel kalkınmanın yaratacağı modern sanayi ve modern ziraat ile ülkenin yeni bir safhaya geçeceği inancını taşımaktadır. Bu bilimsel kalkınmanın bir diğer ayağını ise eğitim alanında ülkenin ihtiyacına göre oluşturulacak yetenekli bir insan gücü oluşturmaktadır, insan gücünün bir kısmı teknik işler için uğraşırken diğer kısmının ise ekonomik hedef ve ihtiyaçlara göre yetiştirilmesinden yanadır. Ayrıca bütün milletin yeniden bilgilendirilmesinin ülke kalkınmasına büyük bir fayda sağlayacağına inanmaktadır (Türkeş, 1996: 82,83).

Türkeş Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını ekonomik demokrasi ve ekonomik bütünleşme ilkeleri üzerine konumlandırmıştır. Ekonomik bütünleşme ilkesi kapitalizm ya da marksizm'in toplumu bölen anlayışlarını dışlayan bir özelliğe sahiptir, daha çok insan haklarını, toplumsal mutabakatı ve milli politikaları esas alır, ekonomik kalkınmanın toplumun tamamına ulaşmasının yine toplumsal hamleler ile bağlantılı olduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 1996: 57,58).

Türkeş ekonomide tüketici değil üretici yatırım siyasetinden yana tavır almıştır (Türkeş, 1995: 23). Türkiye'nin mevcut yatırımlarını gösteriştten öteye gidemeyen toplumun basiretini bağlayan cari harcamalar olarak görmüş dolayısıyla bu durumun toplumdaki üretkenliğe de yansıdığını tüketimin üretimi geçerek “Bir lokma bir hırka” felsefesinin hâkim olduğunu ifade etmiştir. Mevcut şartları ise “Ne onmakta ne öldürmekte” şeklinde nitelemiştir (Türkeş, 1996: 160).

Türkeş’inde etkilendiği, önemli iktisadi modellerin başında ‘Milli iktisat’ ekolü gelmektedir. Milli iktisat ekolünün ülkemizdeki savunucularından biri de Ziya Gökalp’tir. Milli iktisat modeli bir taraftan devlet eliyle yapılan yatırımları desteklerken, diğer taraftan özel teşebbüsü koruyan, özel teşebbüsü cesaretlendiren yasalar çıkarmayı esas alır. Ayrıca yabancı sermayeye yönelik ciddi bir yatırım alanı yaratmak bu ekolün temel esaslarından biridir. ‘Kana ihtiyacı olan insana kan vermek gibi, sermayeye ihtiyacı olan bir ülkeye yabancı sermayenin girmesi’ o ülkenin kalkınması için temel ihtiyaçlardan biri olarak görülmüştür (Kaçmazoğlu, 2013b: 153).

Türkeş maddi kalkınmada mülkiyet kavramına büyük bir önem vermiştir. Türkiye’ye göre asıl olan mülkiyetin toplum yararına kullanılmasıdır. Bu noktada da devlet işin içindedir. Sadece mülkiyet sahibinin çıkarlarına hizmet edilen, toplum yararı hiçe sayılan veya hiç kullanılmayan mülkiyet biçimlerine devlet değerini ödemek kaydıyla el koyar. İşler hale getirir (Alsaç, 2009: 61).

Türkeş’in mülkiyet kavramı ile dikkat çektiği konulardan biri de mülkiyet sahiplerinin ellerinde bulundurdıkları mülkü millet yararına kullanmasıdır. Türkiye’ye göre mülkiyet sahipleri mülklerini toplum faydasına kullandıkça maddi kalkınma önemli bir noktaya gelecektir. Aksi durumda ise mülkiyetlerin işletilmesi yoluna gidilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Anadol, Tarihsiz: 33).

Türkeş’in ekonomik kalkınma projelerinin temelini millet sektörü kavramı oluşturmaktadır. Türkiye millet sektörünü, ekonomik yapının millileşmesini sağlayacak, üretim araçları ve mülkiyetin tabana dengeli biçimde dağılmasına katkıda bulunacak milli bütünleşme ve ekonomik demokrasinin ilk şartı olarak görmüştür. İşçi, köylü, esnaf, memur, serbest meslek sahibi ve işverenler şeklinde toplumu altı sosyal dilime ayırarak her birinin bir diğeri ile ahenk içerisinde çalışmasını hedeflemiştir (Türkeş, 2017: 275). Türkiye burada ferdi mülkiyetin önemini vurgulamaktadır. Ferdi mülkiyet, sosyal sistemin

alt unsurlarından olan hukuk sahasında ve iktisatta korunan, muhafaza edilen bir yere sahiptir. Özellikle kapitalizm ve sosyalizmin dar bakış açısına karşı karma ekonomi düzeni içerisinde devlet mülkiyeti ve ferdi mülkiyetin uyumu esas alınır. Bu sistemde kooperatifler ve şirketler büyük öneme sahiptir (Eröz, 2014: 292).

Türkeş'in millet sektörü ideali üretim araçları içerisindeki özellikle fabrika gibi yoğun üretim yapabilecek yapıların çalışan işçilerin ortaklığıyla kurulup, millet sektörünü oluşturan aynı kişiler aracılığıyla bölüştürülmesi fikrini temele almaktadır. Bu sistem içerisinde, işçilerin maddi olarak geri planda kaldığı durumlarda, gerekirse devlet eliyle fabrikaların kurulması ve işçilere vadeli olarak ortaklık verilmesi hedeflenmiştir (Türkeş, 2017: 404).

Daha genel bir biçimde ifade edecek olursak, kurulacak fabrikalarda çalışacak işçiler aynı zamanda fabrikalara yani üretim araçlarına dönüşen sermayeye katıldıkları oranda artı değerden katkı payı alacaklardır. Burada emekçi/işçi/ücretli üç yönlü olarak üretime dâhil olmaktadır. Bir taraftan üretim araçları ile doğrudan ilişkiye girerek ve artı değer bizzat oluşmasını sağlayarak, diğer yandan ürettikleri metallerin tüketicisi olarak; emek güçleri karşılığında kendilerine para şeklinde ödenen ücretlerin bir kısmını dolaylı yoldan tekrar kapitaliste aktarmaktır. Aynı zamanda da ücretlerinin ellerinde kalan kısmını oluşturulan yatırım sandıklarıyla doğrudan üretim sürecine aktararak sermaye birikim mekanizmasına üç koldan dâhil olurlar (Alsaç, 2009: 16).

Söz konusu kalkınma programına göre; sermaye birikimi için gerekli makine ve teçhizatın ülke içinde üretimi halinde, gerekli üretim araçları milli parayla karşılanabilecektir. Milli para kalkınmanın iç finansmanını oluştururken, üretim birlikleri, özellikle iç finansmana kaynaklık edeceğinden burada değerlendirilecektir. Diğer yandan Türkiye'nin kurulacak çimento, bina ve diğer malzemeleri üretecek fabrikaları olmadığından, bunları yabancı para(döviz) ile endüstri ülkelerinden temin etmek zorunda kalacaktır (Alsaç, 2009: 72). Ortaya konan programda emek gücü çok değerlidir. Sanayileşme için gerekli kaynakların dolaylı yollardan artı değer üzerinden elde edilmesi amaçlanmıştır. Mesela, emeğin emek gücüne karşılık olarak aldığı ücretin bile aktarılacağı yerler hesaplanmış ve bu kanallarında söz konusu yatırım alanlarına akması için yöntemler geliştirilmiştir (Alsaç, 2009: 54).

Türkeş dengeli artan ve istihdam sağlanan nüfusu, maddi gelişimin en önemli araçlarından birisi olarak görmüştür dolayısıyla nüfus artışını engelleyerek milli geliri artırma politikalarını hatalı bulmuştur. Yer altı ve yerüstü kaynaklarının kullanımında, Türk milletinin artan nüfusunun, ekonomik kalkınmada itici kuvvet olacağını vurgulamıştır (Türkeş, 1973: 16,17).

Türkeş maddi kalkınmada köylüye ayrı bir parantez açmıştır, köylerin belirli oranlarda ve belirli standartlara uygun biçimde teşkilatlandırılmasının gelişime büyük bir katkı sağlayacağına inanmıştır (Türkeş, 2017: 432). Bu köy projesi, köylerde bulunan küçük çiftliklerin toprak reformu ve kooperatifleşme aracılığıyla gelişeceği düşüncesini esas almaktadır, böylelikle köylerde yeniden istihdam oluşturulurken aynı zamanda köyden kente göçün ve sonrasında yaşanacak problemlerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Türkeş, 2017: 447). Türkeş'in ortaya koyduğu köy projesinin bir diğer boyutunu hayvancılık oluşturmaktadır, hayvancılıkla geçinen köylülere çeşitli devlet destekli projelerle teşvikte bulunularak hem hayvancılığın sürdürülmesi hem de köylüye istihdam sağlanacağı düşünülmüştür (Türkeş, 2017:458).

Türkeş'e göre tarım alanlarında aile şirketleri kurulmalıdır. Bu alanlarda hem direk toprak ekimiyle elde edilen ürünlerde hem de hayvani ürünlerde verimliliği artırıcı gübre, tohum, ilaç, damızlık, iyi beslenme ve suni tohumlama imkânları çiftçiye zamanında sağlanmalıdır. Tarım alanındaki üretimin ihracatı arttırması ve sanayi hammadde ihtiyaçlarını göz önünde bulunduracak şekilde planlanması gerekmektedir (Alsaç, 2009: 79).

Tarımsal kalkınmanın araçlarından biri olarak kooperatifleşmeye büyük önem vermiştir. Kooperatifleşmeyi toprak reformunun tamamlayıcı unsuru olarak görmüş, küçük çiftçilerin bireysel olarak başarması zor işleri birlikte aşabileceklerine inanmıştır bu nedenle tarım işletmeciliğini teknoloji, sermaye ve pazarlama şeklinde üç ana başlığa ayırmış her birini bir diğerinin tamamlayıcı ve kapsayıcı unsuru olarak görmüştür (Türkeş, 1996: 188).

Türkeş'in ekonomik hayata bakışının bir diğer boyutunu da özel teşebbüs meselesi oluşturmaktadır. Özel teşebbüsün halk ve yurt yararına ihtiyaçları karşıladığı ekonomik alanlarda, kamu sektörünün sermaye yatırımlarına girişmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Devletin kişilerin teşebbüs alanlarında eksik kaldığı dönemlerde ortaya çıkarak bu ihtiyaçları gidermesinden yana tavır almıştır (Türkeş, 1973: 18).

Ekonomik kalkınmanın en önemli konularından birinide devlet eliyle yapılan yatırımlarda görmektedir. Milletin kalkınması için bu gerçeklere uyulmasının hayati önem taşıdığını belirtirken, ağır sanayi, yüksek fırınlar, rafineri, petrol işleme, ulaştırma gibi bir devlet için kalkınmanın aracı olan hayati ekonomik işlerin ya devlet eliyle ya da devletin kontrolünde yapılması gerektiğini ifade etmiştir (Türkeş, 1996: 65).

Türkeş ağır sanayi, atom sanayi, stratejik madenler ve enerjinin devlet eliyle ve devlet kontrolünde geliştirilmesinin daha doğru olacağını vurgulamıştır. Bir ülke için hayati önem taşıyan bu yatırımların da ancak mevcut ölü yatırımlardan vazgeçilerek gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir. Türkeş'in milli kalkınmaya dönük bu yatırımlardan bir diğer beklentiside insanı temele almaktadır. Türkeş her bir yatırımın Anadolu'daki farklı bir coğrafyaya yapılarak bu yöntemle bölge insanının kalkınmasını hedeflemiştir, böylelikle bir taraftan Türkiye'nin tamamına yayılan sanayi ağı oluşturulurken diğer taraftan da bölge insanının gelişmesine katkı sağlanacaktır (Türkeş, 1972: 25).

Türkeş'in milli ekonomiye yönelik bu görüşleri, ekonomik anlamda devletçilik ilkesini yoğun biçimde benimsediğinin kanıtlarından yalnızca biridir. Bu görüş CHP'nin izlediği devletçilik politikasından daha yoğun uygulamaları da içerisinde barındırır. Devletçiliğe dönük bu bakış açısı kendisini Türkeş'in karşısına konumlandırılanlar tarafından çoğu defa faşizmin, nazizm'in uygulamalarıyla ilişkilendirilse de (Yıldız, 1999: 261) aslında Türkeş uygulamayı düşündüğü politika aracılığıyla kendi üretim ve tüketimini uyum içerisinde yürütebilen ekonomik bağımsızlığını kazanmış bir ülkenin hayalini kurmuştur.

Türkeş, her ne kadar uygulanması gereken politikaların söz konusu toplumsal alanın kendi özellikleri içerisinde uygulanması gerektiğini belirtse de kendiside Batı Avrupa merkezli bir sanayileşme modelini göstermektedir. “Batı”dan kültürel kodlamaları dışarıda bırakarak, sanayileşmeye dair argümanların alınması gerektiğini vurgular (Alsaç, 2009: 26).

Türkeş'in sanayileşmeye yönelik zorunlu gördüğü unsurları Seyyid Ahmet Arvasi'nin görüşleri üzerinden okumakta mümkündür. Arvasi Türkiye Cumhuriyetinin

tarım toplumundan sanayi toplumuna doğru geçişinin altını çizmiştir. Burada milletin yeniden teşkilatlandırılmasını ve organize edilmesini hayati bir zorunluluk olarak görmüştür. Türk milletinin yeni şartlara göre; sosyal, kültürel, politik alanda ve özellikle ekonomide değişime yön vermesinin önemini vurgulamıştır (Arvasi, 1994: 248).

Sonuç olarak Türkes bir ülkenin maddi anlamda güçlü ve istikrarlı olmasını milletin gayretine bağlamıştır. Maddi kalkınmada millet sektörünü, kooperatifleşmeyi, düzenli tarımı ve doğru sanayileşmeyi oldukça önemsemiştir. Bu nedenle ülkelerin dış yardımlardan önce kendi iradelerine güvenmesinden yana tavır almıştır. İçeriden bölünen ve ekonomisi gittikçe zayıflayan manevi ve insani değerler bakımından sefaletle sürüklenen ülkelerin ayakta duramayacağını ifade etmiştir.

3.2.2.2. Sosyal Kalkınma Modeli

Türkes, sosyal kalkınmada milli kültür ve kültürel özelliklere büyük bir görev düştüğünü ifade etmiştir. Aydınların ve sanatkârların Türk toplumunu içerisinde bulunduğu rüyadan uyandırması ve millete kendi öz benliğinin önemini ve yapısını anlatması gerektiğini ancak bu şekilde milli kültürün korunması, yayılması, hatta yeniden yaratılmasının milli kalkınmada rol oynayabileceğini vurgulamıştır (Türkes, 1996: 140). Aydınlar, ilim ve sanat adamları, kültür politikasının kurmayları (Kaya, 2005: 40) olduğu için Türkes sosyal kalkınma içerisinde bu kesime büyük bir önem atfetmiştir.

Sosyal kalkınmanın temeline sosyal adalet ilkesini yerleştirmiştir, sosyal adaleti gelişmişliğin temeli olarak görürken, sosyal adaletsizliği ise sadece insani duygulara ters ve istenmeyen bir durum olmanın ötesinde rejimi tehdit eden ve dengeli kalkınmayı zorlaştıran tehditlerden biri olarak görmektedir. Aynı zamanda sosyal adaletsizliği enflasyona dahi kaynak oluşturan korkunç ve tahammül edilemez derecede sosyal bir sorun olarak nitelemiştir (Türkes, 1994: 79).

Türk milletinin sosyal ve kültürel alanda güçlü, medeni ve gelişmiş bir millet haline gelebilmesinin en önemli şartını milliyetçilik ülküsünün milletin bütün kesimlerinde karşılık bulması olarak görmüştür dolayısıyla Türk milletini yeryüzünde en iyi ve en medeni millet haline getirmenin ancak bu ülküyü taşıyan bilinçli bir toplumla mümkün olabileceğini ifade etmiştir (Türkes, 2000a: 11).

Türkeş milletlerin kalkınmasını güçlenip yükselmesini her şeyden önce fikir ve ülküye bağlar. Türkeş'e göre her gerçek insanların kafasında beyinde ve hayalinde belirir sonucunda düşünce olarak ortaya çıkar insanı insan yapan hedefleridir. İnsanları insan yapan hayalleridir, "Ülküsüz insan ruhsuz ceset gibidir ülküsüz insan çamurdan farkısızdır insanları insan yapan fikirleri idealleri ülküsü ve heyecanlarıdır asil duygularıdır asil inançlarıdır" (Türkeş, 1977: 18) ve milletleri millet yapan ülkeleridir ülküsüz millet ise sürüden farkısızdır (Türkeş, 2000b: 106). Milli ülküyü ise milletlerin binlerce yıllık tarihi içerisinde çocuk yaştan itibaren kalplerine ruhlarına yerleştirilen ve gerçekleştirmek için nesilden nesile aktarılan kutsal emanetler olarak görür (Türkeş, 2000b: 108). Türkeş milli ülkünün ve milli davanın önemini şu sözlerle açıklamıştır: "Ülkülerimizi milli davalarımızı kalplerimizden silecek olursak bize yapılan haksızlıkları kabul edersek unutursak bizim olan vatan topraklarına ve bizim gibi konuşan insanları unutursak insan olmaya insanca yaşamaya layık görülmez" (Türkeş, 2000b: 109).

Türkeş'e göre milli bir inancın ya da ülkünün olmadığı toplumlar bilimde ve teknikte geri kalırlar bilimde ve teknikte geri kalmış milletlerin çöküntüye uğramaması da mümkün değildir (Türkeş, 1977: 12). Dolayısıyla bir milletin gerilikten miskinlikten kurtulabilmesi için en önemli konunun milli şuur olduğunu ifade etmiştir. Yüksek manevi inanç sahibi olan, yüksek ahlâk ve ülkü sahibi olan milletlerin ilerlemesinin daha kolay olduğunu vurgulamıştır (Türkeş, 2000b: 110).

Kafa ve gönül birliğini insanların birbirine olan itimadına saygısını pekiştiren unsurlar olduğu kadar büyük başarıların da hazırlayıcısı olarak görmüştür (Türkeş, 1977: 3). Milli ülkü eksikliğinin manevi kalkınmaya vereceği zararı ise şu şekilde ifade etmiştir: "Milli şuurdan yoksun olanlar nerede parayı çok bulurlar ise oraya gidip alırlar bunun için yüksek vazife duygusuna sahip olmalıyız kiminiz hukukçu, doktor, öğretmen olacaksınız. O sitenize unutmayın saat ve dakika kaybetmeksizin halkın hizmetinde olan gücünüzün yettiği kadar hizmet etmeye çalışın" (Türkeş, 2000b: 32).

Türkiye'nin sosyal anlamda gelişmesi için, ülkücü inançlı yetenekli milliyetçi bireylerin belirli bir program etrafında ve aynı ilkeleri temele alarak ortak bir teşkilatlanmaya gitmesini zaruri ihtiyaç olarak görmüştür (Türkeş, 1977: 26). Bu nedenle Türkeş Türkiye'nin manevi gelişiminde, devletin bütün idari kademelerinde yer alan iyi yetişmiş ve milliyetçiliği esas alan bireylerin büyük bir rol oynayacağına inanmıştır. İyi

yetişmiş bu isimlerin Türkiye sınırları dışındaki Türker'le de ilgilenmesi gerektiğini ve sınırlarımız dışındaki Türker'in yabancı boyunduruğundan kurtulması için gayret etmeleri gerektiğinin önemini vurgulamıştır (Türkeş, 1976: 46).

Türkeş Türkiye'nin sosyal kalkınmasının önündeki en büyük problemin cehalet olduğunu ve bu sorunun ancak sosyal mekanizmalar aracılığıyla toplumun iyi bir eğitim ve öğretimden geçirilmesiyle çözüleceğine inanmıştır. Bu bağlamda Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" sözünü hayatının merkezine almıştır (Türkeş, 1997: 201). Türkeş'in fikirlerinden biri olan ilimcilikde, hayatta en hakiki mürşit ilimdir sözlerinin, işaret ettiği gerçekliği temele alır. Başka bir ifadeyle ilimcilik olayları ve varlığı önyargılar ile art düşüncelerden sıyrarak ilimsel fikirlerle incelemek ve girişilecek her faliyette ilimi önder yapma ilkesidir (Çobanoğlu, 2000: 24).

Türkeş sosyal kalkınma süresince toplumun sosyolojik ve tarihi bir eğitime tabi tutulmasından yana tavır almıştır. Bu duruma Türkeş'in fikirsel sisteminde önemli bir yer tutan şahsiyetçilik ilkesi ile açıklanabilir. Türkeş şahsiyetçilik ilkesiyle kendi varlık bilincinin farkında olan ve bu varlık bilincini Türk toplumunun ve Türk devletinin varlığıyla temellendiren insanı ortaya koymaktadır, böylece Türkiye'deki insanların kitlesel bir yığın olmaktan bilinçli bir hareket haline getirilmesi hedeflenmiştir (Vural, 1994: 36). Bu doğrultuda verilecek bir eğitimle milleti oluşturan bütün bireylerin çocuk yaştan itibaren önemli bir bilince sahip olmasını hedeflemiştir.

Türkeş belirli bir program çerçevesinde ilkokuldan itibaren verilecek olan bilimsel eğitim faaliyetleri sürerken, yine çocuk yaştan itibaren, toplumu meydana getiren insanlara, kendi toplumunu düşünmek, topluma hizmet etmek, vatanın ve devletin çıkarına hareket etmek, gerçeklere saygılı olurken ahlaklı olmak, diğer insanlara yararlı olmak gibi fikirlerin aktarılmasından yana tavır almıştır. Böylelikle sosyal bilincin artacağını ve toplumsal dayanışmanın üst seviyelere ulaşabileceğine inanmıştır (Türkeş, 1982: 110). Türkeş başka milletlerin nesillerini kurt olarak yetiştirdiği bir dönemde nesilleri kuzu olarak yetiştirmenin gaflet ve suç olduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 1973: 41).

Türkeş üniversitelerin daha verimli kullanılması ve üniversite gençliğinde mevcut olan bilinç yetersizliğinin ortadan kaldırılması için çeşitli çalışmalar ve eğitimler verilmesini gerektiren mevcut problemlere dikkat çekmiştir. Üniversite gençliğindeki

mevcut fikirsel hastalıkları gayesizlik, milli ülküden yoksunluk, ciddiyetsizlik, disiplinsizlik ve insan haklarına saygılı olmamak şeklinde ifade ederken en büyük sorunu ‘diploma almak’ için eğitim görmek olarak açıklamıştır. Bu durumu eğitim hayatına zarar veren en önemli konulardan biri olarak görürken eğitimi diploma alma aracı olarak kabul etmenin yanlışlığına vurgu yapmıştır (Türkeş, 1996: 83).

Türkeş sosyal kalkınmada ahlak olgusunu temel yapı taşlarından birisi olarak görür. Ahlak en genel şekliyle, bir toplumdaki insanların birbirlerini incitmeden, zarar vermeden sağlıklarını koruyarak tabiat güçlerinin tesirlerinden en iyi yararlanacak şekilde hareketlerini sürdürebilmelerine yarayan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. İşlevsel açıdan ahlak kişinin davranışlarını sınırlayan ve düzene sokan kurallar olarak görülebilir. Bu nedenle ahlak insanların dünya görüşünden ve inancından doğarak kaynağını oradan almaktadır (Şimşek, 2017: 19). Türkeş’in manevi kalkınmada ahlaka verdiği büyük önemin birçok sebebi vardır. Türkeş’in ahlaka verdiği bu önemin temelinde, toplumun milli ahlak kurallarına bağlı olarak yetiştirilmesi ile milli ahlak kuralları etrafında yaşamasının sosyal gelişime katkı sağlayacağına olan inancı yatmaktadır. Türkeş’e göre sosyal ahlak sağlanmadıkça toplumun kalkınması ve toplum içerisindeki haksızlıkların önlenmesi ve ıstırapların önüne geçilmesi mümkün olamaz (Şimşek, 2017: 19).

Türkeş’in ahlakçılık ilkesinin içerisinde İslami esaslarla beraber, bununla yoğurulmuş olan Türk töresi de yer almaktadır. Gerek dinin ortaya koyduğu temel ilkeler gerek milli törelerin ortaya koyduğu temel ilkelerden başta geleni, millet varlığının kişi ve toplum kurallarından meydana geldiğidir, buradan hareketle ahlakçılık ilkesi olarak kastedilen şeyin Türk milletinin ruhuna geleneklerine adetlerine ve doğa kanunlarına dayandığı söylenebilir (Şimşek, 2017: 20). Türkeş’in ahlak anlayışı iş ahlakı gibi farklı konularıda içerisinde barındırır. Bu durum şu önermeden kaynaklanmaktadır: İş ahlakı ve toplumsal ahlakı olmayanın bireysel ahlakı da olmaz bu nedenle işinin gerekliliklerini en verimli ve dünya ölçülerinde yerine getirme kaygısı bulunmayan bir insanın dava ahlakıda olmayacağı için böyle bir insandan fikir adamı olması da beklenemez (Çobanoğlu, 2000: 24) .

Türkeş sosyal yapı içerisinde kadın ve erkeğin mevcut rollerine büyük bir önem göstermiştir. Kadın ve erkek eşitliğine inanırken insanların cinslerine ve mevkilerine göre değil yetişkinlik seviyelerine göre değerlendirilmesinden yana tavır almıştır, ayrıca

toplumdaki her insanın en azından bir niteliği ile milletin kalkınmasında yararlı olacağını ifade etmiştir. Alparslan Türkeş kız ya da erkek çocuklarının yetenekleri ölçüsünde, mutlaka iyi bir eğitim görmesi ve mutlaka önemli bir mesleğe kavuşmasını sosyal kalkınma açısından önemli bir zemine konumlandırmıştır (U.Türkeş, 1997: 200). Alparslan Türkeş'in kızı Umay Türkeş'in şu ifadeleride Türkeş'in çalışma ve eğitim hayatına dönük görüşlerini daha iyi anlamak açısından önemli bir yere sahiptir. "Kız kardeşlerimden biri çocuklarını büyütmek üzere uzunca bir süre çalışmaya ara verdiğinde bir gün bana: iki yabancı dil ve hariciye gibi mükemmel bir tahsille evde oturması ne yazık" (U.Türkeş, 1997: 200). Türkeş'in baba olarak ifade ettiği bu gerçeklik, kadınların eğitim alanındaki rolüne dönük bir yansıması olarak okunabilir

Türkeş, Türkiye'nin sosyal kalkınmasında kadının da büyük bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Kadını ana olarak nesilleri yetiştiren, eş olarak erkeklerin hayatına yoğun şekilde etki eden önemli misyona sahip bir rol üzerinden değerlendirir. Dolayısıyla kadının toplumun başarısını ve mutluluğunu olumlu veya olumsuz etkileyeceğine inanmıştır (U.Türkeş, 1997: 200).

Sosyal kalkınmanın araçlarından biri olarak dil konusunu oldukça önemsemiştir, düşünce eğitim öğretim ve bilim alanında Türk dilinin egemenliğinden yana tavır alırken, üniversitelerde Türkçe'nin önünde İngilizceyi resmi dil yapan anlayış ve uygulamalara şiddetle karşı çıkmış bu durumu kültür emperyalizminin bir başka yüzü olarak görmüştür. Türkçe'yi bilimsel alana son derece uygun bir dil olarak görmüş, Türkçe ile bilim yapılamayacağı fikrini safсата olarak nitelemiştir (Türkeş, 1996: 90,91).

Türkeş başta eğitimde olmak üzere sosyal kalkınmanın bütün alanlarında dilin önemini vurgular. Türk milletini meydana getiren bütün insanların anlaşabileceği ortak ve geçmişe dayanan kelimelerden yanadır fakat köken itibariyle yabancı dillerden dahi gelse halk arasında yaygınlaşmış kelimelerin kullanımdan kaldırılamayacağını savunur. Ayrıca Türk dilini nesiller arasında anlayış ortaklığı kuracak önemli faktörlerden biri olarak görür bunun yanı sıra Türk Dil Kurumunun çalışmalarının, Atatürk'ün ortaya koyduğu 'İstanbul'daki Tebriz'deki ve Kaçkar'daki Türk'lerin anlaşacağı kopuk olmayan bir dil çalışması' anlayışıyla devam etmesinden yanadır (Türkeş, 2000b: 38,39). Dil konusu belirli bir bölgede ya da coğrafya da yaşayan insanlar arasındaki en temel iletişim

vasıtası (Solmaz, F. ve Solmaz, M, 2020: 121) olduğu için Türkes tarafından oldukça önemsenmiştir.

Sosyal kalkınmanın bir diğer aracı olarak tarih konusuna büyük önem vermiştir. Türkes'e göre tarih bilinci bir milleti ayakta tutan en önemli unsurlardandır. "Tarihimizi bilmezsek şuuruna sahip olmazsak içinde bulunduğumuz tehlikeli sıkıntılı perişan durumdan silkinip kurtulmamız mümkün olamaz" (Türkes, 1977: 10). "Milletimize hizmet etmek için mesleğimizde yükselmek için toplum içinde kişiliği gelişmiş topluma yararlı insanlar olabilmek için Türk tarihini inceleyiniz tarihimizi iyi öğreniniz" (Türkes, 2000b: 103).

Türkes bir ülkenin gelişimine katkı sağlayan en önemli konulardan birinin de liyakat ve ehliyet olduğunu vurgular. Türkes'e göre iyi yetişmemiş, boş kafalı insanlar makam sahibi olduğunda o makamın kendisine her türlü güç ve ayrıcalığı sağlayacağına inanarak, hem ülkeye hem de kendilerine zarar verebilirler, fakat iyi yetişmiş bireyler ya da yöneticiler farklı fikir, düşünce ya da eleştirilere saygı gösteren insanlardır, toplum ise ancak bu şekilde gelişebilir (Türkes, 1976: 8).

Sosyal kalkınmanın bir diğer boyutunu da milletin her kesimine ulaşan sanatsal eğitimler ve faaliyetler oluşturmaktadır. Türkes gelişimin bir ayağının da sanatsal seferberlikten oluştuğunu, şu sözlerle açıklamıştır: "Tiyatro sinema edebiyat bunların hepsi yani bütün güzel sanatlar milli ülküyü yaymak milli heyecanları harekete geçirmek halkımızı teşkilatlandırmak büyük atılımlara sevk etmek için seferber edilecektir" (Türkes, 1977: 24). Türkes, sanatsal seferberlik olarak gördüğü, sanatsal eğitimleri ve faaliyetleri, milli enerjinin seferber edilmesi olarak da nitelemiştir (Türkes, 1972: 11).

Alparslan Türkes'in sosyal kalkınma modeli kapsayıcılığı esas alır. Türklükle İslam, Osmanlı ile Cumhuriyet, muhafazakârlık ile ilericilik arasında bir köprü yaratmayı yaşamının her döneminde hedef haline getirdiği gibi uygulamak istediği sistemde de bu izlere rastlamak mümkündür (Yalçın, 2003: 20). Manevi kalkınma da geçmişi önemseyerek geleceği bu temel üzerinden şekillendirmeyi hedeflemiştir. Diğer taraftan din ile bilimi aydın ile halkı devlet ile milleti imam ile öğretmeni Türklük ile islamiyeti karşı karşıya getirme faaliyetlerine şiddetle karşı çıkmıştır, milletin değerlerini birbirine karşıt gösterenlerin iyi niyetli olmadıklarını ifade etmiş, bu tür girişimlerin ise tehlikeli olduğuna vurgu yapmıştır (Yeniçeri, 2011: 67).

Türkeş “Büyük Türkiye”nin inşasında Türk gençliğini hayati bir noktaya konumlandırmıştır. Türk gençliğinin amacını Türkiye’deki insan hak ve hürriyetleri ile kişinin ve toplumun refah ve huzurunu sosyal güvenliğin gerçekleşmesi amacıyla harekete geçirmek ve Türkiye Cumhuriyetinin özgürlük, barış ve refah devleti olarak inşa ve gelişimine hizmet etmek şeklinde açıklamıştır. Türk gençliğinin küresel alanda ise çağdaş insanlığın ortak medeniyetine katkı sağlaması gerektiğine vurgulamıştır (Türkeş, 1987: 34).

Türkeş demokratik milliyetçi devlet modelinde Türk gencine fırsat ve imkan eşitliği sağlanacağını, bütün gençliğe sosyal sigorta garantisi uygulanacağını, eğitim ve kültür alanındaki sosyal faaliyetlerin, ülke genelindeki dağılımına büyük bir önem verileceğini ifade etmiştir. Bunlar uygulanırken ise verimlilik ve rasyonellik ilkesinin esas alınacağını vurgulamıştır (Anadol, Tarihsiz: 31).

Sonuç olarak sosyal kalkınmada dengeli ve düzenli nüfusu, cinsiyet eşitliğini, dil meselesini, eğitim ve kültür aktivitelerini önemli bir yere konumlandırmıştır. Güçlü ve sağlıklı toplumu: manevi ve organik dayanışmayı sağlamış, ekonomik gelişime özen gösteren, çağın şartlarına göre cihazlanmış ve ciddi politikaları benimsemiş toplum olarak tanımlamıştır (Türkeş, 1994: 64,65).

3.2.3. Teorinin Hareket Noktası Olarak Milliyetçi Hareket Partisi

Türkiye’de siyasi partilerin ortaya çıkış tarihi ile ilk siyasi parti araştırmalarının yapılaş aşaması arasında yarım asırdan daha az zaman dilimi bulunmaktadır. Yasal olmayan ve gizli bir cemiyet olarak ortaya çıkan “İttihat ve Terakki”nin parti olarak ortaya çıkışı 1908 tarihine denk gelmektedir. İlk siyasi partinin kuruluşu ile sosyolog Niyazi Berkes’in bu alanda yaptığı araştırma arasında 38 yıllık bir zaman dilimi vardır (Çalık, 1991: 33).

Milliyetçi Hareket Partisinin oluşumuna ve niteliklerine dönük birçok araştırma yapılmıştır. MHP Türkeş’in fikri zihniyetini siyaset sahnesinde ortaya koyma aracı olarak oldukça önemli bir siyasi partidir. Günümüz siyasetinde de geldiği gelenek sebebiyle Türk siyasetini tayin etme yönünden ciddi bir öneme sahiptir.

Milliyetçi Hareket Partisi Türk toplumunun ortaya çıkardığı ve ona ait bir fenomen olarak görülebilir. Her ne kadar belirli görüşler MHP’nin bir taklit hareketi

olduğunu ya da belirli hareketlerin uzantısı olduğunu iddia etse de diğer görüşlerde de MHP'nin yüzde yüz yerli ve yüzde yüz milli bir görüş olduğu savunulmaktadır. MHP'nin izleri, kalıntıları ve etkisi doğrudan Türk toplumunu ilgilendirmektedir (Çalık, 1991: 39).

Milliyetçi Hareket Partisinin fikirsel kökleri, ideolojik bağlamda 1948'de kurulan Millet Partisine kadar dayandırılrsa da, bu partilerin her biri kendilerine özgü farklı boyutları içerisinde barındırmaktadır. Türkeş'in 1965'de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne katılması ile birlikte kendi fikirsel sistemini reaksiyon haline getirdiği en önemli hareket noktası içerisinde bulunduğu CKMP olmuştur. 1965 yılında parti genel başkanı olmuş, 1969 yılında ise parti üyeleri ile birlikte partinin adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir. Türkeş MHP aracılığıyla Türk milliyetçiliğini kültürel bir hareket olmaktan çıkararak ideolojik temellere sahip ve eylem boyutunu içerisinde barındıran bir hüviyete kavuşturmuştur. Dolayısıyla Türkeş'in eylem ve söylemleri MHP aracılığıyla maddeleşmiştir.

Türkeş MHP'yi ideolojik bir oluşumun üzerine inşa etmiştir. “Siyasi ideolojiler kişilerin, zümrelerin sınıfların ve milletlerin tarih içinde iktidar eksenindeki ilişkilerini, konumlarını saptar ve açıklar bu yönden her siyasi ideoloji kendine özgü insan ve toplum anlayışı içerisinde, sosyal ilişkileri belirli bir adelet görüşüne göre düzenler” (Turan, 2019: 43). Dolayısıyla siyasi ideolojilerin ya da partilerin büyüklüğü üye sayısı veya iktidar olup olmamaları ile değil dönüm noktalarında sergiledikleri duruş ile ölçülür (Kalkan, 2019: 103).

İdeolojik bir oluşumun siyasi aksiyon haline gelmesinin en somut örneği Türk milliyetçiliğini siyasi aksiyon haline getiren Alparslan Türkeş ve ideolojisini yansıtan Milliyetçi Hareket Partisi'dir. Bu aksiyonun nicelikten çok niteliğe önem vermeside Milliyetçi Hareket Partisi'nin önemli bir siyasi figür olmasını ve ülkenin zorlu dönemlerinde ihtiyaç duyulan bir parti haline gelmesine sebep olmuştur (Ateş, 2019: 8)

Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Türkiye Köylü Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi gibi partilerin Milliyetçi Hareket Partisi'ne bir temel oluşturduğu söylenebilir fakat bu temel yalnızca gelişim zemininin bir boyutu olarak görülebilir. Bu partilerin MHP'ye benzeyen yönü antidemokratik tutumlara karşı tavır alışlarıdır, diğer taraftan “Milliyetçi” çizgi üzerinden siyaset yapmalarında ideolojik benzerlik olarak okunabilir. MHP'yi bu partilerden ayıran en önemli özellikler ise adı geçen partilerde

bulunan parti içi fikir ayrılıklarına karşın topyekûn, Türk milliyetçiliğine vurgu yapan, dini değerlere saygılı ve laikliği önemseyen bir zemine sahip olmasıdır.

Milliyetçi Hareket Partisinin fikirsell temelleri 1948'de kurulan Millet Partisine kadar götürülebilir, Millet Partisi kapanınca yerine 9 Şubat 1954'te Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuş, 16 Ekim 1958'de Türkiye Köylü Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır. CKMP 27 Mayıs'tan sonra, 25 Haziran 1962'de kurulan II. İnönü koalisyonuna girme kararı alınca bu oluşuma karşı çıkan Osman Bölükbaşı ve bir grup partili CKMP'den ayrılarak yeniden Millet Partisini kurmuş, II. İnönü ve Ürgüplü koalisyonlarında yer alan CKMP Alparslan Türkeş ve bazı arkadaşlarının üye olmasıyla canlanmıştır. Partideki asıl canlanma ise ağustos 1965'de Türkeş' in genel başkanlığa gelmesiyle gerçekleşmiş (Kaçmazoğlu, 2013a: 173) 1969'da Adana kongresinde ise parti adı Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiştir (Çalık, 1991: 38).

MHP'nin temellerini oluşturan partilerden biri olarak Millet Partisinin kurucuları arasında: Fevzi Çakmak, Osman Bölükbaşı, Enis Akaygen, Yusuf Hikmet Bayur, Kenan Öner gibi isimler varken genel başkanlığa Hikmet Bayur getirilmiştir (Can, 2016: 182,183). Millet Partisi kurulduğu dönemde temel programı vekilleri arasında güçlü tartışmalara sebep olmuştur. Bu tartışmalarda önemli olan nokta tartışmaların iki ayrı uç olarak görülen zeminlerde sürdürülmesidir. Genel Başkan Hikmet Bayur, III. Büyük Kongrede yapmış olduğu konuşmada Parti içinde Atatürk inkılaplarına karşı bir grubun olduğunu, Atatürk döneminin bazı partililerce baskı devri olarak nitelendirildiğini belirtmiştir. IV. Büyük Kongrede de herhangi bir ideolojinin belirlenmesi gerektiğini, devrimcilik ya da muhafazakârlık, birini seçmeleri gerektiğini, bu durumun CHP ve DP'nin eleştiri ve ithamlarına zemin hazırladığını belirtmiştir. Bu dönemde bir grup Millet Parti'li Atatürk devrimlerine bağlılığını deklare etmesini talep eden bir önerge vermiş ancak, bu önergenin genel kurulda kabul edilmemesi üzerine partilerinden istifa etmişlerdir (Alsaç, 2009: 36). Millet Partisi'nden ayrılan Hikmet Bayur basına yapmış olduğu açıklamada, Partinin irticacıların kontrolünde bulunduğunu ve dinin de politikanın bir aracı haline getirildiğini iddia ederek partiden istifa edince bu durum bir suç duyurusu olarak algılanmış ve parti 27 Ocak 1954'de resmen kapatılmıştır (Can, 2016: 183).

Cumhuriyetçi Millet Partisi ise 27 Ocak 1954'te kapatılan Millet partisinin fikirlerinin taşıyıcısı olarak 10 Şubat 1954'te kurulmuştur, genel başkanlığa Osman Bölükbaşı getirilirken, Ahmet Tahtakılıç, Hasan Koçdemir, Suphi Batur, Enes Akeygin ise partinin önde gelen isimlerindendir. 16 Ekim 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşme kararı alacak olan Türkiye Köylü Partisi ise 19 Mayıs 1952'de kurulurken genel başkanlığa Remzi Oğuz Arık seçilmiş, Ethem Menemencioğlu, Tahsin Demiray, H.Kamil Beşe, Süreyya Endik, Cezmi Kurt, Asaf İlbaý gibi tanınmış Türkçüler partinin kuruluşunda önemli rol oynamışlardır. Diğer taraftan Türkiye Köylü Partisinin, parti programında partinin sınıf ve sınıf savaşı yapmak gibi bir niyeti olmadığı ve Türk toplumunun temelini oluşturan köylüye odaklandığı açıkça ifade edilmiştir. Bu iki parti 16 Ekim 1958'de birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet partisi adını almıştır (Can, 2016: 184,185). Ağustos 1965'de ise Türkeş parti genel başkanlığına seçilmiştir.

Dolayısıyla resmi kayıtlar açısından Milliyetçi Hareket Partisinin Türk siyasal hayatında yer almaya başladığı tarih 9 Şubat 1969 olarak görülse dahi MHP'nin temsil ettiği siyasal hareketin partileşme döneminin başlangıcı CKMP'ye yani Alparslan Türkeş'in genel başkan seçildiği Ağustos 1965 tarihine dayandırılabilir (Uzun, 2011: 192).

1965 yılına gelindiğinde Türkeş ve 14'ler olarak anılan ekipten Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Numan Esin, Mustafa Kaplan, Şefik Soyuyüce, Münir Köseoğlu, Dündar Taşer, Ahmet Er gibi 10 önemli isim (Ercilasun, 2018: 198; Uzun, 2011: 192) CKMP'ye yeni bir fikir ve proje sunmak amacıyla partiye girerken, aynı yıl Türkeş CKMP'nin başkanlığına seçilmiştir (Can, 2016: 187). Türkeş ayrıca 1965 yılında girdiği parlamentoda yeni bir oluşuma öncülük etmiştir, kendilerini milliyetçi olarak tanımlamakla yetinen Türkeş ve arkadaşları, sağ ve sol gibi tabirlerle anılmak istememişlerdir. Türkeş bu dönemde sağcı ya da solcu olmadıklarını ve bu kavramların ithal kavramlar olduklarını ifade etmiştir (Ülkü Ocağı, 1995: 12,13).

Alparslan Türkeş CKMP'ye genel başkan olduktan sonra parti içerisinde yeni bir örgütlenme biçimi benimsemiştir, Türkeş' in CKMP'ye egemen olması önceleri daha çok kültürel nitelikteki daha küçük örgütlenmelerin oluşturduğu milliyetçi fikirleri bir parti aracılığı ile siyasi hayata taşımıştır. Milliyetçi ideoloji bu parti sayesinde siyasal hayat içerisinde kurumsallaşma sürecine girmiştir (Uzun, 2011: 192,194).

Türkeş döneminde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin ana ilkeleri Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve huzurunu sağlayarak onları savunmak olarak belirlenmiştir. CKMP'nin milliyetçilik ilkesi Türk kültürüne, devletine sevgi saygı ve bağlılık ilkesi olarak belirtilirken, milliyetçilik anlayışı da bu özellikleri içerisinde bulunduran, Türk tarihinden toplum ve geleneklerinden güç alan Atatürk ilkelerini de kapsayan barışçı hürriyetçi demokratik bir milliyetçilik olarak açıklanmıştır (Işık, 2016: 178).

Bu süreçte Alpaslan Türkeş ve beraberindeki isimler CKMP'yi yeni bir kimliğe ve kişiliğe kavuşturmak istemişlerdir. Bu yeni kimlik arayışı sürecinde partinin programı ve tüzüğüne yeniden düzenlemesine karar verilirken, Türkeş partinin isminin kesinlikle değiştirilmesinden yana tavır almıştır (Işık, 2016: 166).

Bu radikal değişim süreci 1969' da Adana kongresinde gerçekleşmiştir. Bu kongrede CKMP ismi Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiştir. Partinin ambleminin üç hilal olması kararlaştırılmış, gençlik kollarında ise hilal içinde bozkurt amblemi kullanılması kongre üyeleri tarafından kabul edilmiştir (Can, 2016: 187). Türkeş CKMP'nin adının MHP olarak değiştirildiği Adana kongresinde ilk defa Ülkücü Türk gençleri ve Bozkurtlarım şeklinde hitap etmiş ve bu tarihten itibaren ülkücü söylemi yaygınlaşmıştır (Can, 2016: 10).

CKMP'nin MHP'ye dönüşümü ile birlikte Türkeş liderliğinde, örgütsel ve ideolojik olarak yeni bir yapılanma içerisine girilmiştir. 1969 Adana Kongresi sonrası, Türk siyasi hayatında ilk defa bir parti adına milliyetçi kavramını yerleştirmiş ve Türkçü milliyetçi ideolojiyi kendine temel almıştır. Bu döneme kadar daha çok siyasi ve kültürel örgütlenmeler içinde kendine yer bulan Türk milliyetçiliği bu noktadan sonra önemli bir partinin temel ideolojisini oluşturmuştur (Uzun, 2011: 195).

Türkeş, bir taraftan Adana Kongresinde'ki yeniden partileşme ve örgütlenme faaliyetlerini devam ettirirken diğer taraftan da çeşitli meslek gruplarının da örgütlenmesi için önemli girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda giriştiği somut atılımların en önemlileri Ülkü Ocakları, Ülkücü Öğretmenler Derneği, Büyük Ülkü Derneği gibi kuruluşlardır, bu kuruluşlar, bizzat onun liderliğinde ortaya çıkmıştır (Işık, 2016: 167).

1970 ve 1980 arası MHP yönetici elitinin niteliğine bakıldığında gençlik örgütü olan Ülkü Ocaklarında ocaktan yetişme kişilerin MHP'de yönetici olabildikleri

görülmektedir (Uzun, 2011: 209). 1980'lerde MHP elitinin toplumsal tabanı ve milletvekillerinin dağılımına bakıldığında tüccar ve sanayiciler ile askerlerin önemli bir ağırlığı oluşturduğu görülmektedir. Örneğin 1977 yılında parti grubunu oluşturan milletvekillerinin %31'i serbest meslek sahibi iken asker kökenlilerin oranı % 25 gibi bir rakama ulaşmaktadır, yine bu dönemde bürokratların da oranı %43 gibi yüksek bir düzeydedir (Uzun, 2011: 209). 1990'lı yıllar Türkiye'nin olduğu kadar MHP'nin de çağa ayak uydurma yıllarıdır, Türkeş'in 1990' lı yıllarda izlediği politika Türk milletinin tamamını kucaklayan, MHP'yide siyasetin merkezine taşımayı amaçlayan son derece önemli bir politika idi (Çetin, 2002: 18).

Türkeş siyasi arenada MHP'yi insan sevgisi ve tam demokrasi üzerine konumlandırmıştır, bu sistem insanlığa düşman olan ve insanlığı bölen bütün görüşleri karşısına almıştır. MHP'nin amacını ise milli sınırlar içerisinde yaşayan bütün vatandaşları kucaklamak, din ve mezhep ayrımı götmeksizin insanlara insanca yaşama hakkı sağlamak ve kendi kültürel yargılarını ve sosyal yapısını önemseyip özümseyen insanlar yetiştirmek şeklinde açıklamıştır (Türkeş, 1996: 37).

Alparslan Türkeş milli devlet ülküsünü siyasetinin merkezine koymuştur, Milliyetçi Hareket Partisinin kuruluş felsefesinide milli devletin ne şekilde işleyeceği ve hangi doğrular üzerine inşa edilmesi gerektiği fikrinin üzerine temellendirmiştir. Türkeş'in ortaya koyduğu yol ve yöntem kendisinin ifade ettiği bir üçüncü yoldur, bu yol komünizm ya da kapitalizm yolu değildir. Güçlü devlet güçlü iktidar anlayışının yansımasıdır (Yiğit, 2019: 12,15). Türkeş'in Milliyetçi Hareket Partisi aracılığıyla gerçekleştirmek istediği kuruluş hedeflerinden biri de kanun önünde eşitliği adalet düzenini ve bütün bunların gerçekleşeceği hürriyet rejimini inşa etmektir (Türkeş, 1995: 22).

Alparslan Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi aracılığı ile Cumhuriyetin kuruluşdaki heyecanına ve gerçek temellerine yeniden döndürülmesi yolunda önemli bir alternatif olma iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Parti ile kurucu fikirleri Türk tarihinin tamamını kucaklayarak Osmanlı İmparatorluğunun mirasına sahip çıkan ayrıca milli devletin temel felsefesi ve ilkelerini uygulamaya koymayı amaçlayan bir yaklaşım sergilemiştir. Aslında bu dönemde Türkiye'yi sonradan büyük yapmaya çalışmıyor, büyüklüğün ne olduğunu bilen Türkiye'yi tekrar hayata döndürmeyi arzulamıştır (Çetin, 2002: 17).

Türkeş MHP'yi sosyal barışın ve düzenin sağlanmasında bir aracı olarak görmüştür. Ayrıca MHP'yi Türkiye'deki birlik ve beraberliği sağlamak ve kutuplaşma siyasetini ortadan kaldırmak için yaptığı hamleler bakımından kilit parti olarak nitelemiştir. Türkeş'e göre Milliyetçi Hareket Partisinin inandığı dava her şeyden önce halkı kucaklamak halkla beraber olmak halk için yaşarken derdine sevincine ortak olma davasıdır, bunun yanı sıra demokrasiyi Türkiye'de hâkim kılmak partinin asıl hedefidir (Türkeş, 1977: 50).

Türkeş'in hedeflerinden bir diğeri MHP aracılığıyla Türk milliyetçiliği fikrini siyasete taşımaktır. Türk milliyetçiliğinin siyasallaşmasında birçok önemli adıma imza atmış (Ateş, 2019: 8). Bu amaç doğrultusunda Türk milliyetçiliği fikrinin siyasetteki temsilcisi olma misyonunu üstlenmiştir, MHP' nin temel tezleri ülke bölge ve dünya çapında gelişen olaylarla gerçekleşmiş ve tarihi bir olgu olarak Türk siyasi ve toplumsal hayatında önemli açılımlara sebep olmuştur, komünizmin hayatın gerçekleri karşısında dayanamayıp yıkılması MHP fikriyatının iç ve dış politikaya ilişkin tezlerini haklı çıkararak Türk siyasi yapılanmasında mevcut merkezi ileri bir noktaya taşımaya bırakmıştır, bu gelinen noktadaki temel taşlar MHP' nin fikri programına göre dizilmeye başlanmıştır (Ütük, 1998: 13).

Türkeş 4 Haziran 1977'de radyoda yaptığı konuşmada MHP'yi, Türkiye'yi kısa sürede dünyanın en gelişmiş milleti haline getirme mücadelesi içinde olan bir parti olarak gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca Türkeş'e göre MHP 100 milyona ulaşacak nüfusla zengin ve dış Türkleri kollayacak güçlü bir Türkiye'yi hedeflerken, Parti olarak uluslararası anlaşmalara sadık olmasına karşın "Ortak Pazar" adı altında yürütülen ekonomik ve siyasi köleliğe şiddetle karşı çıkmaktadır (Tonguç, 2015: 274,275).

Türkeş Milliyetçi Hareket Partisi'nin temel prensiplerini aktarırken, partinin hedeflerini ve ilkelerini ise şu şekilde açıklamıştır. "Bizim partimiz Türk milliyetçilerinin partisidir, bizim varlık sebebimiz insanların geleceğini teminat altına almaktır, herkesin hakkını vermek için, çalışanın hakkını alması için varız, İnsanlarımızın, milletimizin bölünmemesini birlik ve beraberlik içerisinde yaşamasını, istiyoruz ve bunun için çalışıyoruz. Bize göre bu işlerin yapılması için demokrasinin olması lazımdır. İnsanın kendi hürriyetinin, milletlerin hürriyetinin verilmesi için uğraşıyoruz" (Ekşi, 2007: 424).

Türkeş Milliyetçi Hareket Partisi'nin, kökleşmiş ve sağlam düşünce biçimlerinden, Türk tarihinden ve Türk milletinin binlerce yıllık mazisinden kuvvet aldığını ifade etmiştir. Türkeş'e göre tarihin getirdiği hükümler ve dönemin şartları MHP'ye yeni bir anlamsal zemin yüklemiştir bu nedenle MHP Türk milletinin tarihsel kökenlerini şiar edinmiştir ayrıca Marksizm, Leninizm, Faşizm, gibi dışardan gelen fikirlere Emperyalizm'e ve bölücü faaliyetlere hizmet ettiği gerekçesiyle karşı çıkmaktadır (Türkeş, 1996: 36). Dolayısıyla Türkeş'e göre Milliyetçi Hareket Partisi kurulduğu dönemden itibaren kendine akli rehber edinen yüzde yüz milli ve yerli bir doktrinle Türk milletinin hizmetine talip olmuş bir partidir hiçbir siyasi parti Milliyetçi Hareket Partisi gibi yüzde yüz yerli milli tarihe dayalı ve yüzde yüz milli bir doktrinle ortaya çıkmamıştır (Türkeş, 2000a: 67).

MHP'nin laiklik ve din konusundaki tutumunda Türkeş inşa etmiştir. Türkeş bu iki kavram arasındaki dengenin doğru yönetilmesinden yana olduğunu şu ifadelerle açıklamıştır:

“Biz vicdanların hür olacağı din ve mezhep çatışmalarının bahis konusu edilmeden milli bütünlüğü sağlayacak gerçek laikliği savunuyoruz. Devletimiz anayasamıza göre laiktir. Milliyetçi Hareket din ve vicdan hürriyetinin baskıdan azade olmasını dinin devlete devletinde dine müdahale etmemesini savunur. Laikliğin anlamı budur, hür ve medeni ülkelerde de tatbiki böyledir. Din ve vicdan hürriyetini savunan MHP laikliği din düşmanlığı olarak görmemekle herhangi bir amaçla dinsel duyguların sömürülmesine karşı çıkmaktadır” (Tonguç, 2015: 275).

Türkeş milli devlete dönük tutucu ve sağlam tavrını MHP aracılığıyla uygulamaya koymuştur. Türkeş'e göre “Devlet bölünmez bir bütün olan milletin teşkilatlanmış halidir”. Bu teşkilatlanmayı en iyi biçimde gerçekleştirecek olanda “Milli devlettir”. MHP milli devleti bir milletin bütün yapısal özelliklerini aktardığı, meşru bir fikirsel zemin üzerine inşa edilmiş devlet tipi olarak görür. Ayrıca milli devletin temel ilkesini barındıran milletin üstünde hiçbir ferdin sınıfın ya da zümrenin olmadığı görüşünü temele alır (Tonguç, 2015: 271).

Türkeş'in parti aracılığıyla geliştirmek istediği alanlardan biri de eğitimidir. Türkeş, parti programında ilan ettiği temel hedeflere ulaşma yolunda, temel görüş ve kabullerine uygun olarak, Türk insanının eğitimini, hayata hazırlanmasını ve toplum içinde yerini almasını öncelikle ele almakta ve bunu milli varlığın devamı ve yücelmenin teminatı olarak görmektedir. Bu amaç ile beraber eğitim alanında eğitimin millileşmesi

ve modernleşmesi konularını çok ayrı bir yere konumlandırır, eğitimde millileşmeyi dil, sanat, ahlak kurallarının gelecek nesillere aktarılmasının temel yolu olarak görür (Tonguç,2015: 275).

Dolayısıyla MHP'nin eğitim alanındaki görüşleri temele alındığında eğitimin baştan aşağı yeniden düzenlenilmesinden yanadır, sanayi ile işbirliği içerisindeki eğitim politikasını savunur, fırsat eşitliği ilkesinin de imkân eşitliğiyle sağlanacağını düşünür bu nedenle de ilkokuldan başlayarak üniversitenin son yıllarına kadar eğitimin ücretsiz olması gerektiği fikrini savunur (Tanrıöver, 1995: 32). Bunun yanı sıra milletin sanat ve eğitim üzerindeki çalışmalarına doğrudan katkı sağlamayı hedefler, ayrıca güzel sanatları ve Türk kültürünün güçlü kaynaklarından yararlanarak çağdaş sanat ölçüleri içinde tiyatro opera bale gibi önemli sanat dallarının etkinliklerini artırmayı hedeflemiştir (Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı, 2017: 83).

Türkeş'in idealleri doğrultusunda partinin çeşitli yayınlarında sınıf sözcüğünün kullanılmamasına özen gösterilirken toplum 6 sosyal tabakadan oluşan bir yapı olarak görülür. "İşçi, köylü, esnaf, memur, işveren ve serbest meslek" sahiplerini kapsayan bu tabakaların her birine eşit davranmanın gerekliliğine vurgu yapılırken, ayrıca meclis yoluyla bu 6 sosyal tabakanın mecliste kendi hak ve problemlerini tartışabileceği bir ortam oluşturulmasının gerekliliğini temele alır. Toplumu 6 sosyal tabakaya ayırırken bunu sınıfsal bir yaklaşımla gerçekleştirmemiş, temsil hakları arttıkça toplumun refah seviyesinin artacağına inanılmıştır (Tonguç, 2015: 272).

MHP ırkçı şoven, saldırgan bir milliyetçiliği reddederken, islamdan ve kutsal değerlerden arındırılan profan milliyetçiliği de reddeden bir partidir. Türk milliyetçiliğinin varolan durumunu ileriye götürmek üzere kurulmuştur (Hocaoğlu, 1997: 299). Irkçılığı reddeden MHP milli ya da siyasi demokrasi olarak tanımladığı sistemi benimsemiştir. Milli demokrasiyi siyasi hürriyet rejimi olarak tanımlarken, bu sistemde milletin bütün fertlerinin siyasi kararlara katılması hedeflenir, aynı zamanda parlamento siyasi temsil aracının en üst seviyesi olarak görülürken, gerçek anlamda siyasi demokrasiden söz edilebilmesi için bütün sosyal dilimlerin temsil edilebileceği çok sesli bir sistemin ortaya konulmasını hedeflemiştir (Tonguç, 2015: 271).

Irkçılığın yanı sıra Türkiye'deki mezhepsel, kışkırtıcı ve ayrılıkçı fikirlerede şiddetle karşı gelmektedir. Savunduğu islam anlayışı itibari ile Ahmet Yesevi, Yunus

Emre, Mevlana çizgisinde ifadesini bulan ve sevgi ile hoşgörüye dayanan “Türk’ün İslam’ı” fikrini temele alarak, zorlaştırmayın kolaylaştırın, korkutmayın müjdeleyin, nefret ettirmeyin sevdiren gibi temel ilkeleri şiar edinmiş ve milleti birleştirmeyi hedeflemiştir (Ütük, 1998: 14).

Erkal’a göre MHP Türk siyasetinde ciddi bir yere sahip olan, fikirsel önemi sebebiyle farkı her yönden kendini belli eden bir siyasi okul olarak görülebilirken önemli bir fikir hareketinde siyasi ayağı olarak doğmuştur (Erkal, 1997: 211) Ütük’e göre ise MHP Türklük bir çınar olarak kabul edildiğinde bütün dallarını, budaklarını ve yapraklarını bir bütün halinde kucaklayan ve farklılık gibi görünen kültürel ve coğrafi çeşitlilik ile milli geçmişten günümüze aktarılan zenginliğimiz gibi görünen bir milliyetçilik anlayışına sahip olma misyonu ile yola çıkmıştır ve bu misyonu sebebiyle her kesimin barış ve huzur içinde birlikte olabileceği Türkiye’yi yaratmayı hedeflemiştir (Ütük, 1998: 13).

Bahçeli’ye göre Milliyetçi Hareket Partisi Türk milletinin vicdanı, sağduyusu ve geleceğine sahip çıkma iradesi doğrultusunda ortaya çıkmıştır, siyasi kimliği ve siyasi yelpazedeki yerini bu şekilde konumlandırır. Dolayısıyla MHP’nin toplumsal ve siyasi alanda tanımlanması gereken merkez alanı boş bir alan değildir, toplumun değer talep ve hedeflerinden oluşan ve bunların bir izdüşümü olan siyasetin ana merkezindedir (Bahçeli, 2002: 10,11).

Türkeş’in fikir ve dava arkadaşlarından, Dündar Taşer ise MHP’yi “Milliyetçiliği sosyal, ekonomik ve politik bir bütün olarak ele alan ve bu durumu bir devlet görüşü haline getirmek isteyen ilk parti” olarak tanımlamıştır. Ayrıca MHP’nin yönetici ve mensuplarıyla birlikte, disiplinli ve düzen içerisindeki gençler ile yola devam etmesi gerektiğini savunmuştur (Taşer, 1977: 208).

Alparslan Türkeş, MHP aracılığıyla giriştiği bütün faaliyetlerde, kurduğu siyasi partinin kitleleşmesini ve iktidara gelmesini hedeflemiş, diğer taraftan da Türkiye’deki bütün kitle partilerini bir miktar Türk milliyetçisi haline getirmiştir. Dolayısıyla Türkeş tarafından millete hizmet yolunda savunulan birçok fikrin kendi döneminde ya da ilerleyen yıllarda devlet politikası olarak uygulandığı görülür (Yalçın, 2003: 15).

Sonuç olarak fikirsel temellerini Türkeş’in inşa ettiği MHP her şeyden önce bir fikrin ve doktrinin partisidir. Türk milliyetçiliği fikrinin siyasi yansıması olarak, parti

üzerinde, 9 ışıkla sembolize edilen ilkelerin ve Alparslan Türkeş fikriyatının etkisi yoğun şekilde hissedilmektedir. Türkeş Türkiye'yi kalkındırma idealini MHP aracılığıyla gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Bu idealin formülize edilmiş biçimi, 9 ışık, üçüncü yol ya da yeni bir düzendir. Diğer sistemlerin aksine insanı temele alan bir yapıyı içinde barındırır ve her şey insan gerçeği üzerine inşa edilir. Milliyetçi Hareket Partisi dışarıdan yapılan uyarılara Komünizme Nazizm'e ve Kapitalizme başka bir ifadeyle Türk milletinin varlığına ve gelişimine ters düşecek bütün rejimlere ve taklitçiliğe her zaman karşı çıkmıştır.

3.2.4. Teoriye Harekete Geçirecek Yapı Olarak Ülkü Ocakları

Ülkü Ocakları, Türkeş'in fikir anlayışının en önemli yansımalarından biri olarak, ilk aşamada Genç Ülkücüler teşkilatı adıyla lise teşkilatlanması şeklinde kurulmuştur. Genç Ülkücüler teşkilatında yetişen bireyler, üniversitelerde eğitim görmeye başlayınca, üniversitelerde de temsil edilme gereği duyulmuş ve büyük illerde Ülkü Ocağı birliği isimiyle teşkilatlanmaya gidilmiştir. Ülkü Ocaklarının yurt geneline yayılmasında ise Türkeş'in CKMP genel başkanı seçildikten sonra parti ismini MHP'ye dönüştürerek giriştiği yeniden yapılanma sürecinin önemi büyüktür. Türkeş'in hareket noktalarından biri olarak Ülkü Ocakları Türk gençliğini yabancı ideolojilerden uzak tutmak ve Türk gençliğine ideal kazandırmak üzere kurulmuştur.

Ülkü, ülkücü, ülkücülük, ocaklılık gibi kavramlar fikir ve siyaset hayatımızda olgusal olarak dayandığı ilkeler bakımından oldukça eski kavramlar olmasına rağmen belirli bir dinamizmi de içerisinde barındıran kavramlardır. Dinamik boyutlarıyla ele alındığında ülkücü hareketin başlangıcından bugüne kadar yaşadığı çeşitli değişimleri de içerisinde barındırır (Ergün, 2001: 46).

Ülkücülük Batı dillerinden Türk diline giren idealistlik kelimesiyle aynı anlama gelmektedir. Ülkücülük ya da diğer adıyla idealizm insanın fikir dünyasında varılması en güzel olan ve insanın kendisini en mutlu hissedeceği hedeflerin tasarlanması ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için çaba gösterilmesi anlamına gelmektedir (Türkeş, 2017: 125).

Alparslan Türkeş Ülkücüler, Türk milliyetçileri, milliyetçi hareketçiler ile dokuz ışıkçılar kavramlarını aynı anlamda ve iç içe kullanmıştır. Türkeş'e göre Türk

milliyetçiliği düşüncesinin diğer adı ülkücülük iken, her Türk milliyetçisi ülkü sahibi birer ülkücüdür. Dolayısıyla Türkeş, ülkücülük kavramını daha çok milli inanç ve milli düşünce kavramları etrafında şekillendirmiştir (Çeribaş, 2019: 57,58). Türkeş’e göre ülkücülük Türk milletinin haklarını dünyaya tanıtmak ve bu hakların duyurulması için çaba sarfedebilme düşüncesidir. Bunun yanı sıra, bütün Türklerin yabancı ülkelerin buyruğu altında yaşamaktan kurtulması ve kendi kaderini tayin etme ilkesine sahip olması için verilen uğraştır (Çeribaş, 2019: 59). Dolayısıyla Alparslan Türkeş’in ülkücülüğü duygulara, kimliğe, aidiyet düşüncesine, büyük ideallere, inanç zeminine oturtulmuş gerçekçi bir ülkücülüktür (Çeribaş, 2019: 60).

Türkeş’in yukarıdaki ülkücülük anlayışıyla inşa ettiği ilk yapılanma 28 Şubat 1968’de (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 43) kurulan genç ülkücüler teşkilatıdır. Genç Ülkücüler teşkilatı daha çok liselere dönük bir teşkilattır, liselerden mezun olan kişiler üniversitelere yerleşmeye başlayınca ayrı bir teşkilatlanma ihtiyacı doğmuş ve böylelikle üniversite teşkilatlanmasına da ağırlık vermek adına Genç Ülkücüler Teşkilatı ismi Ülkü Ocakları birliğine dönüştürülmüştür (Çolak, 2019: 30).

İlerleyen süreçte Ülkü Ocakları adını alacak olan Genç Ülkücüler teşkilatının ortaya çıkış nedeni, 1960’lı yıllarda milliyetçi fikirlerin eylem yönündeki reaksiyonuna dönük teşkilatlanmaların eksikliği sebebiyle gençlik yapılanmasına yönelik çeşitli kararlar alınmasıyla bağlantılıdır ve genç ülkücüler teşkilatı mevcut eksikliği gidermek amacıyla ortaya çıkmış bir teşkilattır. Kurulması için onayı veren Alparslan Türkeş iken Dündar Taşer’in “Genç Ülkücüler Teşkilatı” ismi konulurken Alparslan Türkeş’in bu isme dönük fikirlerini aktarması, isim temelli bakıldığında oldukça önemli bir yere sahiptir (Dilek, 2019: 23,24).

Genç Ülkücüler teşkilatını kuran isimler fikir almak için Alparslan Türkeş’in yanına gittiklerinde Türkeş’in şu sözleri teşkilatın kuruluş felsefesini anlamak açısından önemli bilgiler içermektedir. “Devlet olmak için kadro gerekir, herkesin mesleğinde üstün insan olması gerekir, kendinizi yetiştirin, kendinizi geleceğe ileriye hazırlayın, siyasi menfaatler uğruna ülkenize zarar vermeyin” (Dilek, 2019: 23,24).

Ülkü Ocaklarının Ülkü Ocağı ismiyle üniversitelerdeki ilk teşkilatlanması ise 18 Mart 1966 yılında (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 41). Ankara Hukuk Fakültesinde gerçekleşmiştir. Ardından Dil Tarih Coğrafya Fakültesi ve Ziraat Fakültesinde de

üniversite öğrencilerine tanınan kulüp kurma, pano açma ve öğrenci derneği kurma gibi haklar doğrultusunda, sol görüşlü fikir kulüplerine karşı olarak ülkü ocağı derneği kurulmuştur. Bu dönemde kurulan dernekler, eğitim ve kültür anlayışlarını milli ve ahlaki yapılanma ilkesi etrafında toplamışlardır (Karabulut,2005: 60; Hazır, 2017: 19).

Üniversitelerdeki kısmi yapılanmalardan sonraki dönemde, yurt genelinde ortaya çıkan, gerçek anlamdaki teşkilatlanmalar Türkeş'in CKMP'ye genel başkan seçilip parti adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmesiyle gerçekleşmiştir. 26 Nisan 1969'da İstanbul'da, 15 Mayıs 1969'da ise Ankara'da (Yiğit ve Özkaynar, 2017: 47) teşkilatlanan Ülkü Ocakları, Milliyetçi Hareket Partisinin gençlik kolları faaliyetlerini yürütmek üzere Alparslan Türkeş'in destek ve yönlendirmeleriyle kurulmuştur (Hazır, 2017: 19).

Ülkü Ocakları MHP'nin gençlik yapılanması olarak faaliyet gösterdiği ilk dönemden itibaren başkanlık düzeyinde ülke genelinde faaliyet göstermeyi hedeflemiştir. Ülkü Ocakları ismiyle, 1975 yılında Ankara'nın kurtuluş semtinde ki köşk sinemasında gerçekleştirilen ilk kongrede genel başkanlığa Sami Bal getirilmiştir. 1976'da Ankara da düzenlenen IV. Olağan kongresinde başkanlığa Ali Batman getirilirken, 6. Olağan kongre Mart 1977'de gerçekleşmiş Muhsin Yazıcıoğlu Ülkü Ocakları başkanı olarak göreve getirilmiştir, 2 Nisan 1978'de ki 7. olağan kongrede ise başkan yardımcılığına Abdullah Çatlı genel sekreterliğe ise Vecdet Şendil getirilmiştir (Hazır, 2017: 19).

Alparslan Türkeş'in Ülkü Ocaklarını faaliyete geçirdiği dönemin ruh ve ikliminin en önemli tanıklarından biri Nihal Atsız'dır. Atsız 22 Mart 1965 yılında, Ötüken dergisinin XI. sayısında yayınlanan yazısında, Türk gençliğinin 60'lardaki fikirsel eksikliklerini ve örgütlenememesinin yarattığı problemleri ortamı şu şekilde ifade etmiştir:

“Manevi bir inanca sarılmak mecburiyetinde olan gençler, esen rüzgâra göre ya nurcu, Arapçı, Ümmetçi yahut da kozmopolit, komünist ve anti nasyonalist olarak karşımıza dikiliyorlar. Çünkü gençliğin beynine ya da gönlüne aile okul ya da basında milli olarak hitap edilmiyor” (Atsız, 2017: 120).

Türkeş'in Ülkü Ocaklarını kurmaktaki gayesinin temelinde Türk gençliğinde varolan çeşitli fikirsel eksiklikleri tamamlama ideali yatmaktadır. Alparslan Türkeş, Atsız'ın betimlediği bu sorunlu ideolojik ortama karşı, Ülkü Ocakları teşkilatı aracılığı ile devletin yerine getirmesi gereken bir kamu hizmetine yardım etmek istemiştir, bu kamu hizmeti Türk gençliğine sahip çıkmak ve Türk gençliğine rehberlik yapmaktır. Bu rehberlik faaliyetleri ise, gençleri Türklük aleyhine faaliyetlerde bulunan çevrelerden uzak tutmak için gerekli uyarıları yaparak onlara milli kimlik kazandırmayı kapsamaktadır (Erkal, 1997: 210)

Türkeş'in Ülkü Ocakları aracılığıyla gerçekleştirmek istediği ilk hedefi Türk gençliğine ideal kazandırmaktır. Türkeş Ülkü Ocaklarını, İnsanı temele alan bir anlayışla, insan ve idealleri arasındaki önemli bağa yardımcı olacak bir aracı olarak görmüştür. İnsan hayatını idealler doğrultusunda yön verilen bir hareket olarak görmediğimiz takdirde, sahip olmak duygusunun elinde yani: evlenmek iş sahibi olmak ve tüketim pazarından daha büyük pay elde etmek için yaşayan bir canlı olarak görmek mümkündür. Fakat hayatı anlamlandırma konusunda klasik yaşam şeklinin dışında insanı iç dinamiklere sahip önemli bir varlık olarak görmek gerekir (Vural, 1994: 35).

Türkeş'in Ülkü Ocakları aracılığıyla gerçekleştirmek istediği ana hedeflerinden biri de Türk gençliğinin siyasetten soyutlanmamasıdır. Türkeş Türk gençliğinin sosyal hayatın bütününde rol aldığı gibi siyaset alanında ve ülke meselerinde de rol almasından yanadır. Gençliğin siyaset ile uğraşıp uğraşmaması konusunun geri kalmış toplumlarda tartışılacak bir konu olduğunu ifade etmiştir. Gençliği hem milletin seçilmemiş temsilcisi olarak görürken, hem de seçilenlerin halkın aleyhinde girişebileceği olumsuz işlerde de denetim mekanizması olarak görmüştür. Dolayısıyla Türkeş gençliği yarının ülke yöneticileri olarak görmüştür (Türkeş, 1996: 96).

Türkeş'in Türk gençliğine atfettiği bir diğer değer ise gençliği ülke ve ulusun yarını için umut kaynağı olarak görmesidir. Ayrıca Türk gençliğini devletin devamı açısından bir sigorta olarak görmüştür. Gençlik konusundaki hassasiyeti oldukça açık olan Türkeş, toplumun temel güç, enerji ve ümit kaynağınının gençler olduğunu ifade etmiştir (Anadol, Tarihsiz: 29).

Türkeş'in temel ideallerinden biri de Ülkü Ocakları vasıtasıyla, Türk Cihan hâkimiyeti fikrini diriltmektir. Türkeş Ülkü Ocaklarını, Türk milletinin iktisadi siyasi ve sosyal meselelerine çözüm üretmek ve yabancı fikirleri savunan bir nesli yeniden asli cevherleriyle tanıştırmak bu cevherle yeniden barıştırmak üzerine inşa ettirmiştir. Ayrıca Türk gençliğini milli ilkeleri doğrultusunda önemli bir fikre sürükleyerek milletin hizmetine sunmayı hedeflemiş, yani geçmişi ile bağlantı kurarak geleceğin büyük Türkiye'sini kuracak nesilleri yetiştirmeyi amaç edinmiştir (Karabulut, 2005: 60).

Alparslan Türkeş'in Ülkü Ocaklarını kurmasındaki ana sebeplerden bir diğeri de eğitim ve bilgi ile millete hizmet edilmesidir (Çetin, 2001: 10). Dolayısıyla Türkeş'in Ülkü Ocaklarına kazandırmayı hedeflediği misyon, Ülkü Ocaklarının temel görevinin

eğitim ve kültür çerçevesi içerisinde çeşitli çalışmalara cevap aramasıdır. Türkeş ayrıca Ülkü Ocaklarını milletler arası mücadelede Türkçe konuşan Türkçe düşünen ve ümidini Türkçe muhafaza eden gençliğin millete karşı sorumluluklarını yerine getirebilme çabasının bir ürünü olarak görmüştür (Çiçek, 2002: 26).

Alparslan Türkeş Ülkü Ocakları aracılığıyla millete ulaşarak, her türlü ayrımcılığı ayaklar altına almayı hedeflemiştir ve toplumun bütününe kucaklamanın gerekliliğine büyük bir özen göstermiştir, bu nedenle Ülkü Ocakları kurulduğu yıllardan itibaren temel meselelere köklü çözümler sunan programları temele alarak milletin tamamına hitap etmeyi amaçlamıştır (Çetin, 2001: 10,11). Dolayısıyla Ülkü Ocakları gençliğin örgütlü bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti için fikir mücadelesi vermesi ve milletin toplum içerisindeki ihtiyaçlarını elinden geldiği kadar karşılayacak bir kurum olarak kurulmuştur (Taşolu, 2003: 28).

Sonuç olarak Alparslan Türkeş fikriyatının ürünü olan ve kökeni 1960'lara dayanan Ülkü Ocaklarının ülkenin çeşitli bölgelerinden, üniversite okumaya gelen Anadolu gençleri tarafından yoğun katılımların olduğu bir teşkilat haline geldiği söylenebilir. Türkeş Türk gençliğine Ülkü Ocakları aracılığıyla milliyetçilik şuurunu kazandırmayı hedeflemiştir. Böylelikle Ülkü Ocakları giriştiği sosyal kültürel faaliyetlerle ve kendi bünyesinde çıkardığı dergiler ile Türk milliyetçiliği mücadelesinin temsilcisi konumuna gelmiştir. Defalarca kapatılan Ülkü Ocakları, faaliyetlerine isim değişikliğine giderek devam etmiş, varlığını bugüne kadar etkin bir şekilde sürdürmüştür (Mırık, 2018: 109).

3.2.5. Aydınların Teori Üzerindeki Rolü

Türkeş Türk aydınını toplumsal gelişim yolunda oldukça önemli bir yere konumlandırmıştır. Aydın kelimesi Türkiye'de ki kullanımı açısından çeşitli değişimleri içerisinde barındırır. Önce münevver sonra aydın daha sonra entelektüel kavramı kullanılırken okuma ve yazmada ki kolaylığı sebebiyle aydın daha çok tercih edilmektedir. Türkiye'de ve Batı da aydına dönük farklı bakış açıları ve beklentiler söz konusudur. Alparslan Türkeş teorisini ortaya koyarken, Türk aydınının içerisinde bulunduğu çeşitli ideolojik sapmalara dikkat çekerek aydınların ülke yönetiminde ve fikir hayatında etkin biçimde rol almasının gerekliliğini vurgulamıştır. Türkeş'in Türk

aydınından temel beklentisi milli his ve düşüncelerle değişimi Türkiye'nin lehine çevirmeleridir. Ayrıca bu bölümde “Aydın” çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır.

3.2.5.1. Münevver, Aydın daha sonra Entelektüel

Türkeş'in Türk aydınına dönük fikirlerini daha iyi anlamak için bu bölümde “Aydın” kavramı etimolojik olarak incelenmiş ve aydına dönük çeşitli yorumlar ile aydından beklenen tavır ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde Batı ile Türkiye'nin aydına bakışı ile tarihsel bağlamda geçtiği süreçlerde incelenmiştir.

Münevver, aydın ve entelektüel kelimeleri Türkiye'deki kullanımı itibarıyla incelendiğinde, bu kelimelerin kullanım açısından aynı anlamları içerdiği ve zamanla yerini bir diğerine bıraktığı görülür, dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde önce münevverin, sonra aydının günümüzde ise konuşma dilinde yaygın olarak entelektüelin kullanıldığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Yazı dilinde ise durum biraz farklıdır. Erken cumhuriyet döneminin sonlarına doğru dil devrimi ile birlikte kullanımdan düşürülmüş olan münevver kelimesi bir yana bırakılmış, aydın ile entelektüel kelimeleri aralarındaki okuma kolaylığı nedeniyle ise, yazı dilinde genellikle aydın kelimesi kullanılmaya başlanmıştır (Çetinceviz, 2001: 72).

Aydın kelimesi bizde olduğu gibi Batı dillerinde de kıymet hükümleriyle birlikte ele alınan ve net olmayan anlamlar taşır (Güngör, 1992: 223).

Batı'da aydınların karakteristik ve siyasi yapıları hakkında ileri sürülen bazı genelleştirmelere rastlamak mümkündür. 1898'de Fransa'da Dreyfus'un tutuklanmasına karşı çıkan yazarlar ve profesörler tarafından yayınlanan aydınlar bildirisi protestocu bir kimliği yansıtmaktadır, bu olay temele alındığında Dreyfus'culara karşı çıkanlar, muhalifleri entelektüel olarak eleştiriyorlardı, bu sebeple o dönemde aydın olmak karşıt fikirlere sahip olmak anlamına gelmekteydi (Türkdoğan, 1991: 20). Rusçada ise aydın anlamında kullanılan “İntelijansiya” kelimesi Rusyada yüksek eğitim almış kişileri ifade etmek için kullanılıyorken bu tabaka Batılı bir eğitim görmüş olduğu ve geleneksel toplum modeline yabancı kaldığı için, aykırı olarak görülebilecek birçok davranışta intelijansiya'nın özelliklerinden sayılırdı (Güngör, 1992: 223).

Batı'da aydın ile ilgili önemli genellemelerden biri de aydının rahatsızlık uyandırmasıdır. Mesela Amerika'da, Amerikalı aydınlar rahatsızlığın kaynağı olarak görülür, bu nedenle protesto hareketlerinde aydınların ve öğrencinin rolünün sol kanata ya da ilerici eylemlere sahip olduğu izlenimi yaygındır. Aslında bu tespit tutarlı bir zemine dayanmamaktadır nitekim iktidara gelmeden önce Mussolini' nin Faşist Partisi ve Hitler'in Nasyonel Sosyalist Partisi en önemli desteği aydın ve öğrenci kesiminden görmüştür (Türkdoğan, 1991: 21).

Aydının ayırt edici özelliklerine dair, farklı ülkelerde süregelen genellemelerde söz konusudur. Bir aydın ile sokaktaki adam tipi arasındaki en büyük fark her ikisinin olaylara ve karşılaştıkları durumlara karşı oluşan bakış açılarındadır ortaya çıkar. Sokaktaki adam kendi hayat tecrübesinin kazandırdığı bilgiler ile bu bilgilere dayandığı sezgileri temele alarak etrafındaki olayları anlamaya çalışır. Bu tip insanların temel çıkış noktaları eski bilgilerini temele alarak sosyal hayatın akışını yorumlamalarıdır, aydın insanı ondan ayıran özellik ise yalnızca daha bilgili oluşu değil zihni terbiyeye ve düşünme metoduna sahip olmasıdır (Güngör, 1993: 253,254).

Aydın kelimesiyle herhangi bir kalite farkı ortaya koymadan yüksek tahsil almış kişiler kastedilmektedir, eğitimin yükseklik derecesi bir ülkenin genel eğitim seviyesine paralel olarak görülebilir, bu yüzden bazı Afrika ülkelerinde Avrupa ve Amerika' nın üniversitelerine gidip mezun olmadan gelenler dahi en üst seviyede eğitilmiş sayılmaktadır (Güngör, 1992: 223).

Aydın olmanın en önemli göstergelerinden biri de bağımsız olmaktır. Aydın kendine sunulan rolleri reddedebilecek ve hazır sunulmuş kavramları çöpe atabilecek cesareti gösterebilmelidir. Ancak bağımsız bir düşünce bu şekilde yaratılabilir, ayrıca eleştirel bir gözle dünyaya bakarak bunun merak içerisinde olmakta aydınlığın önemli bir göstergesidir fakat bazı yerlere doğrudan ya da fikren bağlı olan kişiler bu bağımsızlığı gösteremeyeceği ifade edilebilir (Ertaş, 2009: 15).

Aydın olmanın ayırt edici özelliklerinden birinde onların görmüş oldukları eğitim seviyesi olarak belirlersek böylelikle bir aydın tabakadan bahsetmek mümkün olabilir, fakat aydın tabakasından bahsederken, bu tabakanın iktisadi ve sosyal bir tabaka olmadığını bilmek gerekir. Çünkü gördükleri eğitim bakımından her ne kadar ortak sınıf olarak görülse de bu insanlar farklı sınıflara üye olabilir ve bu sınıfla bağlarını devam

ettirebilirler, fakat eski dönemlerde var olduğu gibi belirli bir sınıftan çıkan aydınlar temele alındığında ortak bir sınıftan söz edilebilir (Güngör, 1992: 224).

Aydın uyanık bir bilinç, tetikte bir dikkat ve gerçeğin bütününe kucaklamaya çalışan önemli bir merak sahibi olan kişidir, bireyin entelektüel birikimleri, almış olduğu eğitimler aydın olmasını sağlayabilir. Ancak aydının asli görevi halkını aydınlatmaktır fakat bu görevin sorunlarla karşılaşmasının en büyük sebebi aydının halktaki değerlerden habersiz olmasıdır sadece kendi düşünce dünyası içerisine sıkışan aydınların topluma yardımcı olmak gibi bir amacında yoktur (Ertaş, 2009: 14).

Aydın, insan gerçeğini yaradılış çerçevesinde değerlendiren, insanoğlunun mutluluğu için zaman mekân ya da şartlar ne olursa olsun, gerçeği aramak söylemek ve yaymaktan vazgeçmeyen insanın varoluşuna uygun doğrularla aydınlanan ve içinde yaşadığı toplumu aydınlatan insandır. Başka bir ifadeyle aydın, milletin değerlerine bağlı, onun bakış açısından dünyaya bakan, onun ölçülerıyla dünyayı değerlendiren seçkindir (Özcihan, 1994: 25).

Aydın gördüğü şeyler arasında sebep sonuç ilişkisi kurmaya çalışarak halkın dar ve bölgesel dünyasının ötesindeki tarafsız gerçekliği kavramaya çalışır. Aydın karşılaştığı olaylar karşısında niçin sorusunu sorduğu için yalnızca kendi döneminde yaşamayı bırakarak gelecek hakkında da sağlam bir tahmin kazandırır, aydının bu tavrı onu ilim adamına yaklaştırır (Güngör, 1993: 254,255).

Aydın bir diğer boyutuyla herhangi bir fikrin taşıyıcısı haline gelebilir, herhangi bir fikrin taşıyıcısı haline gelebilmek içinde aydının kendi kafasıyla düşünebilmesi ve kendi gönlüyle hissedebilmesi gerekmektedir. Bir aydının kendi kafasıyla düşünebilmesi içinde zihnini kuşatan önemli setleri yıkabilmesi gerekir, özellikle yabancı fikirlerle oluşturulan duvarlar şüursuzluk, utangaçlık ve unutkanlık yaratmaktadır (Ertaş, 2009: 14).

Aydınlar toplumun olduğu kadar sosyal sınıflarında vazgeçilmez unsurlarındandır. Aydın sınıfın doğuşu, Avrupa temele alındığında burjuvazi denilen hareketle ve fikir sahiplerinin işbirliği ile doğrudan alakalıdır. Bu sebeple aydınların bir kısmı muhafazakârlar arasında iken, bir kısmı işçiler arasında ve bir diğer kısmı da sanai işçilerinin haklarına karşı köylüyü ve sanai bürokrasisini korumayı hedef haline getirmiştir (Güngör, 1991: 225). Aydınla ilgili bu tanımlamalar, sosyal bilimlerin bakış

açıları sebebiyle bizlere aydının farklı yönlerine yönelik çeşitli ufuklar açsa da bir ülkede aydın varsa onlara halk ağzıyla hitap etmek bir nevi hakaret olur ve hiçbir aydın bu basitliği hoş göremez (Güngör, 1993: 255).

Sonuçta aydın Sabri Ülgener'in ifadesiyle: "Dili dönen gücü yetendir, dediği dedik bir kuvvet ve iktidar ortağıdır" (Çetinceviz, 2001: 75).

3.2.5.2. Türkes ve Türk Aydın

Türkes "Aydın" ile "Aydın geçinen zümre" şeklinde bir ayrım yoluna gitmiştir. Gerçek aydını cesur ve ülkü sahibi olarak görürken aydın geçinen zümreyi bozukluk içerisinde bulunan çıkarıcılar olarak nitelmiştir. Türk milletinin ileriye doğru gitmesinde karşılaştığı önemli sorunlardan birinide aydın geçinen bu zümrenin çıkarıcılık ve bozukluk içerisinde bulunmasında görmüş, toplumun karanlıkları yırtmasını sağlayan cesur inançlı ve ülküsü olan insanların her yerde bulunduğu gibi aydın zümre içerisindeki yerinde artması gerektiğini vurgulamıştır (Türkes, 2000a: 32).

Türkes, Türkiye'ye zarar veren "Arsız aydın" tipini, eskicilerin döküntülerini toplayan başkalarının sırtından çıkardığı elbiseleri giyerek efendiliğe kalkışan ve fikir üretmeden fikir tüketiminde bulunan kişiler olarak tanımlamıştır. Türkiye'nin ihtiyacı olan aydın tipinin ise gecesini gündüzüne katarak kendi milletinin kökleriyle barışık ve Türk milletini ileriye taşımak için elinden gelen herşeyi yapan bilge kişiler olarak tanımlamıştır (Türkes, 1996: 24).

Türk aydınının en az 200 yıldan beri milli benliğinden koparak yabancı fikirlere sığıntı durumda yaşadığını ifade etmiştir. Türkes'e göre bu sığıntı durum Batı'nın sefahat ve kaba dış görünüşüne özenerek başka yerlerde başka ülkelerde doğmuş sistemleri kopya etmek şartıyla devam edip gitmektedir bu fikirsel sistem ve düşünce biçimi Türk aydınının en önemli eksikliklerindendir. Türkes bu durumla ilgili olumsuz düşüncelerine şu sözlerle açıklık getirmiştir: "Biz eskicilerin döküntülerine kavuşan başkalarının sırtından çıkardığı elbiselerini giyerek efendiliğe kalkışan arsız aydın tipini Türk milletinin baş düşmanı saymaktayız" (Türkes, 2000a: 31).

Türkes'e göre halkla inatlaşan bu yanlış zihniyet farklı ülkelerdeki ve farklı kültürlerdeki fikirleri Türkiye'ye uygulama zihniyetidir. Türkiye'yi idare eden aydınlar

İngiliz ve Fransız Parlamento sisteminin kaba dış görüşünü taklit etmekle Türkiye'nin bütün problemlerinin hallolacağını zannetmiştir fakat Türkiye ve Türk milleti için beklenen faydayı sağlamamış, aksine her taklit girişimi Türkiye'nin daha büyük gerilemeye uğramasını sebep olmuştur. Bu durum ise Türk milletinin İngiliz ya da Fransız milleti olmamasından kaynaklanmaktadır (Türkeş, 2000a: 19).

Türkeş Türk aydınlarının taklitçi yöntemlerini tarihsel süreçten gelen bir hastalık olarak nitelemiştir. Türk aydınının, Osmanlı'nın Batı karşısında aldığı askeri yenilgiler sonucunda Batı'da varolan bütün değerleri kutsadığını ifade etmiştir. Ayrıca bu dönemden başlayarak belirli aralıklarla eğitime yollanılan genç bireylerin, Batı'nın şekilsel özelliklerini gelişim olarak millete yansıttığını vurgulamıştır. Türkeş Batı ülkelerinde eğitim gören bu bireyleri, Batı'nın gelişmişliğini, yeme içme alışkanlıkları ve giyim tarzları gibi şekilsel özelliklerle sınırlandırarak bu ölçütleri gelişmişlik ile bir tuttukları için yoğun bir biçimde eleştirmiştir (Türkeş, 1972: 12).

Türkeş aydınların mevcut çıkmazlarını aldıkları eğitimlede ilişkilendirmiştir. Türkiye'deki aydınların uzun yıllardan beri Türk milletine yabancı ve Türk milletinden uzaklaşan bir eğitim gördüklerini ifade etmiştir. Türkeş'e göre bu tip aydınlar, böyle bir zihniyetle yetiştikleri için milletin hayatına ortak olmaya yanaşmamakta bunun yerine İstanbul, Ankara, İzmir gibi birkaç şehrin konforlu hayatı içerisinde ve fildişi kulelerinden millete tepeden bakmaya ve ahkâm kesmeye alışmışlardır (Türkeş, 2000a: 15).

Türkeş aydınların kendi içlerinde mevcut olan algı yaratma yeteneklerinin de oldukça önemsemiş, bu durumun sosyal alanda ortaya çıkarabileceği problemlere dikkat çekmiştir. Türkeş menfaatçi ve korkak aydınların Türk milletine en büyük zararı verdiğini, aydınların halkı manipüle edebilecek ya da yanlış yönlendirebilecek nitelikleri de içerisinde barındırabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca basının ve ülkenin aydın grubunun çoğunluğunun milleti oyalamak için boş kelimelere ve büyük gürültülere başvurduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 1976: 83).

Türkeş'in tespitlerinde varolduğu üzere, Türkiye'de bulunan korkak ve menfaatçi aydın kesimi milletin gözünde yıprandıkları için, artık doğruları da söyleseler, toplumun büyük bir çoğunluğu aydınların söylemlerine itibar etmemektedir. Bu durumun en yıkıcı etkileri sosyal alanda kendisini göstermektedir.

Bugün milletimizin üzerinde senelerce eğitim gören aydınların, cami imamı kadar fikirsel itibar görmediği, sosyolojik bir gerçektir. Burada bir imamın aydından daha bilgili olduğu ifade edilmezken aydının çok daha önemli bilgilere sahip olduğu bilinmektedir fakat milletle olan bağı kopardıkları, kendi özlerine yabancılaştıkları ve toplum karşısında itibarlarını kaybettikleri için cami imamının bilgileri eksik ve yanlış olsa da daha fazla karşılık bulmaktadır (Özcihan, 1994: 27).

Türkeş aydın ile halk arasındaki bu yabancılaşmayı aydın halk ikiliği olarak nitelemiştir. Türkeş'e göre aydın ile halk arasındaki işbirliği sağlanmadıkça, Türkiye'nin atılıma yönelmesi mümkün olmayacaktır. Türk aydınlarını halkı küçük gördükleri ve halkın geri kalmışlığını dini inançlarına dayalı olarak sürdükleri yaşamla ilişkilendirdikleri için eleştirmiştir. Halkın ise yöneticilerin bu tutumu karşısında kendi aydınlarına karşı mesafeli olduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 2017: 39,40).

Bu sorunları çözme yolunda Gökalp'in önerisi aydınların halka gitmesidir. Gökalp'e göre aydınlarda medeniyet halkta ise milli kültür vardır aydınlar halktan bu terbiyeyi almak için ona gitmeli ve bunu yaparkende halka medeniyet götürmelidir ve halk milli kültürün canlı bir müzesidir, aydınlar uzun bir süre milli kültürden uzak yetiştikleri için halkın içerisine girerek onlardan istifade etmelidir (Uca, 2012: 295). Çünkü aydın milli kültürünü ancak halktan öğrenebilir, halkından kaçarak fildişi kulelerine saklanan sözde aydınların, halka tepeden baktıkları sürece milli kültüre yabancı kalacakları önemli bir gerçektir, bu sonuçla düşünce dünyasında ne kendi gibi düşünebilecek ne de gönlünce hissedebilecektir (Ertaş, 2009: 14,15).

Türk aydını çoğu zaman halkla inatlaşarak belirli bir statünün adamı olmayı tercih etmiştir, bu statüyü korumak için feda edemeyeceği ya da vazgeçemeyeceği ilkeleri sayılıdır, tabana daima tepeden bakarken, daha çok bürokraside valilikte müfettişlikte görülür. Bu küçümseyici tavrı ile kitleye daima yabancı olarak kalmıştır, bilinen ve kullanılan dil karşısında halkın kullanmadığı ve anlayamayacağı bir dil yaratma eğilimindedir, toplumuyla yabancılaşan Türk aydını inatçılığını sadece millete göstermektedir (Çetinceviz, 2001: 75).

Türkeş'in fikir dünyasına etki eden isimlerden biri olarak Dünder Taşer ise 7 Eylül 1970 yılında Devlet gazetesinde yayınlanan yazısında, 150 yıldır süregelen ve halka dalkavukluk şeklinde yansıyan kompleksli aydın sınıfı yerine örf adet ve ananelerimiz ile

binlerce yıldır süregelen hükümlerimizi benimseyen, milletle arasındaki kopukluğa son verecek hakiki aydınların önemine dikkat çekmiştir (Taşer, 1977: 239).

Türkeş, Türk aydınının içinde bulunduğu problemli fikirlerden birinde ben merkezli düşünce sisteminden kaynaklandığını ifade etmiştir. Türkeş, bugüne kadar olduğu gibi yalnızca kendi kitabını okutmaya, kendi söylediklerini dinletmeye ve yalnızca kendi fikirlerine yansıtmaya çalışan aydınlara karşı çıkmış, Türk aydınını Türk milletinin söylediklerini dinlemeye onun okuduğu kitabı okumaya ve dolayısıyla onu anlamaya davet etmiştir (Türkeş, 2000a: 40).

Türk aydını bir diğer boyutuyla bazen bilerek bazen de bilmeyerek özellikle edebiyat alanında sosyal ve politik ideolojilerin yeşermesi için gereken şartların yaratılmasına sebep olmuştur, sürekli olarak zihninde proje tasarlayan ve bu projeleri zihninden geçenle pratiğe vuran aydın özgürlüğü savunurken bile ruhunda gizli olan baskınlığı gözle görülür biçimde dışarı vurmuştur. Başka bir ifadeyle yarı aydın aşırılığı ile birlikte çeşitli zihniyetler üreterek toplumda kapanmayacak yaraların ve değerler çatışmasının meydana gelmesine sebep olmuştur (Çetinceviz, 2001: 76).

Türkeş'e göre Türkiye'de sosyal politik ve ideolojik alanda etkinliğini sürdüren, aydın fikir ya da kalem ustası olarak geçinen bu kişiler kendilerinden farklı düşünen insanlara tahammül etmek bir kenarda dursun kendisi gibi düşünmeyenleri her türlü iftirayla suçlamışlardır. Ayrıca resmi ya da özel araçlarla millete hizmet için kendilerine sunulan imkânları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmışlardır (Türkeş, 2000a: 76).

Türk aydınının en önemli eksiklerinden biri de dil konusudur. Aydın olarak adlandırılan kişilerin ifadelerini yabancı kavramlarla açıklamaları onları taşıyıcı yapmaktan öteye gitmez, yabancı sözcükleri kazandırma iddiasında bulunsalar da, bu durum aydının toplumdan uzaklaşmasının bir göstergesi sayılabilir. Bu nedenle aydının kendi milli dilini çok iyi bilerek çok iyi kullanması gerekmektedir, böylece kendi hislerini ve fikrini binlerce yıllık kültürün diliyle anlatırlar ve bu zenginliklerine el sürdürtmezler (Ertaş, 2009: 15).

Türkeş'in ifadelerinde sıkça rastladığımız Türkiye'deki aydın tutarsızlığı problemini, Cemil Meriç'de farklı boyutlarıyla ele almıştır. Cemil Meriç'e göre "Türk aydını her mevsim bir başka meçhulün sevdalısidir". Geçen asrın sonunda ıslahatçıdır sonra ihtilalci olur sonra ise inkılapçıdır (Çetinceviz, 2001: 73).

Bütün bu aydın tutarsızlığına ek olarak, Türkiye hem sanayileşmeye çalışan hem de kültür ile rejim buhranı yaşayan bir toplum olsa dahi milli gelişim yolunda aydınların sosyal tabaka içerisindeki dağılımı ve tabakalar arası geçiş hızlarıda oldukça önemli bir yere sahiptir (Güngör, 1991: 225).

Türkeş aydının mevcut yanlış seçimlerine dikkat çekerek bu problemleri düzeltmesi için uyarılarda bulunmuş ve uygulamak istediği sistemde milliyetçi duyarlılığa sahip aydın kesimini önemli bir yere konumlandırmıştır.

Türkeş toplumları aydınların yönetmesinden yana tavır almıştır fakat yönetimin başrolünü oluşturacak aydınları, yalnızca belirli bir okul ya da fakültede belirli şartlar altında eğitim gören ve yalnızca sığ düşüncelere sahip insanlar olarak görmemiştir. Aydını her alanda ve her manada karakter ruh ve düşünce yönünden aydınlığa erişmiş insan modeli olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla aydının millete hizmet edebilmek için gerekirse ölmeyi göze almasından iftiralara karşı cesur ve dayanıklı olmasından yana tavır almıştır (Türkeş, 1976: 116,117).

Türkeş, aydını bir milletin sosyal yapısı içerisindeki en önemli unsurlarından biri olarak görmüştür, bir milleti zayıflatacak ya da kalkındıracak en önemli kesimin aydınlardan oluştuğunu, dışarıdan gelen sakıncalı fikirlerin aydınlar aracılığıyla yayılabileceğine dikkat çekmiştir. Bu durumun bir diğer boyutunda yabancı ve düşman akımların bir ülkenin aleyhinde giriştiği faaliyetlerde ilk olarak seçkin ve aydın şahsiyetleri hedef göstermesiyle açıklamıştır (Türkeş, 1976: 24).

Türkeş'in aydınla ilgili temel beklentilerinden biri de aydının milliyetçi duyarlılığa sahip olmasıdır. Milliyetçi duyarlılığa sahip fikir, siyaset adamı ya da aydınları diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerinden biri ülke meseleleriyle yakından ilgilenmeyi ve bunlara çözüm arayarak bu konuların üzerine düşünmeyi hayat felsefesi haline getirmeleridir (Bahçeli, 2002: 4). Türkeş'in aydında aradığı özelliklerden bir diğeri ise üstün tarih bilgisidir. Türkeş'e göre "Her Türk aydınının tarihini iyi bilmesi ve diğer milletlerle münasebetlerine dikkatle incelemesi takip etmesi gerekir" (Türkeş, 2000b: 58).

Türkeş'in can dostum diye hitap ettiği Seyyid Ahmet Arvasi'nin aydından beklentileride Türkeş'in görüşlerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Arvasi'ye göre ilim ve fikir adamları özellikle kendi hayatlarını ve meselelerini, ciddi ve objektif

araştırmalara konu ederek, bu araştırmalar eşliğinde bir danışmalık misyonu üstlenmelidir. Arvasi böylelikle toplumun gelişim programlarını aydının hazırlaması gerektiğini belirtmiştir (Arvasi, 1994: 104).

Türkeş, Türk aydınını gayeye ulaşabilmenin en önemli sevkedicilerinden biri olarak görmüştür. Türkeş millete önderlik edecek olan aydınların, yetiştirilme aşamasında millet sevgisi ile doldurularak kişisel bencillikten uzak, halk gibi halkın içinden ve halkla beraber toplum yararına emek gösterecek şekilde yetiştirilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Böylelikle halkın içinden çıkan aydının halkla kaynaşması amaçlanmıştır (Anadol, Tarihsiz: 160).

Sonuçta Türkeş maddi ve sosyal kalkınmada etkin rol oynayacak olan Türk aydınlarını Türk milletinin derlenip toparlanmasında ve öz kaynaklarına yönlendirilmesinde/dönmesinde önemli bir faktör olarak görmüştür (Türkeş, 2000b: 32). Ayrıca Türkeş Türk aydınını Türkiye'nin dünyadaki yerini belirlerken insani, özgürlükçü ve bilimsel çözümler bularak dünyadaki değişmeyi Türkiye'nin lehine çevirebilecek önemli araçlardan biri olarak değerlendirmiştir (Türkeş, 1979: 9). Dolayısıyla Türkeş'in ortaya koyduğu teoride aydın'dan temel beklentisi, dünyadaki değişim sürecine, milletle bağ kurarak Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda yön vermesidir.

“Türkeş'in Sosyal Teorisi Demokratik Milliyetçilik” adlı “3.2. Bölümde” Türkeş'in engel olarak gördüğü sorunla, onun bu sorunlara çözüm olarak sunduğu maddi ve sosyal kalkınma modeli ele alınmıştır. Yine bu sorunlara çözüm olması için kurduğu Milliyetçi Hareket Partisi ve ülkü ocakları ele alınarak, Türkeş'in aydını Türkiye'nin sorunlarını çözmek için konumlandığı yer incelenmiştir.

“Alparslan Türkeş'in Metodu ve Sosyal Teorisi” adlı “3. Bölümde” Türkeş'in problemleri ele alış tarzı ve bu problemleri çözmek için ortaya koyduğu yöntem incelenmiştir. Bu bölümde Alparslan Türkeş'in büyük ideallere sahip bir devlet adamı olarak, her yönüyle mükemmel bir devletin ve bu devlet temelinde mükemmel bir milletin varlığı için mücadele ettiği açıkça ifade edilebilir. Mükemmel devleti tasarlarken Türk milliyetçiliği fikrini temele almıştır. Türkeş, “Kudretli Müreffeh Büyük Türkiye'ye giden yolda Türk milletinin kuvvet kaynağını oluşturan ve milleti ileri taşıyabilecek ana ilkeleri şu şekilde özetlemiştir:

“1- Sağlam manevi inanç ve yüksek ahlak sahibi olmak

2- Kuvvetli milli Şuur ve milliyetçilik ruhu taşımak

3- İlim ve teknikte en yüksek seviyeye ulaşmak

4- Sanayide ve tarımda modern, kitle halinde çok üretim yapabilmek”
(Türkeş, 1996: 17).

SONUÇ

Alparslan Türkeş'in hayatı boyunca savunucusu olduğu en büyük ideal Türk milliyetçiliğidir. Milliyetçilik mefhumu çeşitli saikler aracılığıyla Dünya tarihine yön vermiştir. Bu durum milliyetçiliğin doğasıyla alakalıdır. Anamlı bir birlikteliğin ürünü olan milletler, milliyetçilik duygusu üzerine inşa edilmiştir. Milliyetçilik en ilkel haliyle “biz” duygusunun tezahürü olarak karşımıza çıkar. Biz duygusu ise kendinden olana beslenen sevgi şeklinde somutlaştırılabilir. Soyut anlamda ise milliyetçilik kolektif bilincin ürünüdür. Toplumu meydana getiren her bir birey toplumun devamına katkı sağlamak için kolektif bilinç üzerinden yakın çevresini ve daha sonra dünyayı anlamlandırır. Böylelikle bireyler; ortak kültüre, değerlere, sosyal sistemi oluşturan bütün parçalara hizmet ederler. Biz duygusunun meydana getirdiği milletler ise bazen bu şuur üzerinden yükselmiş bazende bu şuurı kaybederek tarih sahnesinden çekilmişlerdir. İnsanlık tarihinde buna benzer örnekler oldukça fazladır.

Milli şuura sahip en eski milletlerden biri de Türk'lerdir. Türk milleti tarihin eski dönemlerinde kolektif şuura sahip bir millet olarak yükselmiştir. Bilge Kağan'ın ulusuna seslenirken kurduğu “Ey Türk titre ve kendine gel” yakarışı basit ve gelişi güzel kurulan bir ifade değildir. Türkler milliyetçilik şuurunun yüksek olduğu dönemlerde kurdukları devletlerde, en görkemli dönemlerini yaşamıştır. Benlik ve bütünlükleri sekteye uğradığı dönemlerde ise bu devletler, gerilemiş ve tarihin tozlu sayfalarına karışmışlardır.

İnsanlık tarihinde yaşanan değişimlerle beraber Türk milli şuuru bazen gerilemiş bazen de daha çok ön plana çıkmıştır. Bilge Kağan'dan, Mete Han'a, Mete Handan, Selçuk Bey'e, Tuğrul Bey'den Osman Bey'e kadar olan süreç, milli şuurulanma açısından kendi içerisinde farklı safhalar göstermektedir. Osmanlı'nın kuruluş döneminden II. Murat'a kadar olan dönemde Türk milli şuurunun etkileri yoğun şekilde görülmektedir. II. Mehmet'le birlikte başlayan Osmanlı milleti yaratma çabasında da Türk kültürünün hâkim unsur olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemden başlayıp İmparatorluğa giden süreç Türk'lüğün ön plana çıkarıldığı bir dönem olarak okunabilir. Fakat Osmanlı'nın gerileme döneminden itibaren Türk milli şuurunda bir gerileme meydana geldiği görülmektedir. Bu dönemde İmparatorluğun devamı için gösterilen çabanın bir sonucu olarak Osmanlı milleti inşa edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı devletinin toprak kaybetmeye başladığı gerileme döneminden itibaren, devlet yönetimini elinde bulunduran herkes çeşitli çözümler üzerine kafa yormuştur.

Özellikle Hristiyan nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelerin isyanlarla birlikte elden çıkmasıyla Türk aydını çeşitli çözüm reçeteleri düşünmüştür. Bu dönemde toprak kaybını önlemek ve Müslüman coğrafyayı elde tutmak adına İslamcılık devlet politikası olarak uygulanmıştır. Müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelerde de ayaklanmalar çıkınca, Türk milliyetçiliği fikri aydınlar tarafından savunulan ana fikir haline gelmiştir.

1919'da Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlayan Türk milli hareketi, Türk milliyetçiliğinin bir ürünüdür. İşgal altında bulunan topraklarda bu şuurla ortaya çıkan Kuvva-yı Milliye hareketi, düzenli ordu kurulana kadar büyük fayda sağlamıştır. 29 Ekim 1923'te kurulan Türk milli devleti de milliyetçilik şuuru üzerine inşa edilmiştir. Atatürk'ün liderliğinde gerçekleşen devrimlerin bir çoğu da bu ilke temele alınarak gerçekleştirilmiştir. 1938'e kadar olan dönemde Türkiye Cumhuriyeti büyük atılımlar sağlamış ve kalkınma hamleleri gerçekleşmiştir. Ülke genelinde sanayi atılımları gerçekleştirilmiş modern bir ülke inşa edilmiştir.

Atatürk sonrası dönemde Milli Şef İsmet İnönü, II. Dünya savaşının ve dönemin baskısını üzerinde hissederek ülke içerisindeki önemli Türk milliyetçisi aydınları tutuklatmıştır. Türkeş'in lider olarak karşımıza çıktığı 27 Mayıs tarihine gelen süreçteki on yıl Türk milliyetçilerinin ve Türk milliyetçiliği fikrinin en hareketsiz, en durgun yıllarıdır.

Bütün bu bilgiler Alparslan Türkeş'in düşünce dünyasını, ideolojisini ve lider olarak karşımıza çıkışını doğru anlamak açısından hayati önem arz etmektedir.

Alparslan Türkeş 1878'de Osmanlı İmparatorluğu tarafından kaybedilen Kıbrıs'ta, 25 Kasım 1917 tarihinde doğmuştur. Onun doğduğu dönem Osmanlı devletinin en zor günlerine denk gelmektedir. Türkeş, 1930'larda asker olarak Türk milletine hizmet etmeyi amaçlamıştır. Türkeş'in askeriye yıllarında aldığı eğitim entelektüel yönünün gelişmesi açısından oldukça önemlidir.

Tarihe duyduğu ilgi Türkeş'i yukarıda anlatılan gerçeklerle yüz yüze getirmiştir. Askeriye yıllarında, Türk milliyetçiliğinin önemli isimlerinden Nihal Atsız ile tanışmış, Türk milliyetçiliğinin temel taşlarını oluşturan Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, İsmail Gaspıralı, Ahmet Ağaoğlu, Ömer Seyfettin, Zeki Velidi Togan, Mehmet Emin Yurdakul gibi önemli isimlerin eserlerini okuyarak onların milliyetçi fikirlerinden etkilenmiştir. Bu isimler Türkeş'in hislerini fikirsel pratiğe dökmesi açısından oldukça etkili olmuşlardır.

1944'te askerlik mesleğine devam ederken, Türk milletine duyduğu sevgi ve milliyetçi fikirleri nedeniyle yargılanmıştır.

Alparslan Türkeş, ileri görüşlü bir liderdir. 1960'lara kadar olan dönemde ülkenin kötü gidişatının farkına varmış ve fikirlerini eyleme dönüştürecek bir çıkış yolu aramıştır. Bu yolun demokratik atılımlarla gerçekleşmesi gerektiğini farketmiştir. 1960 yılında darbenin yapılacağını anladığı zaman, Milli Birlik Komitesi'nin içerisinde bulunarak fikirleriyle ülke yönetimine katkıda bulunmak istemiştir. Darbe sonrası Başbakanlık Müşavirliği yapmış bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı, Sermaye Piyasası Kurulu, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü gibi günümüzde dahi etkisini sürdüren önemli kurumların oluşumuna katkı sağlamıştır. Bu durum Türkeş'in vizyon sahibi bir lider olduğunu göstermektedir. Türkeş'in giriştiği bu atılımlar belirli çevrelerde rahatsızlık uyandırmış ve Hindistan'a sürgüne yollanmıştır.

Alparslan Türkeş, sürgün dönüşü "Millete Beyanat Metni"ni kamuoyunun takdirine sunmuştur. Bu durum Türkeş'in demokratik bir lider olduğunun en önemli ispatıdır. Kamuoyunun takdirine sunulan mektup Türkeş'in siyasi ve fikri prensiplerini tespit için ilk kaynak olarak görülebilir. 1964'te CKMP aracılığıyla fikirlerini gerçekleştirmeyi amaçlamış ve parti genel müfettişliğine yükselmiştir. 1965'te ise partinin genel başkanıdır. 1969 Adana kongresi ise onun fikirlerini ve prensiplerini uygulamaya başlaması açısından hayati önem taşır. Bu tarihte CKMP MHP'ye dönüşmüş ve yeni bir kimlik kazanmıştır. Dolayısıyla Türkeş dönüşümcü bir lider olarak görülebilir.

1970'lerde yoğunlaşan sosyalist faaliyetlere karşı Türk milliyetçiliği fikrini bir reçete olarak sunmuş, konferanslar vermiş ve parti genel başkanı sıfatıyla birçok milliyetçi ismin yetişmesine katkıda bulunmuştur. Aşağı yukarı aynı tarihlerde "Ülkücü Hareket" bir üniversite hareketi olarak doğmuş ve milliyetçi fikirlerin lideri olarak da Türkeş "Başbuğ" görülmüştür. Aynı dönemde Türkeş Milliyetçi Cephe hükümetlerinde Bakanlık yapmış ve MHP'yi Türk siyasetinin merkezine konumlandırmıştır. Türkeş 1970'lerde gösterdiği tavır sebebiyle, ilham veren, örnek teşkil eden, karizmatik bir devlet adamı olarak görülebilir.

Türkeş savunduğu fikirleri meşru zeminde çözüme kavuşturmayı hedefleyen bir liderdir. 1970'li yıllarda ülkücüler ile CHP içerisinde bulunan "Sosyalizm" taraftarları arasında yoğun bir çatışma yaşanmasına rağmen Türkeş ülkedeki çatışma ortamının son

bulması adına TBMM’de oylanan Meclis Başkanlığı seçimlerinde CHP’li adayı parti olarak destekleme kararı almıştır. Bu örnekte olduğu gibi Türkeş çözüm odaklı bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır.

1980 askeri darbesiyle kurduğu parti kapatılmış, idamla yargılanmış hatta en yakınındaki dava arkadaşları idama mahkûm edilmiştir. Türkeş 4 yıl 5 ay 28 gün tutuklu kaldıktan sonra siyasete tekrar dönerek fikirlerini eyleme geçirmeyi ihmal etmemiştir. Kapatılan MHP’nin yerine MÇP’de faaliyetlerini sürdürmüş 1992’de siyasi yasaklar kaldırıldıktan sonra ise MHP’yi yeniden organize ederek liderliğine devam etmiştir. Türkeş’in bu sorunlara rağmen tekrar siyaset sahnesine dönmesi pes etmeyen, kararlı ve inatçı bir karakter olduğunu göstermektedir.

Türkeş, 1990’lı yıllarda üst akıl ve demokrat olarak görülmüştür. Türkeş’in 1990’lı yıllarda bu şekilde tasvir edilmesi eylemlerinin bir sonucu olarak okunabilir. 1993 yılının Şubat ayında resmi bir sıfata sahip olmadığı halde Ermenistan Devlet Başkanı Levon Ter Petrosyan tarafından gelen randevu talebini geri çevirmemiştir. Türk Dış İşlerinin ve Başbakanlık kurumlarının bilgisi dâhilinde gerçekleşen görüşmede Türkeş’ten, hem Türkiye ile Ermenistan hem de Azerbaycan ile Ermenistan ilişkilerinde bir arabuluculuk rolü üstlenmesi istenmiştir. Bu olay Türkeş’in yaşadığı dönemde, Türk dünyasının lideri olarak görüldüğünün en önemli kanıtlarından biri olarak gösterilebilir.

Türkeş, Türk gençliğini Türklük aleyhine faaliyet gösteren odaklardan uzak tutarak onları milli kimlikleri ekseninde yeniden millet hizmetine sunmayı hedeflemiş bir liderdir. Bu fikri gerçekleştirmeyi amaçlarken aşırı sol ideolojiye sahip ya da ümmetçi çevreler Türkeş’i anti demokratik ve ırkçı olmakla itham etmişlerdir. Türkeş ırkçılığı ve milliyetçiliği ayıran bir liderdir. Türkeş’in milliyetçiliği “Farklılıklar üzerine birlik inşa etme eğilimi” şeklinde tarif edilebilir.

Türkeş, Türkiye’nin bekasına etki edecek şekilde kurgulanan çeşitli girişimlerin farkında olan bir devlet adamıdır. Bu farkındalık doğrultusunda kendisine günlük rotalar tayin etmemiş, olaylara yön verecek şekilde hareket etmeyi amaç haline getirmiştir. Bu amaç ekseninde Türk dünyasını oldukça önemli bir yere konumlandırmıştır.

Türkeş’in hayata geçirmek istediği projeler, günümüzdede güncelliğini koruyan problemlere karşı bir reçete olarak görülebilir. Bu problemler Türkiye’nin bekası açısından hâlâ karşımızda birer engel olarak durmaktadır. Türkeş, Türk toplumundaki milliyetçilik şuurunun yüksek olduğu dönemlerde, tarih sahnesinde elde ettiği başarıları

göz ardı etmemiştir. Kısa sürede yetiştirilecek bilim adamları aracılığıyla gerçekleştirilmek istenen sanayi hamleleri, yetiştirilmek istenen nitelikli teknisyenler, köy ve tarım kenti projeleri, demokratik atılımlar, aydınların yönetime doğrudan etki etmesi hayalini kurduğu Türkiye'nin en önemli parçalarını oluşturmaktadır. Kısacası Türkeş'in hayali "Türk Rönesansı"nı gerçekleştirmektir. Türk Rönesansına ve "100 milyonluk büyük, müreffeh Türkiye'ye" giden yolda Türkeş'in reçetesi doğal olarak Türk milliyetçiliğidir.

Bu yaşam örüntüsü içerisinde Türkeş ülkücü hareketi inşa eden bir teorisyen, siyasete damgasını vuran bir lider, ülkenin kalkınması adına giriştiği hamlelerle devlet adamı olarak görülebilir. Türkeş ömrünü ve kültürel sermayesini daima kolektif bilincin yararına kullanmayı hedeflemiştir.

Sonuç olarak Alparslan Türkeş Türk milliyetçisidir fakat onun milliyetçiliği milli gerçekliği esas almaktadır. Türkeş, milli gerçekliğe dayanmayan, Türk kültürü ve Türk değerlerinden faydalanmayan; her görüşe, her ideolojiye, her fikre karşıdır. Türkeş Turancıdır, fakat onun için Türkiye'den daha önemli bir realite yoktur. Türkeş Türkiye'siz Türk'ün ve Türkiye'siz İslam dünyasının hedefine ulaşamayacağını gerekçeleriyle beraber ifade etmiştir. Türkeş demokratik bir liderdir bu öncülün en önemli ispatı hayatının her döneminde şiddete karşı müzakereyi temele almış olmasıdır. Türkeş karizmatik bir liderdir. Karizmatik liderlik aslında liderin takipçileri tarafından "Cazibe" merkezi olarak algılandığı liderlik tipidir. Türkeş'de takipçilerinin ona daima duygusal bağ ile bağlandığı bir liderdir. Türkeş'in fikirlerine takipçileri tarafından daima saygı duyulmuş, fikirlerinin takipçisi olunmuş ve onun liderliğine bir "Keyfiyet" atfedilmiştir. Türkeş; karakteristik özellikleri, geçtiği eğitim süreçleri ve ortaya koyduğu "9 Işık" teorisi sebebiyle bir Türk aydını ve teorisyen olarak da görülebilir. Kısacası Alparslan Türkeş; ülkücü, ileri görüşlü, vazgeçmeyen, dönüşümcü, vizyon sahibi, fikirlerini bilimsel temele dayandıran, yeniliğe açık bir karakterdir.

KAYNAKÇA

- Ada, H. (2016, Ağustos). Darbeler ve ülkücü duruş. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 156, 34-46.
- Adasal, R. (1979), *Yeryüzü Tanrıları, Liderler, Komutanlar ve Kahramanlar Psikolojisi*. Minnetoğlu Yayınları, İstanbul.
- Akengin, Y. (2012, Mart). Milliyetçilik ve Türk milletinin var olma hikâyesi. *Türk Yurdu*, 295. (32), 587- 588.
- Alıncak, F., & Yıkıcı, L. (2019, Nisan). Türk milliyetçiliğinin oluşumu, gelişimi, Turancılık davası ve Alparslan Türkeş. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 187, 21-36.
- Alsaç, N.T. (2009). *Türkiye'de milliyetçilik ve kalkınma: Alparslan Türkeş'in çalışmaları ve günümüze etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Anadol, C. (Tarihsiz). *Haksızlığa yolsuzluğa siyonizme komünizme her türlü emperyalizme karşı Türkeş*. İstanbul: Milliyetçi Anadolu yayınları.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*, (Çev. İskender Savaşır), (2.bs), İstanbul: Metis Yayınları.
- Arvasi, S.A. (1994). *Türk İslam Ülküsü*. (8.bs.) İstanbul: Burak Yayınları.
- Aslan, S. (2015). Osmanlıdan cumhuriyete Türkiye’de sosyal hayat. (2.bs.) içinde A. Karadağ (Ed.), *Türkiye’de modern siyasi düşünce* (ss. 447- 530). Malatya: Bilsam Yayınları.
- Atay, F.R. (2012). *Atatürk ne idi?* İstanbul: Pozitif yayınları.
- Atasoy, F. (2012, Mart). Yeniçağda değişen dünya dengeleri karşısında Türk milliyetçiliği. *Türk Yurdu*, 295(32), 352- 358.

- Ateş, S. (2005, Kasım). Başbuğ olabilmek. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*. 29, 54-55.
- Ateş, S. (2019, Nisan). Tarihi şahsiyet: Başbuğumuz Alparslan Türkeş. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*. 187, 6-10.
- Atsız, H.N. (2017). *Türk ülküsü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aydın, A. (2016). *Kamu yönetiminde siyasi liderlik ve bir siyasal liderlik örneği olarak H z. Muhammed (sav)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Aydın, M., & Aydın, K. (2011). *Türk inkılabı tarihi*, Ankara: Cantekin Matbaacılık.
- Bahçeli, D. (2001, Ağustos-Eylül). Liderden. *Ülkü Ocağı Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*. 90, 9-12.
- Bahçeli, D. (2001, Nisan). Başbuğ Alparslan Türkeş. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 77, 6-8.
- Bahçeli, D. (2002, Nisan). Liderden. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 85, 4-5.
- Bakiler Y.B. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Bozkurtların doğumu [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 216-217
- Balaban, M. (2017, Kasım). Başbuğ Alparslan Türkeş'in siyasete girişi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne genel başkan oluşu. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 171, 60-63.
- Barlas, M. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Başbuğ veya lider olmak kolay değil [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo- Politik Kültür Dergisi*, 276.
- Baykara, T. (2012, Mart). Türk olduğunu hissetmek: Türk hissetmekte direnenler. *Türk Yurdu*. 295 (32), 200- 203.

- Bayraktutan, Y. (1996). *Türk fikir tarihinde modernleşme: Milliyetçilik ve Türk Ocakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Billig, M. (2002). *Banal milliyetçilik*, (Çev. Cem Şişkolar), İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Bozduman, M. A. (2020, Ekim). Geçmişten günümüze siyasi liderliğin teorik olarak gelişimi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1 / 2, 261-283.
- Bozkurt, V. (2014). *Değişen dünya da sosyoloji*. (10. Bs.). İstanbul: Ekin Basım Dağıtım.
- Can, A.T. (2016). *Ülkücülük tarihi*. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Canbay-Tatar, H. (2012, Mart). Irkçılık ve öteki. *Türk Yurdu*, 295 (32), 432- 435.
- Carr, E. H. (1999). *Milliyetçilik ve sonrası*, (Çev. Osman Akınhay), (3.bs), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cengiz, O. (2015). *Alparslan Türkeş ve dokuz ışık*. İstanbul: Bilgeoguz Yayınları.
- Cengiz, O. (2017, Kasım). Alparslan Türkeş ve dokuz ışık. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 171, 111-113.
- Çakmak, H. (2012, Mart). Türklüğün ve milliyetçiliğinin 21. yüzyıl sorunları. *Türk Yurdu*, 295 (32), 372- 376.
- Çalık, M. (1991). *Siyasi kültür ve Sosyolojinin bazı kavramları açısından MHP hareketi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, B. (2016, Ocak). Milletin inşası. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 149, 76-78.
- Çeribaş, M. (2019, Nisan).Başbuğ Alparslan Türkeş'in düşünce ekseninde ülkücülük ve Türk kültürü. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 187, 55-65.
- Çetin Ş. (2001, Nisan). Vefatının dördüncü yılında başbuğumuz Alparslan Türkeş'i anıyoruz. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 77. 9-11.

- Çetin, İ. (1997, Nisan). Türkçülük ve devlet yönetimine taşınması [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 268-270.
- Çetin, Ş. (2002, Nisan). Başbuğun emaneti, kutlu iktidar yürüyüşümüz. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo- Politik Kültür Dergisi*, 85, 16-19.
- Çetinceviz, K. (2001, Haziran- Temmuz). Cemil Meriç'e göre aydınlar: Ruhların vatan göçü. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 79, 72-76.
- Çetintaş, A. (2018). 2. Meşrutiyet devri ve İslamcılık bağlamında Volkan Gazetesi. *Journal of International Social Research*, 11, 311-324. 10.17719/jisr.20185639003.
- Çiçek, Y. (2002, Ekim). Ülkü Ocakları genel başkanı Atilla Kaya ile söyleşi. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 91, 23-27.
- Çimendereli, S. (1994). *Liderlik yaklaşımları ve bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Fakültesi Organizasyon Ve İşletme Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Çobanoğlu, O. B. (2000, Nisan). 21. Yüzyılda doktriner Türk milliyetçiliği bağlamında Alparslan Türkeş ve 9 Işıkçı dünya görüşünün temel tezleri üzerine tespitler. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 69,(7), 23-24.
- Çolak, M. (2018). *Her şey milliyetçi Türkiye için*. Ankara: Kripto Yayınları
- Çolak, M. (2019). *Başbuğ Türkeş: 1980 öncesi Ülkü Ocakları başkanları Alparslan Türkeş'i anlatıyor* içinde M.M. Kaplan (Ed.), (s. 27-34). İstanbul: Bukan Yayınları.
- Çölaşan, E. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Başbuğ. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 275.
- Demir, K. (2002, Nisan). Başbuğun ardından. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 85, 43-44.

- Demirer, M. A. (1994). *Demokrat Parti: Alparslan Türkeş' in anıları ve 27 Mayıs 1960*. İstanbul: Demokrat Parti Yayınları.
- Dikmen, B. (2012). *Liderlik kuramları ve dönüştürücü liderlik kuramının çalışanların örgütsel bağlılık algıları üzerindeki etkisine yönelik uygulamalı bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Dilek, S. (2019). *Başbuğ Türkeş: 1980 öncesi Ülkü Ocakları başkanları Alparslan Türkeş'i anlatıyor* içinde M.M. Kaplan (Ed.), (s. 21-26). İstanbul: Bukan Yayınları.
- Donuk, A. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Türkeş ve Ercişliler. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 218-219.
- Dural, A. B. (2012, Mart). Milletten milliyetçiliğe uzanan kuramsal bir değerlendirme. *Türk Yurdu*, 295 (32), 329- 344.
- Durucker. P. F. (1996). *Gelecek için yönetim: 1990'lar ve sonrası* (Çev. F. Üçcan). İstanbul: Türkiye İşi Bankası Kültür Yayınları.
- Ekşi, R. (2007). *Amerikan, İngiliz ve Fransız belgelerinde Alparslan Türkeş*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayıncılık.
- Ercilasun, A. B. (2018). *Atsız: Türkçülüğün mistik önderi*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Erçetin, Ş. (2000). *Lider sarmalında vizyon*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ergün, H. (2001, Nisan). Nasıl ülkücü olunur. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 77, 46.
- Ergün, H. (2002, Mayıs). 3 Mayıs 1944 üzerine. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 86, 48-50.
- Ergün, H. (2003, Nisan). Bizim gemimiz. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 1(1), 29-31.

- Erkal, M. E. (1993). *Etnik tuzak*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları.
- Erkal, M.E. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Değerli devlet adamı rahmetli Alparslan Türkeş'in ardından [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocakları Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 210-211.
- Erken, V. (2008). *Nasıl bir yönetim?* Ankara: Özdağa Ofset.
- Eröz, M. (2014). *İktisat Sosyolojisine başlangıç*. (3.bs.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ersoy, E. (2012). *Değer farklılaşmalarının sosyolojik boyutu*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Ertaş, A. (2009, Ocak). Özünden kaçak bir sınıf: Aydınlar. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 67, 14-17.
- Eryılmaz, B. (2013). *Bürokrasi ve siyaset: Bürokratik devletten etkin yönetime*. (5.bs.) İstanbul: Alfa Basım.
- Gellner, E. (1998). *Milliyetçiliğe bakmak*, (Çev. Simten Coşar vd.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökalp, Z. (1987). *Türk töresi*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Gökalp, Z. (1989). *Türk medeniyet tarihi*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Gökalp, Z. (1991). *Türk uygarlığı tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Gökalp, Z. (1992). *Türk ahlakı*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Gökalp, Z. (Tarihsiz). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Gökçek, G. (2016, Haziran). Atsız'da büyük adam figürü. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 154, 53-55.
- Gül, S. (2007). *Türklerin etnik kökenleri*. İstanbul: Nokta Kitap.
- Güngör, E. (1992). *Türk kültürü ve milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Güngör, E. (1993). *Sosyal meseleler ve aydınlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1993). *Tarihte Türkler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gürsel tasfiye sürecini açıkladı. (1960, Kasım 14). Milliyet Gazetesi <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1960/11/14> adresinden alınmıştır.
- Hatipoğlu, M. M. (2012, Mart). 21. YY başlarında Türk milliyetçiliği üzerine düşünceler: Turan gerçeği hakkında tarihe düşülen notlar. *Türk Yurdu*, 295 (32), 509-514.
- Hazır, Y. (2017). *Turan'a giden yolda ülkücü hareket*. İstanbul: Bahçelievler Kültür Yayınları.
- Heywood, A. (2016). *Siyasi ideolojiler*. Ankara: BB101 Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (1995). *1780'den günümüze milletler ve milliyetçilik "Program, mit, gerçeklik"*, (Çev. Osman Akınhay), (2.bs), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hocaoğlu, D. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Hakka yürüyen er kişi [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 299.
- Işık, F. (2016). *Başbuğ Türkeş*. İstanbul: Kriminal Kitaplar.
- İlbaş, M. (2000, Nisan). Bilgi çağı ve Başbuğ Alparslan Türkeş. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 69 (7), 25-30.
- İnan, A. (1971). *Mustafa Kemal Atatürk'ten yazdıklarım*. İstanbul: MEB 1000 Temel Eser.
- İzzet, M. (1981). *Milliyet nezarileri ve milli hayat*. (3. bs.) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2012). *Türk Sosyolojisinde temalar I*. İstanbul: Doğu kitapevi.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2013a). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de siyasal fikir hareketleri*. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Kaçmazoğlu, H.B. (2013b). *Türk Sosyoloji tarihi II: II. Meşrutiyetten cumhuriyete*. (4. Bs.). İstanbul: Doğu Kitapevi.

- Kafesoğlu, İ. (Tarihsiz). *Türk Milliyetçiliğinin meseleleri*. İstanbul: Hamle Yayın Dağıtım.
- Kafesoğlu, İ., & Saray, M. (1983). *Atatürk ilkeleri ve dayandığı tarihsel temeller*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Kalkan, H. K. (2019, Nisan). Türkiye'nin modernleşme macerasında Alparslan Türkeş çizgisi, *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 187, 98-103.
- Kaplan, M. (1999, Kasım). Milliyetçiliğin siyasi rejimi demokrasidir. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 64 (6), 67-75).
- Karabulut, G. (2005, Kasım). Neden Ülkü Ocakları. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 29, 60-61.
- Karadağ, A., & Aslan, S. (2015). Osmanlıdan cumhuriyete Türkiye'de sosyal hayat. (2.bs.) içinde A. Karadağ (Ed.), *Sivil Toplum* (ss.250-284). Malatya: Bilsam Yayınları.
- Karpat, K. (2017). *Osmanlıda milliyetçiliğin toplumsal temelleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2004-2005, Kasım-Aralık-Ocak). Türkiye' de bugün ideoloji durumu. *Doğu Batı*, 30. 25-41.
- Kaya, A. (2000, Nisan). Başbuğu anarken. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 69 (7), 22- 24.
- Kaya, Y. (2005). *Sosyal ve kültürel değişme*. İstanbul: Turan Yayıncılık
- Kaya, Y. (2007). Kimlikler yeniden dağıtılırken milli kimlikler. içinde Y. Kaya (Ed.), *Kürenin Halleri* (ss. 193-206). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Keskin, M. (1999). *Atatürk'ün millet ve milliyetçilik anlayışı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kılınç, E (1991). *Dündar Taşer'in büyük Türkiye' si*. (5. bs.) İstanbul: Kamer Yayıncılık.

- Kirişcioğlu, F. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Çağ ve Başbuğ [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 250- 251.
- Kocabaş, S. (2008). *Yakın tarihimizin sosyal depremlerinden: 1944 Türkçülük-Turancılık olayı*. Kayseri: Bayrak Yayıncılık.
- Kocacık, F., & Kongar, E. (1988). Mehmet İzzet. içinde E. Kongar (Ed.), *Türk Toplum Bilimcileri II*. (ss. 69-113). İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Kongar, E. (1976). *İmparatorluktan günümüze: Türkiye'nin toplumsal yapısı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Korkmaz, A. (2006). *Değişme ve farklılaşma*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Köseoğlu, N. (1997). *Milli kültür ve kimlik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Krech., & Crutchfield., & Ballachey (1970). *Cemiyet içinde fert*, (Çev. Mümtaz Turhan), İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Kumkale, H. (2017, Kasım). Başbuğ Alparslan Türkeş: Türk gençliği ve Ülkü Ocakları. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 171, 103-106.
- Külebi, A. (2012). Milliyetçilik Cumhuriyetimizin çimentosudur. *Türk Yurdu*, 295(32), 402- 408.
- Meral, Y. (1990). *Bir değerlendirme: Ülkücü tavır*. İstanbul: Cihad Yayınları.
- Mırık, B.K. (2018). *Siyasal liderlik ve 1965-1980 döneminde Alparslan Türkeş*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Ortaylı, İ. (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Öğün, S. S. (2004). *Türk politik kültürü*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Özbey, E. (2017, Kasım). Türk tarihinde Başbuğ' luk makamı ve Alparslan Türkeş. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 171, 77-82.

- Özcihan, H. (1994, Mart). Dünden bugüne aydınlarımız ve yarınlarımız. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 3(1), 25-28.
- Öztuna, Y. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Milyonlara yüce bir milletin mensubu olduklarını öğreten lider [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 214- 215.
- Öztürk, M., & Karadeniz, S. (2015). Osmanlı'dan cumhuriyete Türkiye'de sosyal hayat. (2.bs.) içinde A. Karadağ (Ed.), *Milletten ulusa etnik siyaset* (ss. 363-411). Malatya: Bilsam Yayınları.
- Öztürkmen, A. (2016). *Türkiye' de folklor ve milliyetçilik*. (6.bs.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pazarcı, E. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Ulu bir çınarın ardından [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 212-213.
- Polat, C., & Külter, B. (2006). Genç ve potansiyel seçmenler gözüyle siyasi lider özelliklerinin değerlendirilmesi: Siyasal pazarlama bakış açısıyla lise ve üniversite öğrencileri üzerine bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0 (35), 191-213.
- Poyraz, H. (2012, Mart). Milliyetçiliğin değerleri değerlerin milliyetçiliği. *Türk Yurdu*, 295 (32), 276- 282.
- Sander, O. (2014). *Siyasi tarih*. (3.bs.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Sanlı, F.S. (2017). *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine tarihsel süreç, ideoloji ve politika (1960-1969)*(Yayımlanmamış Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Saraçoğlu, Z. (2002, Mayıs). 3 Mayıs Türkçülük şuuru. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 86, 26.
- Sarınay, Y. (1994). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk Ocakları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Sarioğlu, S. (2005, Ekim). Tarihi yazan fikir: Milliyetçilik. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 28, 57-60.
- Satılmış, A. (2002, Mayıs). Demokrasi, sivil toplum ve aydın tavrında Türkçü potansiyel yönelimleri: Gündem olgusunda ilk adım. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 86, 13-20.
- Savaşlar, Z. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Başbuğun ölümü [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 284.
- Sayar, A. G. (2007). *Sabri F. Ülgener: Bir iktisatçının entelektüel portresi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Serçemeli, C. (2017, Kasım). On dörtler olayı ve Başbuğ Alparslan Türkeş'in Hindistan sürgünü. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 171, 54-59.
- Sevim, A. (2008). *Halk milliyetçiliğinin öncüsü Herder*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Sezen, Y. (1982). *Sosyolojiye göre halk millet devlet*. İstanbul: Veli Yayınları.
- Smith, A. D. (2002). *Küreselleşme çağında milliyetçilik*, (Çev. Derya Kömürcü), İstanbul: Everest Yayınları.
- Solmaz, F., & Solmaz, M. (2020). Kültür ve dil. içinde Dikici E. vd. (Ed.), *Kültür ve Sosyoloji*. (ss. 121-133). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Şafak, T. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Güle güle Başbuğ [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo- Politik Kültür Dergisi*, 278.
- Şahin, F. (2012, Nisan). Büyük adam düşüncesinden liderlikte özellikler kuramına kavramsal bir bakış. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 141-163.
- Şehsuvaroğlu, L. (2012, Mart). Gökalp' in anlaşılması ve tenkidi çerçevesinde bir yüzyıl değerlendirmesi. *Türk Yurdu*, 295(32), 254- 275.

- Şehsuvaroğlu, L. (2008). *Türk düşünce tarihinde Ziya Gökalp ve Türkçülüğün boyutları*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Şimşek, H. E. (2001, Ekim). Türk- İslam ahlakı. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 7(170), 19-21.
- Taneri, A. (1993). *Türk devlet geleneği*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tanrıöver, E. (1995, Ağustos). Siyaset bilimciler görmese de MHP. *Ülkü Ocağı Aylık Kültür Dergisi*, 20(2), 32-33.
- Taşer, D. (1977). *Mesele*. (4.bs.) Ankara: Töre- Devlet Yayınevi.
- Taşkolu, H. (2003, Nisan). Yolbaşçı'nın ölümü ve karın beyazlığında yalnızlık. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 1(1), 27-28.
- Tatar, T. (2008). *Kürede dönen siyaset*. İstanbul: Doğu kütüphanesi.
- Tatar, T. (2012, Mart). Milliyet bağının düğümleri ve anayasa. *Türk Yurdu*, 295 (32), 515-518.
- Tok, N. (2014). Siyaset bilimi. (4.bs.) içinde H. Çetin (Ed.), *Siyasal İdeolojiler* (ss. 169-255). Ankara: Orion Kitapevi.
- Tonguç, K. (2015). *Ülkücü manifesto*. Ankara: Adonis Yayınları.
- Topçu, N. (1970). *Kültür ve medeniyet*. İstanbul: Hareket Yayınları.
- Toplu, A. (1976). *Anayasada milliyetçilik mücadelesi 27 Mayıs ve kurucu meclisin perde arkası*. Ankara: Töre- Devlet Yayınevi.
- Toprak, Z. (1988). Türkiye'de toplum bilimin doğuşu. içinde E. Kongar (Ed.), *Türk Toplum Bilimcileri II*. (ss. 13-29). İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Turan, E. (2019 Nisan). İdeoloji, milliyetçilik ve Alparslan Türkeş. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 187, 37- 54.

- Türkdoğan, O. (1991). Türkiye' de aydın muhalefeti: Yeni sol ve yeni sağın oluşumu. *Türkiye Günlüğü Üç Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, 16, 20-31.
- Türkdoğan, O. (1998). *Etnik Sosyoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkeş, A. (1972). *Yeni ufuklara doğru*. İstanbul: Hamle Yayınları.
- Türkeş, A. (1973). *Türkiye'nin meseleleri*. (3.bs.). İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Türkeş, A. (1976). *1944 Milliyetçilik Olayı*. (9.bs.). İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Türkeş, A. (1977). *Gönül seferberliğine*. Ankara: Anda Yayınları.
- Türkeş, A. (1979). *Türkiye ve Dünya*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Türkeş, A. (1982). *Sorgu: MHP ve ülkücü kuruluşlar davası*. Ankara: Mayaş Matbaacılık.
- Türkeş, A. (1987). *Savunma: MHP ve ülkücü kuruluşlar davası*. Ankara: Mayaş Matbaacılık.
- Türkeş, A. (1994). *Bunalımdan çıkış yolu*. (3.bs.). İstanbul: Kamer Yayınları.
- Türkeş, A. (1995). *Basılan kervanımız*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Türkeş, A. (1996). *Temel görüşler*. İstanbul: Hamle Yayınları.
- Türkeş, A. (1998). *Milliyetçilik ülkücülük üzerine konuşmalar*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Türkeş, A. (2000a). *Ahlakçılık*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Türkeş, A. (2000b). *Dış meselemiz*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Türkeş, A. (2017). *Milli doktrin dokuz ışıık*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Türkeş, U. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). Hakkını helal et başbuğum [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 198-201.

- Uca, A. (2012, Mart). Osmanlıda Sosyalizm, Türkçülük, İttihatçılık. *Türk Yurdu*, 295(32), 67-70.
- Uçar, F. (2012, Mart). Siyasi Türkçülüğün sahibi Yusuf Akçura ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş felsefesine etkileri. *Türk Yurdu*, 295 (32), 38-44.
- Uzman, N. (2019, Nisan). Başbuğ Alparslan Türkeş'in kitap sevgisi, *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 187, 104-112.
- Uzun, T. (2011, Eylül). Türk siyasal yaşamında MHP. *Türk Yurdu*, 289(31), 192-214.
- Uzun, T. (2014). Siyaset bilimi. (4.bs.) içinde H. Çetin (Ed.), *Uluslar ve Milliyetçilikler* (ss. 621- 657). Ankara: Orion Kitapevi.
- Ülkü Ocağı (1995, Ağustos). Türk demokrasi tarihinde siyasi partiler. *Ülkü Ocağı Aylık Kültür Dergisi*, 20 (2), 8-25.
- Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı. (2017). *Başbuğ Alparslan Türkeş: Gençlik milliyetçilik Dünya Türklüğü*. Ankara: Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları
- Ünal, T. (2001). *Tarih ve Milliyetçilik*. Ankara: Berikan yayınları.
- Ütük, K. (1997, Nisan-Mayıs-Haziran). O bir Alperendi [Başbuğ özel sayısı]. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 240-246.
- Ütük, K. (1998, Şubat- Mart). Toplumsal uzlaşmanın yeni adresi: MHP. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 46(5), 12-15.
- Vural, M. R. (1994, Mart). Türkiye gerçeği ve ülkücü şuur. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 3(1), 34-36.
- Weber, M. (1993). *Sosyoloji yazıları*, (Çev. Taha Parla), (3.bs), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Weber, M. (2011). *Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı*, (Çev. Özer Ozankaya), İstanbul: Cem Yayınevi.

- Yalçın, C. (2002, Nisan). Alparslan Türkeş'in ardından. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 85, 28-30.
- Yalçın, S. E. (2003). Alparslan Türkeş' in ardından. içinde Y. Hacaloğlu (Ed.), *Milli Birlik ve Milliyetçilik* (s. 13- 21). Ankara: Türk Ocakları Şubesi Yayınları 4.
- Yalçın, S.E. (2005, Nisan). Siyaset ve devlet adamı olarak Alparslan Türkeş. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 22, 15-18.
- Yalçın, S.E. (2017, Kasım). İlk ölkücü: Alparslan Türkeş. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 171, 19-22.
- Yeniçeri, Ö. (2003, Nisan). Türkeş ya da yüzde yüz adam. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 1(1),17-21.
- Yeniçeri, Ö. (2003, Ocak). Geleceği inşa etmek ya da stratejik Türkçülük. *Ülkü Ocağı Dergisi Aylık Sosyo-Politik Kültür Dergisi*, 95(6), 49-59.
- Yeniçeri, Ö. (2011, Eylül). Türk Milliyetçiliğinin kutup yıldızı: Alparslan Türkeş. *Türk Yurdu*. 289 (31), 63-72.
- Yıldız, F. (1999). *Türk siyasi tarihinde 'Milliyetçi Hareket Partisi' siyasi gelişimi, fıkri kaynakları, teşkilatlanma modeli (1965-1980)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yiğit, M. (2019, Nisan). Alparslan Türkeş: Milli Egemenlik ve Demokrasi. *Ülkü Ocakları Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 187, 11-20.
- Yiğit, K. Özkaynar, K. (2017). *Ölkücü hareketin kronolojisi*. İstanbul: Delidumrul Kitapevi
- Yolcu, T. (2019, Ocak). Türkiye' de siyasal kültür ve siyasal liderlik anlayışının temelleri üzerine genel bir değerlendirme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 12(1), 93-106.

EKLER

Ek 1. Fotoğraflar

Fotoğraf 1

Alparslan Türkeş' in bilinen en eski fotoğrafı.

<http://www.alparslanturkes.net/2018/07/07/resimlerle-basbug-4/> adresinden alınmıştır

Fotoğraf 2

Alparslan Türkeş'in ailesiyle ilk fotoğrafı.

<https://www.cnnturk.com/turkiye/turkesin-bilinmeyen-aile-fotograflari> adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 3

Nihal Atsız (soldan ikinci) ve Alparslan Türkeş (sağda) 6 Mart 1955 tarihinde Mehmet Emin Resulzade'nin cenaze töreninde.

<https://www.habererk.com/gundem/yil-6-mart-1955-alparslan-turkes-ve-nihal-atsiz-yan-yana-h122750.html> adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 4

Alparslan Türkeş'in Subaylık yıllarından.

<https://www.ulkucumedy.com/basbug-alparslan-turkes-resimleri-2g-p5.htm>

adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 5

Alparslan Türkeş'in Albaylık yıllarından.

<http://www.alparslanturkes.net/2018/07/07/resimlerle-basbug-3/> adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 6

Miting sırasında çekilen bir kare

Fotoğraf 7

https://www.mhp.org.tr/htmldocs/basbug/fotogaleri/mhp/basbug_fotograf_galerisi.html adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 8

MHP Genel Başkanı Türkeş, 28 Kasım 1978'de MHP Gençlik Kolları tarafından düzenlenen 2. Türk Gençlik Kurultayı'nda konuşma yaparken.

<https://tr.pinterest.com/pin/448671181624951282/> adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 9

Alparslan Türkeş'in 1980 darbesi sonrası savunma sırasında çekilen bir fotoğrafı.

<https://www.pinterest.de/pin/615304367811784674/> adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 10

Alparslan Türkeş Milliyetçi Hareket Partisi genel merkezinde

<http://www.alparslanturkes.net/2018/07/07/resimlerle-basbug-5/> adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 11

Rauf Denktaş ve Alparslan Türkeş aynı karede.

<https://twitter.com/siyasiposting/status/1173628194949423104> adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 12

Alparslan Türkeş, Ebülfez Elçibey ile. 20 Mayıs 1992 yılında Azerbaycan
Özgürlük Meydanında.

Fotoğraf 13

https://www.mhp.org.tr/htmldocs/basbug/fotogaleri/mhp/basbug_fotograf_galerisi.html adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 14

Alparslan Türkeş 1992 yılında Erzurum mitinginde.

<https://www.haberler.com/fotogaleri/alparslan-turkes-in-gormediginiz-fotograflari/> adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 15

Alparslan Türkeş, Dr. Devlet Bahçeli ile. Halkın içerisinde bir kare.
<https://www.kimnereli.net/alparslan-turkes.html> adresinden alınmıştır.

Fotoğraf 16

Alparslan Türkeş'in cenaze töreninden bir kare. 4 Nisan 1997